

Den framtida gymnasiesärskolan

– en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning

Betänkande av Gymnasiesärskoleutredningen

Stockholm 2011

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2011:8

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)

– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.

Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på

<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice.

Omslagsbilden är gjord av konstnär Sara Dahlin på Atelje Inuti.

Atelje Inuti är en daglig verksamhet som har som målsättning att tillvarata den kreativa och konstnärliga begåvningen hos personer med intellektuellt funktionshinder.

www.inuti.se

Tryckt av Elanders Sverige AB
Stockholm 2011

ISBN 978-91-38-23527-0
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Utbildningsdepartementet

Regeringen beslutade den 10 september 2009 att tillkalla en särskild utredare för att föreslå en framtida utformning av gymnasiesärskolan (U 2009:04). Samma dag fastställde regeringen direktiv för utredningen (dir. 2009:84, bilaga 1). Regeringen fattade den 18 mars 2010 beslut om tilläggsdirektiv (dir. 2010:27, bilaga 2). Genom detta beslut förlängdes utredningstiden till den 15 januari 2011.

Den 15 september 2009 anställdes enhetschefen Eva Wallberg som särskild utredare i utredningen.

Som experter förordnades den 16 november 2009 ämnessakkunnig Maud Bergkvist, undervisningsrådet Birgitta Gladh-Carlsson, departementssekreteraren Marie Johnsson, docenten Peter Karlsudd, departementssekreteraren Kerstin Molander, departementssekreteraren Lars Nilsson, avdelningschefen Agneta Sandén, enhetschefen Anna-Lena Stéenson samt avdelningschefen Henrietta Stein. Birgitta Gladh-Carlsson entledigades den 19 januari 2010 för att i stället kunna arbeta som sekreterare i utredningen. Den 20 april 2010 förordnades undervisningsrådet Peter Gröndahl och docenten Mara Westling Allodi att ingå som experter i utredningen. Den 14 september 2010 entledigades Anna-Lena Stéenson från uppdraget och docenten Kerstin Göransson förordnades som expert. Den 18 oktober 2010 förordnades slutligen departementssekreterare Carolina Östgren som expert i utredningen.

Departementssekreteraren Maria Palm anställdes som sekreterare i utredningen från och med den 15 oktober 2009. Anställningen upphörde från och med den 2 augusti 2010. Från och med den 12 januari 2010 anställdes undervisningsrådet Birgitta Gladh-Carlsson som sekreterare på deltid, först med fyrtio procent och från och med den 13 september med åttio procent. Juristen Anna Medin anställdes som sekreterare från och med den 20 september 2010, först på halvtid och från och med 1 november 2010 på heltid.

Utredningen har strävat efter att arbeta med stor öppenhet. Utöver expertgruppen har därför knutits flera referensgrupper och andra grupper till utredningen, bl.a. en grupp med forskare. Utredningen har vidare gjort ett stort antal studiebesök, genomfört en hearing samt deltagit i externa seminarier och konferenser.

Utredningen, som antagit namnet Gymnasiesärskoleutredningen, överlämnar härmed slutbetänkandet *Den framtida gymnasiesärskolan – en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning* (SOU 2011:8).

Mitt uppdrag är härmed slutfört.

Stockholm i januari 2011

Eva Wallberg

/ Birgitta Gladh-Carlsson
Anna Medin

Innehåll

Sammanfattning	11
Sammanfattning – Lättläst	33
Summary	45
Författningsförslag	73
1 Inledning	133
1.1 Uppdrag.....	133
1.2 Utredningens arbete	134
1.3 Pågående lagstiftningsarbete	136
1.4 Disposition av betänkandet.....	137
2 Utgångspunkter	139
2.1 Gymnasiesärskolans framväxt.....	139
2.2 Begreppet utvecklingsstörning.....	142
2.3 Särskolans målgrupp förtydligas	144
2.4 Grundläggande värderingar	145
2.5 Regeringens nationella handlingsplan för handikappolitiken	149
3 Dagens gymnasiesärskola	151
3.1 Kraftig elevökning i gymnasiesärskolan	152

3.2	Programstrukturen i dagens gymnasiesärskola	156
3.2.1	Bakgrund till dagens programstruktur	157
3.2.2	Dagens programstruktur	158
3.2.3	Mer om de nationella programmen.....	164
3.2.4	Mer om de specialutformade programmen	167
3.2.5	Mer om de individuella programmen.....	168
3.3	Allt färre elever från gymnasiesärskolan etableras på arbetsmarknaden	173
3.4	Utvecklingsområden för en likvärdig och inkluderande utbildning.....	182
3.4.1	Kunskapsuppdraget	184
3.4.2	Lärarnas kompetens	185
3.4.3	Samverkan mellan skolformerna	187
3.4.4	Tydlighet om skolformen.....	189
3.5	Lika och ändå anpassat	190
4	Den framtida gymnasiesärskolan – syfte och struktur....	193
4.1	Gymnasiesärskolans syfte.....	193
4.2	Den framtida gymnasiesärskolans struktur	197
4.2.1	Övergripande struktur	198
4.2.2	Nationella program	201
4.2.3	Träningsprogrammet	220
4.2.4	Poängplan och kursindelning	228
4.3	Individuella studieplaner.....	232
4.4	Examensdokument.....	234
4.5	Arbetsplatsförlagt lärande.....	239
5	Val av utbildning och rätten att bli mottagen i gymnasiesärskolan	243
5.1	Rätten till gymnasiesärskola	243
5.2	Ansökan och urval.....	248
5.2.1	Vad säger bestämmelserna?	249
5.2.2	Hur fungerar det i praktiken?	251
5.2.3	Förslag till likvärdigare bestämmelser	256

5.3	Utökat elevinflytande vid val av utbildning	261
5.3.1	Vad säger regelverket?	262
5.3.2	Förslag till utökad möjlighet att välja skolform	263
5.4	Utbildning på gymnasieskolans introduktionsprogram.....	265
6	Studier i annan kommuns eller fristående gymnasieskola	267
6.1	Hemkommunens ansvar att anordna utbildning	267
6.2	Mottagande av elev i gymnasieskolan	269
6.2.1	Mottagande i gymnasieskola med offentlig huvudman.....	269
6.2.2	Mottagande i fristående gymnasieskola.....	276
6.3	Interkommunal ersättning	278
6.4	Ersättning till fristående skolor	281
6.5	Ekonomiska villkor för eleven	289
6.5.1	Vad gäller med nuvarande bestämmelser?.....	291
6.5.2	Tidigare utredningar och pågående lagstiftningsarbete.....	295
6.5.3	Elevernas ekonomiska villkor måste bli mer likvärdiga	296
7	Riksrekryterande utbildning.....	301
7.1	Riksrekryterande utbildning i gymnasieskolan	301
7.1.1	Bakgrund	302
7.1.2	Riksgymnasieskola på motsvarande villkor som för gymnasieskolan.....	306
7.1.3	Ekonomiska villkor	311
7.2	Riksrekryterande gymnasieskola för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning.....	312
7.2.1	Tidigare och pågående utredningar	313
7.2.2	Förslag till framtida utbildning för elever med utvecklingsstörning kombinerad med synskada och ytterligare funktionsnedsättning	318

7.2.3	Riksrekryterande utbildning för elever med dövhet eller hörselskada	328
8	Samverkan med arbetslivet	331
8.1	Behov av samverkan mellan skola och arbetsliv	331
8.2	Läringsliknande utbildning	332
8.2.1	Vad gäller i dag och vart är vi på väg?	333
8.2.2	Förslag till gymnasial lärlingsutbildning i gymnasiesärskolan.....	339
8.3	Övergång mellan skola och arbetsliv.....	348
8.4	Samverkansformer.....	350
8.4.1	Vad gäller?	351
8.4.2	Olika former för samverkan med arbetslivet behövs	353
8.5	Studie- och yrkesvägledning.....	354
9	Särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå	359
9.1	Kort historik.....	359
9.2	Vad säger bestämmelserna?	361
9.3	Dagens gymnasiala särsvux.....	364
9.4	Särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå i framtiden.....	367
9.4.1	Ökad flexibilitet och breddat utbildningsinnehåll....	368
9.4.2	Kurser, delkurser och poäng	373
9.4.3	Examen och gymnasiesärskolearbete.....	375
9.4.4	Urval	377
9.4.5	Åtgärder för att öka tillgången till gymnasial särsvux	378
9.4.6	Samverkan mellan särsvux, komvux och gymnasiesärskolan.....	380
9.4.7	Samverkan mellan särsvux och utbildning i svenska för invandrare (sfi)	383
9.4.8	Samverkan med arbetslivet	386

10	Implementering samt uppföljning och utvärdering	389
10.1	Implementering av reformerna	389
10.2	Uppföljning och utvärdering.....	391
11	Konsekvenser av utredningens förslag	393
11.1	Jämställdhet.....	393
11.2	Barnperspektivet	395
11.3	Ekonomiska konsekvenser	397
11.3.1	För kommunerna.....	398
11.3.2	För staten	402
12	Författningskommentarer	407
	Referenser	435
	Bilagor	
	Bilaga 1–2 Kommittédirektiv.....	441
	Bilaga 3 Sammanställning av resultat från enkät om gymnasiesärskolan	457
	Bilaga 4 Sammanställning av resultat från enkät om sårbarhet	483
	Bilaga 5 Sammanfattande analys och diskussion av skolledares, lärares, vårdnadshavares och elevers erfarenheter av gymnasiesärskolans individuella program	497
	Bilaga 6 Studie av utbildning inom det individuella programmet i gymnasiesärskolan Studerandeperspektiv	511

Bilaga 7	Gymnasiesärskolans möjligheter och begränsningar – sett ur vårdnadshavares perspektiv	537
Bilaga 8	Individuella programmets möjligheter och begränsningar – sett ur lärarperspektiv	561
Bilaga 9	Skolledares syn på Gymnasiesärskolans individuella program.....	595
Bilaga 10	De nationella programmens struktur	627

Sammanfattning

Gymnasiesärskoleutredningens uppdrag (dir. 2009:84, dir. 2010:27) är att föreslå en framtida utformning av gymnasiesärskolan, som ska kunna anpassas individuellt inom ramen för de olika studievägarna. En utgångspunkt ska vara den reformerade gymnasieskola som införs hösten 2011. Utredningen ska därutöver bl.a. utreda en utökad rätt för elever att studera i annan kommuns eller fristående gymnasiesärskola, vissa frågor om riksrekryterande utbildning, reglerna om urval och antagning till gymnasiesärskolan samt frågor om bidrag till fristående gymnasiesärskolor. Utredningen ska även utreda konsekvenserna av förslagen för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå och utreda behovet av en mer breddad utbildning för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå.

Utredningen har strävat efter att arbeta med stor öppenhet. Utöver expertgruppen har därför flera referensgrupper och andra grupper knutits till utredningen, bl.a. en grupp med forskare. Utredningen har vidare gjort ett stort antal studiebesök, genomfört en hearing samt deltagit i externa seminarier och konferenser.

Bakgrund (kap 2)

En utvecklingsstörning innebär en långsammare utvecklingstakt och en nedsatt intellektuell förmåga tillsammans med en nedsatt adaptiv förmåga. Den adaptiva förmågan handlar om att kunna anpassa sig till omgivningen och klara sin vardag, t.ex. att sköta ett hem och att hantera pengar. En person med utvecklingsstörning uppfattar och förstår sin omvärld på ett mer konkret sätt än andra. Man har ofta svårigheter att använda och tolka abstrakta symboler som siffror och bokstäver samt med att planera, kontrollera och värdera det egna handlandet i olika situationer. Betydelsen av dessa

nedsatta förmågor beror i hög grad på i vilken miljö personen befinner sig.

Synen på barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning har varierat över tid. Utvecklingen har gått från 1800-talets optimistiska och medkännande syn till det tidiga 1900-talets räddhågsna särskiljande för att sedan successivt utvecklas mot en större öppenhet för allas rätt till likvärdig utbildning och delaktighet i samhället.

I dag sammanfattas samhällets ambition om allas delaktighet och en inkluderande utbildning för personer med funktionsnedsättning i olika internationella deklARATIONER och överenskommelser samt i våra nationella styrdokument. Av skollagen (2010:800) framgår t.ex. att alla ska ha lika tillgång till utbildning, om inte annat följer av särskilda bestämmelser. Utbildningen ska dessutom vara likvärdig inom varje skolform varhelst den anordnas i landet.

Dagens gymnasiesärskola (kap 3)

Dagens gymnasiesärskola ska ge elever med utvecklingsstörning en utbildning som är anpassad till varje elevs förutsättningar och ska, så långt det är möjligt, motsvara den som ges i gymnasieskolan. Av läroplanen (Lpf 94) framgår att gymnasiesärskolan ska förbereda för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid. Den består av åtta nationella program, specialutformade program och individuella program.

Andelen elever i gymnasiesärskolan har ökat kraftigt sedan början av 1990-talet, från ca 0,9 procent av en årskull läsåret 1992/93 till ca 1,8 procent läsåret 2009/10. Elevökningen är större än för den obligatoriska särskolan. Den höga andelen etableras dock redan under elevernas senare år i den obligatoriska särskolan. Beslutet att gå över till särskolan fattas således många gånger innan eleven börjar i gymnasiesärskolan. Variationen mellan kommunerna är stor dels vad gäller hur stor andel av kommunens ungdomar som är inskrivna i gymnasiesärskolan, dels hur detta har utvecklats över tid.

Det finns inte en enskild förklaring till den stora ökningen av andelen elever i gymnasiesärskolan. Det nuvarande mål- och betygssystemet gör det tydligt när en elev får svårigheter att hänga med i skolan, som blir mer abstrakt och teoretisk ju äldre eleverna blir. Den förändrade synen på kunskap och kunskapsförmedling, med mer processinriktade, självstuderande och egenplanerande arbetsätt, kan också spela in. En annan orsak kan vara att elevernas sociala situ-

ation i skolan försämras med stigande ålder. Den generella ökningen av andelen elever i särskolan kan även ha att göra med att ansvaret för särskolan överfördes från landstingen till kommunerna, en förändring som var fullt genomförd 1996, samt den ekonomiska situationen under 1990-talet som gjorde att skolan generellt fick mindre resurser. Att det har blivit vanligare att utreda och diagnostisera elever kan också ha sin betydelse, då en utredning kan ge saklig grund för att placera eleven i särskolan. Det är slutligen svårt att utreda nyanlända elever, vilket innebär en osäkerhet om vad den ökande andelen elever med utländsk bakgrund betyder för utvecklingen inom särskolan.

Sysselsättningen är väsentligt lägre för personer i åldrarna 20–30 år med generella inlärningssvårigheter¹ än för andra ungdomar. Det är svårt att hitta tillförlitliga uppgifter om hur det går för elever som lämnar gymnasiesärskolan. Enligt Särskolans och specialskolans yrkesvägledares ideella förening (SYVI) har dock andelen anställda bland elever som lämnat gymnasiesärskolans nationella program eller motsvarande utbildning minskat dramatiskt från slutet av 1970-talet till 2006. Utan särskilda stödåtgärder har numera endast några få procent anställning. Av Arbetsförmedlingens statistik från 1998 och framåt över hur stor andel av arbetsökande ungdomar som fått arbete framgår att utvecklingen inte är unik för ungdomar med generella inlärningssvårigheter. Däremot är nivån på andelen med anställning väsentligt lägre för dessa än övriga ungdomar. Dessutom ökar skillnaden mellan grupperna i goda tider.

Utmaningar för framtiden

Erfarenheterna av dagens gymnasiesärskola tydliggör utmaningarna för den framtida. Den ska rusta eleverna för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid samt enligt min uppfattning även lägga grunden för ett fortsatt lärande. Kunskaper och färdigheter som förvärfvas i gymnasiesärskolan måste ge eleverna bättre förutsättningar för att kunna få arbete. Utbildningen ska också möta ungdomarna i sitt vuxenblivande och stödja deras personliga utveckling. Kraven måste vara realistiska men också utmanande så att eleven får en uppfattning om sina egna möjligheter och begränsningar.

¹ Personer som kommer från särskolan och personer som Arbetsförmedlingens arbetspsykologer efter tester konstaterar har generella inlärningssvårigheter.

Att prioritera och utmana elevernas kunskapsutveckling måste vara en självklar utgångspunkt för gymnasiesärskolan. För att detta ska kunna ske behöver lärarna gedigna ämneskunskaper kombinerat med specialpedagogisk kompetens. Lärarnas behörighet bör kopplas till en grundutbildning på rätt nivå för skolformen.

Lokalmässig integrering är en nödvändig men långt ifrån tillräcklig förutsättning för att nå en mer inkluderad utbildning för elever med utvecklingsstörning. Dessutom behövs en ledningsorganisation som kan stödja en inkluderande utbildning där verkliga möten mellan elever uppstår i utbildningssituationen. För detta krävs en ökad samverkan mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

För att inte skapa felaktiga förväntningar hos elever och föräldrar måste gymnasiesärskolan vara tydlig med att den erbjuder en utbildning som är ämnad för elever med utvecklingsstörning och vad denna utbildning kan leda till.

Ökad flexibilitet mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan är en ambition bakom utredningens förslag. Lika viktigt är dock en ökad flexibilitet inom gymnasiesärskolan. Detta för att varje elev ska ges möjlighet att nå så långt som möjligt i sina studier. Min ambition är också att genom förslagen bidra till ökad tydlighet om utbildningsmålen och bättre förutsättningar att följa upp elevernas utveckling mot dessa.

Den framtida gymnasiesärskolans syfte (avsnitt 4.1)

Bestämmelserna om syftet med utbildningen skiljer sig i dag mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan, där det av den senare bl.a. framgår att den ska vara anpassad till varje elevs förutsättningar och så långt som möjligt ska motsvara den som ges i gymnasieskolan. Det framstår som självklart att gymnasiesärskolans syfte liksom gymnasieskolans ska handla om vad utbildningen ska bidra till, dvs. vad eleverna ska få ut av utbildningen, inte hur den ska vara utformad. Dessutom saknas i gymnasiesärskolans syfte formuleringar om fortsatta studier för elever med utvecklingsstörning.

Jag föreslår därför ett syfte för gymnasiesärskolan som ansluter nära till gymnasieskolans:

Gymnasiesärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en anpassad utbildning som ger en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i sam-

hällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper.

Utbildningen i gymnasiesärskolan ska i huvudsak bygga på de kunskaper som eleverna fått i grundsärskolan eller motsvarande skolform.

Som en konsekvens av detta föreslår jag att syftet för grundsärskolan ska anpassas till syftet för grundskolan på motsvarande sätt.

Den framtida gymnasiesärskolans struktur (avsnitt 4.2)

Gymnasiesärskolan föreslås bestå av nationella program och ett träningsprogram för elever som inte kan följa undervisningen på de nationella programmen. Följande nio nationella program föreslås:

- Administration, handel och varuhantering
- Estetiska verksamheter
- Fastighet, anläggning och bygg
- Fordonsvård och transport
- Hantverk och produktion
- Hotell, restaurang och bageri
- Hälsa, vård och omsorg
- Samhälle och språk
- Skog, mark och djur

Bakom denna anpassade programstruktur ligger bedömningen att det är viktigare att harmonisera innehållet i utbildningen med gymnasieskolan än formen. Antalet elever i gymnasiesärskolan är mycket begränsat jämfört med i gymnasieskolan, vilket gör att antalet program måste begränsas. Den föreslagna strukturen möjliggör dock ett bredare utbud av utbildningar för elever med utvecklingsstörning än i dag, genom att ett nationellt program i gymnasiesärskolan kan bygga på inslag från flera olika program i gymnasieskolan. Den möjliggör också att alla relevanta delar av gymnasieskolan kan anpassas till gymnasiesärskolan. Förslaget omfattar mer eller mindre omfattande inslag från samtliga program i den reformerade gymnasieskolan, vilket ökar elevernas möjlighet att välja en utbildning som passar dem.

Det bör även fortsatt vara en ambition att så många elever som möjligt hittar en lämplig yrkesutbildning i gymnasiesärskolan som kan leda till ett arbete efter studierna. Trots detta föreslås att det inrättas ett program mot samhälle och språk i gymnasiesärskolan. Det bör finnas vägval i gymnasiesärskolan för elever som har ett samhällsintresse, ett intresse för språk och kommunikation eller som behöver tid på sig för att komma fram till vad de ska arbeta med efter skolan. Unga med utvecklingsstörning ska inte behöva ha större framförhållning än andra ungdomar. Liksom andra bör de i stället vid behov kunna komplettera sin utbildning efter gymnasieåldern. Genom arbetsplatsförlagt lärande ska eleven även på detta program få pröva vad olika yrkesinriktningar innebär. Elever på programmet ska ha möjlighet att under studierna välja att gå över till något av de yrkesinriktade programmen om de så önskar.

Vidare föreslår jag att de nationella programmen liksom i gymnasieskolan ska indelas i nationellt fastställda inriktningar. Det är en nyhet jämfört med dagens bestämmelser för gymnasiesärskolan. Nationellt fastställda inriktningar bidrar till en ökad tydlighet om gymnasiesärskolans innehåll, för elever som ska kunna göra informerade val av utbildning i gymnasiesärskolan och för presumtiva arbetsgivare. En förutsägbar struktur underlättar även samverkan mellan olika huvudmän i planeringen av utbildningsutbudet och mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Det ska vara möjligt att anordna särskilda varianter, som prövats och godkänts av Skolverket. De nationella program som föreslås ska dock erbjuda en så hög grad av flexibilitet att behovet av särskilda varianter blir begränsat. Skolverket ska även kvalitetssäkra och besluta om lokalt initierade kurser.

Strukturen för de nationella programmen föreslås även i övrigt harmonisera med strukturen för de nationella programmen i den nya gymnasieskolan. Det ska finnas gemensamma ämnen för gymnasiesärskolans samtliga nationella program, nämligen svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, idrott och hälsa, estetisk verksamhet, historia, samhällskunskap, religionskunskap samt naturkunskap. Vidare ska det finnas gemensamma ämnen för varje program som ger programmet dess karaktär samt ämnen gemensamma för varje inriktning på programmet. Därutöver ska det finnas möjlighet till programfördjupning och programbreddning samt till individuellt val. Ett gymnasiesärskolearbete föreslås också ingå i utbildningen inom de nationella programmen.

Förslaget till ny gymnasiesärskola erbjuder ett stort utbud av utbildningsvägar vilket gör att elever har fler alternativ att välja på utifrån intresse och fallenhet. Ungefär trettio av gymnasieskolans sextio inriktningar anpassas enligt förslaget. Det kan ändå finnas behov av att en elev ska kunna läsa kurser i gymnasieskolan. De formella förutsättningarna för en sådan samverkan mellan skolformerna är dock goda redan i dag. Den nya skollagen (2010:800) innebär att det kommer att vara möjligt för en elev i gymnasiesärskolan att läsa alla typer av kurser i gymnasieskolan.

Det är angeläget att den framtida gymnasiesärskolans programstruktur inte försvårar inkluderande modeller för undervisningen, där exempelvis en grupp elever som är inskrivna i gymnasiesärskolan går i en klass i gymnasieskolan. Enligt min uppfattning är det emellertid inte ett problem att programstrukturen skiljer sig åt mellan skolformerna. Detta då samstämmigheten mellan skolformerna på inriktningsnivå ger stora möjligheter att etablera inkluderande modeller. Vid behov kan dessutom kurser från gymnasieskolan för vilka det inte finns ämnesplaner i gymnasiesärskolan undantas för gymnasiesärskoleeleverna eller kan en lokalt initierad ämnesplan utarbetas samt prövas och eventuellt godkännas av Skolverket.

För elever som inte kan följa undervisningen på ett nationellt program föreslås att det ska finnas ett träningsprogram. Programmet, som föreslås ersätta dagens individuella program, ska även fortsatt kunna stimulera eleven att senare gå över till ett nationellt program. En elev som har gått ett år på träningsprogrammet bör i så fall ha möjlighet att läsa fyra år på ett nationellt program.

Däremot ska dagens indelning inom den individuella programmet i yrkesträning och verksamhetsträning tas bort. Detta då gränsen mellan yrkesträning och verksamhetsträning i många fall är svår att dra samt att yrkesträningen har visat sig ha påtagligt olika karaktär i olika skolor. Även begreppen yrkesträning och verksamhetsträning uppfattas sakna relevans. Yrkesträningen förbereder inte för ett framtida yrkesliv och uppfattas därför som en form av falsk marknadsföring. Vilken verksamhet verksamhetsträning syftar på är mycket oklart. Formuleringen om att möta elevens speciella utbildningsbehov föreslås också utgå. Den nya gymnasiesärskolan ska vara så flexibel och ge så stora möjligheter till individuella anpassningar av utbildningen att bestämmelsen inte behövs.

Gymnasiesärskolans träningsprogram föreslås bestå av ämnesområdena Estetisk verksamhet, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Natur och miljö, Individ och samhälle samt Språk och kommunikation. Ämnesområdena ska följa upp innehållet i de kursplaner som används i grundsärskolans inriktning träningskola.

Variationen mellan olika elevers förutsättningar kommer att vara stor även inom träningsprogrammet. Jag föreslår därför att kunskapskraven för ämnesområdena inom träningsprogrammet ska ha två kravnivåer – en nivå för grundläggande kunskaper och en nivå för fördjupade kunskaper.

Poäng- och kursindelning

Den garanterade undervisningstiden i gymnasiesärskolan ska fortsatt vara 3 600 timmar fördelade på fyra år. Det ska gälla för såväl nationella program som för träningsprogrammet. För elever på nationellt program ska det i vissa fall vara möjligt för huvudmannen att erbjuda eleven att slutföra studierna under ytterligare ett år.

För de nationella programmen föreslås att en poängplan om 3 000 gymnasiesärskolepoäng ska ersätta dagens timplan. Poängplanen ska ange en omfattning av kursernas kunskapsinnehåll i poäng. Ett ämne ska kunna bestå av flera kurser där betyg sätts efter avslutad kurs. En poäng- och kursindelning av de nationella programmen i gymnasiesärskolan ökar möjligheterna att möta varje elev på hans eller hennes nivå och bygga in en tydlig progression i utbildningen.

Valet av 3 000 poäng för indelningen har främst att göra med att jag anser att det måste vara tydligt att det inte finns någon koppling mellan tid och uppfyllelse av målen för elever i gymnasiesärskolan. Dessutom bör inte samma antal poäng väljas som i gymnasieskolan. Det underbygger lätt missuppfattningen att gymnasiesärskolan leder till samma utbildning som gymnasieskolan. Ett helt slumpmässigt val av poäng är därför att föredra.

Individuellt anpassad studiegång ska framgå av den individuella studieplanen (avsnitt 4.3)

Skollagens (2010:800) bestämmelse om individuella studieplaner ska kompletteras med en bestämmelse om att rektorn i den individuella studieplanen ska få besluta om att en elev ska få anpassad studiegång. För en elev på nationellt program ska ett sådant beslut kunna innebära att omfattningen av elevens utbildning begränsas i förhållande till en fullständig utbildning med avseende på antal gymnasiesärskolepoäng och kurser.

Den framtida gymnasiesärskolan ska erbjuda en sådan flexibilitet att en elev antingen ska kunna vara mottagen på träningsprogrammet och läsa kurser på nationellt program eller vara mottagen på ett nationellt program och läsa vissa ämnesområden på träningsprogrammet. Detta måste avgöras från fall till fall och utgå från var eleven har merparten av sin utbildning. Även denna typ av anpassad studiegång ska beslutas i elevens individuella studieplan.

Examensdokument (avsnitt 4.4)

Enligt min bedömning är det viktigare att varje elev som lämnar gymnasiesärskolans nationella program får med sig en väl utformad och utökad dokumentation om elevens utbildning än att vissa får ett särskilt examensbevis. En sådan dokumentation kan bland annat underlätta övergången mellan skola och arbetsliv. Dokumentationen är lika viktig oberoende av hur stor del av utbildningen eleven genomfört under fyra år. En sådan utökad dokumentation föreslås därför införas i form av ett examensdokument för alla elever på gymnasiesärskolans nationella program. Examensdokument ska på förfrågan lämnas även för elever på träningsprogrammet. Skolverket föreslås ges i uppdrag att ta fram riktlinjer för vad ett examensdokument ska innehålla och hur det bör utformas.

I examensdokumentet ska noteras om eleven har uppnått målet om minst 2 500 av utbildningens 3 000 gymnasiesärskolepoäng, har genomfört ett godkänt gymnasiesärskolearbete samt har uppnått godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk och matematik på kurser motsvarande minst 100 gymnasiesärskolepoäng i respektive ämne. Betyg från gymnasieskolan ska valideras så att det kan bedömas om eleven uppnått gymnasiesärskolans examensmål.

Arbetsplatsförlagt lärande (avsnitt 4.5)

För elever i gymnasiesärskolan är det viktigt med konkreta erfarenheter från arbetslivet. Kunskaper och färdigheter måste tränas och befästs genom konkreta handlingar på arbetsplatser.

Arbetsplatsförlagd utbildning (APU) ska ersättas med arbetsplatsförlagt lärande (APL) om minst 22 veckor. Det är önskvärt att APL ska genomföras inom det program som eleven läser. Det ska ändå vara möjligt att få sin APL inom ett annat program. Alla elever på gymnasiesärskolans nationella program har nytta av erfarenheter från arbetslivet, varför APL ska erbjudas på alla nationella program, även programmet Estetiska verksamheter och programmet Samhälle och språk. APL ska omfatta mer än yrkeskunskaper, t.ex. att förstå kulturen på en arbetsplats och bli del av arbetsgemenskapen. Det ska vara möjligt att även fortsatt erbjuda praktik på det träningsprogram som föreslås ersätta det individuella programmet.

Rätten till gymnasiesärskola (avsnitt 5.1)

Det är av största vikt att de elever som tas emot i gymnasiesärskolan svarar mot skolformens målgrupp. Konsekvenserna för en elev som på oriktiga grunder tas emot kan bli påtagliga och livslånga. Detta genom att eleven inte får tillräckliga utmaningar och genom att möjligheter till fortsatta studier och tillträde till arbetsmarknaden begränsas. Jag föreslår därför att det ska framgå tydligt av bestämmelserna att rätten att alltid tas emot i gymnasiesärskolan för en elev som har gått ut grundsärskolan ska gälla endast under förutsättning att eleven tillhör målgruppen för särskolan, dvs. har en utvecklingsstörning eller har fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.

Personalen i grundsärskolan och gymnasiesärskolan föreslås dessutom vara skyldig att anmäla till rektorn om det finns indikationer på att en elev inte tillhör målgruppen för särskolan. Rektorn ska i så fall vara skyldig att anmäla detta till elevens hemkommun som ska vara skyldig att skyndsamt utreda frågan. Om utredningen visar att eleven inte tillhör målgruppen för särskolan ska eleven omplaceras till grundskolan respektive gymnasieskolan. Hemkom-

munen ska i dessa fall vara skyldig att vidta de åtgärder som krävs för att underlätta elevens övergång.

Som en konsekvens av detta föreslås att elevens rätt att inom fyra år slutföra en påbörjad utbildning inom gymnasiesärskolan ska gälla endast för elever som tillhör gymnasiesärskolans målgrupp.

Ansökan och urval (avsnitt 5.2)

För att eleverna i gymnasiesärskolan ska kunna dra nytta av de många olika utbildningsvägar som den framtida gymnasiesärskolan föreslås erbjuda måste de ha möjlighet att välja utbildning. Jag föreslår därför att eleven ska ansöka till gymnasiesärskolans nationella program på motsvarande sätt som gäller för elever som söker till gymnasieskolan samt att gymnasiesärskolans träningsprogram ska vara sökbart.

Om antalet platser på ett nationellt program är färre än antalet sökande ska företräde ges utifrån en bedömning av elevernas förutsättningar för utbildningen. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ska få meddela föreskrifter om urval till gymnasiesärskolans nationella program.

En elev som ansökt till träningsprogram ska enligt förslaget tas emot på ett sådant om hemkommunen bedömer att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program. I annat fall ska hemkommunen, efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare, ta emot eleven på ett nationellt program.

Förberedelserna inför att en elev ska ansöka till gymnasiesärskolan bör starta i god tid. Det är av största vikt att eleverna får en anpassad studie- och yrkesvägledning som gör det möjligt för dem att få en uppfattning om de olika utbildningsvägarna i gymnasiesärskolan samt att samråd sker med elevens vårdnadshavare.

Utökat elevinflytande vid val av utbildning och mottagande på gymnasieskolans introduktionsprogram (avsnitten 5.3 och 5.4)

Enligt den nya skollagen (2010:800) ansvarar hemkommunen för att elever från grundsärskolan erbjuds yrkesintroduktion och individuellt alternativ i gymnasieskolan, om de önskar sådan utbildning och kommunen bedömer att de har förutsättningar att klara utbildningen. Utredningen ska emellertid lämna förslag som

innebär en harmonisering med bestämmelserna om föräldra- och elevinflytande vid val av skolform inom den obligatoriska sarskolan.

En elev som tillhör målgruppen för gymnasiesarskolan ska således ha rätt att bli mottagen i gymnasieskolan om eleven inte önskar gå i gymnasiesarskolan. Jag föreslår därför att hemkommunen ska ansvara för att elever från grundsarskolan ska erbjudas yrkesintroduktion och individuellt alternativ oberoende av om kommunen bedömer att de har förutsättningar att klara utbildningen.

Jag föreslår samtidigt att elever som tillhör gymnasiesarskolans målgrupp ska kunna tas emot även på gymnasieskolans språkin introduktion. Det kan vara ett bra alternativ för t.ex. en elev som avser att senare övergå till yrkesintroduktion eller individuellt alternativ i gymnasieskolan efter språkin introduktionen. Beroende på hur undervisningsgrupperna är sammansatta kan gymnasieskolans språkin introduktion vara lämplig även för elever som senare väljer utbildning i gymnasiesarskolan.

Hemkommunens ansvar att anordna utbildning (avsnitt 6.1)

Behovet av samverkan mellan kommuner är stort för gymnasiesarskolan. Jag föreslår därför att det ska framgå av bestämmelsen om hemkommunens ansvar för gymnasiesarskolan att hemkommunen kan erbjuda utbildning som den själv anordnar eller utbildning som anordnas av en annan kommun eller ett landsting enligt samverkansavtal samt att kommuner som har ingått ett samverkansavtal bildar ett samverkansområde. Organiseringen i samverkansområdet är enligt min uppfattning minst lika viktig för att kommunerna ska klara att erbjuda ett allsidigt urval av olika program inom gymnasiesarskolan som för gymnasieskolan.

Mottagande av elev i gymnasiesarskolan (avsnitt 6.2)

Elever som tillhör målgruppen för gymnasiesarskolan ska kunna göra informerade val av program och inriktningar i den framtida gymnasiesarskolan, på motsvarande sätt som elever kan göra till gymnasieskolan. För en elev som ska söka till gymnasiesarskolan måste det därför vara möjligt att bli mottagen i en annan kommuns gymnasiesarskola, t.ex. om utbildningen inte erbjuds i hemkommu-

nen eller inom samverkansområdet. Om det inte finns vägande skäl för något annat bör detta ske på motsvarande sätt som för gymnasieskolan. Eleven måste också ha möjlighet att söka sig till en fristående gymnasiesärskola.

Jag föreslår därför att reglerna om mottagande till en offentlig huvudmans gymnasiesärskola ska motsvara dem för gymnasieskolan. En offentlig huvudman ska *i första hand* ta emot de sökande som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan, och som är hemmahörande i kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen, till ett nationellt program eller till en sådan nationell inriktning, särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning som börjar första läsåret. Därutöver ska sökande tas emot i första hand om eleven med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl för detta, har sökt en riksrekryterande utbildning eller i vissa fall om eleven sökt en utbildning som elevens hemkommun inte erbjuder. Andra sökande till ett nationellt program, en nationell inriktning, särskild variant, gymnasial lärlingsutbildning eller riksrekryterande utbildning i gymnasiesärskolan än de som ska tas emot i första hand ska få tas emot *i andra hand* till platser som återstår sedan alla de som ska tas emot i första hand har antagits.

För gymnasiesärskolans träningsprogram ska skollagens bestämmelser om mottagande ersättas med bestämmelsen att en offentlig huvudman får ta emot en elev från en annan kommun på träningsprogram i sin gymnasiesärskola, förutsatt att hemkommunen bedömt att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program och att kommunerna är överens om ersättningen för utbildningen.

Varje fristående skola med gymnasiesärskola ska även fortsatt vara öppen för alla elever som har rätt till utbildning i en gymnasiesärskola med offentlig huvudman, dvs. såväl elever på nationellt program som elever på träningsprogrammet.

En kommuns eller landstings beslut om mottagande i gymnasiesärskolan ska kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd vad gäller mottagande i första hand. Även en enskild huvudmans beslut om mottagande i fristående gymnasiesärskola ska kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

Interkommunal ersättning (6.3)

En harmonisering av reglerna för mottagande i gymnasiesärskolan till dem som gäller för gymnasieskolan möjliggör även en harmonisering av bestämmelserna om interkommunal ersättning. Det är önskvärt att bestämmelserna inte i onödan skiljer sig mellan olika skolformer, annat än där det motiveras av skolformens särart. Detta då skilda regler vad gäller den interkommunala ersättningen också innebär skilda villkor för elever i olika skolformer.

Jag föreslår därför att en kommun eller ett landsting som tagit emot en elev på ett nationellt program i gymnasiesärskolan som inte är hemmahörande i kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen ska ersättas för sina kostnader för elevens utbildning av elevens hemkommun. Om inte hemkommunen och den anordnande kommunen eller landstinget kommer överens om annat, eller det finns andra bestämmelser, ska den interkommunala ersättningen motsvara anordnarens självkostnad. Om eleven antagits i andra hand ska ersättningen högst uppgå till den kostnad som hemkommunen själv har för motsvarande utbildning eller, om den anordnande huvudmannens kostnader är lägre än hemkommunens, ska ersättningen utgå med denna lägre kostnad. När det gäller riksrekryterande utbildning eller särskilda varianter inom de nationella programmen ska hemkommunen betala det belopp som har beslutats i varje särskilt fall av Statens skolverk.

Den interkommunala ersättningen för en elev på gymnasiesärskolans träningsprogram ska överenskommas mellan elevens hemkommun och anordnande kommun eller landsting i de fall en elev tas emot i en annan kommun än hemkommunen eller inom dess samverkansområde eller i ett landsting.

Ersättning till fristående skolor (avsnitt 6.4)

Dagens bestämmelser om ersättning till fristående gymnasiesärskolor tar inte hänsyn till att kostnaderna varierar mellan olika program, vilket får oönskade konsekvenser.

Jag föreslår att ersättningen för en elev som mottagits till en utbildning vid en fristående gymnasiesärskola även fortsatt ska bestå av ett grundbelopp och vid behov ett tilläggsbelopp. Grundbeloppet ska i första hand bestämmas efter samma grunder som hemkommunen tillämpar vid fördelning av resurser till det aktuella

programmet eller ett jämförbart program. Skolverket ska ges i uppdrag att fastställa vilka program som är jämförbara. I praktiken kan indelningen förväntas följa riksprislistan (se nedan). Med en sådan modell kommer inte grundbeloppet längre kunna bestämmas utifrån program som skiljer sig väsentligt kostnadsmässigt från det program som eleven har mottagits på.

Vidare föreslås att riksprislistan, som ska användas för att fastställa grundbeloppet i de fall kommunen inte har utbildning på programmet eller ett motsvarande program, ska differentieras med hänsyn till skillnader i programkostnad. Underlaget är dock för begränsat och skillnaderna i grundbelopp i många fall för små för att det ska vara motiverat att fastställa ett belopp för varje program. Jag föreslår i stället att Skolverket ges i uppdrag att fastställa en riksprislista för gymnasiesärskolan bestående av ett begränsat antal kategorier av program, uppskattningsvis tre till fyra kategorier i den framtida gymnasiesärskolan.

Ekonomiska villkor för eleven (avsnitt 6.5)

Onödiga skillnader i bidragssystemet mellan elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan bör undvikas. Elever i gymnasieskolan bör därför på lika villkor omfattas av de generella stöd som gäller för andra elever på gymnasial nivå. Behov av ekonomiskt stöd som beror på elevens funktionshinder bör betraktas skilt från det generella stödet.

Förslagen i betänkandet *Brist på brådska* (SOU 2008:102) bör därför skyndsamt genomföras så att t.ex. den aktivitetsersättning som finns i dag vid förlängd skolgång avvecklas samt att det förlängda barnbidraget till elever i gymnasiesärskolan ersätts med studiehjälp på samma grunder som för ungdomar utan funktionsnedsättning.

Jag föreslår samtidigt att hemkommunen ska lämna ekonomiskt bidrag för en elev som behöver inackordering om eleven tagits emot i första hand till en utbildning i gymnasiesärskola med offentlig huvudman, ett inackorderingsbidrag. En elev som är mottagen vid en fristående gymnasiesärskola ska ha möjlighet att ansöka om inackorderingstillägg från CSN. I dag har en elev i gymnasiesärskolan inte möjlighet att få varken inackorderingsbidrag eller inackorderingstillägg.

Vissa elever i gymnasiesärskolan som studerar på annan ort har till följd sin funktionsnedsättning kostnader för boende och resor till och från studieorten som vida överstiger det stöd som lämnas i form av inackorderingsbidrag eller inackorderingstillägg. Elevens funktionsnedsättning kan också innebära andra merkostnader i samband med studierna. Jag föreslår därför att det ska utredas hur ett kompletterande bidragssystem för ungdomar inom gymnasiesärskolan kan utformas för att elever i gymnasiesärskolan ska kunna göra val av utbildning på likvärdiga grunder som elever i gymnasieskolan. Ett sådant system bör dock utformas generellt för elever med funktionsnedsättning.

Riksrekryterande utbildning i gymnasieskolan (avsnitt 7.1)

För gymnasiesärskolan saknas den typ av bestämmelser om riksrekryterande utbildning som finns för gymnasieskolan, vilket måste vara ett förbiseende. En elev i gymnasiesärskolan som har förutsättningarna och intresset ska enligt min uppfattning ha motsvarande möjligheter som elever i gymnasieskolan att studera vid en riksrekryterande utbildning. Handikappidrotten är t.ex. numera väl etablerad. Vid Paralympics sommaren 2012 kommer idrottare med utvecklingsstörning vara företrädna. Det är svårt att motivera att då inte som inom gymnasieskolan kunna erbjuda en riksidrottsutbildning för idrottare på elitnivå.

Jag föreslår att riksrekryterande utbildning införs för gymnasiesärskolan motsvarande dem för gymnasieskolan, för t.ex. yrkesinriktad utbildning, estetiskt inriktad utbildning och idrottsutbildning. Den riksrekryterande utbildningen ska få avvika från vad som annars gäller för nationella program i gymnasiesärskolan i fråga om struktur, innehåll och mål för utbildningen. Även fristående gymnasiesärskolor ska kunna komma i fråga som riksrekryterande utbildningar. Skolverket ska besluta om ersättnings storlek.

Beslut om riksrekrytering ska för riksrekryterande yrkesutbildning och riksrekryterande estetisk utbildning kunna fattas av Skolverket för nationella program, nationella inriktningar, särskilda varianter och gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan om utbildningen endast är möjlig att inrätta på ett begränsat antal orter i landet, eller om enskilda elevers behov av kunskaper och färdigheter inte annars kan tillgodoseas. För beslut om sådan riksrekrytering ska krävas att utbildningen är av god kvalitet, att kostnaden

för utbildningen är rimlig i förhållande till utbildningens syfte och kostnaderna för annan utbildning inom gymnasiesärskolan samt att urvalsgrunder uppfylls. Bestämmelserna ska även i övrigt i huvudsak motsvara dem för gymnasieskolan.

Riksrekryterande idrottsutbildning ska få förekomma på nationella program och på träningsprogrammet i gymnasiesärskolan. Gymnasiesärskolans bestämmelser om riksrekryterande idrottsutbildning ska i övrigt i huvudsak motsvara dem för gymnasieskolan. Det ska även vara möjligt att bedriva nationellt godkänd idrottsutbildning inom gymnasiesärskolan med inriktning på specialidrott. Av ämnesplanen för specialidrott i gymnasiesärskolan ska bl.a. framgå att ämnet endast får tillämpas vid riksrekryterande riksidrottsutbildning och vid nationellt godkänd idrottsutbildning.

Riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning (avsnitt 7.2)

Frågan om skolsituationen för ungdomar med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning har utretts tidigare. I betänkandet *Ökad likvärdighet för elever med funktionshinder* (SOU 2007:87) föreslog utredaren att Ekeskolans elever efter skolpliktens upphörande skulle kunna erbjudas att välja på tre alternativ – fortsatt skolgång i hemkommunens gymnasieskola eller gymnasiesärskola, utbildning inom Örebro kommuns gymnasiesärskola genom avtal mellan staten och Örebro kommun och förlängd skolgång vid Ekeskolan. En sådan möjlighet till förlängd skolgång återinfördes sedermera efter beslut av riksdagen. Förslaget om en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning i Örebro fick i den fortsatta beredningen avvakta och är nu en fråga för denna utredning.

Jag föreslår att det genom avtal mellan staten och Örebro kommun ska inrättas en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning i Örebro kommuns gymnasiesärskola för elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättningar (Rg-sär Syn). Jag föreslår samtidigt att möjligheten att förlänga studietiden vid den statliga specialskolan Ekeskolan ska begränsas till högst två år, dvs. motsvarande vad som gäller i övrigt inom den obligatoriska skolan. Detta gör att det blir möjligt för

samtliga elever att efter avslutad utbildning vid Ekeskolan kunna söka en utbildning i gymnasiesärskolan.

Jag föreslår också att det i avtalet för den befintliga riksrekryterande gymnasiesärskoleverksamheten för elever med utvecklingsstörning i kombination med dövhet eller hörselskada (Rg-sär D/H) ska framgå att erbjudandet om riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med dövhet eller hörselskada avser utbildning på såväl nationella program som träningsprogram. I dag erbjuds elever som inom de regionala specialskolorna följt grundskolans kursplaner utbildning antingen inom gymnasieskolan för döva och hörselskadade (RGD/RGH) eller på individuellt program inom Rg-sär D/H.

Gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan (avsnitt 8.2)

Det finns i dag inga bestämmelser om lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan. Det finns dock elever i gymnasiesärskolan för vilka det är ett bra alternativ att få en väsentlig del av sin utbildning på en arbetsplats. Jag föreslår därför att en gymnasial lärlingsutbildning inrättas inom gymnasiesärskolan på programmen Administration, handel och varuhantering, Fastighet, anläggning och bygg, Fordonsvård och transport, Hantverk och produktion, Hotell, restaurang och bageri, Hälsa, vård och omsorg samt Skog, mark och djur.

För kunna hålla en hög kvalitet krävs bl.a. att minst en viss andel av utbildningen ska vara förlagd till arbetsplatsen, här föreslås minst hälften. Det ska vidare föreligga en stabil relation mellan eleven, skolan och arbetsgivaren, eleven ska lära och utvecklas i arbetet, elevens lärande ska utgå från målen i styrdokumentet, elevens utveckling mot målen ska dokumenteras tydligt, eleven ska ha en handledare på arbetsplatsen, skolan ska vara närvarande på arbetsplatsen genom besök av lärare i relevanta yrkesämnen samt det ska finnas handledning till handledaren.

Den gymnasiala lärlingsutbildningen inom gymnasiesärskolan föreslås att från och med 2013 ingå som en del av och finansieras inom ramen för den gymnasiala lärlingsutbildning som redan beslutats för gymnasieskolan.

Samverkan skola – arbetsliv (avsnitt 8.4)

Den samverkan mellan skola och arbetsliv som behövs för gymnasiesärskolan sammanfaller i stora delar med gymnasieskolans, i andra måste den utgå från de särskilda förhållanden som gäller för gymnasiesärskolan.

För den nationella nivån föreslår jag att samverkan ska ske inom de nationella programråd som redan etablerats för gymnasieskolan, med i princip samma uppgift som för gymnasieskolan. Det har ett värde att frågor som rör skolformernas samverkan med arbetslivet tas upp i ett sammanhang. Den delvis skilda programstrukturen bör inte vara ett hinder, de allra flesta av gymnasiesärskolans program bör kunna integreras i ett eller i några fall två av gymnasieskolans nationella programråd.

Även på den lokala nivån finns ett värde i en integrerad lösning. Jag föreslår därför att gymnasiesärskolan ska ingå i de lokala programråd som ska finnas för gymnasieskolan. Det kan öka förståelsen mellan skolformerna. Det behövs dock även andra former för samverkan på den lokala nivån för gymnasiesärskolan. Att hitta en lämplig plats för APL eller att förbereda för att en elev ska lämna gymnasiesärskolan och förhoppningsvis få ett arbete eller sysselsättning kräver samverkan mellan skola, arbetsgivare, Arbetsförmedlingen och i många fall ytterligare aktörer. Skolans studie- och yrkesvägledare är i detta sammanhang en nyckelperson. För att minska sårbarheten krävs även att skolan bygger upp strukturer och rutiner för denna samverkan.

Studie- och yrkesvägledning (avsnitt 8.5)

De bestämmelser och de riktlinjer som finns om studie- och yrkesvägledning är generellt formulerade. Jag anser inte att det finns anledning att ytterligare precisera bestämmelserna, trots att åtagandet för gymnasiesärskolans studie- och yrkesvägledning i praktiken är mer långtgående än i gymnasieskolan. Skolverket föreslås i stället ges i uppdrag att omarbeta de allmänna råden med kommentarer om studie- och yrkesvägledning och därvid belysa de särskilda krav som ställs på denna i grundsärskolan och i gymnasiesärskolan. Detta är särskilt betydelsefullt med tanke på de kommuner där gymnasiesärskolan har liten omfattning och kun-

skap kan saknas om de särskilda krav som ställs på studie- och yrkesvägledningen i just gymnasiesärskolan.

Särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå (kapitel 9)

Personer med utvecklingsstörning ska liksom andra ha möjlighet till fortsatt lärande och utveckling i vuxen ålder. Här har den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå en roll vid sidan om exempelvis folkhögskolan och kursverksamheten. Behovet av att bygga ut denna utbildning är stort då många vuxna med utvecklingsstörning inte har tillgång till, eller mycket begränsad tillgång till, fortsatt lärande och utveckling motsvarande den som finns för övriga i befolkningen.

För den som har förutsättningar ska det enligt min uppfattning vara möjligt att fullfölja sina studier från gymnasiesärskolan. I stort sett alla ämnen från gymnasiesärskolan och gymnasiesärskolearbetet, föreslås därför få förekomma i den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. För att öka flexibiliteten i utbildningen ska dessutom få förekomma andra kurser på en nivå som motsvarar den utbildning som ges i gymnasiesärskolan, t.ex. i form av orienteringskurser. Det är också angeläget att den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå erbjuder yrkesinriktad utbildning. Det ska vidare vara möjligt att under vissa omständigheter ta emot elever på träningsnivå inom den särskilda utbildningen för vuxna på grundläggande nivå, trots att eleven har tidigare skolbakgrund.

Jag föreslår också att den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå indelas i kurser och poäng, med samma antal gymnasiesärskolepoäng som motsvarande kurs i gymnasiesärskolan. Det ska också vara möjligt att inrätta delkurser inom utbildningen på motsvarande sätt som det redan i dag är möjligt på grundläggande nivå. Någon särskild examen föreslås inte för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Däremot ska det vara möjligt för en elev som genomför eller fullföljer en gymnasiesärskoleutbildning att få ett examensdokument motsvarande det för gymnasiesärskolan.

Jag föreslår vidare att störst behov tas bort som urvalsgrund inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Vid urval till utbildningen ska i stället företräde ges, i den ordning som

anges nedan, till en sökande som inte tidigare deltagit i motsvarande utbildning, önskar fullfölja studier som den sökande har påbörjat enligt en upprättad individuell studieplan, önskar fullfölja studier som påbörjats inom gymnasiesärskolan, behöver utbildningen för pågående yrkesverksamhet, eller behöver utbildningen för planerat eller kommande yrkesval.

Behoven av särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå är långt ifrån tillgodosedda. För att stödja utvecklingen av verksamheten bör Skolverket ges i uppdrag att ta fram allmänna råd och lärande exempel som riktas såväl till förvaltnings- och ledningsnivå som till den pedagogiska verksamheten inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Jag föreslår dessutom att ett tidsbegränsat stimulansbidrag avsätts för perioden 2012–2014 till kommuner som satsar på att utveckla utbildningen inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå.

Implementering samt uppföljning och utvärdering (kapitel 10)

Skolverket föreslås få i uppdrag att genomföra implementeringsinsatser som ska nå huvudmän, rektorer, lärare och annan personal i verksamheterna inför reformeringen av gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Implementeringen av reformerna ska också följas löpande för att de justeringar som eventuellt behövs av insatserna ska kunna göras på det lokala planet.

Jag föreslår dessutom att reformerna ska följas upp och utvärderas med avseende på om de leder till avsedd utveckling inom gymnasiesärskolan respektive den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Denna bör inriktas på t.ex. hur väl gymnasiesärskolan lyckas att ta emot och möta elever med mycket olika förutsättningar på de nationella programmen.

Konsekvenser av utredningens förslag (kapitel 11)

De förslag som lämnas till en förändrad programstruktur för gymnasiesärskolan innebär ingen radikal förändring ur ett jämställdhetsperspektiv. Liksom i gymnasieskolan finns program som särskilt attraherar antingen de unga männen eller de unga kvinnorna. Det behövs dock liksom för gymnasieskolan medvetna strategier

för att inte den gymnasiala lärlingsutbildningen ska bli en utbildning främst för de unga männen. De förslag som lämnas för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå har inga uppenbara jämställdhetsperspektiv.

Utredningen har medvetet beaktat barnperspektivet i sitt arbete. I mina förslag om den framtida gymnasiesärskolan läggs vikt vid att elever i gymnasiesärskolan ska ha tillgång till fler alternativa utbildningsvägar än de har i dag, i form av olika program samt genom att det ska finnas möjlighet till riksrekryterande utbildning och gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan. Stor vikt har även lagts vid att övriga system, som att få söka och bli mottagen på en utbildning, ska stödja elevernas möjlighet att välja utbildning samt att reglerna ska vara likvärdiga med de som gäller för gymnasieskolan.

De kostnadskonsekvenser som har beräknats för kommunerna respektive för staten är relativt begränsade. För kommunerna innebär de direkta konsekvenserna av förslagen fullt genomförda snarast en besparing. Indirekt kan dock kostnaderna för LSS öka med uppskattningsvis 10 miljoner kronor. För staten är de stora posterna det tidsbegränsade stimulansbidraget till den särskilda utbildningen för vuxna om totalt 30 miljoner kronor, eller 10 miljoner kronor per år under tre år, samt kostnader för implementering på totalt 10 miljoner kronor. Den föreslagna utredningen om ett kompletterande system för bidrag till boende och resor till och från studieorten för att elever i gymnasiesärskolan ska kunna göra val av utbildning på likvärdiga grunder som elever i gymnasieskolan kan komma att få kostnadskonsekvenser för kommunerna eller staten. Dessa måste dock beräknas av denna senare utredning.

Sammanfattning – Lättläst version

Den framtida gymnasiesärskolan – en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning

Gymnasiesärskoleutredningen har utrett gymnasieutbildningen för ungdomar med utvecklingsstörning.

Utredaren har undersökt hur gymnasiesärskolan fungerar i dag och har skrivit förslag om hur den ska bli bättre. Utredningen har också skrivit om hur särskild utbildning för vuxna (sär vux) ska vara i framtiden.

Inledning

Många olika människor har hjälpt till för att lära oss om gymnasiesärskolan. Utredningen har talat med experter och forskare. Vi har också varit på studiebesök i skolor, och varit med på möten och konferenser.

Samhället har sett på människor med utvecklingsstörning på olika sätt i olika tider i historien. På 1800-talet tyckte man synd om dem och i början av 1900-talet var många rädda för dem.

I dag tycker det svenska samhället att personer med utvecklingsstörning ska ha samma rättigheter som alla andra.

Skollagen säger att alla barn ska ha rätt att gå i skola. Det gäller också barn med utvecklingsstörning. Lagen säger också att utbildningen ska vara likadan i hela Sverige.

Utredaren har tänkt på vad som är bra för barn och unga och på att barn och unga har rättigheter. Utredaren har också tänkt på jämställdhet mellan kvinnor och män.

Gymnasiesärskolan idag

Gymnasiesärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en utbildning som passar varje elev. Eleverna i gymnasiesärskolan ska få kunskaper som är så lika som möjligt de kunskaper som eleverna i gymnasieskolan får.

Gymnasiesärskolan har idag åtta nationella program, specialutformade program och individuella program.

Sedan början av 1990-talet har gymnasiesärskolan fått fler elever. Från år 2000 till år 2009 har dubbelt så många elever börjat på gymnasiesärskolan.

Utredningen vet att personer mellan 20 och 30 år med inlärningssvårigheter har svårare att få arbete än andra ungdomar. Yrkesvägledare säger att elever som gått i gymnasiesärskolans nationella program har svårare att få arbete jämfört med hur det var på 1970-talet.

Förslag till gymnasiesärskolan i framtiden

Gymnasiesärskolan ska ge eleverna de kunskaper som de behöver ha för att kunna få arbete, bostad och en bra fritid när de blir vuxna. Eleverna ska också kunna fortsätta att studera. Utbildningen ska ge kunskaper för att eleverna ska kunna arbeta inom ett yrke efter skolan.

Gymnasiesärskolan ska ge en utbildning som passar varje elev. Utbildning i gymnasiesärskolan är bara för elever med utvecklingsstörning och inga andra.

Lärarna på gymnasiesärskolan behöver därför mycket bra kunskaper om de ämnen de undervisar i. Lärarna ska också ha utbildning i specialpedagogik. Gymnasiesärskolan och gymnasieskolan behöver samarbeta så att lärare och elever kan mötas och lära av varandra.

Nationella program

Utredningen föreslår att gymnasiesärskolan ska ha nio nationella program:

Administration, handel och varuhantering
Estetiska verksamheter
Fastighet, anläggning och bygg
Fordonsvård och transport
Hantverk och produktion
Hotell, restaurang och bageri
Hälsa, vård och omsorg
Skog, mark och djur

Det ska finnas ämnen som alla eleverna ska studera på alla nationella program. Ämnena är: svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, idrott och hälsa,

estetisk verksamhet, historia, samhällskunskap, religionskunskap och naturkunskap.

På varje program ska finnas olika inriktningar som eleven kan välja.
Eleven kommer också att kunna välja andra kurser.

Innan eleven gått färdigt sina fyra år på gymnasiesärskolan ska eleven ha gjort ett gymnasiesärskolearbete som visar vad eleven har lärt sig i sin utbildning.

Träningsprogram

För elever som inte kan klara av ett nationellt program ska det finnas ett träningsprogram.
Träningsprogrammet ska vara istället för det individuella programmet som finns idag.

Gymnasiesärskolans träningsprogram ska ha ämnena:
Estetisk verksamhet
Hem och konsumentkunskap
Idrott och hälsa
Natur och miljö
Individ och samhälle
Språk och kommunikation

Utredningen vill ta bort uppdelningen i yrkesträning och verksamhetsträning.
I många skolor är det svårt att se skillnaden mellan dem och man gör olika i olika delar av Sverige.

Poäng och studietimmar

I dag ger gymnasiesärskolans nationella program undervisning i sammanlagt 3600 timmar på fyra år.
Så ska det fortsätta att vara både för träningsprogrammet och för de nationella programmen.

Idag har programmen en timplan
för de olika ämnena.
Utredningen föreslår i stället en poängplan.
Ett ämne kan innehålla flera kurser.
Varje kurs får ett visst poäng.
Eleven får betyg efter varje kurs.
När det finns poäng och kurser
blir det lättare att veta hur mycket varje elev lär sig.

Det är bra om lärare och elever förstår
att timmar och poäng inte är samma sak.
Det tar olika lång tid för olika elever att lära sig.

Gymnasiesärskolan ska dessutom inte
ha samma slags poäng som gymnasieskolan.
Det är viktigt att alla förstår
att det är skillnad på utbildningarna i gymnasieskolan
och gymnasiesärskolan.

Därför föreslår utredningen att hela utbildningen
på ett nationellt program ska vara 3000 poäng.
På träningsprogrammet kommer det inte
att finnas några kurspoäng.

Individuellt anpassade studier

Skollagen säger att varje elev ska ha en individuell studieplan.
Det behöver finnas en ny bestämmelse i skollagen
som säger att en elev i gymnasiesärskolan
ska kunna få anpassad studiegång.
Då kan till exempel en elev
gå på träningsprogrammet
och ändå få läsa kurser
på ett nationellt program eller tvärtom.

Examen

Varje elev som går klart gymnasiesärskolans nationella program ska få en noggrann beskrivning av vad eleven har lärt sig. En sådan beskrivning ska kallas för examensdokument.

Alla elever på gymnasiesärskolans nationella program ska få ett examensdokument. En elev som gått på träningsprogrammet kan få ett examensdokument om eleven vill.

Utredningen vill att myndigheten Skolverket ska göra regler för hur skolorna ska skriva examensdokumentet.

Att lära sig på en arbetsplats

För alla elever på gymnasiesärskolan är det viktigt att få vara på en riktig arbetsplats och lära sig hur det går till där. Där kan eleverna få träna på det som de lärt sig i skolan.

I dag finns Arbetsplatsförlagd utbildning, APU, men utredningen vill i stället kalla det för Arbetsplatsförlagt lärande, APL.

APL ska vara i minst 22 veckor och ska helst vara på en arbetsplats som stämmer med det som eleven studerar. Eleven ska också få lära sig hur man ska vara på arbetsplatsen och förstå hur människor är emot varandra där.

Rätten att få gå i gymnasiesärskola

Det är mycket viktigt att de elever som verkligen behöver gå i gymnasiesärskola får gå där. Reglerna för vem som ska gå i gymnasiesärskola måste vara tydliga.

Bara de här eleverna som har gått grundsärskola ska få gå vidare till gymnasiesärskolan: elever med utvecklingsstörning, och elever som fått intellektuell funktionsnedsättning efter en skada i hjärnan, som de också kommer att ha resten av sitt liv.

Personal i grundsärskolan och i gymnasiesärskolan ska tala om för skolans rektor om det finns elever på skolan som man tror inte tillhör denna grupp. Då ska rektorn anmäla det till elevens kommun som sedan snabbt ska undersöka frågan.

Om undersökningen visar att eleven inte ska vara i särskolan ska eleven få plats i grundskolan eller gymnasieskolan. Kommunen ska då ge eleven det stöd som eleven behöver.

Eleven ska själv få välja skola och program

När den nya gymnasiesärskolan får flera olika program ska eleverna också själva kunna välja vilket program som de vill gå på. Eleverna ska också kunna välja vilken skola de vill gå på.

Om platserna på skolan är färre än de som söker ska skolan ge platserna till de elever som skolan tror kommer att klara utbildningen bäst.

En elev som egentligen ska gå gymnasiesärskola ska ha rätt att i stället gå på gymnasieskolan om eleven vill. Då ska eleven få gå på två av gymnasieskolans introduktionsprogram:
Yrkesintroduktion
Individuellt alternativ

Utredningen vill också att gymnasiesärskolans elever ska kunna gå på gymnasieskolans språkintröduktion. Språkintröduktion får elever som nyss har kommit till Sverige från andra länder, så att de ska lära sig det svenska språket. Det kan passa de elever som senare kommer att välja att gå gymnasiesärskolan.

Kommunernas ansvar och elevernas frihet

Kommunerna måste samarbeta så att de kan ge utbildning till elever i gymnasiesärskolan. Eleverna ska själva kunna välja sin utbildning precis som elever kan göra i vanliga gymnasieskolan.

Eleverna måste också kunna få söka till fristående gymnasiesärskolor och till skolor i andra kommuner eller landsting.

Det ska vara samma regler för gymnasiesärskolorna som för gymnasieskolorna när det gäller att ta emot elever från andra kommuner.

Hur mycket pengar ska skolorna få?

Olika utbildningar kostar olika mycket . Om det ska finnas många olika utbildningar att välja på måste skolorna också ha pengar till att ordna utbildningarna.

Utredningen vill att myndigheten Skolverket ska skriva en ny lista på hur mycket olika utbildningar på fristående gymnasiesärskolor kostar.

Ekonomiskt stöd till elever

I dag är det olika bidrag till elever i gymnasieskolan och till elever i gymnasiesärskolan.

Utredningen vill att alla elever ska ha rätt till samma slags ekonomiska stöd när de studerar.

Hemkommunen ska kunna ge ekonomiskt bidrag för en elev som behöver bo i en annan kommun för att studera

på samma sätt som för en elev i gymnasieskolan.

De ska kunna söka sådant stöd från myndigheten Centrala studiestödsnämnden, CSN.

Utredningen vill att någon annan ska utreda hur eleverna ska kunna få andra bidrag till sådant som deras funktionsnedsättning kan ge merkostnader för.

Riksrekryterande gymnasiesärskolor

I gymnasieskolan kan elever välja att gå på så kallade riksrekryterande gymnasieskolor.

De skolorna har en specialitet som de lär ut, till exempel idrott eller musik.

Elever från hela Sverige kan söka till de skolorna.

Utredningen vill att det också ska finnas riksrekryterande gymnasiesärskolor.

Många personer med utvecklingsstörning håller till exempel på med idrott.

En del är så duktiga att de kan vara med på tävlingar både i Sverige och i andra länder.

Utredningen föreslår också att det ska finnas en gymnasiesärskola i Örebro kommun

som ska kunna ta emot
elever från hela landet
som har utvecklingsstörning och synskada
och andra funktionsnedsättningar.

Lärlingsutbildningar

I dag finns inga regler om lärlingsutbildningar
i gymnasiesärskolan.
Utredningen vill att det ska finnas en lärlingsutbildning
i gymnasiesärskolan.

Lärlingsutbildning ska finnas på de nationella programmen:
Administration, handel och varuhantering
Fastighet, anläggning och bygg
Fordonsvård och transport
Hantverk och produktion
Hotell, restaurang och bageri
Hälsa, vård och omsorg
Skog, mark och djur.

Minst hälften av lärlingsutbildningen ska vara på en
arbetsplats.
Skolan och arbetsplatsen måste samarbeta
och eleven ska ha en handledare på arbetsplatsen.

Samarbete mellan skola och arbetsliv

För att hitta en bra arbetsplats för APL
och för att förbereda eleven för ett arbete efter skolan
behöver skolan samarbeta med olika personer
som kan mycket om olika yrken.

I dag finns så kallade programråd
där gymnasieskolor och arbetsplatser samarbetar.
Gymnasiesärskolorna ska också finnas med i sådana
programråd, föreslår utredningen.

Studie- och yrkesvägledning

Regler för hur studie- och yrkesvägledarna ska arbeta är viktigt.
De regler som finns i dag är otydliga.
Utredningen föreslår att myndigheten Skolverket ska skriva nya regler för vad studie- och yrkesvägledare ska kunna hjälpa elever med.

Särskild utbildning för vuxna

Personer med utvecklingsstörning ska kunna studera mer även när de blir vuxna.
Kommunernas särskilda utbildningar för vuxna är mycket viktiga för dem.
Utbildningen kallas ofta för särsvux.
Att få studera på särsvux är ofta den enda möjligheten eftersom vuxna som gått i gymnasiesärskolan inte kan studera på högskola eller universitet.

Utredningen föreslår att kommunerna ska få extra pengar för att särsvux ska bli bättre och ha flera olika kurser.

Kostnader för en ny gymnasiesärskola

Utredaren har tänkt på att förslagen inte ska komma att kosta mycket mer än vad gymnasiesärskolan gör idag.

Vad händer med utredningens förslag?

När regeringen och riksdagen har bestämt hur man ska använda förslaget om framtidens gymnasiesärskola ska myndigheten Skolverket se till att den blir verklighet.

Kommuner och rektorer ska lära sig de nya reglerna så att de kan tala om för lärarna hur de ska arbeta i skolan.

Skolverket ska sedan också undersöka om det verkligen blir bättre för eleverna med de här nya förslagen.

Summary

In September 2009 the Swedish Government gave me the remit (ToR 2009:84, ToR 2010:27) to conduct an inquiry into the future design of upper secondary education for pupils with learning disabilities in Sweden¹, which must be adaptable to the individual within the framework of the various study courses. One of the starting-points of the inquiry had to be the reformed upper secondary school education system due to be introduced in the autumn of 2011. Furthermore, the inquiry was to examine: the possibility of enhancing a student's right to study at another municipality's or independent upper secondary school for pupils with learning disabilities; certain issues connected to education programmes that recruit nationally; rules on selection and admissions to upper secondary schools for pupils with learning disabilities; and issues regarding subsidies to independent upper secondary schools for pupils with learning disabilities. The inquiry should also examine the consequences of the proposal for education for adults with learning disabilities at upper secondary level and analyse the need for greater diversification in this form of education. This English summary outlines the proposals I hereby submit to the Swedish Government regarding the future design of upper secondary education with pupils with learning disabilities in Sweden.

The inquiry has attempted to work as transparently as possible. In addition to the expert group, several reference groups and other groups have therefore been linked to the inquiry, including a group of researchers. Furthermore, the inquiry has performed a large number of study visits, held a public hearing and participated in external seminars and conferences.

¹ For an informative overview of the Swedish education system, please visit www.skolverket.se/sb/d/190.

Background (Chapter 2)

Learning disabilities slow down personal development, diminish intellectual ability and impair adaptive functioning. Adaptive functioning is the relative ability of a person to effectively adapt to the surroundings and cope with everyday life, e.g. taking care of a home and managing money. People with learning disabilities perceive and understand the world around in a more concrete way than others. They often find it difficult to use and interpret abstract symbols such as numbers and letters and to plan, control and evaluate the way they act in different situations. The significance of these impairments depends to a large extent on the environment in which they find themselves.

Attitudes to children, young people and adults with learning disabilities have varied over time. The trend has gone from the optimistic and compassionate attitude of the 19th century to one of fearful discrimination in the early 20th century and then gradually towards greater openness for everyone's right to equal education and participation in society.

Today, society's ambition of ensuring the participation of all citizens and inclusive education for people with disabilities is stipulated in various international declarations and treaties and in national policy documents. The Swedish Education Act (2010:800) makes it clear for example that everyone shall have equal access to education, unless prescribed otherwise in special provisions. Education shall furthermore be equal in every form of schooling regardless of where in the country it is provided.

Current upper secondary education for pupils with learning disabilities (Chapter 3)

The current upper secondary education system for pupils with learning disabilities shall provide them with an education that is tailored to each individual's prerequisites and shall, as far as possible, be the same as the education provided in upper secondary school. The Swedish national curriculum (Lpf 94) states that upper secondary education for pupils with learning disabilities shall prepare them for a meaningful adult life at work, at home and in leisure time. It consists of eight national programmes, specially designed programmes and individual programmes.

The proportion of any given cohort attending upper secondary education for pupils with learning disabilities has increased dramatically since the beginning of the 1990s, from approximately 0.9 percent in the 1992/93 academic year to about 1.8 percent in 2009/10. This increase in students is greater than in compulsory education for pupils with learning disabilities. The high proportion is however already established during the latter years of compulsory-level education. In other words, the decision to transfer to education for pupils with learning disabilities is often taken before the student starts upper secondary school. There is considerable variation among Swedish municipalities as regards both the proportion of young people registered in upper secondary education for pupils with learning disabilities and how this has developed over time.

There is no single explanation for the large increase in the proportion of students in upper secondary education for pupils with learning disabilities. The current goal-setting and grading system identifies students who are having difficulty keeping up with their school-work, which becomes more abstract and theoretical the older the students get. Changes in attitudes to knowledge and how it is disseminated, with more process orientation, self-study and self-planning, may also play a part. Another reason may be the deterioration in the social situation for school students as they get older. The general increase in the percentage of students in upper secondary education for pupils with learning disabilities may also have to do with the responsibility for it having been transferred from the county councils to the municipalities, a change fully implemented in 1996, and an economic downturn during the 1990s which led to schools in general not receiving adequate resources. The fact that it has also become more common to examine and diagnose students may also be significant, since an examination can provide an objective basis for placing the student in upper secondary education for pupils with learning disabilities. Finally, it is difficult to examine students newly arrived from outside Sweden, which implies some uncertainty in how significant the increased proportion of students with foreign backgrounds is for the trend in upper secondary education for pupils with learning disabilities.

Employment is considerably lower among 20-30 year-olds with general learning difficulties² than among other young people. It is

² People coming from special schools and people that occupational psychologists at the Swedish Public Employment Service class as having learning difficulties after tests.

difficult to find reliable data on how students from upper secondary schools for pupils with learning disabilities get on later in life. According to the Swedish Voluntary Association of School Career Guidance Officers in Schools for Pupils with Learning Disabilities and Special Schools, the percentage of employees among students who have graduated from national programmes or equivalent education programmes at upper secondary schools for pupils with learning disabilities fell dramatically from the end of the 1970s to 2006; without special support measures, only a small percentage of them now have employment. Swedish Public Employment Service statistics from 1998 and onwards on the proportion of young job-seekers who have found work indicate that the trend is not unique for young people with general learning difficulties. On the other hand, the proportion in employment is considerably less for these people than for other young people. Furthermore, the difference between the groups increases when times are prosperous.

Challenges for the future

The lessons learned from current upper secondary education for pupils with learning disabilities highlight the challenges facing the future system. It shall equip students for a meaningful adult life at work, at home and in leisure time and in my opinion also lay the foundations for further learning. The knowledge and skills acquired at upper secondary school for pupils with learning disabilities must give the students a better chance of finding work. The education shall also facilitate the students' transition into adulthood and aid their personal development. The demands on the students must be realistic yet also challenging to give them an idea of their own potential and limitations.

Prioritising and challenging the students' knowledge development must be a clear starting-point for upper secondary education for pupils with learning disabilities. For this to be possible, the teachers need proficient subject knowledge combined with skills in teaching pupils with learning disabilities. Such a teacher's authorisation should be linked to an undergraduate programme at the right level for this form of education.

The functional integration of premises is a necessary but far from sufficient prerequisite in order to achieve more inclusive education for students with learning disabilities. Furthermore, a man-

agement organisation is needed that can facilitate inclusive education in which real meetings between students take place in the education context. For this to be possible, greater collaboration between upper secondary schools and upper secondary schools for pupils with learning disabilities is required.

So as not to create the wrong expectations among students and parents, upper secondary schools for pupils with learning disabilities must make it clear that they offer an education aimed at students with learning disabilities and what this education can lead to.

Greater flexibility between upper secondary education for pupils with learning disabilities and upper secondary education is one of the ambitions behind the inquiry's proposals. However, greater flexibility within the upper secondary education for pupils with learning disabilities system itself is equally important so that all students are given the chance to achieve as much as possible in their studies. My ambition is also that my proposals will help bring greater clarity to the students' educational goals and make it easier to monitor their progress towards them.

The aim of future upper secondary education for pupils with learning disabilities (Section 4.1)

The provisions on the aim of education currently differ between upper secondary education and upper secondary education for pupils with learning disabilities. The provisions governing the latter state that the education shall be tailored to each individual student's prerequisites and shall correspond to the education provided in upper secondary education as far as possible. It is perfectly clear that the aim of upper secondary education for pupils with learning disabilities and of upper secondary education shall be expressed in terms of what the education shall contribute to, i.e. what the students will derive from it, not how the system shall be designed. Furthermore, the wording used to express the aim of upper secondary education for pupils with learning disabilities makes no mention of their further studies.

I therefore propose an aim for upper secondary education for pupils with learning disabilities that is in close concordance with the aim for upper secondary education in general:

Upper secondary education for pupils with learning disabilities shall give students a tailored education that provides a good basis for

working life and further studies, for personal development and for active participation in society. The education shall be designed so that it promotes social interaction and develops the students' ability to acquire, deepen and apply knowledge both independently and together with others.

Upper secondary education for pupils with learning disabilities shall in principle build on the knowledge the students have acquired in compulsory education for pupils with learning disabilities or similar form of education.

As a consequence of this, I propose that the aim of compulsory education for pupils with learning disabilities be adapted to the aim of compulsory school in a similar way.

The future structure of upper secondary education for pupils with learning disabilities (Section 4.1)

I propose that upper secondary education for pupils with learning disabilities shall consist of national programmes and a 'training programme' for students who are unable to cope with a national programme. The following nine national programmes are proposed:

- Administration, trade and product management
- Artistic activities
- Property, plant and construction
- Vehicle care and transport
- Handicraft and production
- Hotel, restaurant and bakery
- Health, care and social services
- Civics and languages
- Forest, land and animals

This adapted programme structure is based on my assessment that it is more important to harmonise the educational content with upper secondary education than the form. The number of students in upper secondary education for pupils with learning disabilities is very small compared to upper secondary education, which means

that the number of programmes must also be limited. The proposed structure does enable a broader range of educational content to be offered to students with learning disabilities than currently is the case, by making it possible to base a national programme on elements from several different national upper secondary school programmes. It also enables all relevant parts of upper secondary education to be adapted to upper secondary education for pupils with learning disabilities. The proposal includes both more and less extensive elements from all programmes in the new, reformed upper secondary education system, which gives the students a better chance of choosing an education that suits them.

It should also be a future ambition to ensure that as many students as possible find a suitable vocational programme in upper secondary education for pupils with learning disabilities that can lead to employment after they have completed their studies. Despite this, it is proposed that a civics and languages programme be established. Upper secondary education for pupils with learning disabilities should also offer choices for students who are interested in civics, have an interest in languages and communication or who need time to decide what they wish to do professionally after leaving school. Youngsters with learning disabilities should not need to do more advanced planning than other young people. Similar to others, they should also, where necessary, be able to supplement their education when they are adults. Through workplace learning, students on this programme should also have the opportunity to test different career options. Students on the programme shall have the opportunity to transfer to one of the vocationally oriented programmes during their studies should they so wish.

I further propose that the national programmes be divided into nationally established specialisations as they are in upper secondary education. This represents a change compared to the current provisions on upper secondary education for pupils with learning disabilities. Nationally established specialisations help to clarify the content of upper secondary education for pupils with learning disabilities enabling students to make informed study choices and providing potential employers with more information. A predictable structure also facilitates cooperation between different school governing bodies when planning the range of educational programmes available and between upper secondary education for pupils with learning disabilities and upper secondary education.

It shall however be possible to provide specially designed alternative programmes, assessed and approved by the Swedish National Agency for Education. The proposed national programmes shall however offer such a high degree of flexibility to render the need for specially designed alternative programmes less necessary. The Swedish National Agency for Education shall also assure the quality and decide on locally initiated courses.

It is also proposed that the structure of the national programmes also be harmonised with the structure of the national programmes in the new upper secondary education system. There are to be common subjects for all the national programmes in upper secondary education for pupils with learning disabilities, i.e. Swedish or Swedish as a second language; English; Mathematics; Sport and health; Arts; History; Civics; Religion; and Nature and the environment. Furthermore, there shall be both common subjects for each programme that give it its character and subjects common to each specialisation within the programme. In addition, it shall be possible to do more in-depth or broader programme studies and to study an individual choice. An upper secondary school for pupils with learning disabilities project is also proposed as an element of the national programmes.

The proposal for new upper secondary education for pupils with learning disabilities offers a substantially greater range of specialisations and in-depth studies than previously, giving students more options to choose based on interest and aptitude. About thirty of the sixty upper secondary school specialisations shall be adapted under the proposal. There may still be a need for a student to be able to read courses at upper secondary school. The formal conditions for such cooperation between the two forms of school are already in place, however. Under the new Swedish Education Act (2010:800), it will be possible for a student at an upper secondary school for pupils with learning disabilities to read all types of courses at upper secondary school.

It is essential that the future programme structure for upper secondary school for pupils with learning disabilities does not discourage inclusive teaching models, where for example a group of students registered at an upper secondary school for pupils with learning disabilities attend a class at upper secondary school. In my opinion, however, the fact that the programme structures of the two forms of education are different does not constitute a problem

since the concordance between them at the specialisation level provides plenty of scope for the establishment of inclusive models.

It is proposed that a 'training programme' be established for students who are unable to cope with a national programme. This programme, which would replace today's individual programmes, should still encourage the student to transfer to a national programme at a later date. A student who has completed a year on the training programme shall thus have the option of reading four years on a national programme.

However, the current division within the individual programme into vocational training and activity training shall be removed. This is because the dividing-line between vocational training and activity training is in many cases difficult to distinguish and because vocational training has been shown to vary considerably in nature from one school to the next. The concepts of vocational and activity training are also considered to lack relevance. Vocational training does not prepare the student for future professional life and is therefore seen as a form of false marketing. What kind of "activity" activity training is aimed at is very unclear. It is also proposed that the wording on 'meeting the student's special educational needs' be omitted. The new upper secondary education for pupils with learning disabilities system shall be so flexible and provide so much scope for individual tailoring of the education to render provisions unnecessary.

Under the proposal, the training programme at schools for pupils with learning disabilities shall consist of the following subject areas: Arts; Domestic and consumer science; Sport and health; Nature and the environment; Civics; and Language and communication. The subject areas shall follow on from the 'training school' syllabuses used in compulsory schools for pupils with learning disabilities.

The variation in the prerequisites of individual students will also be substantial within the training programme. I therefore propose that the knowledge requirements for the subject areas in the training programme shall be on two levels - one level for basic knowledge and one for in-depth knowledge.

Credits and course breakdown

The guaranteed teaching time in upper secondary school for pupils with learning disabilities shall continue to be 3 600 hours over four years. This shall apply for both national programmes and for the training programme. It shall be possible in certain cases for students on a national programme to take an additional year to complete their studies.

As regards the national programmes, it is proposed that a credits system of 3 000 upper secondary school for pupils with learning disabilities credits replace the current timetable. The credits system shall specify the extent of the course content in numbers of credits. A subject could consist of several courses, with grades being set after each completed course. A breakdown of the national programmes in upper secondary school for pupils with learning disabilities into credits and courses will make it easier to meet each student on his or her level and incorporate a clear progression in the education.

The decision to have a total of 3 000 credits is mainly because I feel that it must be made clear that there is no connection between time and goal fulfilment for upper secondary students with learning disabilities. Furthermore, it is inadvisable to use the same number of credits as for upper secondary school, which could easily substantiate the misconception that upper secondary school for pupils with learning disabilities leads to the same education as upper secondary school. A completely random number of credits is therefore preferable.

The student's individual study plan shall make it clear that he or she is following an adapted course programme (Section 4.3)

The provision on individual study plans in the Swedish Education Act (2010:800) shall be supplemented by a provision stipulating that in the individual study plan, the principal shall decide whether a student shall follow an adapted course programme. For students on a national programme, such a decision could mean that the extent of their education will be limited in relation to a full programme with regard to the number of upper secondary credits and courses.

The future upper secondary education system for pupils with learning disabilities shall be flexible enough to allow a student either to be admitted to the training programme and read courses on a national programme or be admitted to a national programme and read certain subject areas on the training programme. This must be determined on a case-to-case basis and be based on where most of the student's education takes place. This type of adapted course programme shall also be decided and highlighted in the student's individual study plan.

Diploma documentation (Section 4.4)

In my opinion, it is more important that every student graduating from an upper secondary national programme for pupils with learning disabilities leaves with comprehensive documentation describing his or her education than just some students receiving a special diploma certificate. Such documentation can for example facilitate the transition from school to working life. The documentation is equally important regardless of how much of the education programme the student has completed. It is proposed therefore that such comprehensive documentation be introduced in the form of a 'diploma document' for all students attending upper secondary school national programmes for pupils with learning disabilities. Diploma documents shall also be issued to students on the training programme on request. The Swedish National Agency for Education will be given the task to develop guidelines regarding the content and wording of diploma documents.

The diploma document shall stipulate whether the student has fulfilled the objectives for upper secondary education for pupils with learning disabilities: attaining at least 2 500 out of 3 000 credits; achieved a pass grade for their school project; and achieved passes at Swedish/Swedish as a second language and mathematics on courses equivalent to at least 100 credits in each subject respectively. Upper secondary school grades shall be validated so that it can be assessed whether or not the student has achieved stipulated upper secondary school diploma objectives for pupils with learning disabilities.

Workplace learning (Section 4.5)

Concrete working life experience is important for students at upper secondary school for pupils with learning disabilities. Knowledge and skills must be trained and consolidated in the form of real-life working tasks at the workplace.

Workplace-based education (APU) shall be replaced by at least 22 weeks of workplace learning (APL). It is desirable to implement workplace learning within the programme being studied by the student but it should be possible to do workplace learning within another programme. All students on upper secondary school national programmes for pupils with learning disabilities benefit from working life experience, which is why workplace learning shall be offered on all national programmes, including the arts programme and the civics and languages programme. Workplace learning shall cover not only vocational knowledge but also understanding workplace culture and being part of a work community. It shall also be possible to offer practical experience on the training programme that is to replace the individual programme.

The right to upper secondary education for pupils with learning disabilities (Section 5.1)

It is vital that students accepted onto upper secondary school for pupils with learning disabilities belong to the target group for this form of schooling. The consequences for students who are recruited on the wrong grounds can be serious and lifelong in that they may not be given sufficient challenges and their chances of going on to study further or accessing the labour market may be restricted. It is proposed therefore that the provisions shall make it clear that the right of a student who has graduated from compulsory school for pupils with learning disabilities to attend an upper secondary school for pupils with learning disabilities shall apply only on condition that the student belongs to the target group, i.e. has learning disabilities or has a significant and lasting mental disability due to a brain injury, caused by external violence or bodily disease.

Staff in compulsory schools for pupils with learning disabilities and upper secondary schools for pupils with learning disabilities shall also be duty-bound to report signs that a student does not

belong to the target group to the principal. In such cases, the principal is obliged to report this to the student's home municipality which in turn must examine the matter forthwith. Should this examination show that the student does not belong to the target group for school for pupils with learning disabilities, he or she shall be transferred to compulsory school or upper secondary school. The home municipality shall in such cases be obliged to take the measures necessary to facilitate the student's transfer.

As a consequence of this, it is proposed that the student's right to complete a commenced upper secondary education for pupils with learning disabilities within four years shall apply only to students who belong to the target group.

Applications and selection (Section 5.2)

In order for students at upper secondary school for pupils with learning disabilities to be able to benefit from the many different study courses offered by the future system for upper secondary education for pupils with learning disabilities, they must have the opportunity to choose their preferred programme. I therefore propose that the student shall apply to a national programme in the same way as students applying to upper secondary school do. It shall also be possible to apply to the training programme.

If the number of places on a national programme is fewer than the number of applicants, priority shall be given based on an assessment of the student's suitability for the programme. The Government or authority appointed by the Government shall be allowed to issue regulations governing selection to national programmes in upper secondary school for pupils with learning disabilities.

A student who applies to a training programme shall be admitted to such a programme if the home municipality, after consultation with the student and his or her guardian, deems the student incapable of following a national programme. Otherwise, the home municipality shall accept the student onto a national programme and the student shall be given the opportunity to apply to such a programme.

The preparations prior to a student applying to upper secondary education for pupils with learning disabilities shall start in good time. It is vital that students receive tailored study and career

guidance that enables them to form an opinion about the various study courses open to them and that consultation takes place with the student's guardian.

Increased student influence when choosing programmes and being accepted onto upper secondary school induction programmes (Sections 5.3 and 5.4)

Under the new Education Act (2010:800), the home municipality is responsible for offering students from compulsory school for pupils with learning disabilities vocation induction and an individual alternative at upper secondary school if they want to pursue such an education and the municipality deems them to have the necessary prerequisites to do so. The inquiry shall however submit proposals for upper secondary education that are in harmony with the provisions on parent and student influence when choosing school form within the compulsory education system.

A student belonging to the target group for upper secondary education for pupils with learning disabilities shall hence have the right to be accepted at an upper secondary school if he or she does not wish to attend an upper secondary school for pupils with learning disabilities. I therefore propose that the wording "and the municipality deems them to have the necessary prerequisites to do so" (i.e. complete the programme) be deleted from the above provision governing the home municipality's responsibility for offering compulsory special school students vocational induction and an individual alternative at upper secondary school.

At the same time, I propose that it shall be possible to accept students belonging to the target group onto upper secondary language induction programmes. This can be a good option for a student intending to transfer to a vocation induction programme or individual alternative at upper secondary school after completing the language induction programme. Depending on the composition of the tuition groups, upper secondary language induction may also be suitable for students who choose upper secondary school for pupils with learning disabilities later on.

The home municipality's responsibility to provide education (Section 6.1)

The need for inter-municipality cooperation is just as great in upper secondary education for pupils with learning disabilities as in upper secondary education in general. I therefore propose that the provisions governing the home municipality's responsibility to provide education shall make it clear that the home municipality may offer education it provides itself or education provided by another municipality or a county council in accordance with cooperation agreements and that municipalities that have entered into a cooperation agreement form an 'inter-municipal cooperation area'. How such an inter-municipal cooperation area is organised is just as important so that the municipalities will be able to offer as comprehensive a range of programmes in upper secondary education for pupils with learning disabilities as in the upper secondary system in general.

Acceptance of students to upper secondary school for pupils with learning disabilities (Section 6.2)

Students with learning disabilities shall be able to make informed choices of programmes and specialisations in the future upper secondary education system for pupils with learning disabilities, in the same way as students can do so in the upper secondary school system in general. It must therefore be possible for a student applying to an upper secondary school for pupils with learning disabilities to be accepted at a school in another municipality, e.g. if the programme is not offered in the home municipality or in the inter-municipal area. If there are no extenuating reasons for taking another course of action, this should take place in the same way as it does in the upper secondary school system in general. The student must also have the option of applying to an independent upper secondary school for pupils with learning disabilities.

I therefore propose that the rules governing acceptance at an upper secondary school for pupils with learning disabilities run by a public governing body be the same as those governing the upper secondary school system in general. A public governing body shall *primarily* accept applicants who belong to the target group for upper secondary school for pupils with learning disabilities and

who live in the municipality or in the inter-municipal area ('primary applicants') onto a national programme or onto a national specialisation, specially designed alternative or upper secondary apprenticeship programme starting in the student's first academic year. In addition, an applicant shall be deemed a primary applicant if he or she has special reasons with regard to his or her personal circumstances, has applied for a nationally recruiting programme or in certain cases has applied for a programme that is not offered by his or her home municipality. Applicants to a national programme, national specialisation, specially designed alternative, upper secondary apprenticeship programme or nationally recruiting upper secondary school programme for pupils with learning disabilities other than those deemed to be primary applicants ('secondary applicants') shall be offered any remaining places not filled by primary applicants.

Regarding the training programme, the provisions in the Education Act relating to acceptance will be replaced by provisions stipulating that a principal must accept a student from another municipality on the training programme in his upper secondary school for pupils with learning disabilities, provided that the home municipality has deemed the student incapable of following a national programme and that the municipalities agree on financial compensation.

Every independent school offering upper secondary education for pupils with learning disabilities shall continue to be open to all students who have the right to education at a public upper secondary school for pupils with learning disabilities, i.e. both students on a national programme and those attending the training programme.

It shall be possible to appeal a municipal or county council decision on acceptance of primary applicants to upper secondary school for pupils with learning disabilities to the Swedish Board of Appeal for Education. It will also be possible to appeal a decision by a private governing body on acceptance to an independent upper secondary school for pupils with learning disabilities to the Board of Appeal for Education.

Inter-municipal compensation (Section 6.3)

Harmonisation of the rules governing acceptance to upper secondary school for pupils with learning disabilities with those that apply to upper secondary school in general also enables the provisions on inter-municipal compensation to be harmonised. It is desirable that the provisions do not diverge unnecessarily between different forms of schooling, other than in cases where such divergence is justified by the special nature of the form of schooling in question. Divergent rules governing inter-municipal compensation also lead to divergent rules for students attending different forms of schooling.

I therefore propose that a municipality or county council that has accepted a student onto a national programme at upper secondary school for pupils with learning disabilities who does not live in the municipality or in the inter-municipal area be compensated for its costs for the student's education by the student's home municipality. Unless the home municipality and the municipality or county council providing the education can agree otherwise, or unless there are other provisions, the inter-municipal compensation shall correspond to the provider's prime costs. If the student has been accepted as a secondary applicant, the compensation shall amount to no more than the costs incurred by the home municipality if it were to provide similar education or, if the provider's costs are lower than the home municipality's, compensation shall be payable at this lower rate. As regards nationally recruiting programmes or specially designed national programme alternatives, the home municipality shall pay the amount decided in each special case by the Swedish National Agency for Education.

The inter-municipal compensation for a student attending a training programme shall be agreed on between the student's home municipality and the municipality or county council providing the education in cases where a student is accepted onto a programme in a municipality other than his or her home municipality or in its inter-municipal area or in a county council.

Compensation to independent schools (Section 6.4)

The current provisions governing compensation to independent upper secondary schools for pupils with learning disabilities do not take the variation in costs for different programmes into account, which leads to undesirable consequences.

I propose that the compensation for a student accepted onto a programme at an independent upper secondary school for pupils with learning disabilities shall continue to comprise a basic amount and where necessary a supplementary amount. The basic amount shall primarily be determined in accordance with the same criteria applied by the home municipality when allocating resources to the programme in question or a comparable programme. The Swedish National Agency for Education shall be given the task of establishing which programmes are comparable. The classification can be expected in practice to follow the national price list (see below). Using such a model, it will no longer be possible to determine the basic amount based on programmes that differ considerably in terms of cost from the programme onto which the student has been accepted.

Furthermore, I propose that the national price list, which is to be used to establish the basic amount in cases where the municipality does not run such a programme or a similar one, be differentiated with regard to differences in programme costs for upper secondary schools for pupils with learning disabilities. The background data is however too limited and the differences in basic amounts in many cases too small to justify the establishment of a separate amount for every programme. I propose instead that the Swedish National Agency for Education is given the task to establish a national price list for upper secondary education for pupils with learning disabilities comprising a limited number of programme categories, roughly three to four categories, in the future upper secondary education system for pupils with learning disabilities.

Financial terms for the student (Section 6.5)

Unnecessary differences in the student grants system should be avoided between upper secondary education and upper secondary education for pupils with learning disabilities. Students at upper

secondary schools for pupils with learning disabilities should therefore be included in the general grants system for other upper secondary students. The need for financial support which depends on the student's disability should be considered separately.

The proposals in the commission report *Lack of haste [Brist på brådska]* (SOU 2008:102) should therefore be implemented without delay so that the activity allowance currently available for extended schooling is abolished and extended child support to students in upper secondary education for pupils with learning disabilities is replaced by study support on the same grounds as for young persons without disabilities.

At the same time, I propose that the home municipality disburses an accommodation allowance for students who need it and who have been accepted as primary applicants onto an upper secondary programme for pupils with learning disabilities run by a public governing body. A student accepted at an independent upper secondary school for pupils with learning disabilities shall be able to apply for supplementary accommodation allowance from CSN (Swedish National Board of Student Aid). Today, a student attending upper secondary school for pupils with learning disabilities cannot receive accommodation allowance or supplementary accommodation allowance.

As a result of their disability, some students at upper secondary school for pupils with learning disabilities studying in a different municipality have costs for accommodation and travel to and from their place of study that far exceed the support they receive in the form of accommodation allowance or supplementary accommodation allowance. A student's disability can also lead to other extra costs in connection with their studies. I therefore propose that possible designs for a supplementary allowance system for young people studying at upper secondary school for pupils with learning disabilities be examined so that these young people can make educational choices on the same terms as other upper secondary school students. Such a system should however be designed not just for students with learning disabilities but for also for other students with disabilities.

Nationally recruiting upper secondary school programmes (Section 7.1)

In what must be an oversight, there are no provisions governing nationally recruiting upper secondary school programmes for pupils with learning disabilities as there are for upper secondary schools in general. A student in upper secondary education for pupils with learning disabilities who has the necessary prerequisites and interest shall, in my opinion, have equal possibilities as students in upper secondary education to study a nationally recruiting programme. Disabled sports are nowadays very well established. Athletes with learning disabilities will be competing at the London Paralympic Games in 2012. It is therefore difficult to justify the absence of a national sports programme for elite para-athletes at upper secondary school level.

I propose that nationally recruiting programmes be introduced for upper secondary education for pupils with learning disabilities along the same lines as those for upper secondary education in general, e.g. vocationally oriented programmes, arts-oriented programmes and sports programmes. The nationally recruiting programmes shall be allowed to deviate from what normally applies for national programmes in upper secondary education for pupils with learning disabilities as regards structure, content and educational goals. Independent upper secondary schools for pupils with learning disabilities shall also be considered as organisers of nationally recruiting programmes. The National Agency for Education shall determine the size of the compensation.

Decisions on national recruitment for national recruiting vocational and arts-oriented education programmes could be taken by the Swedish National Agency for Education for national programmes, national specialisations, specially designed alternatives and upper secondary apprenticeship programmes at upper secondary schools for pupils with learning disabilities if the programmes can only be set up at a limited number of locations in the country, or if the knowledge and skills needs of individual students cannot otherwise be met. The requirements for a decision to establish such nationally recruiting programmes are that the programme is of good quality, the costs are reasonable in relation to both the aim of the programme and the costs for other upper secondary school programmes for pupils with learning disabilities and that the selection criteria are fulfilled. The provisions shall otherwise be

approximately the same as those that apply to upper secondary education in general.

Nationally recruiting sports programmes shall be available on national programmes and on the training programme. The provisions governing nationally recruiting sports programmes in upper secondary education for pupils with learning disabilities shall otherwise be virtually the same as those governing upper secondary education in general. It shall also be possible to run nationally approved sports programmes within upper secondary education for pupils with learning disabilities focusing on special sports. The syllabuses for special sports in upper secondary education for pupils with learning disabilities shall make it clear that the subject can only be applied on nationally recruiting and nationally approved sports programmes.

Nationally recruiting upper secondary special school programmes for students with learning disabilities in combination with other disabilities (Section 7.2)

The issue of the schooling of young people with learning disabilities combined with visual impairment and other disabilities has been examined before. The commission report *Greater equality for students with disabilities [Ökad likvärdighet för elever med funktionshinder]* (SOU 2007:87) proposed that the students of Ekeskolan (one of Sweden's primary residential special schools for pupils with visual impairment in combination with other disabilities) could be offered three different options once their obligation to attend school ceased to apply: a) continue studying at an upper secondary school or at an upper secondary school for pupils with learning disabilities in their home municipality, b) study at an upper secondary school for pupils with learning disabilities in Örebro municipality (where Ekeskolan is situated) by agreement between the Swedish state and Örebro municipality, or c) continue studying at Ekeskolan. The option of extending their schooling at Ekeskolan was later reintroduced following a decision by the Swedish Riksdag. The proposal for a nationally recruiting programme for the target group in Örebro was put on hold and is now a matter for this inquiry.

I propose that through an agreement between the Swedish state and Örebro municipality a nationally recruiting upper secondary

school programme for pupils with learning disabilities shall be established at Örebro municipality's upper secondary school for students with learning disabilities in combination with visual impairment and other disabilities. I also propose that the option of extended schooling at Ekeskolan shall be limited to a maximum of two years, i.e. the same restriction that otherwise applies in the compulsory school system. This will make it possible for all students who have completed their education at Ekeskolan to apply to a programme in upper secondary education for pupils with learning disabilities.

I also propose that the agreement covering current nationally recruiting upper secondary education for students with learning disabilities combined with deafness or hearing impairment shall make it clear that the offer of nationally recruiting upper secondary education for deaf or hearing-impaired students concerns education both on national programmes and on the training programme. Today, students who have followed syllabuses at compulsory school for pupils with learning disabilities at regional special schools are offered education either at the upper secondary school for deaf and hearing-impaired persons or on an individual programme at a nationally recruiting upper secondary school for students with learning disabilities combined with deafness or hearing impairment.

Upper secondary apprenticeship programmes in upper secondary education for pupils with learning disabilities (Section 8.2)

There are currently no provisions governing apprenticeship programmes in upper secondary education for pupils with learning disabilities. There are however students in this form of education who would benefit considerably from receiving a substantial part of their education at a workplace. I therefore propose that an upper secondary apprenticeship sub-programme be established as part of the following programmes in upper secondary education for pupils with learning disabilities: Administration, trade and product management; Property, plant and construction; Vehicle care and transport; Handicraft and production; Hotel, restaurant and bakery; Health, care and social services; and Forest, land and animal.

To maintain high quality, it is necessary to locate a certain proportion of the education programme at the workplace, provisionally at least half. Furthermore, there shall be a stable relationship between the student, the school and the employer; the student shall learn and develop at the workplace; his or her learning shall be based on the goals stipulated in policy documents; his or her progress towards the goals shall be clearly documented; he or she shall have a supervisor at the workplace; the school shall have a presence at the workplace in the form of visits by the relevant subject teachers; and guidance shall be given to the student's supervisor.

It is proposed that the upper secondary apprenticeship education at upper secondary schools for pupils with learning disabilities shall from 2013 onwards be included as part of and financed within the framework of the upper secondary apprenticeship education that has already been decided for upper secondary education.

Cooperation between schools and working life (Section 8.4)

The cooperation between schools and working life needed for upper secondary education for pupils with learning disabilities basically coincides with that needed for upper secondary education in general. In some respects, however, it must take the special circumstances that apply for upper secondary education for pupils with learning disabilities into account.

Regarding the national level, I propose that cooperation shall take place within the national programme councils that have already been established for upper secondary education, with basically the same remit. It is of value to discuss issues that concern the cooperation between schools and working life in the same context. The partially diverse programme structure should not be an obstacle; it should be possible to integrate the vast majority of programmes in upper secondary education for pupils with learning disabilities into one or in some cases two of the national upper secondary programme councils.

An integrated solution is also of value at the local level. I therefore propose that upper secondary education for pupils with learning disabilities shall be included in the remit for the local programme councils that will be in place for upper secondary education in general. This can also increase understanding between the different forms of schooling. Other forms of cooperation are how-

ever needed on the local level for upper secondary education for pupils with learning disabilities. Finding a suitable location for workplace learning or preparing for the exit of a student from school and hopefully finding employment requires cooperation between school, employer, the Public Employment Service and several other societal actors. The school's study and career guidance officer is a key person in this context. To reduce vulnerability, the school must also build up structures and routines for the cooperation.

Study and career guidance (Section 8.5)

The existing provisions and guidelines on study and career guidance are generally worded. I do not feel that there is any reason to define the provisions any more precisely, despite the brief for study and career guidance officers at upper secondary schools for pupils with learning disabilities being more extensive than in upper secondary schools in general. I instead propose that the Swedish National Agency for Education be given the task of revising the general guidelines and comments on study and career guidance, thereby highlighting the special demands put on it in both compulsory and upper secondary school for pupils with learning disabilities. This is especially significant bearing in mind those municipalities where there is little upper secondary education for students with learning disabilities and there is often a lack of knowledge about the special demands put on study and career guidance in upper secondary education for pupils with learning disabilities.

Education for adults with learning disabilities at upper secondary level (Chapter 9)

Persons with learning disabilities shall have the same opportunities as other people to continue their learning and development, even in adulthood. Here, education for adults with learning disabilities at upper secondary level has a role to play alongside folk high schools and study organisations. The need to extend this form of education is considerable since many adults with learning disabilities have little or no access to continued learning and development similar to that afforded to the rest of the population.

Those who have the right prerequisites shall in my opinion have the possibility to complete their upper secondary school studies. It is therefore proposed that basically all upper secondary subjects and the upper secondary school project in upper secondary school for pupils with learning disabilities shall also be available in education for adults with learning disabilities at upper secondary level. In order to increase flexibility in the system, other courses on a level equivalent to the education provided in upper secondary education for pupils with learning disabilities, e.g. in the form of general introductory courses, shall also be available. It is also vital that education with learning disabilities for adults at upper secondary level offers vocationally oriented programmes. Under certain circumstances, it shall also be possible to accept students at the training level within education for adults with learning disabilities at the compulsory level despite them having a previous school background.

I also propose that education for adults with learning disabilities at upper secondary level be divided up into courses and credits, with the same number of credits as for the equivalent course at upper secondary school with learning disabilities. It shall also be possible to establish part-courses in this type of education in the same way as is already possible at the basic level. A specific diploma is not proposed for education for adults with learning disabilities at upper secondary level. It shall be possible on the other hand for an adult student who pursues or completes a upper secondary education programme for pupils with learning disabilities to obtain a diploma document similar to the one proposed for upper secondary school for pupils with learning disabilities.

I also propose that 'greatest need' be removed as a selection criterion in education for adults with learning disabilities at upper secondary level. When selecting students, priority shall instead be given, in the order stipulated below, to an applicant who has not previously participated in a similar education programme, wishes to complete studies he or she has started in accordance with an established individual study plan, wishes to complete studies started at upper secondary school for pupils with learning disabilities, needs the education for his or her current work situation, or needs the education for a planned or forthcoming vocational choice.

The demand for education for adults with learning disabilities at upper secondary level is currently not being met. To support the

development of the system, I therefore propose that the Swedish National Agency for Education be given the task to develop learning examples and support material aimed at both the administrative and executive levels as well as at teachers in education for adults with learning disabilities at upper secondary level. I furthermore propose that a time-limited incentive allowance is set aside for the period 2012-2014 to municipalities that invest in developing their education for adults with learning disabilities at upper secondary level.

Implementation, monitoring and evaluation (Chapter 10)

It is proposed that the Swedish National Agency for Education shall be given the task to carry out implementation measures aimed at school governing bodies, principals, teachers and other staff prior to the reforms of upper secondary school for pupils with learning disabilities and education for adults with learning disabilities at upper secondary level. Implementation of the reforms shall also be continuously monitored so that any necessary adjustments to the measures can be made at the local level.

I also propose that the reforms be monitored and evaluated with regard to whether or not they lead to the intended development in upper secondary education for pupils with learning disabilities and education for adults with learning disabilities at upper secondary level respectively. This should focus on e.g. how well upper secondary schools for pupils with learning disabilities have managed to recruit and accept students with very different prerequisites onto national programmes.

The consequences of the inquiry's proposals (Chapter 11)

The proposals submitted for a modified programme structure for upper secondary education for pupils with learning disabilities do not constitute a radical change from a gender equality perspective. As in upper secondary education, there are programmes that particularly attract either young men or young women. As in upper secondary education in general, however, conscious strategies are needed to prevent upper secondary apprenticeship programmes becoming exclusively men-only. The proposals submitted for edu-

cation for adults with learning disabilities at upper secondary level have no obvious gender equality perspective.

The inquiry has consciously considered the children's perspective in its work. In my proposals for a future upper secondary education system for pupils with learning disabilities, the emphasis is very much on students having access to more alternative education paths than they have at present, in the form of different programmes and as a result of the possibility of setting up nationally recruiting programmes and upper secondary apprenticeship programmes within the system. Considerable emphasis has also been on other systems increasing student choice, by e.g. making it easier for them to apply for and be accepted onto a programme, and on other rules being equal to those that apply in upper secondary school education.

The calculated costs of the reform for municipalities and the state are limited.

Författningsförslag

1 Förslag till lag om ändring i skollagen (2010:800)

Härigenom föreskrivs i fråga om skollagen (2010:800)

dels att 18 kap. och 19 kap. ska upphöra att gälla,

dels att 7 kap. 15 §, 11 kap. 1–2 §§, 15 kap. 1 och 14 §§, 17 kap. 16 §, 21 kap. 5 §, 11 § och 20 §, 28 kap. 5 §, 12 och 13 §§ och 29 kap. 26 och 27 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas två nya kapitel, 18 kap. och 19 kap., av följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas fem nya paragrafer, 11 kap. 17 a och 17 b §§, 15 kap. 41 § och i 21 kap. 5 a och 5 b §§ samt närmast före 11 kap. 17 a § och 15 kap. 41 § nya rubriker av följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas en ny bilaga, bilaga 4.

7 kap. Skolplikt och rätt till utbildning

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Rätt att slutföra skolgången

Rätt att slutföra skolgången

15 § En elev i grundskolan, grundsärskolan eller specialskolan har rätt att slutföra den högsta årskursen, även om skolplikten upphör dessförinnan.

En elev i grundskolan, grundsärskolan eller specialskolan har också rätt att efter skolpliktens upphörande slut-

15 § En elev i grundskolan, grundsärskolan eller specialskolan har rätt att slutföra den högsta årskursen, även om skolplikten upphör dessförinnan.

En elev i grundskolan, grundsärskolan eller specialskolan har också rätt att efter skolpliktens upphörande slut-

föra utbildningen under ytterligare två år, om eleven inte har nått upp till de kunskapskrav som minst ska uppnås för respektive skolform. En elev i grundsärskolan har under denna tid rätt till minst 800 timmars undervisning utöver den i 11 kap. 7 § första stycket garanterade undervisningstiden, om eleven inte dessförinnan uppnått kunskapskraven.

En elev som har tagits emot i specialskolan enligt 6 § första stycket 1 och som på grund av sina funktionsnedsättningar inte kan få tillfredsställande förhållanden i gymnasiesärskolan eller gymnasieskolan, får efter det att skolplikten har upphört och i mån av plats genomgå ytterligare utbildning i specialskolan till och med vårterminen det kalenderår eleven fyller 21 år, om eleven inte bedöms ha förmåga att fullfölja utbildningen enligt andra stycket.

föra utbildningen under ytterligare två år, om eleven inte har nått upp till de kunskapskrav som minst ska uppnås för respektive skolform. En elev i grundsärskolan har under denna tid rätt till minst 800 timmars undervisning utöver den i 11 kap. 7 § första stycket garanterade undervisningstiden, om eleven inte dessförinnan uppnått kunskapskraven.

11 kap. Grundsärskolan

Kapitlets innehåll

Nuvarande lydelse

1 § I detta kapitel finns
– allmänna bestämmelser
(2–17 §§),

Föreslagen lydelse

1 § I detta kapitel finns
– allmänna bestämmelser
(2–17 §§),
– bestämmelser om skyldighet att utreda tillhörighet till grundsärskolans målgrupp (17 a och 17 b §§),

– bestämmelser om betyg (18–23 §§),
 – bestämmelser om grundskola med offentlig huvudman (24–33 §§), och
 – bestämmelser om fristående grundskola (34–40 §§).

– bestämmelser om betyg (18–23 §§),
 – bestämmelser om grundskola med offentlig huvudman (24–33 §§), och
 – bestämmelser om fristående grundskola (34–40 §§).

Allmänna bestämmelser

Utbildningens syfte

2 § Grundskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en utbildning som är anpassad till varje elevs förutsättningar och som så långt det är möjligt motsvarar den som ges i grundskolan. Utbildningen ska ligga till grund för fortsatt utbildning och i övrigt så långt det är möjligt motsvara vad som anges för grundskolan i 10 kap. 2 §.

Av 29 kap. 8 § följer att det som sägs i denna lag om elever med utvecklingsstörning också ska gälla vissa andra barn, ungdomar och vuxna.

2 § Grundskolan ska ge elever med utvecklingsstörning *en anpassad utbildning som ger kunskaper och värden och utvecklar elevernas förmåga att tillägna sig dessa.*

Utbildningen ska utformas så att den bidrar till personlig utveckling samt förbereder eleverna för aktiva livsval och ligger till grund för fortsatt utbildning. Utbildningen ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap och ge en god grund för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Av 29 kap. 8 § följer att det som sägs i denna lag om elever med utvecklingsstörning också ska gälla vissa andra barn, ungdomar och vuxna.

Skyldighet att utreda tillhörighet till grundskolans målgrupp

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 a § *Om det inom ramen för undervisningen, genom uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer*

att det finns indikationer på att en elev i grundsärskolan inte tillhör grundsärskolans målgrupp, ska detta anmälas till rektorn.

En rektor som får kännedom om att det finns indikationer på att en elev i grundsärskolan inte tillhör grundsärskolans målgrupp är skyldig att anmäla detta till elevens hemkommun. Hemkommunen är skyldig att skyndsamt utreda frågan. Elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att yttra sig.

17 b § Om hemkommunens utredning enligt 17 a § visar att eleven inte tillhör grundsärskolans målgrupp, ska hemkommunen placera eleven i grundskolan.

Hemkommunen är i förekommande fall skyldig att vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att underlätta elevens övergång från grundsärskolan till grundskolan.

15 kap. Allmänna bestämmelser om gymnasieskolan

Kapitlets innehåll

Nuvarande lydelse

1 § I detta kapitel finns
– allmänna bestämmelser (2–20 §§),
– bestämmelser om betyg (21–29 §§),
– bestämmelser om gymnasieskola med offentlig

Föreslagen lydelse

1 § I detta kapitel finns
– allmänna bestämmelser (2–20 §§),
– bestämmelser om betyg (21–29 §§),
– bestämmelser om gymnasieskola med offentlig

huvudman (30–32 §§),

– bestämmelser om fristående gymnasieskola (33 och 34 §§), och

– bestämmelser om Rh-anpassad utbildning (35–40 §§).

huvudman (30–32 §§),

– bestämmelser om fristående gymnasieskola (33 och 34 §§),

– bestämmelser om Rh-anpassad utbildning (35–40 §§), och

– *bestämmelser om riksrekryterande utbildning för elever med dövhet eller hörselskada (41 §).*

Nuvarande lydelse

14 § Antagningsorganisationen får vara gemensam för gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå.

Antagningsorganisationen får vara gemensam för gymnasieskola anordnad av kommuner, landsting och enskilda huvudmän.

Föreslagen lydelse

14 § Antagningsorganisationen får vara gemensam för gymnasieskolan, *gymnasiesärskolan*, kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå *och särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå.*

Antagningsorganisationen får vara gemensam för gymnasieskola *och gymnasiesärskola* anordnad av kommuner, landsting och enskilda huvudmän.

Riksrekryterande utbildning för elever med dövhet eller hörselskada

41 § Staten får sluta avtal med en kommun om att elever från hela landet som är döva, hörselskadade eller dövblinda eller har en språkstörning får tas emot i kommunens gymnasieskola.

17 kap. Utbildning på introduktionsprogram i gymnasieskolan

Utbildning på introduktionsprogram vid en gymnasieskola med offentlig huvudman

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Skyldighet att erbjuda utbildning

Skyldighet att erbjuda utbildning

16 § Hemkommunen ansvarar för att alla behöriga ungdomar i hemkommunen erbjuds preparandutbildning, yrkesintroduktion, individuellt alternativ och språkintroduktion.

Utöver vad som följer av första stycket ansvarar hemkommunen för att elever från grundskolan erbjuds yrkesintroduktion och individuellt alternativ, om de önskar sådan utbildning och kommunen bedömer att de har förutsättningar att klara utbildningen.

16 § Hemkommunen ansvarar för att alla behöriga ungdomar i hemkommunen erbjuds preparandutbildning, yrkesintroduktion, individuellt alternativ och språkintroduktion.

Utöver vad som följer av första stycket ansvarar hemkommunen för att elever från grundskolan erbjuds yrkesintroduktion, individuellt alternativ om de önskar sådan utbildning.

Hemkommunen får också ta emot elever som nyligen anlänt till Sverige och som tillhör gymnasieskolornas målgrupp på språkintroduktion, om de önskar en sådan utbildning.

18 kap. Allmänna bestämmelser om gymnasieskolan

Kapitlets innehåll

1 § I detta kapitel finns

- allmänna bestämmelser (2–22 §§),
- bestämmelser om skyldighet att utreda tillhörighet till gymnasieskolornas målgrupp (23 och 24 §§),
- bestämmelser om betyg (25–31 §§),
- bestämmelser om gymnasieskola med offentlig huvudman (32–35 §§), och

- bestämmelser om fristående gymnasiesärskola (36–37 §§), och
- bestämmelser om rikrekryterande utbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning (38 och 39 §§).

Allmänna bestämmelser

Utbildningens syfte

2 § Gymnasiesärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en anpassad utbildning som ska ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Utbildningen i gymnasiesärskolan ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper.

Utbildningen i gymnasiesärskolan ska i huvudsak bygga på de kunskaper eleverna fått i grundsärskolan eller motsvarande skolform.

Av 29 kap. 8 § följer att det som sägs i denna lag om elever med utvecklingsstörning ska gälla också för vissa andra barn och ungdomar.

Samverkan

3 § Huvudmannen för gymnasiesärskolan ska samverka med samhället i övrigt.

Målgrupp

4 § Utbildningen i gymnasiesärskolan vänder sig till ungdomar vars skolplikt upphört och som bedöms inte kunna nå upp till gymnasieskolans kunskapskrav därför att de har en utvecklingsstörning.

De olika utbildningarna

5 § Utbildningen i gymnasiesärskolan består av nationella program och ett träningsprogram.

Närmare bestämmelser om program finns i 19 kap.

6 § Varje kommun ska informera om gymnasiesärskolans olika program.

7 § För ungdomar med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättningar samt för ungdomar med utvecklingsstörning i kombination med dövhet eller hörselskada får de kommuner som regeringen beslutar anordna speciellt anpassad utbildning i sin gymnasiesärskola. För dessa utbildningar gäller särskilda bestämmelser i 38–39 §§.

Läsår och terminer

8 § Utbildningen ska bedrivas under läsår, som omfattar en hösttermin och en vårtermin.

Regeringen får meddela föreskrifter om läsårets längd och om när läsåret ska börja och sluta.

Utbildningens förläggning

9 § Utbildningen i gymnasiesärskolan ska, med undantag för gymnasial lärlingsutbildning som avses i 19 kap. 9 §, i huvudsak vara skolförlagd.

Mottagande och antagning

10 § En elev som har gått ut grundsärskolan och tillhör gymnasiesärskolans målgrupp har rätt att tas emot i gymnasiesärskolan.

I annat fall, eller om det finns indikationer enligt 11 kap. 17 a §, ska frågan om en elev tillhör målgruppen prövas av elevens hemkommun. Ett sådant beslut ska föregås av en utredning som omfattar en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. Eleven och elevens vårdnadshavare ska beredas tillfälle att yttra sig när utredningen genomförs.

De ungdomar som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan har rätt att bli mottagna i gymnasiesärskola med offentlig huvudman om utbildningen påbörjas under tiden till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år.

11 § Huvudmannen ansvarar för antagningen till de olika utbildningarna inom gymnasiesärskolan som anordnas av huvudmannen.

12 § Regeringen meddelar föreskrifter om urval bland mottagna sökande.

13 § Antagningsorganisationen får vara gemensam för gymnasiesärskolan, gymnasieskolan, särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå och kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå.

Antagningsorganisationen får vara gemensam för gymnasiesärskola och gymnasieskola anordnad av kommuner, landsting och enskilda huvudmän.

14 § En elev som hör till gymnasiesärskolans målgrupp men som inte lämnar sitt medgivande till att tas emot i gymnasiesärskolan, ska istället tas emot i gymnasieskolan.

Information till hemkommunen

15 § När en elev börjar eller slutar vid en gymnasiesärskola med annan huvudman än hemkommunen, ska huvudmannen snarast meddela detta till hemkommunen.

Elevers närvaro och information om frånvaro

16 § En elev i gymnasiesärskolan ska delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, om eleven inte har giltigt skäl att utebli.

Om en elev i gymnasiesärskolan utan giltigt skäl uteblir från den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, ska rektorn se till att elevens vårdnadshavare samma dag informeras om att eleven har varit frånvarande. Om det finns särskilda skäl behöver elevens vårdnadshavare inte informeras samma dag.

Avgifter

17 § Utbildningen i gymnasiesärskolan ska vara avgiftsfri.

Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till böcker och andra läromedel som behövs för en tidsenlig utbildning.

Avgifter i samband med ansökan om plats får inte tas ut.

18 § Trots 17 § får det förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

I samband med skolresor och liknande aktiviteter får det, trots övriga bestämmelser i denna lag, i enstaka fall under ett läsår förekomma kostnader som ersätts av eleven eller dennes vårdnadshavare på frivillig väg. Sådana aktiviteter ska vara öppna för alla elever. Ersättningen får inte överstiga huvudmannens självkostnad för att eleven deltar i aktiviteten.

Modersmålsundervisning

19 § En elev som har en vårdnadshavare med ett annat modersmål än svenska ska erbjudas modersmålsundervisning i detta språk om

1. språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet, och
2. eleven har goda kunskaper i språket.

Modersmålsundervisning i ett nationellt minoritetsspråk ska erbjudas även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om modersmålsundervisning. Sådana föreskrifter får innebära att modersmålsundervisning ska erbjudas i ett språk bara om ett visst antal elever önskar sådan undervisning i det språket.

Utvecklingssamtal

20 § Minst en gång varje termin ska rektorn se till att eleven ges en samlad information om elevens kunskapsutveckling och studie-situation (utvecklingssamtal). Utvecklingssamtalet ska genomföras med elevens individuella studieplan som grund.

En elevs vårdnadshavare ska få sådan information som avses i första stycket.

Skolskjuts i hemkommunen

21 § Elever i gymnasiesärskola med offentlig huvudman inom kommunen har rätt till kostnadsfri skolskjuts från en plats i anslutning till elevens hem till den plats där utbildningen bedrivs och tillbaka, om sådan skjuts behövs med hänsyn till färdvägens längd, trafikförhållanden, elevens funktionsnedsättning eller någon annan särskild omständighet.

För elever som går i en fristående gymnasiesärskola inom kommunen eller i annan kommuns gymnasiesärskola med stöd av

19 kap. 40–41 §§ ska hemkommunen anordna skolskjuts i de fall det kan ske utan organisatoriska eller ekonomiska svårigheter.

Elevens hemkommun eller det landsting som anordnar utbildningen ska ombesörja att skolskjuts anordnas enligt första stycket.

Skolskjuts i en annan kommun än hemkommunen

22 § En elev som med stöd av 19 kap. 37–39 §§ går i gymnasiesärskola i en annan kommun än sin hemkommun och som på grund av skolgången måste övernatta i den kommunen har rätt till skolskjuts mellan den tillfälliga bostaden och den plats där utbildningen bedrivs under samma förutsättningar som gäller för elever som är hemmahörande i kommunen.

Den kommun som anordnar utbildningen ska ombesörja att skolskjuts anordnas enligt första stycket. Kommunens kostnader för detta ska ersättas av elevens hemkommun.

Skyldighet att utreda tillhörighet till gymnasiesärskolans målgrupp

23 § Om det inom ramen för undervisningen, genom uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det finns indikationer på att en elev i gymnasiesärskolan inte tillhör gymnasiesärskolans målgrupp, ska detta anmälas till rektorn.

En rektor som får kännedom om att det finns indikationer på att en elev i gymnasiesärskolan inte tillhör gymnasiesärskolans målgrupp är skyldig att anmäla detta till elevens hemkommun. Hemkommunen är skyldig att skyndsamt utreda frågan. Eleven och elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att yttra sig.

24 § Om hemkommunens utredning enligt 23 § visar att eleven inte tillhör gymnasiesärskolans målgrupp, ska hemkommunen erbjuda eleven gymnasieskola.

Hemkommunen är i förekommande fall skyldig att vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att underlätta elevens övergång från gymnasiesärskolan till gymnasieskolan.

Betyg

Tillämpliga bestämmelser

25 § Allmänna bestämmelser om betyg och betygssättning finns i 3 kap. 13–21 §§.

Betygssättning

26 § På de nationella programmen ska betyg sättas på varje avslutad kurs och efter genomfört gymnasiesärskolearbete.

På träningsprogrammet ska betyg inte sättas.

Om en elev har läst en kurs enligt gymnasieskolans ämnesplan ska betyg sättas i enlighet med de bestämmelser som gäller för betygssättning i gymnasieskolan. I övriga fall gäller 27–31 §§.

Regeringen får meddela föreskrifter om hur betygssättningen ska gå till. Föreskrifterna får innebära undantag från bestämmelsen i 3 kap. 16 § om vem som beslutar om betyg.

27 § Betyg för godkända resultat betecknas med A, B, C, D eller E.

Högsta betyg betecknas med A och lägsta betyg med E.

För den elev som inte uppnår kraven för betyget E ska ett intyg utfärdas om att eleven deltagit i kursen. Intyget utfärdas av rektorn.

28 § Som betyg på en kurs ska någon av beteckningarna A, B, C, D eller E användas. Högsta betyg betecknas med A och lägsta betyget med E. Betyg ska bestämmas med hjälp av de kunskapskrav som har föreskrivits för en kurs.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om kunskapskrav.

29 § Som betyg på gymnasiesärskolearbetet ska beteckningen E användas om eleven nått målen för gymnasiesärskolearbetet i examensmålen.

30 § Om det finns särskilda skäl får det vid betygssättningen bortses från enstaka delar av kunskapskraven. Med särskilda skäl avses funktionsnedsättning eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven ska kunna nå ett visst kunskapskrav. De kunskapskrav som

rör säkerhet och de som hänvisar till lagar, förordningar eller myndigheters föreskrifter ska dock alltid uppfyllas.

31 § Om det på ett nationellt program saknas underlag för bedömning av en elevs kunskaper på grund av elevens frånvaro, ska betyg inte sättas.

Gymnasiesärskola med offentlig huvudman

Kommunens ansvar

32 § Varje kommun ansvarar för att ungdomar med utvecklingsstörning i kommunen erbjuds gymnasiesärskoleutbildning av god kvalitet.

Kommunen kan erbjuda utbildning som den själv anordnar eller utbildning som anordnas av en annan kommun eller ett landsting enligt samverkansavtal med kommunen eller landstinget. Kommuner som har ingått ett samverkansavtal bildar ett samverkansområde för utbildningen.

Vilka utbildningar som erbjuds och antalet platser på dessa ska så långt det är möjligt anpassas med hänsyn till ungdomarnas önskemål.

Kommunens organisation av sin gymnasiesärskola

33 § Varje kommun ska vid utformningen av gymnasiesärskolan beakta vad som för eleverna är ändamålsenligt från kommunikationssynpunkt. Varje kommun som anordnar gymnasiesärskola ska så långt det är möjligt organisera gymnasiesärskolan så att ingen elev på grund av skolgången behöver bo utanför det egna hemmet.

I lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade finns föreskrifter om stöd och service i form av boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet.

Utbildning anordnad av landsting

34 § Efter överenskommelse med en kommun får ett landsting anordna utbildning på nationella program och på träningsprogrammet.

Stöd till inackordering

35 § Hemkommunen ska lämna ekonomiskt stöd till elever i en gymnasiesärskola med offentlig huvudman som behöver inackordering på grund av skolgången.

Denna skyldighet gäller dock inte elever som har tagits emot i andra hand till ett nationellt program enligt 19 kap. 40 §.

Skyldigheten gäller till och med första kalenderhalvåret det år eleven fyller 20 år.

Stödet ska avse boende, fördyrat uppehälle och resor till och från hemmet. Det ska ges kontant eller på annat sätt som ska framgå av beslutet om stöd. Om stödet ges kontant, ska det lämnas med lägst 1/30 av prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring för varje hel kalendermånad som eleven bor inackorderad. Beloppet får avrundas till närmast lägre hela tiotal kronor.

Fristående gymnasiesärskola*Mottagande*

36 § Varje fristående skola med gymnasiesärskola ska vara öppen för alla elever som har rätt till utbildning i en gymnasiesärskola med offentlig huvudman.

Huvudmannen behöver inte ta emot eller ge fortsatt utbildning åt en elev om hemkommunen har beslutat att inte lämna bidrag för eleven enligt 19 kap. 48 § andra stycket.

Insyn

37 § Den kommun där den fristående skolan är belägen har rätt till insyn i verksamheten.

Riksrekryterande utbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning

38 § Staten får sluta avtal med en kommun om att i kommunens gymnasiesärskola ta emot elever från hela landet med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning, eller med utvecklingsstörning i kombination med dövhet eller hörselskada.

39 § Regeringen får meddela föreskrifter om sådan utbildning som avses i 38 §.

Föreskrifterna får innebära undantag från vad som annars gäller för utbildning i gymnasiesärskolan.

19 kap. Utbildning på program i gymnasiesärskolan

Kapitlets innehåll

1 § I detta kapitel finns bestämmelser om

- utbildningarnas utformning och innehåll (2–26 §§),
- dokumentation över genomförd gymnasiesärskoleutbildning (27 och 28 §§),
- ansökan, antagning, mottagande och fullföljande av utbildningen (29–34 §§),
- utbildning vid en gymnasiesärskola med offentlig huvudman (35–45 §§), och
- utbildning vid en fristående gymnasiesärskola (46–50 §§).

Utbildningarnas utformning och innehåll

De nationella programmen

2 § De nationella programmen i gymnasiesärskolan är programmen för

- administration, handel och varuhantering,
- estetiska verksamheter,
- fastighet, anläggning och bygg,
- fordonsvård och transport,
- hantverk och produktion,
- hotell, restaurang och bageri,
- hälsa, vård och omsorg,
- samhälle och språk, samt
- skog, mark och djur.

3 § Undervisningen på de nationella programmen ska omfatta ämnena

- svenska eller svenska som andraspråk,
- engelska,
- matematik,

- idrott och hälsa,
- estetisk verksamhet,
- historia,
- samhällskunskap,
- religionskunskap, och
- naturkunskap.

Dessutom ska det, för elever som ska erbjudas modersmålsundervisning, som ämne finnas modersmål. Det ska också finnas individuellt val.

Examensmål

4 § För varje nationellt program ska det finnas examensmål som innehåller mål för programmet

Nationella inriktningar och särskilda varianter

5 § Inom de nationella programmen får det finnas inriktningar och särskilda varianter, som börjar det första, andra eller tredje läsåret.

6 § Inriktningarna är nationella.

Regeringen får meddela föreskrifter om vilka nationella inriktningar som ska finnas.

7 § Frågan om en särskild variant ska godkännas ska prövas av Statens skolverk.

8 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om nationella inriktningar och särskilda varianter.

Gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan

9 § Inom de nationella programmen Administration, handel och varuhantering, Fastighet, anläggning och bygg, Fordonsvård och transport, Hantverk och produktion, Hotell, restaurang och bageri, Hälsa, vård och omsorg samt Skog, mark och djur får det finnas gymnasial lärlingsutbildning.

Gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan ska i huvudsak vara förlagd till en eller flera arbetsplatser.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan.

Träningsprogrammet

10 § Utbildning på träningsprogrammet ska erbjudas elever som inte kan följa undervisningen på ett nationellt program.

Undervisningen på träningsprogrammet ska omfatta ämnesområdena Estetisk verksamhet, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Natur och miljö, Individ och samhälle samt Språk och kommunikation. Praktik får förekomma om rektorn bedömer att det är till nytta för eleven.

Programmet kan syfta till att stimulera eleven att senare gå över på ett nationellt program.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om ämnesområden.

11 § Rektorn får besluta att en elev ska läsa en kombination av ämnen och sådana ämnesområden som anges i 10 §, om eleven har förutsättningar för det. Detta beslut ska framgå av elevens individuella studieplan.

12 § För de elever på träningsprogrammet som ska erbjudas modersmålsundervisning ska modersmål finnas som ämne.

Erbjudande av viss utbildning

13 § När en huvudman erbjuder utbildning på ett nationellt program får huvudmannen också låta erbjudandet omfatta att eleven senare ska antas till en nationell inriktning, en särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning inom programmet.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om att ett sådant erbjudande ska ges inom vissa program.

Avvikelser från ett nationellt programs innehåll

14 § Statens skolverk får besluta om avvikelser från struktur, innehåll och examensmål för utbildningar på nationella program.

Beslut enligt första stycket som avser en utbildning som anordnas av en offentlig huvudman fattas i samband med beslut om riksrekrytering enligt 38 §.

Beslut enligt första stycket som avser en utbildning som anordnas av en enskild huvudman fattas efter en prövning som motsvarar prövningen av riksrekryterande utbildningar enligt 38 §.

Regeringen får meddela föreskrifter om villkor för beslut enligt tredje stycket.

15 § Om det finns särskilda skäl, får huvudmannen besluta att en elevs utbildning på ett nationellt program till sitt innehåll får avvika från vad som annars gäller för programmet.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om sådana avvikelser som avses i första stycket.

Utbildningens längd

16 § Utbildningen i gymnasiesärskolan är avsedd att genomgås på fyra läsår. Huvudmannen får besluta att utbildningen får fördelas på längre tid än fyra läsår.

Regeringen får meddela föreskrifter om huvudmannens befogenhet enligt första stycket.

Utbildningens förläggning och arbetsplatsförlagt lärande

17 § Av 18 kap. 9 § framgår att utbildningen i gymnasiesärskolan i huvudsak ska vara skolförlagd, om inte annat följer av bestämmelserna om gymnasial lärlingsutbildning i gymnasiesärskolan i 9 §.

De nationella programmen ska innehålla arbetsplatsförlagt lärande.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om minsta omfattning av det arbetsplatsförlagda lärandet samt om undantag från 18 kap. 9 §.

Utbildningens omfattning och garanterad undervisningstid

18 § Utbildningen inom gymnasiesärskolan ska bedrivas som hel-tidsstudier.

19 § Eleverna har rätt till minst 3 600 undervisningstimmar om 60 minuter (garanterad undervisningstid).

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om avvikelser från den garanterade undervisningstiden.

20 § Omfattningen av studierna på nationella program anges i gymnasiesärskolepoäng. Utbildningens omfattning är 3 000 gymnasiesärskolepoäng. Fördelningen framgår av en poängplan i bilaga 4.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om poängplanen.

Ämnen, gymnasiesärskolearbete och kurser

21 § För varje ämne ska det finnas en ämnesplan.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om ämnesplaner.

22 § I utbildningen på de nationella programmen ska det ingå ett gymnasiesärskolearbete.

23 § Utbildningen inom varje ämne på de nationella programmen ges i form av en eller flera kurser.

För varje kurs ska det anges hur många gymnasiesärskolepoäng som kursen omfattar.

24 § Har en elev efter avslutad kurs eller genomfört gymnasiesärskolearbete fått lägst betyget E, är huvudmannen inte skyldig att erbjuda ytterligare utbildning av samma slag, om inte annat följer av föreskrifter meddelade med stöd av andra stycket.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vad som krävs för att få påbörja en kurs och att få gå om en kurs.

Individuell studieplan

25 § För varje elev ska det upprättas en individuell studieplan.

Elevens synpunkter ska inhämtas och beaktas vid utformandet av den individuella studieplanen.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om den individuella studieplanen.

26 § Rektorn får i den individuella studieplanen besluta att en elev på ett nationellt program ska få anpassad studiegång. Ett sådant beslut får innebära att elevens utbildning ska omfatta färre gymnasiesärskolepoäng än vad som anges i bilaga 4.

Dokumentation över genomförd gymnasiesärskoleutbildning

27 § Elever på de nationella programmen ska få ett examensdokument. Dokumentet ska innehålla uppgifter om betyg, vilka kurser eleven läst, kursernas omfattning i gymnasiesärskolepoäng, gymnasiesärskolearbete och om inriktningen på elevens arbetsplatsförlagda lärande.

För elever på träningsprogrammet gäller att de på begäran kan få ett examensdokument. Dokumentet ska i så fall innehålla uppgifter om vilka ämnesområden enligt 10 § som eleven har läst och i förekommande fall om vilka ämnen som eleven har läst med stöd av 11 §.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om dokumentation över genomförd gymnasiesärskoleutbildning.

28 § Det ska framgå av examensdokumentet om en elev på ett nationellt program har uppnått examensmålen, vilket innebär godkända betyg som omfattar minst 2 500 gymnasiesärskolepoäng och som innefattar

1. en eller flera kurser i svenska eller svenska som andraspråk och matematik, och
2. gymnasiesärskolearbetet.

Ansökan, antagning, mottagande och fullföljande av utbildningen

Ansökan

29 § En ansökan till ett nationellt program eller till en sådan nationell inriktning, särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan som börjar första läsåret eller till träningsprogrammet ska ges in till den sökandes hemkommun. Avser

ansökan mer än en utbildning ska den sökande ange i vilken ordning han eller hon önskar komma i fråga.

Om ansökan avser en utbildning som anordnas av en annan huvudman, ska ansökan omedelbart sändas vidare till denne.

Beslut om mottagande

30 § Huvudmannen för den sökta utbildningen prövar om den sökande ska tas emot.

Om hemkommunen bedömer att en elev som sökt till träningsprogrammet inte kan följa undervisningen på ett nationellt program, ska eleven tas emot på träningsprogrammet.

Om hemkommunen bedömer att en elev som sökt till träningsprogrammet kan följa undervisningen på ett nationellt program, ska kommunen, efter att eleven och elevens vårdnadshavare beretts tillfälle att yttra sig, istället ta emot eleven på ett nationellt program.

Rätten att fullfölja utbildningen

31 § En elev som har påbörjat en utbildning inom gymnasiesärskolan har rätt att, utom i de fall som avses i 18 kap. 23 och 24 §§ hos huvudmannen eller, om huvudmannen är offentlig, inom samverkansområdet under fyra läsår fullfölja sin utbildning.

Om det finns särskilda skäl får rektorn besluta att en elev istället ska få fullfölja sin gymnasiesärskoleutbildning under fem läsår.

Första stycket gäller även om de förhållanden som låg till grund för mottagandet ändras under studietiden.

32 § Vad som sägs i 31 § gäller på motsvarande sätt den elev som har påbörjat gymnasial lärlingsutbildning.

Om lämplig arbetsplatsförlagd utbildning inte längre kan anordnas, ska eleven i stället erbjudas att fullfölja sin utbildning genom skolförlagd utbildning på det aktuella programmet. Om inte heller detta är möjligt, ska erbjudandet avse att fullfölja utbildningen på ett annat nationellt program.

33 § Om huvudmannens erbjudande av ett nationellt program omfattade att eleven senare ska antas till en nationell inriktning, en särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning enligt 9 §, har den elev som påbörjat programmet rätt att fullfölja utbildningen på den

nationella inriktningen, den särskilda varianten respektive som gymnasial lärlingsutbildning enligt 32 och 33 §§.

34 § I 43 § finns ytterligare bestämmelser om rätten för en elev i en skola med offentlig huvudman att fullfölja sin utbildning när eleven flyttar till en annan kommun.

Utbildning vid en gymnasiesärskola med offentlig huvudman

Skyldighet att erbjuda utbildning

35 § Hemkommunen ansvarar för att alla ungdomar i kommunen som hör till gymnasiesärskolans målgrupp erbjuds utbildning på gymnasiesärskolans nationella program eller på träningsprogrammet.

Kommunen ska sträva efter att erbjudandet ska omfatta ett allsidigt urval av nationella program och nationella inriktningar.

Ett sådant erbjudande ska avse utbildning som anordnas inom kommunen eller i en annan kommun eller ett landsting i enlighet med samverkansavtal.

Mottagande i första hand

36 § Av de sökande till ett nationellt program eller till en sådan nationell inriktning, särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning som börjar första läsåret ska huvudmannen i första hand ta emot dem som är hemmahörande i kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen.

37 § Utöver vad som följer av 36 § ska de som är sökande tas emot i första hand om de sökt till

1. sådan utbildning som avses i 36 § och med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den gymnasiesärskola dit de har sökt,

2. ett nationellt program eller till en nationell inriktning som börjar det första läsåret och är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder den sökta utbildningen,

3. gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan som börjar det första läsåret och är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder någon utbildning på det aktuella programmet,

4. ett nationellt program och åberopat att huvudmannen inom det sökta programmet anordnar en nationell inriktning som börjar senare än första läsåret och som hemkommunen inte erbjuder, eller
5. en utbildning som det har fattats beslut om riksrekrytering för enligt 38 §.

Riksrekryterande utbildning

38 § Statens skolverk får besluta att det till en viss utbildning på de nationella programmen i första hand ska tas emot sökande från hela landet (riksrekrytering).

För riksrekryterande idrottsutbildning och nationellt godkänd idrottsutbildning får Statens skolverk besluta om riksrekrytering även för träningsprogrammet.

Regeringen får meddela föreskrifter om villkor för att en viss utbildning ska kunna bli riksrekryterande.

39 § Beslut om riksrekrytering ska ange under vilken tid beslutet ska gälla och hur många platser utbildningen får omfatta.

Mottagande i andra hand

40 § Andra sökande än de som ska tas emot i första hand enligt 37 och 38 §§ får tas emot i andra hand till platser som återstår sedan alla de som ska tas emot i första hand har antagits till utbildningen.

Träningsprogrammet

41 § En kommun får ta emot en elev från en annan kommun på träningsprogram i sin gymnasiesärskola under förutsättning att hemkommunen bedömt att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program samt att hemkommunen och mottagande kommun kommer överens om ersättningen för utbildningen.

Yttrande från hemkommunen

42 § Innan en kommun eller ett landsting tar emot en sökande som inte är hemmahörande i kommunen eller samverkansområdet för utbildningen ska yttrande inhämtas från den sökandes hemkom-

mun. Yttrande behöver dock inte inhämtas, om det med hänsyn till tidigare avgivet yttrande eller av andra skäl är onödigt.

Rätt att fullfölja utbildningen för en elev som flyttar

43 § En elev som har påbörjat utbildningen i gymnasieskolan och som därefter flyttar från kommunen eller samverkansområdet för utbildningen, har rätt att fullfölja utbildningen på det påbörjade programmet, om den nya hemkommunen erbjuder sådan utbildning.

Erbjuder den nya hemkommunen inte den aktuella utbildningen, har eleven rätt att efter eget val fullfölja sin utbildning i en annan kommun eller ett landsting som anordnar utbildningen

Interkommunal ersättning

44 § En kommun som på ett nationellt program har antagit en elev som inte är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet för utbildningen ska ersättas för sina kostnader för elevens utbildning av dennes hemkommun (interkommunal ersättning).

Första stycket gäller även ett landsting som på ett nationellt program har antagit en elev som inte är hemmahörande i samverkansområdet för utbildningen.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om interkommunal ersättning för de nationella programmen.

För träningsprogrammet ska den anordnande huvudmannen och elevens hemkommun komma överens om ersättningen.

45 § Om inte den anordnande huvudmannen och elevens hemkommun kommer överens om annat, och annat inte heller följer av andra och tredje styckena, ska den interkommunala ersättningen motsvara anordnarens självkostnad.

När eleven har tagits emot i andra hand enligt 40 §, ska ersättningen högst uppgå till den kostnad som hemkommunen själv har för motsvarande utbildning. Är anordnarens kostnad lägre, ska hemkommunen i stället ersätta den lägre kostnaden.

När det är fråga om riksrekryterande utbildning eller särskilda varianter inom de nationella programmen, ska hemkommunen betala det belopp som har beslutats i varje särskilt fall av Statens skolverk.

Utbildning vid en fristående gymnasiesärskola

Bidrag från hemkommunen

46 § Hemkommunen ska lämna bidrag till huvudmannen för varje elev vid skolenheten som hemkommunen, enligt 35 §, var skyldig att erbjuda utbildning i gymnasiesärskolan vid den tidpunkt när utbildningen påbörjades.

Bidraget består av ett grundbelopp enligt 47 § och i vissa fall ett tilläggsbelopp enligt 48 §.

47 § Grundbeloppet ska avse ersättning för

1. undervisning,
2. lärverktyg,
3. elevhälsa,
4. måltider,
5. administration,
6. mervärdesskatt, och
7. lokalkostnader.

48 § Tilläggsbelopp ska lämnas för elever som har ett omfattande behov av särskilt stöd eller ska erbjudas modersmålsundervisning.

Hemkommunen är inte skyldig att betala tilläggsbelopp för en elev som är i behov av särskilt stöd, om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

49 § För utbildning på sådana nationella program och nationella inriktningar som hemkommunen erbjuder ska grundbeloppet bestämmas efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till det programmet, den inriktningen eller ett jämförbart program.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vilka av de nationella programmen som är jämförbara vid fördelning av resurser.

För utbildning på särskilda varianter och för sådan utbildning som avses i 14 § tredje stycket ska hemkommunen betala det grundbelopp som har beslutats i varje särskilt fall av Statens skolverk.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om det grundbelopp som hemkommunen ska betala, om eleven, i andra fall än som avses i tredje stycket, har antagits till en utbildning som kommunen inte erbjuder.

Urval

50 § Om det inte finns plats för alla sökande till en fristående skola med gymnasiesärskola, ska urvalet göras på grunder som Statens skolinspektion godkänner.

21 kap. Särskild utbildning för vuxna*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**Kurser**Kurser och gymnasiepoäng*

5 § Utbildningen bedrivs i form av kurser.

För varje kurs ska det finnas en kursplan.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om kursplaner.

5 § Utbildningen bedrivs i form av kurser och på gymnasial nivå även i form av ett gymnasiesärskolearbete.

På gymnasial nivå betecknas kursernas och gymnasiesärskolearbetets omfattning med gymnasiesärskolepoäng.

5 a § För varje kurs ska det finnas en kursplan när det gäller utbildning på grundläggande nivå och en ämnesplan när det gäller utbildning på gymnasial nivå.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om kursplaner, ämnesplaner och gymnasiesärskolepoäng. Sådana föreskrifter får innebära att kursplaner eller ämnesplaner inte ska finnas eller att gymnasiesärskolepoäng inte ska beräknas för vissa kurser.

5 b § För en elev som genomför eller fullföljer sin gymnasiesärskoleutbildning inom särskild utbildning för vuxna på gym-

nasial nivå ska det framgå av examensdokumentet om eleven uppnått examensmålen i enlighet med 19 kap. 28 §.

Rätt att delta i utbildning på grundläggande nivå

11 § En vuxen med utvecklingsstörning har rätt att delta i utbildning på grundläggande nivå från och med andra kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 20 år, om han eller hon

1. är bosatt i landet,
2. saknar sådana kunskaper som utbildningen i grundsärskolan syftar till att ge, och
3. har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

Första stycket gäller inte intagna i kriminalvårdsanstalt. Av 24 kap. 10 § framgår att Kriminalvården ansvarar för deras utbildning.

20 § Betyg ska grundas på en bedömning av elevens kunskaper i förhållande till såväl uppställda kunskapsmål i kursplaner som betygskriterier.

Betygskriterier ska finnas för varje kurs där betyg ska sättas.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestäm-

Rätt att delta i utbildning på grundläggande nivå

11 § En vuxen med utvecklingsstörning har rätt att delta i utbildning på grundläggande nivå från och med andra kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 20 år, om han eller hon

1. är bosatt i landet,
2. saknar sådana kunskaper som utbildningen i grundsärskolan syftar till att ge, och
3. har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

Första stycket gäller inte intagna i kriminalvårdsanstalt. Av 24 kap. 10 § framgår att Kriminalvården ansvarar för deras utbildning.

Andra vuxna än de som har rätt att delta i utbildning på grundläggande nivå får erbjudas utbildning på träningsnivå.

20 § *Betyg på kurser i utbildning på grundläggande nivå ska grundas på en bedömning av elevens kunskaper i förhållande till såväl uppställda kunskapsmål i kursplaner som betygskriterier.*

Betyg på kurser i utbildning på gymnasial nivå ska grundas på en bedömning av elevens kunska-

mer meddelar föreskrifter om betygskriterier.

per i förhållande till såväl uppställda kunskapsmål i ämnesplaner som kunskapskrav.

Betygskriterier ska finnas för varje kurs i utbildning på grundläggande nivå där betyg ska sättas. Kunskapskrav ska finnas för varje kurs i utbildning på gymnasial nivå där betyg ska sättas.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om betygskriterier och kunskapskrav

28 kap. Överklagande

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Beslut av en kommun eller ett landsting

Beslut av en kommun eller ett landsting

5 § Beslut av en kommun eller ett landsting får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol i fråga om

5 § Beslut av en kommun eller ett landsting får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol i fråga om

(---)
2. bidrag enligt 8 kap. 21 §, 9 kap. 19 §, 10 kap. 37 §, 11 kap. 36 §, 14 kap. 15 §, 16 kap. 52 §, 17 kap. 31 eller 35 § eller 19 kap. 25 §,

(---)
2. bidrag enligt 8 kap. 21 §, 9 kap. 19 §, 10 kap. 37 §, 11 kap. 36 §, 14 kap. 15 §, 16 kap. 52 §, 17 kap. 31 eller 35 § eller 19 kap. 46 §,

(---)
5. skolskjuts enligt 10 kap. 32 § första stycket, 10 kap. 33 § första stycket, 11 kap. 31 § första stycket, 11 kap. 32 § första stycket, 19 kap. 20 § första stycket eller 19 kap. 21 §

(---)
5. skolskjuts enligt 10 kap. 32 § första stycket, 10 kap. 33 § första stycket, 11 kap. 31 § första stycket, 11 kap. 32 § första stycket, 18 kap. 21 § första stycket eller 18 kap. 22 § första

första stycket,

6. ekonomiskt stöd till inackordering enligt 15 kap. 32 §, (---).

Beslut av en kommun eller ett landsting

12 § Beslut av en kommun eller ett landsting får överklagas hos Skolväsendets överklagandekommitté i fråga om

(---)

6. placering vid en annan skolenhet än den vårdnadshavare önskar enligt 9 kap. 15 § andra stycket, 10 kap. 30 § andra stycket, 11 kap. 29 § andra stycket eller 19 kap. 19 § andra stycket,

7. behörighet eller mottagande i första hand enligt 16 kap. 36 § eller mottagande enligt 17 kap. 14 § när det gäller en utbildning i gymnasieskolan som utformats för en grupp elever,

8. tillhörighet till målgruppen för gymnasiesärskolan enligt 18 kap. 8 § andra stycket, (---).

stycket,

6. ekonomiskt stöd till inackordering enligt 15 kap. 32 § och 18 kap. 35 §, (---).

Beslut av en kommun eller ett landsting

12 § Beslut av en kommun eller ett landsting får överklagas hos Skolväsendets överklagandekommitté i fråga om

(---)

6. placering vid en annan skolenhet än den vårdnadshavare önskar enligt 9 kap. 15 § andra stycket, 10 kap. 30 § andra stycket, eller 11 kap. 29 § andra stycket.

7. behörighet eller mottagande i första hand enligt 16 kap. 36 § och 19 kap. 37 § eller mottagande enligt 17 kap. 14 § när det gäller en utbildning i gymnasieskolan som utformats för en grupp elever,

8. tillhörighet till målgruppen för gymnasiesärskolan enligt 18 kap. 10 § andra stycket, (---).

Beslut av en enskild huvudman

13 § Beslut av en enskild huvudman får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd i fråga om

1. behörighet och mottagande enligt 16 kap. 36 § eller mottagande enligt 17 kap. 14 § när det gäller en utbildning i gymnasieskolan som utformats för en grupp elever, eller (---).

Beslut av en enskild huvudman

13 § Beslut av en enskild huvudman får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd i fråga om

1. behörighet och mottagande enligt 16 kap. 36 § eller mottagande enligt 17 kap. 14 § när det gäller en utbildning i gymnasieskolan som utformats för en grupp elever *eller mottagande enligt 18 kap. 36 § när det gäller en utbildning i gymnasieskolan*, eller (---).

29 kap. Övriga bestämmelser*Nuvarande lydelse*

26 § Regeringen får meddela ytterligare föreskrifter om bestämmandet av det bidrag som kommunerna enligt 8 kap. 21 §, 9 kap. 19 §, 10 kap. 37 §, 11 kap. 36 §, 14 kap. 15 §, 16 kap. 52 §, 17 kap. 31 §, 19 kap. 25 § och 25 kap. 11 § är skyldiga att lämna till fristående förskolor, fristående skolor och enskilt bedriven pedagogisk omsorg.

(---).

27 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om det belopp som kommunen ska betala i stället för vad som anges i 8 kap. 21–23 §§, 9 kap. 19–21 §§, 10 kap. 37–39 §§, 11 kap. 36–38 §§, 16 kap. 52–55 §§, 17 kap. 31–34 §§ och 19 kap. 25–

Föreslagen lydelse

26 § Regeringen får meddela ytterligare föreskrifter om bestämmandet av det bidrag som kommunerna enligt 8 kap. 21 §, 9 kap. 19 §, 10 kap. 37 §, 11 kap. 36 §, 14 kap. 15 §, 16 kap. 52 §, 17 kap. 31 §, *19 kap. 46 §* och 25 kap. 11 § är skyldiga att lämna till fristående förskolor, fristående skolor och enskilt bedriven pedagogisk omsorg.

(---).

27 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om det belopp som kommunen ska betala i stället för vad som anges i 8 kap. 21–23 §§, 9 kap. 19–21 §§, 10 kap. 37–39 §§, 11 kap. 36–38 §§, 16 kap. 52–55 §§, 17 kap. 31–34 §§ och *19 kap. 46–*

27 §§, när bidraget avser en elev som ges utbildning till följd av 2 och 3 §§ eller med stöd av föreskrifter som har meddelats med stöd av 5 §.

49 §§, när bidraget avser en elev som ges utbildning till följd av 2 och 3 §§ eller med stöd av föreskrifter som har meddelats med stöd av 5 §.

Denna lag träder i kraft den (datum år) och ska tillämpas på utbildning som påbörjas efter den (datum år).

Poängplan för nationella program i gymnasiesärskolan

Ämne	Gymnasiesärskolepoäng
------	-----------------------

De ämnen som i minst angiven omfattning, ska ingå i de nationella programmen (gymnasiesärskolegemensamma ämnen)

Svenska eller svenska som andraspråk	200
Engelska	100
Matematik	100
Idrott och hälsa	100
Estetisk verksamhet	100
Historia	50
Samhällskunskap	50
Religionskunskap	50
Naturkunskap	50
Ämnen genom vilket programmet får sin karaktär	1 600
Individuellt val	400
Gymnasiesärskolearbete	200
Summa gymnasiesärskolepoäng	3 000

2 Förslag till förordning om ändring i gymnasieförordningen (2010:2039)

Härigenom föreskrivs i fråga om gymnasieförordningen (2010:2039)

dels att 13 kap. ska upphöra att gälla,

dels att bilagorna 2 och 3 ska upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 1–4 §§ och 8 §, 4 kap. 1–4 §§, 11–12 §§ och 15 §, 5 kap. 1 §, 9 §, 11–13 §§, 16 §, 18 §, 26 § och 30–31 §§, samt 8 kap. 1 §, 4 § och 8 §, 10 kap. 2 §, 4 §, 10 § och 12 § samt 14 kap. 3 §, 7–9 §§ ska ha följande lydelse,

dels att rubrikerna till 4 kap., 5 kap. och 8 kap. och 10 kap. samt rubrikerna närmast före 8 kap. 4 § och 10 kap. 12 § ska ha följande lydelse,

dels att rubriken till bilaga 1 ska lyda ” Nationella inriktningar på de nationella programmen i gymnasieskolan och programgemensamma ämnen för respektive program”,

dels att det i förordningen ska införas ett nytt kapitel, 13 kap., av följande lydelse,

dels att det i förordningen ska införas två nya paragrafer, i 7 kap. 11 § och i 10 kap. 1 a §, av följande lydelse,

dels att det i förordningen ska införas en ny bilaga, bilaga 2, av följande lydelse.

1 kap. Inledande bestämmelser

Förordningens innehåll

1 § Förordningen innehåller följande kapitel:

(---)

– utbildning för döva och hörselskadade (10 kap.),

(---).

Förordningens innehåll

1 § Förordningen innehåller följande kapitel:

(---)

– utbildning för döva och hörselskadade *inom gymnasieskolan samt riksrekryterande utbildning inom gymnasiesärskolan för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning* (10 kap.),

(---).

Bestämmelser som gäller gymnasiesärskolan

Nuvarande lydelse

2 § Bestämmelser som gäller enbart gymnasiesärskolan finns i 13 kap. Bestämmelser som gäller både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan finns i 2, 3, 4 kap. 15–20 §§, 9 kap. 9 § och 14 kap. Övriga bestämmelser avser endast gymnasieskolan.

Definitioner

3 § I förordningen avses med
 – *arbetsplatsförlagt lärande*: lärande på ett program som genomförs på en eller flera arbetsplatser utanför skolan,
 – *fullständigt program*: betyg från kurser i en omfattning om 2 500 gymnasiepoäng enligt en individuell studieplan,

– *garanterad undervisningstid*: den minsta undervisningstid i timmar som eleverna ska erbjudas enligt 16 kap. 18 § skollagen (2010:800),

– *gymnasial lärlingsutbildning*: utbildning inom ett yrkesprogram som till mer än hälften genomförs på en eller flera arbetsplatser utanför skolan,

Bestämmelser som gäller gymnasiesärskolan

Föreslagen lydelse

2 § *Vilka bestämmelser som gäller gymnasiesärskolan framgår av 13 kap.* Övriga bestämmelser avser endast gymnasieskolan.

Definitioner

3 § I förordningen avses med
 – *arbetsplatsförlagt lärande*: lärande på ett program som genomförs på en eller flera arbetsplatser utanför skolan,
 – *fullständigt program*: betyg från kurser i en omfattning om 2 500 gymnasiepoäng *respektive* 3 000 gymnasiesärskolepoäng enligt en individuell studieplan,

– *garanterad undervisningstid*: den minsta undervisningstid i timmar som eleverna ska erbjudas enligt 16 kap. 18 § *och* 19 kap. 19 § skollagen (2010:800),

– *gymnasial lärlingsutbildning*: utbildning inom ett yrkesprogram *eller ett nationellt program inom gymnasiesärskolan* som till mer än hälften genomförs på en eller flera arbetsplatser utanför skolan,

– *gymnasiearbete*: en uppgift om 100 gymnasiepoäng som eleverna genomför inom ramen för examensmålen,

– *gymnasiegemensamma ämnen*: de ämnen som ska ingå i programmen i den omfattning som framgår av bilaga 3 till skollagen,

– *gymnasiepoäng*: ett mått på studieomfattningen av en kurs,

– *karaktärsämnen*: de ämnen genom vilka ett program får sin karaktär,

– *nationella programråd*: de nationella programråd för yrkesprogrammen som Statens skolverk ska ansvara för enligt 8 § förordningen (2009:1214) med instruktion för Statens skolverk,

– *nya kurser*: kurser som initieras av huvudmän eller av andra intressenter enligt 6 § och som Statens skolverk har meddelat föreskrifter om enligt 4 §,

– *programfördjupning*: sådana ämnen eller kurser som inom examensmålen kompletterar de gymnasiegemensamma och programgemensamma ämnena och som Skolverket meddelat föreskrifter om enligt 4 kap. 5 §,

– *gymnasiearbete respektive gymnasiesärskolearbete*: en uppgift om 100 gymnasiepoäng respektive 200 gymnasiesärskolepoäng som eleverna genomför inom ramen för examensmålen,

– *gymnasiegemensamma respektive gymnasiesärskolegemensamma ämnen*: de ämnen som ska ingå i programmen i den omfattning som framgår av bilaga 3 respektive bilaga 4 till skollagen,

– *gymnasiepoäng respektive gymnasiesärskolepoäng*: ett mått på studieomfattningen av en kurs,

– *karaktärsämnen*: de ämnen genom vilka ett program får sin karaktär,

– *nationella programråd*: de nationella programråd för yrkesprogrammen som Statens skolverk ska ansvara för enligt 8 § förordningen (2009:1214) med instruktion för Statens skolverk,

– *nya kurser*: kurser som initieras av huvudmän eller av andra intressenter enligt 6 § och som Statens skolverk har meddelat föreskrifter om enligt 4 §,

– *programfördjupning*: sådana ämnen eller kurser som inom examensmålen kompletterar de gymnasiegemensamma respektive gymnasiesärskolegemensamma och programgemensamma ämnena och som Skolverket meddelat föreskrifter om enligt 4 kap. 5 §,

– *programgemensamma ämnen:* kurser i gymnasiegemensamma ämnen utöver den omfattning som anges i bilaga 3 till skollagen eller andra kurser och som ska läsas av alla elever på programmet,

– *riksrekryterande utbildning:* en utbildning till vilken sökande från hela landet ska tas emot i första hand,

– *studieväg:* det program, och i förekommande fall den inriktning, den gymnasiala lärlingsutbildning eller den särskilda variant som eleven går på,

– *särskild variant:* en utbildning som enligt 5 kap. 1 § får avvika från vad som annars gäller för nationella program,

– *yrkesutgång:* en benämning för en viss yrkeskompetens till vilken en kombination av kurser inom yrkesprogrammets programfördjupning leder,

– *yrkesämnen:* yrkesinriktade karaktärsämnen.

Ämnesplaner

4 § Enligt 16 kap. 21 § skollagen (2010:800) ska det för varje ämne finnas en ämnesplan. Den ska ge utrymme för läraren och eleverna att själva planera undervisningen.

Av ämnesplanen ska följande framgå:

– *programgemensamma ämnen:* kurser i gymnasiegemensamma *och*

gymnasiesärskolegemensamma ämnen utöver den omfattning som anges i bilaga 3 *och bilaga 4* till skollagen eller andra kurser och som ska läsas av alla elever på programmet,

– *riksrekryterande utbildning:* en utbildning till vilken sökande från hela landet ska tas emot i första hand,

– *studieväg:* det program, och i förekommande fall den inriktning, den gymnasiala lärlingsutbildning eller den särskilda variant som eleven går på,

– *särskild variant:* en utbildning som enligt 5 kap. 1 § får avvika från vad som annars gäller för nationella program,

– *yrkesutgång:* en benämning för en viss yrkeskompetens till vilken en kombination av kurser inom yrkesprogrammets programfördjupning leder,

– *yrkesämnen:* yrkesinriktade karaktärsämnen.

Ämnesplaner

4 § Enligt 16 kap. 21 § *och 19 kap. 21 §* skollagen (2010:800) ska det för varje ämne finnas en ämnesplan. Den ska ge utrymme för läraren och eleverna att själva planera undervisningen.

Av ämnesplanen ska följande framgå:

- ämnets syfte,
- varje kurs som ingår i ämnet,
- det centrala innehållet för varje kurs,
- hur många gymnasiepoäng som varje kurs omfattar, och
- kunskapskraven för varje kurs.

Förutom när det gäller de gymnasiegemensamma ämnena får Statens skolverk meddela föreskrifter om ämnesplaner. Av föreskrifterna får det framgå att vissa kurser eller ämnen bara får anordnas på vissa utbildningar.

Lokala programråd

8 § För yrkesprogrammen ska det finnas ett eller flera lokala programråd för samverkan mellan skola och arbetsliv.

- ämnets syfte,
- varje kurs som ingår i ämnet,
- det centrala innehållet för varje kurs,
- hur många gymnasiepoäng som varje kurs omfattar, och
- kunskapskraven för varje kurs.

Förutom när det gäller de gymnasiegemensamma ämnena *i gymnasieskolan* får Statens skolverk meddela föreskrifter om ämnesplaner. Av föreskrifterna får det framgå att vissa kurser eller ämnen bara får anordnas på vissa utbildningar.

Lokala programråd

8 § För yrkesprogrammen *i gymnasieskolan* ska det finnas ett eller flera lokala programråd för samverkan mellan skola och arbetsliv.

Gymnasiesärskolans nationella program ska ingå i de lokala programråden för motsvarande program i gymnasieskolan.

4 kap. Utbildningens innehåll och omfattning i gymnasieskolan

Nationella program

Nuvarande lydelse

1 § Ett nationellt program inom gymnasieskolan består av

- gymnasiegemensamma

4 kap. Utbildningens innehåll och omfattning

Nationella program

Föreslagen lydelse

1 § Ett nationellt program inom gymnasieskolan *och inom gymnasiesärskolan* består av

- gymnasiegemensamma

ämnena,

- programgemensamma ämnen,
- i förekommande fall för inriktningen gemensamma karaktärsämneskurser,
- programfördjupning,

- kurser inom det individuella valet, och
- gymnasiearbete.

Bestämmelser om utbildningens omfattning finns i bilaga 3 till skollagen (2010:800) och i bilaga 1 till denna förordning.

(---)

Nationella inriktningar

2 § De nationella inriktningarna framgår av bilaga 1.

(---)

Gymnasial lärlingsutbildning

3 § Gymnasial lärlingsutbildning får börja det första läsåret inom alla yrkesprogram.

respektive gymnasiesärskolegemensamma ämnen,

- programgemensamma ämnen,
- i förekommande fall för inriktningen gemensamma karaktärsämneskurser,

– programfördjupning, respektive inom gymnasiesärskolan programfördjupning eller programbreddning,

- kurser inom det individuella valet, och

– gymnasiearbete respektive gymnasiesärskolearbete.

Bestämmelser om utbildningens omfattning finns i bilaga 3 och 4 till skollagen (2010:800) och i bilaga 1 och 2 till denna förordning.

(---)

Nationella inriktningar

2 § De nationella inriktningarna i gymnasieskolan framgår av bilaga 1. De nationella inriktningarna i gymnasiesärskolan framgår av bilaga 2.

(---)

Gymnasial lärlingsutbildning

3 § Gymnasial lärlingsutbildning får börja det första läsåret inom alla yrkesprogram i gymnasieskolan.

Gymnasial lärlingsutbildning i gymnasiesärskolan får börja det första, andra, tredje eller fjärde läsåret inom de nationella program i gymnasiesärskolan som framgår av 19 kap. 9 § skollagen (2010:800).

Gymnasiearbete

4 § Rektorn ska för varje elev utse en lärare att vara ansvarig för gymnasiearbetet.

Svenska som andraspråk

11 § En elev som har ett annat språk än svenska som modersmål får läsa svenska som andraspråk som gymnasiegemensamt ämne i stället för svenska. Eleven får då läsa svenska som individuellt val.

Arbetsplatsförlagt lärande

12 § Arbetsplatsförlagt lärande ska förekomma på alla yrkesprogram i minst 15 veckor. En elev som går på gymnasial lärlingsutbildning ska i stället genomföra minst hälften av sin utbildning som arbetsplatsförlagt lärande. Varje vecka som genomförs på en arbetsplats ska anses motsvara 23 timmars garanterad undervisningstid. Huvudmannen får besluta att arbetsplatsförlagt lärande ska finnas på högskoleförberedande program och får då också besluta om i vilken omfattning.

Huvudmannen ansvarar för att skaffa platser för det arbetsplatsförlagda lärandet och att detta uppfyller de krav som finns för utbildningen. Rektorn beslutar om hela eller delar av

Gymnasiearbete och gymnasiesärskolearbete

4 § Rektorn ska för varje elev utse en lärare att vara ansvarig för gymnasiearbetet *respektive gymnasiesärskolearbetet*.

Svenska som andraspråk

11 § En elev som har ett annat språk än svenska som modersmål får läsa svenska som andraspråk som gymnasiegemensamt *respektive gymnasiesärskolegemensamt* ämne i stället för svenska. Eleven får då läsa svenska som individuellt val.

Arbetsplatsförlagt lärande

12 § Arbetsplatsförlagt lärande ska förekomma på alla yrkesprogram i *gymnasieskolan* i minst 15 veckor *och på alla nationella program i gymnasiesärskolan* i minst 22 veckor. En elev som går på gymnasial lärlingsutbildning ska i stället genomföra minst hälften av sin utbildning som arbetsplatsförlagt lärande. Varje vecka som genomförs på en arbetsplats ska *i gymnasieskolan* anses motsvara 23 timmars garanterad undervisningstid *och i gymnasiesärskolan anses motsvara 24 timmars garanterad undervisningstid*. Huvudmannen får besluta att arbetsplatsförlagt lärande ska finnas på högskoleförberedande program och får då också besluta om i vilken omfattning.

kurser ska förläggas till arbetsplatser och om hur fördelningen över läsåren ska göras.

Rektorn får enligt 19 kap. 10 § andra stycket skollagen (2010:800) besluta att praktik ska finnas även på gymnasiesärskolans träningsprogram och får då också besluta om i vilken omfattning.

Huvudmannen ansvarar för att skaffa platser för det arbetsplatsförlagda lärandet och att detta uppfyller de krav som finns för utbildningen. Rektorn beslutar om hela eller delar av kurser ska förläggas till arbetsplatser och om hur fördelningen över läsåren ska göras.

15 § I 15 kap. 19 § skollagen (2010:800) finns grundläggande bestämmelser om huvudmannens skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning(---).

15 § I 15 kap. 19 § och 18 kap. 19 § skollagen (2010:800) finns grundläggande bestämmelser om huvudmannens skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning (---).

5 kap. Avvikelser inom de nationella programmen i gymnasieskolan

5 kap. Avvikelser inom de nationella programmen

Särskilda varianter

1 § En särskild variant är en utbildning inom ett nationellt program där hela eller delar av det sammantagna utrymmet för en nationell inriktning och för programfördjupning på ett nationellt program avviker från vad som annars gäller. Avvikelsen ska omfatta minst 300 gymnasiepoäng. (---)

Särskilda varianter

1 § En särskild variant är en utbildning inom ett nationellt program där hela eller delar av det sammantagna utrymmet för en nationell inriktning och för programfördjupning på ett nationellt program avviker från vad som annars gäller. Avvikelsen ska omfatta minst 300 gymnasiepoäng *respektive minst 400 gymnasiesärskolepoäng.* (---)

Handläggning och beslut

9 § Berörda nationella programråd ska höras om ansökan avser yrkesprogram.

11 § Statens skolverks beslut enligt 16 kap. 51 § tredje stycket skollagen (2010:800) ska innehålla uppgift om det belopp hemkommunen ska betala i interkommunal ersättning. (---)

Gemensamma bestämmelser om andra riksrekryterande utbildningar än idrottsutbildningar

Förutsättningar

12 § Riksrekrytering enligt 19 och 21 §§ ska beslutas för nationella program, nationella inriktningar, särskilda varianter och gymnasiala lärlingsutbildningar om det finns

1. en nationell efterfrågan på de kunskaper och färdigheter som utbildningen ger,

2. ett nationellt intresse av att elever ska kunna rekryteras från hela landet, eller

3. ett nationellt intresse av att enskilda elevers behov av kunskaper och färdigheter kan tillgodoses.

Förutom det som anges i första stycket ska

Handläggning och beslut

9 § Berörda nationella programråd ska höras om ansökan avser yrkesprogram *eller ett nationellt program i gymnasiesärskolan.*

11 § Statens skolverks beslut enligt 16 kap. 51 § tredje stycket *och 19 kap. 45 § tredje stycket* skollagen (2010:800) ska innehålla uppgift om det belopp hemkommunen ska betala i interkommunal ersättning. (---)

Gemensamma bestämmelser om andra riksrekryterande utbildningar än idrottsutbildningar

Förutsättningar

12 § Riksrekrytering *inom gymnasieskolan* enligt 19 och 21 §§ ska beslutas för nationella program, nationella inriktningar, särskilda varianter och gymnasiala lärlingsutbildningar om det finns

1. en nationell efterfrågan på de kunskaper och färdigheter som utbildningen ger,

2. ett nationellt intresse av att elever ska kunna rekryteras från hela landet, eller

3. ett nationellt intresse av att enskilda elevers behov av kunskaper och färdigheter kan tillgodoses.

Riksrekrytering inom gymnasiesärskolan ska beslutas för nationella program, nationella inriktningar, särskilda varianter och gymnasiala lärlingsutbildningar inom gymnasiesärskolan om

1. utbildningen endast är möjlig att inrätta på få orter i landet, eller

2. enskilda elevers behov av kunskaper och färdigheter inte annars kan tillgodoses.

Förutom det som anges i första och andra styckena ska

1. utbildningen vara av god kvalitet,

2. kostnaden för utbildningen vara rimlig i förhållande till utbildningens syfte och kostnaden för annan gymnasial utbildning, och

3. uppställda behörighetskrav och urvalsgrunder uppfylla kraven i 15 § respektive 16 §.

Förutsättningar för egna examensmål och andra avvikelser

13 § Enligt 16 kap. 13 § skollagen (2010:800) får Statens skolverk besluta att en utbildning får avvika från vad som annars gäller för nationella program i fråga om struktur, innehåll och examensmål. Från den omfattning av de gymnasiegemensamma ämnena som framgår av bilaga 3 till skollagen får dock inte någon avvikelse beslutas.

1. utbildningen vara av god kvalitet,

2. kostnaden för utbildningen vara rimlig i förhållande till utbildningens syfte och kostnaden för annan gymnasial utbildning, och

3. uppställda behörighetskrav och urvalsgrunder uppfylla kraven i 15 § respektive 16 §.

Förutsättningar för egna examensmål och andra avvikelser

13 § Enligt 16 kap. 13 § och 19 kap. 14 § skollagen (2010:800) får Statens skolverk besluta att en utbildning får avvika från vad som annars gäller för nationella program i fråga om struktur, innehåll och examensmål. Från den omfattning av de gymnasiegemensamma ämnena som framgår av bilaga 3 till skollagen respektive den omfattning av de gymnasiesärskolegemensamma ämnena som framgår av bilaga 4

Eget examensmål för en viss riksrekryterande utbildning ska beslutas om

1. den till sitt innehåll i allt väsentligt avviker från ett nationellt programs examensmål, och
2. det finns synnerliga skäl för avvikelsen och utbildningen ryms inomgymnasieskolans kompetensområde.

Urval

16 § Vid urval bland behöriga sökande får, förutom till betygen, hänsyn tas till ett prov för bedömning av den sökandes färdigheter eller kunskaper inom det ämne eller ämnesområde som den riksrekryterande utbildningen är inriktad mot.

18 § Statens skolverks beslut enligt 16 kap. 51 § tredje stycket skollagen (2010:800) ska innehålla uppgift om det belopp hemkommunen ska betala i interkommunal ersättning. Beloppet ska varje år räknas upp med det skolindex som har föreskrivits enligt förordningen (1993:167) om skolindex.

till skollagen får dock inte någon avvikelse beslutas.

Eget examensmål för en viss riksrekryterande utbildning ska beslutas om

1. den till sitt innehåll i allt väsentligt avviker från ett nationellt programs examensmål, och
2. det finns synnerliga skäl för avvikelsen och utbildningen ryms inomgymnasieskolans *respektive gymnasiesärskolans* kompetensområde.

Urval

16 § Vid urval bland behöriga sökande *inom gymnasieskolan* får, förutom till betygen, hänsyn tas till ett prov för bedömning av den sökandes färdigheter eller kunskaper inom det ämne eller ämnesområde som den riksrekryterande utbildningen är inriktad mot.

Vid urval till riksrekryterande utbildning inom gymnasiesärskolan gäller 7 kap. 11 §.

18 § Statens skolverks beslut enligt 16 kap. 51 § tredje stycket *och 19 kap. 45 § tredje stycket* skollagen (2010:800) ska innehålla uppgift om det belopp hemkommunen ska betala i interkommunal ersättning. Beloppet ska varje år räknas upp med det skolindex som har föreskrivits enligt förordningen (1993:167) om skolindex.

Urval

26 § Den sökande som anses ha bäst förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen ska ges företräde vid urval till utbildningen. Vid urval till programmen gäller 7 kap.

Urval

30 § Den sökande som anses ha bäst förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen ska ges företräde vid urval till utbildningen. Vid urval till programmen gäller 7 kap.

Specialidrott

31 § Ämnesplanen för specialidrott får bara tillämpas inom idrottsutbildningar vid riksidrottsgymnasium eller nationellt godkända idrottsutbildningar. Specialidrott får ingå med 200 gymnasiepoäng i programfördjupningen och med 200 gymnasiepoäng i det individuella valet. Dessutom får ämnet läsas som utökat program med högst 300 gymnasiepoäng.

Urval

26 § Den sökande som anses ha bäst förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen ska ges företräde vid urval till utbildningen. Vid urval till programmen gäller *för gymnasieskolan 7 kap. 1–10 §§ och för gymnasiesärskolan 7 kap. 11 §.*

Urval

30 § Den sökande som anses ha bäst förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen ska ges företräde vid urval till utbildningen. Vid urval till programmen gäller *för gymnasieskolan 7 kap. 1–10 §§ och för gymnasiesärskolan 7 kap. 11 §.*

Specialidrott

31 § Ämnesplanen *för* specialidrott får bara tillämpas inom idrottsutbildningar vid riksidrottsgymnasium *eller* nationellt godkända idrottsutbildningar. Specialidrott får ingå med 200 gymnasiepoäng *respektive* 300 *gymnasiesärskolepoäng* i programfördjupningen och med 200 gymnasiepoäng *respektive* 300 *gymnasiesärskolepoäng* i det individuella valet. Dessutom får ämnet läsas som utökat program med högst 300 gymnasiepoäng *respektive* 400 *gymnasiesärskolepoäng.*

7 kap. Behörighet, urval och förfarande vid antagning

Urval till nationella program i gymnasiesärskolan

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 § Om antalet platser på ett nationellt program i gymnasiesärskolan är färre än antalet sökande ska den sökande som anses ha bäst förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen ges företräde vid urval till utbildningen.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap. Betyg, gymnasieexamen och prövning

8 kap. Betyg, gymnasieexamen, gymnasiesärskoleexamen och prövning

Betyg

Betygssättning av gymnasiearbetet

1 § Betyg på gymnasiearbetet ska beslutas av läraren efter att en medbedömare som har erfarenhet av det kunskapsområde som gymnasiearbetet avser har yttrat sig.

När gymnasiearbetet helt eller delvis har genomförts som arbetsplatsförlagt lärande ska handledaren vara medbedömare.

För en elev på ett yrkesprogram ska medbedömaren ha

Betyg

Betygssättning av gymnasiearbetet respektive gymnasiesärskolearbetet

1 § Betyg på gymnasiearbetet respektive gymnasiesärskolearbetet ska beslutas av läraren efter att en medbedömare som har erfarenhet av det kunskapsområde som gymnasiearbetet respektive gymnasiesärskolearbetet avser har yttrat sig.

När gymnasiearbetet respektive gymnasiesärskolearbetet helt eller delvis har genomförts som arbetsplatsförlagt lärande ska handledaren vara medbedömare.

För en elev på ett yrkesprogram ska medbedömaren ha

erfarenhet av det yrkesområde som gymnasiearbetet avser.

Gymnasieexamen

4 § Enligt 16 kap. 26 § skollagen (2010:800) ska gymnasieexamen utfärdas om en elev i gymnasieskolan har fått betyg från en utbildning som omfattar minst 2 500 gymnasiepoäng på ett nationellt program och eleven har uppfyllt de övriga villkor som anges 16 kap. 27 och 28 §§ skollagen och i denna förordning.

Gymnasieexamen får inte utfärdas om en elev följer ett reducerat program.

Dokument

Betygskatalog

8 § Beslut om betyg ska dokumenteras i en betygskatalog. Med beslut om betyg avses

1. att sätta betyg efter varje avslutad kurs och på gymnasiearbete eller efter prövning, både när det gäller den som är elev i gymnasieskolan och när det gäller den som inte är det, och

erfarenhet av det yrkesområde som gymnasiearbetet avser.

Gymnasieexamen *och gymnasiesärskoleexamen*

4 § Enligt 16 kap. 26 § skollagen (2010:800) ska gymnasieexamen utfärdas om en elev i gymnasieskolan har fått betyg från en utbildning som omfattar minst 2 500 gymnasiepoäng på ett nationellt program och eleven har uppfyllt de övriga villkor som anges 16 kap. 27 och 28 §§ skollagen och i denna förordning.

Gymnasieexamen får inte utfärdas om en elev följer ett reducerat program.

Enligt 19 kap. 28 § skollagen (2010:800) ska det av examensdokument inom gymnasiesärskolan framgå att en elev på ett nationellt program inom gymnasiesärskolan har uppnått examensmålen.

Dokument

Betygskatalog

8 § Beslut om betyg ska dokumenteras i en betygskatalog. Med beslut om betyg avses

1. att sätta betyg efter varje avslutad kurs och på gymnasiearbete *respektive gymnasiesärskolearbetet* eller efter prövning, både när det gäller den som är elev i gymnasieskolan och när det gäller den som inte är det, och

2. att inte sätta betyg enligt 15 kap. 27 § skollagen (2010:800). Sådana beslut markeras i betygskatalogen med ett horisontellt streck.

Betygen ska genast kunna sammanställas för varje enskild elev.

Rektorn ansvarar för att betygskatalogen förs.

Nuvarande lydelse

10 kap. utbildning för döva och hörselskadade

2. att i *gymnasieskolan* inte sätta betyg enligt 15 kap. 27 § skollagen (2010:800). Sådana beslut markeras i betygskatalogen med ett horisontellt streck.

Betygen ska genast kunna sammanställas för varje enskild elev.

Rektorn ansvarar för att betygskatalogen förs.

Föreslagen lydelse

10 kap. utbildning för döva och hörselskadade *inom gymnasieskolan samt riksrekryterande utbildning inom gymnasiesärskolan för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning*

1 a § Örebro kommun får i sin gymnasiesärskola anordna utbildning för elever från hela landet

1. med utvecklingsstörning i kombination med synskada ytterligare funktionsnedsättningar (Rg-sär syn),

2. med utvecklingsstörning i kombination med dövhet eller hörselskada (Rg-sär D/H).

Utbildningarna kallas riksrekryterande utbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning (Rg-sär).

2 § Utbildningen för döva och hörselskadade ska så långt det är möjligt integreras med motsvarande utbildning i gymnasieskolan.

2 § Utbildningen för döva och hörselskadade *inom gymnasieskolan* ska så långt det är möjligt integreras med motsvarande utbildning i gymnasieskolan.

Utbildningen för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning ska så långt det är möjligt integreras med motsvarande utbildning i gymnasieskolan.

4 § Statens skolverk får meddela föreskrifter om nödvändiga avvikelser från läroplanen, examensmålen, ämnesplanerna och poängplanen för nationella program i gymnasieskolan i bilaga 3 till skollagen (2010:800) för utbildning som avses i detta kapitel.

4 § Statens skolverk får meddela föreskrifter om nödvändiga avvikelser från läroplanen, examensmålen, ämnesplanerna och poängplanen för nationella program i gymnasieskolan *respektive i gymnasieskolan* i bilaga 3 *respektive i bilaga 4* till skollagen (2010:800) för utbildning som avses i detta kapitel.

Interkommunal ersättning

10 § Om Örebro kommun har antagit en elev som inte är hemmahörande i kommunen på riksgymnasiet för döva (RGD) eller riksgymnasiet för hörselskadade (RGH), har kommunen rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun.

Interkommunal ersättning

10 § Om Örebro kommun har antagit en elev som inte är hemmahörande i kommunen på riksgymnasiet för döva (RGD) eller riksgymnasiet för hörselskadade (RGH), eller i *utbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning*, har kommunen rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun.

Övriga regler om gymnasieskolan

12 § De bestämmelser i denna förordning som gäller för gymnasieskolan i övrigt ska tillämpas även i fråga om utbildning för döva och hörselskadade, om inte något annat särskilt anges.

Övriga regler om gymnasieskolan *respektive om gymnasiesärskolan*

12 § De bestämmelser i denna förordning som gäller för gymnasieskolan i övrigt ska tillämpas även i fråga om utbildning för döva och hörselskadade, om inte något annat särskilt anges.

De bestämmelser i denna förordning som gäller för gymnasiesärskolan i övrigt ska tillämpas även i fråga om utbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning, om inte något annat särskilt anges.

13 kap. Gymnasiesärskolan

Bestämmelser som är gemensamma för gymnasiesärskolan och gymnasieskolan

Bestämmelser i 1 kap. Inledande bestämmelser

1 § I 1 kap. gäller 1, 2 §, 4 §, 6 § och 8 § både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Bestämmelsen i 3 § gäller både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan, utom definitionerna av yrkesutgång och yrkesämnen som bara gäller gymnasieskolan.

Bestämmelser i 2 kap. Huvudmän och 3 kap. Lärotider för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan

2 § Bestämmelserna i 2 och 3 kap. gäller både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Bestämmelser i 4 kap. Utbildningens innehåll och omfattning

3 § I 4 kap. gäller 1–6 §§, 11–21 §§ både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Bestämmelsen i 7 § gäller både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan, utom punkt 3 i andra stycket som bara gäller gymnasieskolan.

Bestämmelser i 5 kap. Avvikelser inom de nationella programmen

4 § I kap. 5 gäller 1–5 §§, 9–13 §§, 15–20 §§ och 23–31 §§ både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Bestämmelsen i 14 § gäller både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan, utom tredje stycket som bara gäller gymnasieskolan.

Bestämmelser i 7 kap. Behörighet, urval och förfarandet vid antagning

5 § Av 7 kap. 11 § framgår hur urval till de nationella programmen i gymnasiesärskolan ska göras.

Bestämmelser i 8 kap. Betyg, gymnasieexamen, gymnasiesärskoleexamen och prövning

6 § I 8 kap. gäller 1–2 §§, 4 §, 8–9 §§ och 28 § både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Bestämmelse i 9 kap. Stödåtgärder

7 § I 9 kap. gäller 9 § både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Bestämmelser i 10 kap. utbildning för döva och hörselskadade inom gymnasieskolan samt riksrekryterande utbildning inom gymnasiesärskolan för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning

8 § I 10 kap. gäller 1 a § i gymnasiesärskolan. Bestämmelserna i 2 §, 4 § och 8–12 §§ både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Bestämmelser i 12 kap. Elever

9 § I 12 kap. gäller 1–5 §§ både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

14 kap. Bidrag till huvudmän för fristående gymnasieskolor och gymnasiesärskolor

10 § Bestämmelserna i 14 kap. gäller både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

15 kap. Övriga bestämmelser

11 § Bestämmelserna i 15 kap. gäller både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

14 kap. Bidrag till huvudmän för fristående gymnasieskolor och gymnasiesärskolor

Nuvarande lydelse

Grundbelopp

3 § I 16 kap. 53 §, i 17 kap. 32 § och 19 kap. 26 § skollagen (2010:800) anges vilka kostnadsslag som ska ingå i det grundbelopp som lämnas i bidrag till en enskild huvudman för gymnasieskola eller gymnasiesärskola. (---)

Tilläggsbelopp

7 § Med tilläggsbelopp enligt 16 kap. 54 §, 17 kap. 34 § och 19 kap. 27 § skollagen (2010:800) avses ersättning för assistenthjälp, anpassning av lokaler eller andra extraordinära stödåtgärder som inte har anknytning till den vanliga undervisningen och ersättning för elever som ska erbjudas modersmålsundervisning.

Föreslagen lydelse

Grundbelopp

3 § I 16 kap. 53 §, i 17 kap. 32 § och 19 kap. 47 § skollagen (2010:800) anges vilka kostnadsslag som ska ingå i det grundbelopp som lämnas i bidrag till en enskild huvudman för gymnasieskola eller gymnasiesärskola. (---)

Tilläggsbelopp

7 § Med tilläggsbelopp enligt 16 kap. 54 §, 17 kap. 34 § och 19 kap. 48 § skollagen (2010:800) avses ersättning för assistenthjälp, anpassning av lokaler eller andra extraordinära stödåtgärder som inte har anknytning till den vanliga undervisningen och ersättning för elever som ska erbjudas modersmålsundervisning.

Omfattningen av bidragsberättigad gymnasieutbildning

8 § Bidrag till en enskild huvudman för gymnasieskola enligt 16 kap. 52 § skollagen (2010:800) ska lämnas i en omfattning som minst motsvarar en fullständig gymnasieutbildning (2 500 gymnasiepoäng).

Om elevens hemkommun fördelar ytterligare resurser i en kommunal skola för elever som har rätt till utökat program för att uppnå grundläggande behörighet till högskoleutbildning inom ett yrkesprogram, ska bidrag lämnas till den enskilda huvudmannen också för de kurser utöver 2 500 gymnasiepoäng som en elev läser för att uppnå sådan behörighet inom ett yrkesprogram.

Riksprislistan

9 § Statens skolverk får meddela föreskrifter om vilka belopp som en kommun eller ett lands-ting ska betala till en enskild huvudman per elev, program och inriktning, när det gäller det grundbelopp som avses i 16 kap 55 § tredje stycket (rikspolislistan) och 19 kap. 26 § tredje stycket samt den ersättning som

Omfattningen av bidragsberättigad gymnasieutbildning respektive gymnasiesärskoleutbildning

8 § Bidrag till en enskild huvudman för gymnasieskola eller gymnasiesärskola enligt 16 kap. 52 § respektive 19 kap. 46 § skollagen (2010:800) ska lämnas i en omfattning som minst motsvarar en fullständig gymnasieutbildning (2 500 gymnasiepoäng) respektive en fullständig gymnasiesärskoleutbildning (3 000 gymnasiesärskolepoäng).

Om elevens hemkommun fördelar ytterligare resurser i en kommunal gymnasieskola för elever som har rätt till utökat program för att uppnå grundläggande behörighet till högskoleutbildning inom ett yrkesprogram, ska bidrag lämnas till den enskilda huvudmannen också för de kurser utöver 2 500 gymnasiepoäng som en elev läser för att uppnå sådan behörighet inom ett yrkesprogram.

Riksprislistan

9 § Statens skolverk får meddela föreskrifter om vilka belopp som en kommun eller ett lands-ting ska betala till en enskild huvudman per elev, program och inriktning, när det gäller det grundbelopp som avses i 16 kap 55 § tredje stycket (rikspolislistan) och 19 kap. 49 § andra och fjärde styckena samt

avses i 17 kap. 35 § andra stycket 2 skollagen (2010:800).
(---)

den ersättning som avses i 17 kap. 35 § andra stycket 2 skollagen (2010:800). (---)

Denna förordning träder i kraft den (datum år) och ska tillämpas på utbildning som påbörjas efter den (datum år).

*Bilaga 1**Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Nationella inriktningar på de nationella programmen och programgemensamma ämnen för respektive poäng

(---).

Nationella inriktningar på de nationella programmen *i gymnasieskolan* och programgemensamma ämnen för respektive poäng

(---).

Bilaga 2

Nationella inriktningar på de nationella programmen i gymnasiesärskolan och programgemensamma ämnen för respektive poäng

<i>Nationella program</i>	<i>Omfattning i gymnasiesärskol epoäng för de programgemensamma ämnena i ett program</i>	<i>Nationella inriktningar</i>
1. Administration, handel och varuhantering	Arbetsmiljö och säkerhet	100 Media, information och kommunikation
	Bransch och produktkunskap	200 Service inom handel
	Försäljning och kundservice	200 Transport och godshantering
2. Estetiska verksamheter	Arbetsmiljö och säkerhet	100 Barns lärande och skapande
	Estetisk orientering	200 Dans och teater
	Kulturhistoria	100 Estetik och media Konst och formgivning Musik
3. Fastighet, anläggning och bygg	Arbetsmiljö och säkerhet	100 Fastighet och byggnationer
	Byggnader och anläggningar	200 Fritids- och idrottsanläggningar
	Service och	100 Mark och

	bemötande		anläggning Måleri
4. Fordonsvård och transport	Arbetsmiljö och säkerhet	100	Fordon och mobila maskiner
	Fordon och transporter i samhället	100	Kaross och lack
	Fordonsteknik	100	Transport och godshantering
	Service och bemötande	100	Verkstads- teknik
	Verktygs- och material- hantering	100	
5. Hantverk och produktion	Arbetsmiljö och säkerhet	100	Industriell produktion
	Hantverks- kunskap och skapande	200	Snickeri
	Service och bemötande	100	Textil design
			Övriga hantverk
6. Hotell, restaurang och bageri	Arbetsmiljö och säkerhet	100	Bageri och konditori
	Hygienkunskap	100	Hotellservice och marknadsföring
	Livsmedels- kunskap	200	Kök och matsal
	Service och bemötande	100	Matlagning
7. Hälsa, vård och omsorg	Arbetsmiljö och säkerhet	100	Barn och unga
			Fritid och hälsa

	Kost och hälsa	200	Mat i omsorgen
	Människan– behov och villkor i olika åldrar	200	Äldre
	Service och bemötande	100	
8. Samhälle och språk	Arbetsliv	100	Media, information och kommunikation
	Lagar och bestämmelser	200	Natur och samhälle
	Språk och kultur	200	Samhälls- orientering Språk
9. Skog, mark och djur	Arbetsmiljö och säkerhet	100	Djur, fiske och vattenvård
	Natur och miljö	200	Mark och anläggning
	Naturbruk	200	Skog och lantbruk Trädgård

3 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1992:736) om vuxenutbildning för utvecklingsstörda

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (1992:736) om vuxenutbildning för utvecklingsstörda

dels att 1 kap. 3 §, 2 kap. 1 och 9 a §§ samt 3 kap. 6 § ska ha följande lydelse,

dels att rubriken närmast före 3 kap. 6 § ska ha följande lydelse,

dels att det i förordningen införs två nya paragrafer, 2 kap. 9 b-c §§ av följande lydelse.

1 kap. allmänna bestämmelser

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Programmål

3 § I programmål anges de närmare målen för grundläggande särsvux.

I annan förordning finns bestämmelser om programmålen.

För gymnasial särsvux gäller programmålen för gymnasiesärskolans nationella program. Från dessa mål får de avvikelser göras som betingas av vuxenutbildningens karaktär.

Mål

3 § *Programmålen för särskild utbildning för vuxna på grundläggande nivå finns i annan förordning.*

Målen för särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå finns i ämnesplanerna.

2 kap. Utbildningen

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Kurser

1 § Kurser inom grundläggande särsvux får delas upp på flera delkurser. En delkurs får inte

Kurser

1 § *Kurser inom särskild utbildning för vuxna får delas upp på flera delkurser.*

omfatta mindre än 45 timmar.

En kurs inom gymnasial sÄrvux får inte delas upp pÅ delkurser.

9 a § Gymnasial sÄrvux får förekomma i alla ämnen som får finnas pÅ ett nationellt program inom gymnasiesÄrskolan med undantag av idrott och hälsa.

En delkurs inom sÄrskild utbildning för vuxna pÅ grundläggande nivå ska omfatta minst 45 timmar.

En delkurs inom sÄrskild utbildning för vuxna pÅ gymnasial nivå ska motsvara minst 25 gymnasiesÄrskolepoÄng.

9 a § *SÄrskild utbildning för vuxna pÅ gymnasial nivå får förekomma som kurser inom alla ämnen som får finnas pÅ ett nationellt program inom gymnasiesÄrskolan med undantag av idrott och hälsa samt specialidrott. Dessutom får gymnasiesÄrskolearbete förekomma.*

DÄrutöver får sÄrskild utbildning för vuxna pÅ gymnasial nivå förekomma som kurser med syftet att ge vuxna kunskaper och fÄrdigheter pÅ en nivå som motsvarar den som utbildningen ska ge.

9 b § *I sÄrskild utbildning för vuxna pÅ gymnasial nivå får orienteringskurser inrättas.*

En orienteringskurs ska ha ett eller flera av följande syften

– medverka till väl underbyggda beslut om studie- och yrkesval,

– ge ökade studietekniska fÄrdigheter,

– utgöra en introduktion till kurser inom olika kunskapsområden,

– ge tillfälle till bedömning av en elevs kunskaper i förhållande till mål och kunskapskrav.

En orienteringskurs får inte överstiga 100 gymnasiesärskolepoäng.

9 c § En kurs inom särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå ska ha samma antal gymnasiesärskolepoäng som motsvarande kurs i gymnasiesärskolan.

3 kap. Elever

Nuvarande lydelse

Urval mellan behöriga sökande till gymnasial särsvux

6 § Om antalet platser är mindre än antalet behöriga sökande till en kurs inom gymnasial särsvux skall företräde ges dem som har störst behov av utbildningen.

Vid urvalet skall det särskilt beaktas att sökande

- inte tidigare deltagit i motsvarande utbildning,
- har behov av utbildningen för pågående eller planerad yrkesverksamhet eller står inför yrkesval.

Föreslagen lydelse

Urval mellan behöriga sökande till särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå

6 § Om antalet platser är mindre än antalet behöriga sökande till en kurs inom särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå ska företräde ges till den som

1. inte tidigare deltagit i motsvarande utbildning,
2. önskar fullfölja studier som den sökande har påbörjat enligt en upprättad individuell studieplan,
3. önskar fullfölja studier som påbörjats inom gymnasiesärskolan,
4. behöver utbildningen för pågående yrkesverksamhet, eller
5. behöver utbildningen för planerat eller kommande yrkesval.

Denna förordning träder i kraft den (datum år) och ska tillämpas på utbildning som påbörjas efter den (datum år).

4 Förslag om ändring i studiehjälsförordningen (2000:655)

Härigenom föreskrivs i fråga om studiehjälsförordningen (2000:655) att 2 kap. 1 § ska ha följande lydelse.

2 kap. Studiehjälp

Nuvarande lydelse

Vem som kan få studiehjälp

1 § Studiehjälp får lämnas till studerande vid de läroanstalter och utbildningar som anges i avdelning A i bilagan till denna förordning.

Det finns särskilda bestämmelser om studier utomlands i 15–17 §§.

Föreslagen lydelse

Vem som kan få studiehjälp

1 § Studiehjälp får lämnas till studerande vid de läroanstalter och utbildningar som anges i avdelning A i bilagan till denna förordning.

Studiehjälp i form av inackorderingstillägg får även lämnas till studerande i gymnasiesärskolan.

Det finns särskilda bestämmelser om studier utomlands i 15–17 §§.

Denna förordning träder i kraft den (datum år) och ska tillämpas på utbildning som påbörjas efter den (datum år).

1 Inledning

I detta inledande kapitel redovisas översiktligt utredningens uppdrag, utredningens arbete samt till utredningen relaterat lagstiftningsarbete. Slutligen ges vissa läsanvisningar.

1.1 Uppdrag

Enligt uppdraget (dir. 2009:84) ska utredningen föreslå en framtida utformning av gymnasiesärskolan. En principiell utgångspunkt ska vara att gymnasiesärskolans utbildningar ska kunna anpassas individuellt inom ramen för de olika studievägarna. Utredningens förslag ska vara anpassat till strukturen för den reformerade gymnasieskola som införs hösten 2011 som en konsekvens av regeringens propositionen *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* (prop. 2008/09:199). Utredningen ska även utreda vilka konsekvenser förslagen får för vuxenutbildning för personer med utvecklingsstörning på gymnasial nivå och föreslå nödvändiga förändringar samt utreda behovet av en mer breddad utbildning för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå.

Utredningen ska därutöver bl.a. analysera konsekvenserna av ett eventuellt införande av en utökad rätt för gymnasiesärskolans elever att studera i en annan kommun än hemkommunen eller vid motsvarande utbildning i fristående gymnasiesärskola. Vidare ska utredningen analysera konsekvenserna av en utvidgning av målgruppen för den riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildningen för döva och hörselskadade elever i Örebro till att omfatta även elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning.

Enligt tilläggsdirektiv (dir. 2010:27) ska utredningen dessutom bedöma om nuvarande bestämmelser om urval och antagning i gymnasiesärskolan behöver ändras. Detta bl.a. mot bakgrund av elevernas inflytande och hur bestämmelserna i övrigt svarar mot den berörda

elevgruppens behov. Utredningen ska också bedöma om det är möjligt att bestämma bidragsbeloppen för utbildning i fristående gymnasiesärskolor efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till program eller inriktning på motsvarande sätt som för gymnasieskolan, och om riksprislistan ska ange ersättningsbelopp för varje nationellt program i gymnasiesärskolan.

Utredningens direktiv återfinns i sin helhet i bilaga 1 och 2.

1.2 Utredningens arbete

Utredningen har strävat efter att arbeta med stor öppenhet. Min ambition har varit att på detta sätt lyssna och lära, men också att successivt under arbetets gång kommunicera utredningens överväganden och därigenom pröva olika tankegångar tillsammans med de parter som berörs av utredningens förslag. För att uppnå detta har, utöver den expertgrupp regeringen utsett, knutits flera referensgrupper till utredningen. Därutöver har möten genomförts med olika målgrupper. Diskussionerna i de olika grupperna har varit givande och konstruktiva. Utredningen har vidare gjort ett stort antal studiebesök, genomfört en hearing samt deltagit i externa seminarier och konferenser. I det följande redovisas ett urval av de aktiviteter utredningen har genomfört eller deltagit i.

Den expertgrupp som regeringen utsett som stöd i arbetet har bestått av representanter för Utbildningsdepartementet och Socialdepartementet samt Arbetsförmedlingen, Skolverket, Skolinspektionen, Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) och Sveriges kommuner och landsting (SKL). Dessutom har två forskare ingått i gruppen. Expertgruppen har haft åtta möten, varav ett tvådagars-internat. Gruppen har bidragit med stor erfarenhet och överblick samt inte minst kloka synpunkter på förslag till texter.

En referensgrupp med företrädare för olika organisationer har bestått av företrädare för Autism och Aspergerförbundet, Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (FUB), Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO), Lärarnas riksförbund (LR), Lärarförbundet, Riksförbundet Attention, Sveriges Elevråds Centralorganisation (SECO), Sveriges skolledarförbund, och Synskadades riksförbund (SRF). Ytterligare någon eller några organisationer inbjöds att delta, men tackade nej. Gruppen har träffats fem gånger.

En skola-arbetslivsgrupp har bestått av företrädare för Arbetsförmedlingen och Tillväxtverket samt Almega, Företagarna, Kommunal, Samhall, Svensk Handel, Sveriges kommuner och landsting (SKL) och Särskolans och specialskolans yrkesvägledares ideella förening (SYVI). Även till denna grupp inbjöds ytterligare några organisationer och förbund att delta, men tackade nej. Gruppen har mötts tre gånger.

Utredningen har genomfört ett tiotal studiebesök i kommuner och verksamheter. Studiebesöken har i de flesta fall haft gymnasiesärskolan som huvudfokus och skolbesök har oftast ingått. I några fall har skola-arbetslivsfrågorna ägnats särskilt intresse, i andra särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå (gymnasial särsvux). En fristående gymnasiesärskola har också besökts. I samband med besöken har samtal förts med skolchefer, rektorer samt i många fall lärare och elever, i vissa fall även föräldrar.

Utredningen har vidare genomfört en träff med föräldrar till elever i gymnasiesärskolan.

En träff har också genomförts med en grupp företrädare för gymnasial särsvux bestående av representanter för Skolverket och sex kommuner av varierande storlek och typ.

Vidare har utredningen vid ett par tillfällen sammanträffat med Friskolornas riksförbund, för att diskutera konsekvenserna av utredningens förslag för fristående skolor.

En grupp med tio forskare inom området har bidragit med sina perspektiv vid två tillfällen. Hälften av dessa har också på utredningens uppdrag genomfört studier av det individuella programmet inom gymnasiesärskolan. Forskarna har också bidragit med referenser till andra studier relevanta för utredningen. Utredningen har genomfört en hearing om förutsättningarna för att i Örebro kommun etablera en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning. Vid hearingen deltog företrädare för Ekeskolan (SPSM), Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (FUB), Resurscenter Syn (SPSM), Riksförbundet Ekeskolans Vänner, Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM), Synskadades Riksförbund (SRF), Utbildningsdepartementet och Örebro kommun. Representanten för Örebro kommun svarade både för kommunens förvaltning och för den riksrekryterande gymnasiesärskolan för elever med utvecklingsstörning i kombination med dövhet eller hörselskada.

Utredningen har dessutom deltagit i ett stort antal konferenser och externa seminarier och där haft möjlighet att diskutera den framtida gymnasiesärskolan med politiskt ansvariga, skolchefer, rektorer och lärare. Det finns anledning att särskilt nämna konferensen *Tyck till om framtidens gymnasiesärskola och gymnasiala särvox*, anordnad av organisationen Skolledare i särskolan (Sigys). Konferensen arrangerades i syfte att diskutera utredningens frågeställningar.

I övrigt utgår utredningen på sedvanligt sätt från olika underlag, bl.a. statistik, utredningens enkätundersökningar, andra utredningar, forskning samt ovan nämnda studier genomförda av forskare vid Göteborgs universitet, Högskolan i Halmstad och Malmö högskola.

1.3 Pågående lagstiftningsarbete

Styrningen av den svenska skolan är för närvarande föremål för omfattande förändringar som utredningen haft att förhålla sig till. Arbetet med en ny skollag har pågått sedan Skollagskommittén fick sina direktiv (dir. 1999:15) i februari 1999. Kommittén lämnade i december 2002 sitt slutbetänkande *Skollag för kvalitet och likvärdighet* (SOU 2002:121). Regeringen lämnade våren 2010 propositionen *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet* (prop. 2009/10:165) med förslag till en ny skollag. Riksdagen fattade beslut med anledning av denna i juni 2010 (2009/10:UbU21). Den nya skollagen (2010:800) trädde i kraft den 1 augusti 2010 och ska i huvudsak tillämpas på utbildning och annan verksamhet från och med den 1 juli 2011. Den nya betygsskalan ska dock tillämpas på utbildning som påbörjas först efter den 1 juli 2013. När det gäller vuxenutbildning ska lagen ska tillämpas på utbildning från och med den 1 juli 2012.

Parallellt med skollagsarbetet har särskolan varit föremål för en genomgripande utredning. Direktiv lämnades till den s.k. Carlbeckkommittén i december 2001 att se över utbildningen för barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning. Utredningen lämnade delbetänkandet *För den jag är* (SOU 2003:35) och slutbetänkandet *För oss tillsammans* (SOU 2004:98). Den dåvarande regeringen tog ställning till vissa av förslagen i skrivelsen (skr. 2005/06:151) *Kvalitet och samverkan – om utbildning för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning*. Vissa av förslagen har senare tagits omhand i förslaget till en ny skollag, andra avvaktar vidare ställningstagande,

t.ex. av föreliggande utredning, och ytterligare andra kommer sannolikt att bero.

Regeringen har dessutom i propositionen 2008/09:199 *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* lämnat ett förslag till en ny gymnasieskola som sedan har inarbetats i den nya skollagen. Det gäller även ett förslag (U2009/5552/G) som efter remissbehandling och vidare beredning inom regeringskansliet utmynnat i att dagens individuella program i gymnasieskolan ersätts med fem introduktionsprogram.

Förslagen i betänkandet *Brist på brådska – en översyn av aktivitetsersättningen* (SOU 2008:102) berör villkoren för elever i gymnasieskolan och har även de relevans för utredningens arbete. Förslagen bereds för närvarande inom regeringskansliet.

Utredningen lämnas således i skärningspunkten mellan den gamla skollagen (1985:1100) som fortfarande tillämpas och den nya skollagen (2010:800) som har trätt i kraft, men ännu inte tillämpas. Mycket sent har regeringen dessutom fattat beslut om en ny gymnasieförordning (2010:2039) som i huvudsak ska träda i kraft den 1 februari 2011 och tillämpas på utbildning som påbörjas från och med den 1 juli 2011. Utredningen har försökt att vara så aktuell som möjligt, t.ex. lämnas förslagen till ändrade författningar i relation till de bestämmelser som ska tillämpas från och med den 1 juli 2011. För utbildningen av vuxna med utvecklingsstörning används i detta betänkande den benämning av skolformen som ska tillämpas från och med 1 juli 2012, dvs. särskild utbildning för vuxna, eftersom förslagen i huvudsak avses träda i kraft tidigast vid denna tidpunkt. Samtidigt finns det i många fall ett värde i att också relatera till det som är eller har varit, som en förklaring till dagens förhållanden. I vissa av de noter som lämnas hänvisas därför till både nya och gamla bestämmelser.

1.4 Disposition av betänkandet

Detta betänkande innehåller överväganden och förslag som spänner över allt från gymnasieskolans syfte, struktur och innehåll till regler om interkommunal ersättning och ekonomiska villkor för elever. Betänkandet har därför disponerats så att varje kapitel med överväganden och förslag (kapitel 4–9) ska kunna läsas för sig, trots att de logiskt bygger på varandra. Frågan om särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå behandlas samlat på ett ställe i kapitel 9.

Inledningsvis belyses i kapitel 2 den formella bakgrunden och ges de ideologiska utgångspunkterna för utredningens arbete. I kapitel 3 redovisas dagens gymnasiesärskola, dess utveckling över tid samt situationen på arbetsmarknaden för elever som lämnat gymnasiesärskolan. Vidare diskuteras vissa centrala utvecklingsområden för en likvärdig och inkluderande utbildning samt vad ambitionen om en på en gång likvärdig och samtidigt anpassad utbildning innebär. Kapitel 2 och 3 ger utgångspunkter för de överväganden och förslag som lämnas i de kapitel som följer.

Kapitel 10 behandlar kort frågan om implementering av de föreslagna reformerna samt uppföljning och utvärdering av både reformerna och av den löpande verksamheten.

Kapitel 11 redogör för konsekvenserna av förslagen.

2 Utgångspunkter

I detta kapitel ges en bakgrund till framväxten av dagens utbildning för unga med utvecklingsstörning. Målgruppen för gymnasiesärskolan belyses. Vidare redogörs för värderingar som är centrala utgångspunkter såväl för verksamheten som för utredningens fortsatta överväganden.

2.1 Gymnasiesärskolans framväxt

Olika tiders kunskapssyn och ideologier har präglat samhällets bemötande av barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning. I mitten av 1800-talet etablerades undervisning av barn med utvecklingsstörning. År 1875 inrättades det första landstingsdrivna särskoleinternatet. Detta följdes av flera, och fram till år 1915 skaffade sig samtliga landsting egna särskoleinternat eller del i sådana internat. Det anstaltsväsende som byggdes upp inom landstingen kom att prägla särskolan under hela dess första sekel. Synen på personer med utvecklingsstörning skiftade från 1800-talets barmhärtighetstanke till 1900-talets första hälft, då de "sinnesslöa" ansågs vara en samhällsfara och skulle hållas åtskilda från övriga samhället.

1940 års skolutrednings förslag till åtgärder för särskild undervisning och omvårdnad av psykiskt efterblivna barn och ungdomar resulterade 1944 i en lag (1944:477) om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa.

Parallellt med *1946 års skolkommision* diskuterades, om än lite i skymundan, huvudmannaskapet för särskolan. Diskussionerna fördes inom ramen för *1946 års sinnesslöutredning* som redovisade sina förslag 1949, i betänkandet *Om sinnesslövärderna*. Där föreslogs en lag om vård och undervisning av sinnesslöa i alla åldrar, såväl för de som ansågs som "bildbara" som de som betraktades som "obildbara". Huvudmannaskapet skulle enligt utredningens förslag delas, så att landstingen och de landstingsfria städerna skulle ansvara för vård och undervisning av de "bildbara", medan "tyngre vårdfall"

och s.k. "obildbara" även i fortsättningen skulle vistas på anstalter med staten som huvudman. Härmed lades grunden för det fortsatta särskiljandet av särskolan, artschild från annan skolverksamhet, där särskolan innebar vård kombinerad med utbildning. En provisorisk undervisningsplan för sinnesslöskolorna fastställdes 1946 av Kungl. Skolöverstyrelsen.

År 1954 antogs en lag (1954:483) om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna. Denna innebar en viss förbättring av utbildningen för unga med utvecklingsstörning. Personer med grav utvecklingsstörning återfanns dock fortfarande inte inom utbildningssystemet. I lagen fastslogs att det skulle finnas yrkeshem, d.v.s. internat med yrkesutbildning. Utbildningen delades upp i ett stort antal inriktningar vilket krävde samverkan mellan landstingen. I slutet av 1960-talet försökte landstingen etablera egna yrkeshem. Vanliga linjer var mekanik, vaktmästeri och storkök. Praktik blev viktigt och yrkesvalslärarna fick en central roll.

1967 års omsorgslag¹ trädde i kraft den 1 juli 1968, då 1954 års lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna upphörde att gälla. Den nya lagen avsåg psykiskt utvecklingsstörda, som på grund av hämmad förståndsutveckling behövde särskilda omsorger genom det allmänna för sin utbildning eller anpassning i samhället. Undervisning av psykiskt utvecklingsstörda skedde i särskola. I samband därmed skulle eleverna beredas den personliga och medicinska omvårdnad som behövdes. Särskolan omfattade förskola, skola för grundundervisning, träningsskola och yrkesskola. Undervisningen hade till syfte att meddela eleverna kunskaper och färdigheter av betydelse för deras situation i och utanför skolan och senare som vuxna. År 1968 gav Skolöverstyrelsen ut en läroplan för särskolan.

Efter hand delades yrkesutbildningen i yrkeshemmen upp i tre nivåer med hänsyn till elevens förutsättningar – yrkesundervisning, yrkesträning och verksamhetsträning. Det gavs även "särskild undervisning" för gravt funktionshindrade ungdomar som inte kunde följa undervisning i grupp. År 1973 gav Skolöverstyrelsen ut Läroplan för särskolan (Lsä 73). Denna innehöll en gemensam allmän del samt ett antal supplement. Förutom supplement för grundsärskolan fanns bl.a. supplement för yrkessärskolan, en föregångare till dagens gymnasiesärskola. De utbildningar som fanns i yrkessärskolan var alla fyraåriga. Supplement och anvisningar för yrkesträning respektive verksamhetsträning gavs också ut efterhand.

¹ Lagen (1967:940) om vissa psykiskt utvecklingsstörda.

Den 1 juli 1986 ersattes 1967 års omsorgslag med 1985 års lag (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. 1985 års omsorgslag var en rättighetslag. Fram till att lagen trädde i kraft 1986 var särskolan en del av hälso- och sjukvården. Det betydde att den drevs i landstingens regi, vilket också innebar att det innan 1986 var läkare som skrev in elever i särskolan. I och med den nya omsorgslagen skildes skola och omsorg åt. 1985 års skollag (1985:1100) kom därmed att omfatta även särskolan.

En kraftig utbyggnad av omsorgsverksamheter påskyndades vid denna tid dels till följd av ökade kunskaper om utvecklingsstörning och ökade föräldrakrav, dels till följd av att statliga myndigheter utövade tillsyn och uppföljning. När 1985 års omsorgslag trädde i kraft var landstingen huvudman för särskilda omsorger. Lagen öppnade dock för ett kommunalt huvudmannaskap. 1988 började också kommunaliseringen av särskolan; åtta år senare var den genomförd i hela landet.

Ls 73 gällde för yrkessärskolan ända fram till det att den nuvarande läroplanen² för de frivilliga skolformerna – gymnasieskolan, kommunal vuxenutbildning, gymnasiesärskolan och vuxenutbildning för utvecklingsstörda (Lpf 94) trädde i kraft. Till skillnad från tidigare läroplaner skulle Lpf 94 vara gemensam för samtliga frivilliga skolformer inom det offentliga skolväsendet med undantag för sfi, på motsvarande sätt som läroplanen³ för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) blev gemensam för samtliga obligatoriska skolformer inom det offentliga skolväsendet. För första gången anlades ett inkluderande perspektiv i ett av de centralaste dokument som styr undervisningens utformning i den svenska skolan.

I och med att Lpf 94 trädde i kraft organiserades gymnasiesärskolan liksom gymnasieskolan i nationella, specialutformade och individuella program. Åtta nationella program med av regeringen fastställda program mål etablerades. Elever som saknade förutsättningar att klara utbildningen på de nationella programmen skulle få sin utbildning på det individuella programmets yrkesträning eller verksamhetsträning.

I samband med Skolverkets uppgift att regelbundet granska och revidera alla kursplaner bearbetades också gymnasiesärskolans kursplaner och fastställdes i sin nuvarande form 2002 (SKOLFS 2002:2). Program och program mål ändrades dock inte utan kvarstår som de beslutades redan 1994–1995.

² Förordning (SKOLFS 1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna.

³ Förordning (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet.

I detta sammanhang bör också nämnas lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), en rättighetslag som ska garantera personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar goda levnadsvillkor. De ska få hjälp i det dagliga livet. De ska också kunna påverka vilket stöd och vilken service de får. Målet är att den enskilde ska få möjlighet att leva som andra. LSS ger rätt till insatser för särskilt stöd och särskild service som människor kan behöva utöver det som de kan få genom annan lagstiftning. LSS är ett komplement till andra lagar och innebär inte någon inskränkning i de rättigheter som andra lagar ger.

Sammanfattningsvis framträder en bild där synen på barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning har varierat över tid. Utvecklingen har gått från 1800-talets optimistiska och medkännande syn till det tidiga 1900-talets räddhågsna särskiljande för att sedan successivt utvecklas mot en större öppenhet för allas rätt till likvärdig utbildning och delaktighet i samhället.

2.2 Begreppet utvecklingsstörning

Att på ett absolut sätt definiera vad utvecklingsstörning är låter sig inte göras. Utvecklingsstörning är inte bara en egenskap hos individen utan måste ses i relation till de förutsättningar och krav som finns i omgivningen. Individen kan bli mer eller mindre funktionshindrad beroende på hur komplicerad en miljö är och det bemötande som ges.

I stället för utvecklingsstörning används ibland begrepp som begåvningsnedsättning, förståndshandikapp, mental retardation (från engelskans mental retardation), intellektuell funktionsnedsättning eller kognitiv funktionsnedsättning. Utredningen använder i första hand begreppet utvecklingsstörning, vilket är det begrepp som används i skollagstiftningen.

Människor med utvecklingsstörning har som andra olika talanger, personlighet, styrkor, svagheter och behov. En utvecklingsstörning innebär en långsammare utvecklingstakt under barn- och ungdomsåren och finns sedan med under hela livet. Utvecklingsstörning innebär en nedsatt intellektuell förmåga tillsammans med en nedsatt adaptiv förmåga. Den adaptiva förmågan handlar om att kunna anpassa sig till omgivningen och klara sin vardag, t.ex. att sköta ett hem och att hantera pengar. Betydelsen av dessa nedsatta förmågor beror i hög grad på i vilken miljö personen befinner sig.

Det finns olika grader av utvecklingsstörning, allt från en mycket svår funktionsnedsättning till att individen med visst stöd kan leva ett självständigt liv. För skolan innebär det att den ska kunna bidra till utveckling för såväl elever på tidig utvecklingsnivå som elever med en lindrig utvecklingsstörning. Undervisningen inom gymnasiesärskolan får till följd av detta en mycket stor spännvidd. Det förekommer också att personer med utvecklingsstörning har andra funktionsnedsättningar. Det gäller framför allt personer med grav utvecklingsstörning vilka t.ex. kan ha olika former av rörelsehinder, cerebral pares, autism, syn- eller hörselnedsättning.

Utvecklingsstörning visar sig på olika sätt hos olika barn. Vissa kan ha svårt att uttrycka sina behov. De kan helt sakna tal eller ha en försenad språk- och talutveckling, vilket ställer krav på omgivningens förmåga att tolka och förstå barnets kommunikation. Ofta behövs kompletterande kommunikationsstöd som tecken eller bilder.

Gemensamt för alla personer med utvecklingsstörning är att man uppfattar och förstår sin omvärld på ett mer konkret sätt än andra. Man har ofta svårigheter att använda och tolka abstrakta symboler som siffror och bokstäver och med att planera, kontrollera och värdera det egna handlandet i olika situationer. De flesta personer med utvecklingsstörning behöver stöd under hela sitt liv för att klara sin vardag. Många bor i gruppboende och har en anpassad daglig sysselsättning, andra kan leva ett relativt självständigt liv med arbete och egen bostad. Det stöd som ges behöver omprövas och förändras kontinuerligt för att fungera bra och bidra till personens utveckling.

För vissa barn identifieras utvecklingsstörningen tidigt. För andra barn upptäcks svårigheterna senare då skolgången redan har påbörjats i grundskolan. De stödinsatser som sätts in utifrån åtgärdsprogrammet kan då visa sig inte vara tillräckliga och frågan kan aktualiseras om eleven har rätt till särskola. För att ställa diagnosen utvecklingsstörning ska i så fall en utredning genomföras.

Den utredning som i dag enligt Skolverkets allmänna råd⁴ om mottagandet i den obligatoriska särskolan ska ligga till grund för beslut om mottagande i obligatoriska särskolan bör bestå av såväl en pedagogisk, en psykologisk, en medicinsk som en social bedömning. Enligt den nya skollagen (2010:800) ska utredningen omfatta

⁴ Allmänna råd (SKOLF5 2001:23) om rutiner för utredning och beslut om mottagande i den obligatoriska särskolan.

dessa fyra bedömningar⁵; det gäller även när utredning behövs inför gymnasiesärskolan. Den nya skollagen skärper således kraven på utredning. Det är viktigt att dessa utredningar är kompletta och av hög kvalitet eftersom ett beslut om att ett barn eller en ungdom ska bli mottagen i särskolan får livslånga konsekvenser. Det går t.ex. inte att söka sig vidare till högre utbildning från gymnasiesärskolan. Den slutliga bedömningen ska baseras på den samlade bilden av elevens behov. Bedömningen kräver erfarenhet och kompetens.

Utredningarna som görs vid en särskild tidpunkt i livet kan ha gett en bild av elevens skolsvårigheter som senare visar sig inte stämma. Som tidigare nämnts är utvecklingsstörning inte en egenkap hos individen utan måste ses i relation till vilka förutsättningar och krav som finns i omgivningen. Det innebär att man kan bli mer eller mindre funktionshindrad beroende på hur komplicerad en miljö är och vilket bemötande man får. Det förekommer också att mottagandet i särskolan skett på felaktig grund. Om minsta tveksamhet råder är det av stor vikt att det under skoltiden görs en regelbunden omprövning av om eleven tillhör särskolans målgrupp eller inte. Längre fram i utredningen lämnas förslag till hur detta ska regleras i skollagen.

2.3 Särskolans målgrupp förtydligas

Regleringen av särskolans målgrupp har sedan länge varit otydlig. Enligt den skollag (1985:1100) som tillämpas för närvarande finns särskolan för barn och ungdomar som inte kan gå i grundskolan och gymnasieskolan därför att de är utvecklingsstörda⁶. Av lagen framgår att det som sägs om utvecklingsstörda gäller även dem som har fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, samt personer med autism eller autismliknande tillstånd⁷. Kommunerna har tolkat dessa bestämmelser olika. Vissa har utgått från att det alltid måste finnas ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder för att särskola ska komma ifråga, andra att samtliga elever med autism eller autismliknande tillstånd tillhör målgruppen. Detta förhållande har tidigare uppmärksammats av bl.a. Carlbeckkommittén.

⁵ 7 kap. 5 § och 18 kap. 8 § andra stycket skollagen (2010:800).

⁶ 1 kap. 5 § skollagen (1985:1100).

⁷ 1 kap. 16 § skollagen (1985:1100).

I den nya skollagen (2010:800) som i huvudsak ska tillämpas från och med 1 juli 2011 har begreppet utvecklingsstörda ersatts med elever respektive vuxna med utvecklingsstörning. Vid tillämpningen av lagen ska dessutom personer med autism eller autismliknande tillstånd jämföras med personer med utvecklingsstörning endast om de också har en utvecklingsstörning eller har fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom⁸. Denna ändring gör målgruppen tydligare än den är med nuvarande bestämmelser.

2.4 Grundläggande värderingar

Allt reformarbete på skolans område utgår från de grundläggande värderingar som ges uttryck för i skollagen och läroplanerna samt de olika nationella och internationella deklaringar och överenskommelser som Sverige står bakom eller har anslutit sig till.

Internationella deklaringar och överenskommelser

Det finns ett flertal internationella deklaringar och överenskommelser som har betydelse för utbildningen av barn och vuxna och som Sverige har anslutit sig till. Här redovisas dessa i korthet. För en mer utförlig redovisning hänvisas till den ursprungliga källan eller, med undantag för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, till Carlbeckkommitténs delbetänkande (SOU 2003:35).

En konvention är bindande för de länder som har ratificerat den, medan en deklaring är uttryck för mötesdeltagarnas uppfattning eller politiska ambition.

- **FN:s barnkonvention**⁹ antogs 1989 och trädde ikraft året därpå. En av de bärande principerna i konventionen är barnets bästa. I en artikel om icke-diskriminering stadgas bl.a. att barn utan åtskillnad av något slag, ska tillförsäkras de rättigheter som anges i konventionen oavsett barnets, föräldrars eller vårdnadshavares handikapp. Konventionen slår fast alla barns rätt till utbildning.

⁸ 29 kap. 8 § andra stycket skollagen (2010:800).

⁹ *Konvention om barnets rättigheter*; Sveriges internationella överenskommelser SÖ 1990:20 (Utrikesdepartementet).

- **FN:s standardregler**¹⁰ antogs 1993. Dessa syftar till att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet. Standardreglerna betonar bl.a. att utbildning för barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning är en integrerad del av den ordinarie utbildningen. Specialundervisning får förekomma, men endast undantagsvis och i så fall med målet att förbereda de studerande för undervisning i det ordinarie skolsystemet. Standardreglerna anger endast ett undantag från denna princip. Döva och dövblindas speciella behov av kommunikation tillgodoses enligt standardreglerna bättre i specialskolor eller specialklasser eller i speciella enheter i vanliga skolor. Standardreglerna är inte juridiskt bindande, men är avsedda att vara normgivande.
- **Salamancadeklarationen**¹¹ om principer, inriktning och praxis vid undervisningen av elever i behov av särskilt stöd antogs av den internationella konferensen om specialundervisning som 1994 anordnades av UNESCO i samarbete med den spanska regeringen i Salamanca. Deklarationen slår fast att med undantag för döva och dövblinda bör barn i behov av särskilt stöd undervisas inom det ordinarie utbildningsväsendet, i den skola de skulle gått i om de inte haft ett funktionshinder samt i ordinarie klass. Enligt deklarationen är detta det effektivaste sättet att bekämpa diskriminerande attityder, att skapa en välkomnande närmiljö, att bygga ett integrerat samhälle och att åstadkomma skolundervisning för alla.
- **Dakaröverenskommelsen**¹² från UNESCO:s världskonferens *Utbildning för alla* som genomfördes 2000 innehåller överenskommelser om att medlemsländerna ska arbeta för att uppnå sex övergripande mål, bl.a. att alla barn senast 2015 ska ha tillgång till och fullfölja en kostnadsfri primärskoleutbildning av god kvalitet, att tillgodose ungdomars och vuxnas lärbbehov samt att på alla sätt förbättra och säkerställa kvaliteten på utbildningen, särskilt när det gäller läs- och skrivkunnet, räknefärdigheter och viktiga livsfärdigheter.
- **FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning**¹³ som antogs 2006 och trädde i kraft för Sverige i

¹⁰ *Standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet*; Socialdepartementet.

¹¹ Svenska Unescorådets skriftserie nr 4, 1996.

¹² Svenska Unescorådets skriftserie nr 3, 2001.

¹³ *Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*; Sveriges internationella överenskommelser SÖ 2008:26 (Utrikesdepartementet).

januari 2009 innehåller en artikel om utbildning. Konventionsstaterna erkänner rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning, förverkligad utan diskriminering och på lika villkor. För att förverkliga detta ska staterna bl.a. säkerställa ändamålsenliga individanpassade stödåtgärder i miljöer som erbjuder största möjliga kunskapsrelaterade och sociala utveckling som är förenlig med målet om fullständig inkludering.

Skollagens portalparagrafer

I den nya skollag (2010:800) som i huvudsak ska tillämpas från och med 1 juli 2011 finns övergripande mål gemensamma för alla skolformer¹⁴. Utbildningen inom skolväsendet ska syfta till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och färdigheter. Utbildningen ska förmedla och förankra grundläggande demokratiska värderingar och kunskaper om de mänskliga rättigheter som det svenska samhället vilar på. Den ska också ta hänsyn till barns och elevers olika behov och ge stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Utbildningen ska vidare utformas i överensstämmelse med de mänskliga rättigheterna och grundläggande demokratiska värderingar som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Alla ska ha lika tillgång till utbildning, om inte annat följer av särskilda bestämmelser. Utbildningen ska dessutom vara likvärdig inom varje skolform varhelst den anordnas i landet.

Dessutom ingår en hänvisning¹⁵ till diskrimineringslagens (2008:567) bestämmelser som har till ändamål att motverka diskriminering och på annat sätt främja lika rättigheter och möjligheter inom utbildningsområdet oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.

Den nya skollagens inledande bestämmelser innebär en tydligare anknytning till flera av de internationella konventioner som Sverige anslutit sig till än tidigare skollag (1985:1100). De innebär också att formuleringar om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar har lyfts från läroplanerna till skollagen.

¹⁴ 1 kap. 1–11 §§ skollagen (2010:800).

¹⁵ 1 kap. 8 § andra stycket skollagen (2010:800).

Begreppen bärare av de handikappolitiska målen

Över tid ändras de begrepp som används inom det handikappolitiska området. Detta framgår inte minst av den historiska genomgången och genomgången av de olika deklARATIONERNA och ÖVERENSKOMMELSERNA ovan. Att begreppen ändrats över tid kan ses som ett led i en successiv strävan att tydliggöra de handikappolitiska målen.

Socialstyrelsen har regeringens uppdrag att normera och rekommendera termer inom områdena hälso- och sjukvård samt socialtjänst. I sin termbank¹⁶ rekommenderar myndigheten sedan 2007 att begreppet *funktionsnedsättning* ska användas för att beskriva en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur. Begreppet *funktionshinder* rekommenderas för att beskriva den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen. Exempel på sådana begränsningar är svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framför allt om bristande tillgänglighet.

Denna nomenklatur överensstämmer med den i FN:s konvention från 2006, däremot inte alltid i de tidigare dokumenten där funktionshinder används i en betydelse som motsvarar dagens funktionsnedsättning och handikapp i en betydelse som motsvarar dagens funktionshinder. Socialstyrelsen avråder helt från att i dag använda begreppet handikapp.

Över tid har vidare begrepp som funktionshindrade barn, unga och vuxna bytts mot barn, unga och vuxna med funktionshinder. Detta för att förskjuta fokus från att det är hos den enskilda insatser ska sättas in till att det är i omgivningen. I den nya skollagen (2010:800) följs detta upp genom att begreppet utvecklingsstörda i den gamla skollagen (1985:1100) har ersatts med elever respektive vuxna *med utvecklingsstörning*.

I äldre texter skrivs det ofta om integrering. Även det begreppet har successivt utmönstrats till förmån för begreppet *inkludering*. Detta för att begreppet integrering ofta associeras med att det är individen som ska anpassas till en given miljö, medan inkludering tydliggör att det är miljön som ska samspela med individen.

¹⁶ Socialstyrelsens webbplats.

Utredningen använder så långt möjligt aktuella begrepp. När det refereras till äldre texter används begreppen i vissa fall som de står i den ursprungliga texten.

2.5 Regeringens nationella handlingsplan för handikappolitiken

Genom beslut om propositionen (prop. 1999/2000:79) *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* fastställde regeringen en nationell handlingsplan för åren 2000–2010. Handlingsplanen ska ses som ett led i arbetet med att uppfylla målen i FN:s standardregler. I handlingsplanen fastställdes mål som bl.a. inriktades mot ökad tillgänglighet och förbättrat bemötande inom alla samhällssektorer. Bl.a. uttalades att elever med funktionshinder bör ha möjlighet att gå i en skola i närheten av hemmet samt att förutsättningarna för vuxna med funktionshinder bör stärkas.

Handikappplanen har följts upp i flera skrivelser från regeringen. Som en konsekvens av de båda första (skr. 2002/03:25 och skr. 2005/06:110) har betoningen i handikappolitiken förskjutits något och kommit att inriktas mot att identifiera och undanröja hinder samt förebygga och bekämpa diskriminering. Det betonas också att handikapperspektivet innebär att sträva efter generella lösningar som fungerar för alla, där särskilda lösningar ses som ett komplement. Målet är att personer med funktionsnedsättning ska få samma rättigheter och möjligheter som andra medborgare.

I den tredje och sista uppföljningen av den nationella handlingsplanen (skr. 2009/10:166) fastslår regeringen att de övergripande målen ligger fast. Politiken ska skapa en samhällsgemenskap med mångfald som grund, ett samhälle som utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet. Regeringen konstaterar också att det återstår arbete innan personer med funktionsnedsättning kan ta del av samhällets alla delar på jämlika villkor. Regeringen avser att utforma en strategi som sträcker sig fem år framåt och utgår från de övergripande handikappolitiska målen om en samhällsgemenskap med mångfald som grund.

Regeringen fastslår vidare att en god utbildning är mycket viktig för den enskilde personens framtid, för dennes deltagande i samhällslivet och på arbetsmarknaden. Höga förväntningar på alla barn, elever och vuxenstuderande är en viktig framgångsfaktor för goda utbild-

ningsresultat. Det är undervisningens kvalitet som ska vara avgörande för resultaten, inte personens eventuella funktionsnedsättning.

Regeringen konstaterar dessutom att lärarnas kompetens är den enskilt viktigaste faktorn för pedagogiska resultat i förskola, skola och vuxenutbildning. Forskningsresultat, utvärdering och uppföljning är också viktiga instrument för att utveckla undervisningen. Kompetens behöver också finnas på olika nivåer inom utbildningsväsendet, t.ex. hos rektorer och skolhuvudmän. För utbildningspolitiken formuleras följande inriktningsmål:

Varje barn, elev och vuxenstuderande ska ges förutsättningar att utveckla sina kunskaper så långt som möjligt.

Med utgångspunkt i de förtydligade bestämmelserna i PBL¹⁷ och skollagen ska tillgängligheten samt uppföljningen av tillgängligheten för elever med funktionsnedsättning i förskola och samtliga skolformer förbättras.

Kunskaperna om funktionsnedsättningar och hur undervisningen kan utformas efter varje barns, elevs eller vuxenstuderandes behov ska förbättras.

För arbetsmarknadspolitiken formuleras följande inriktningsmål:

Sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga ska öka.

Matchningen mellan arbetssökande personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och lediga arbeten ska vara effektiv.

En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken (2011–2016) kommer att beslutas i början av 2011.

¹⁷ Plan och bygglagen (2010:900).

3 Dagens gymnasiesärskola

I detta kapitel ges en sammanfattande bild av dagens gymnasiesärskola med avseende på elevutveckling över tid och gymnasiesärskolans programstruktur samt hur arbetsmarknaden för elever från gymnasiesärskolan har utvecklats över tid. Vidare diskuteras viktiga förutsättningar för en likvärdig och inkluderande utbildning samt betydelsen för utredningen av att gymnasiesärskolan å ena sidan ska harmonisera med gymnasieskolan, å andra sidan vara anpassad till elevernas utvecklingsstörning.

Dagens gymnasiesärskola ska ge elever med utvecklingsstörning en utbildning som är anpassad till varje elevs förutsättningar och ska, så långt det är möjligt, motsvara den som ges i gymnasieskolan¹. Av läroplanen² (Lpf 94) framgår att gymnasiesärskolan ska förbereda för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid. Ungdomar har efter att skolplikten upphört rätt att tas emot i gymnasiesärskolan, om styrelsen för särskolan i hemkommunen bedömer att de inte kan gå i gymnasieskolan därför att de har en utvecklingsstörning. Varje kommun är skyldig att erbjuda ungdomar med utvecklingsstörning utbildning under fyra år i gymnasiesärskolan.

Gymnasiesärskolan tar emot elever som har gått i den obligatoriska särskolan och elever som fått sin tidigare utbildning i grundskolan. För att tas emot i gymnasiesärskolan krävs att eleven tillhör särskolans målgrupp. Om styrelsen för särskolan i hemkommunen bedömer att en elev som fått sin utbildning i den obligatoriska särskolan inte ska tas emot i gymnasiesärskolan för att eleven bedöms kunna gå i gymnasieskolan ansvarar hemkommunen för att utbildning erbjuds på ett individuellt program i gymnasieskolan.

¹ 18 kap. 2 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 6 kap. 1 § skollagen (1985:1100).

² Förordning (SKOLFS 1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna.

3.1 Kraftig elevökning i gymnasiesärskolan

Antalet elever i gymnasiesärskolan har i stort sett fördubblats sedan millennieskiftet. Jämför man med början av 1990-talet är ökningen än större. Eftersom det totala antalet elever på gymnasienivå varierar över tid är det dock mer intressant att jämföra hur elevutvecklingen ser ut som andel av en årskull. Under 1990-talet ökade andelen elever i gymnasiesärskolan/motsvarande från ca 0,9 procent av en årskull läsåret 1992/93 till ca 1,2 procent läsåret 1999/00. Under 2000-talet har ökningen fortsatt, till 1,8 procent av en årskull läsåret 2009/10.

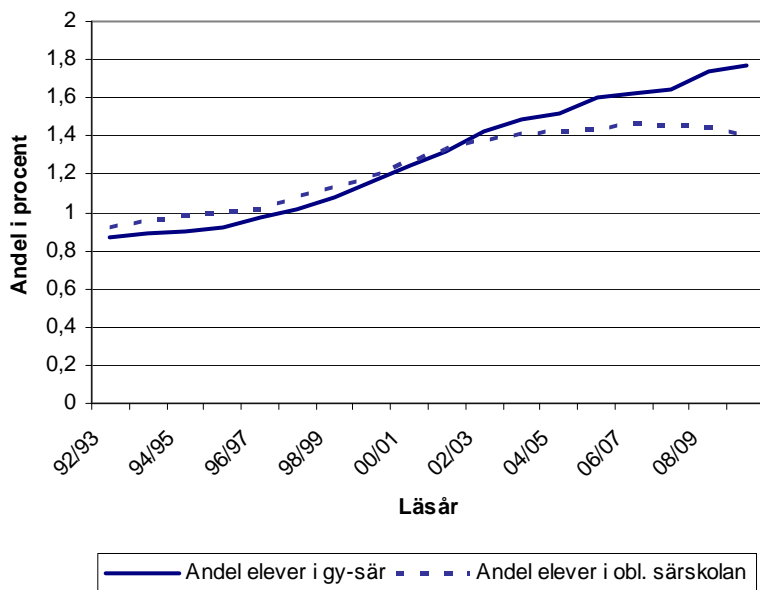
Elevökningen i gymnasiesärskolan är betydligt större än för den obligatoriska särskolan där andelen elever har ökat från 0,9 procent läsåret 1992/93 till 1,4 procent läsåret 2009/10. Utvecklingen framgår av diagram 3.1, där det också framgår att andelen elever i den obligatoriska särskolan minskat något under senare år. En liknande utveckling kan således med några års fördröjning förväntas för gymnasiesärskolan. Det sista året finns en sådan tendens då ökningstakten i gymnasiesärskolan har avtagit, från 7,5 procent mellan 2007/08 och 2008/09 till ca 1,0 procent mellan 2008/09 och 2009/10.

Den höga andelen elever i gymnasiesärskolan etableras redan under de senare åren i den obligatoriska särskolan. Exempelvis var läsåret 2009/10 andelen elever i den obligatoriska särskolan 0,8 procent i årskurs 1 och 1,8 procent i årskurs 9. Det är således inte inför gymnasiesärskolan beslutet att övergå till särskolan fattas utan under främst den senare delen av den obligatoriska skolan.

Variationen mellan kommunerna är stor dels vad gäller hur stor andel av de folkbokförda ungdomarna som är inskrivna i den egna kommunens eller annan huvudmans gymnasiesärskola, dels vad gäller hur denna andel utvecklats över tid. Läsåret 2009/10 varierade andelen inskrivna i gymnasiesärskolan i olika kommuner från i stort sett noll till mångdubbelt den för riket genomsnittliga andelen³. Bland de som har riktigt höga andelar återfinns främst små kommuner. Stora och medelstora kommuner samt förortskommuner är överrepresenterade bland de som har en jämförelsevis låg andel. När det gäller utvecklingen över tid har vissa kommuner legat på i stort sett samma ofta låga nivå från läsåret 1997/98 till 2009/10 medan andra under samma period har flerdubblat andelen.

³ Uppgifterna har beräknats med utgångspunkt i statistik från Skolverket över folkbokförda elever i gymnasieskolan respektive gymnasiesärskolan i landets samtliga kommuner.

Diagram 3.1 Andelen elever av en årskull i gymnasiesärskolan respektive i den obligatoriska särskolan 1992/93–2009/10

Anmärkning: För gymnasiesärskolan är andelen beräknad utifrån ett genomsnitt för antalet elever i gymnasieskolan per år och ett genomsnitt för antalet elever i gymnasiesärskolan per år. Detta för att justera för att gymnasieskolan är treårig och gymnasiesärskolan är fyraårig. För obligatoriska särskolan är andelen beräknad utifrån samtliga elever i grundskolan och den obligatoriska särskolan. Att vissa elever går ett tionde år i grundskolan påverkar resultatet endast marginellt. Hänsyn har därför inte tagits till detta.

Källa: Bearbetade uppgifter från Skolverkets statistik.

Variationen mellan kommunerna grundläggs i en motsvarande variation redan för den obligatoriska särskolan. Av en rapport⁴ från Skolverket framgår att elevökningen i den obligatoriska särskolan var drygt 50 procent mellan läsåren 1995/96 och 2005/06. Närmare 70 procent av kommunerna hade dock en större ökning än så, nästan hälften hade en ökning som innebar minst en fördubbling av andelen. Även här var den procentuella ökningen som störst i små kommuner.

Det finns inte en enskild förklaring till varför ökningen av andelen elever av en årskull i gymnasiesärskolan har varit så stor sedan bör-

⁴ Kommunernas särskola – elevökning och variation i andel elever mottagna i särskolan, Skolverket (2006; best nr 06:974).

jan på 1990-talet. I stor utsträckning har ökningen sitt ursprung i den ökning som skett redan inom den obligatoriska särskolan. Därför blir resonemangen mer generella. Orsakerna har tidigare belysts av Skolverket i ovan nämnda rapport och i Carlbeckkommitténs delbetänkande (SOU 2003:35), vars framställning i sin tur byggde på olika forskares resultat⁵. Resonemanget här utgår i huvudsak från samma källor och från utredningens iakttagelser.

En bidragande förklaring till ökningen kan vara att ju äldre eleverna blir desto svårare får de att hänga med i undervisningen. Det sker redan i grundskolan, där undervisningen blir mer abstrakt och teoretisk ju högre upp i årskurserna eleven kommer. Det nuvarande mål- och betygssystemet gör det tydligt när en elev får svårt att hänga med. Elever som tidigare gick genom skolan med 1:or eller 2:or på den femgradiga betygsskala som tillämpades fram till mitten av 1990-talet når med dagens system inte målen för betyget Godkänt. Att betygsstatistik används i konkurrensen mellan skolor innebär dessutom att grundskolan och gymnasieskolan saknar incitament att sträva efter att behålla elever som kan bli mottagna i särskolan.

Skolverket har dessutom vid flera tillfällen pekat på att den förändrade synen på kunskap och kunskapsförmedling ställer andra krav på eleverna än klassisk katederundervisning, och att detta kan leda till att elever med lindrig utvecklingsstörning, som grundskolan tidigare klarade att möta på deras nivå, nu har fått det svårare. Undervisningen har således inte individualiserats utifrån olika elevers behov i samband med mer processinriktade, självstuderande och egenplanerande arbetssätt. En annan förklaring till att elever med utvecklingsstörning går över till särskolan kan enligt utredningens iakttagelser vara att deras sociala situation i grundskolan försämras med stigande ålder. Det blir svårare för dem att hitta sammanhang och gemenskap med klasskamraterna i de senare åren i grundskolan än i de tidigare.

Den generella ökningen av andelen elever i särskolan kan även ha andra orsaker. En sådan kan ha att göra med att ansvaret för särskolan överfördes från landstingen till kommunerna, en förändring som var fullt genomförd 1996. Den erfarenhet och kunskap som behövs för att fatta beslut om mottagande i särskolan fanns knappast i alla kommuner när kommunaliseringen skedde. I ovan nämnda rapport från 2006 konstaterar Skolverket dessutom att den tidigare ordningen där mottagande i särskolan innebar byte mellan huvudmän med skilda ekonomier och kulturer kunde vara en förklaring

⁵ Skolverket (2000, 2001, 2002); Blom (1999), Tideman (1998).

till att elevantalet i särskolan tidigare hölls nere. Skolverket hänvisar också till att den ekonomiska situationen under 1990-talet gjorde att skolan generellt inte fick de resurser som krävdes när elevkullarna växte. Magnus Tideman framhåller i sin avhandling⁶ kommunernas ekonomiska nedskärningar som den främsta anledningen till elevökningen i särskolan. Grundskolans minskade resurser gjorde att barn med lindrigare utvecklingsstörning inte längre klarade sig i den ordinarie skolan. Bristerna i skolmiljön omdefinierades enligt Tideman till problem hos individen.

En annan orsak kan vara att det har blivit vanligare att utreda och diagnostisera elever. Utredningarna kan ge saklig grund för att placera eleven i särskolan, trots att de förr skulle ha gått i grundskolan eller i gymnasieskolan. En grupp för vilka diagnostiseringen har ökat och där detta lett till ett ökat mottagande i särskolan gäller elever med diagnoser inom autismspektrat. Med den nya skollagens precisering av målgruppen för särskolan kommer dessa att tas emot i särskolan endast om de också har en utvecklingsstörning.

Det finns vidare en osäkerhet om vad den ökande andelen elever med utländsk bakgrund betyder för utvecklingen inom särskolan. Det är svårt att utreda nyanlända elever, vilket ställer särskilda krav på kompetensen hos de som svarar för utredningen. De tester som används är ofta kulturellt betingade och eleven kan ha svårt med språket. Att vissa nyanlända elever inte har gått i skola överhuvudtaget kan också ha betydelse.

Att variationen är så stor mellan kommunerna vad gäller andelen ungdomar i gymnasiesärskolan är sannolikt inget nytt. Det är dock allvarligt att vissa kommuner har så höga andelar. Variationen understryker betydelsen av kompetenta utredningar av målgruppsstillhörigheten. Stora och medelstora kommuner samt förortskommuner har troligen mer kompletta utredningsresurser än andra kommuner, vilket kan vara en förklaring till att de i många fall har en lägre andel av sina ungdomar i gymnasiesärskolan. Situationen för de små kommunerna verkar generellt sett mer bekymmersam. Det bör dock beaktas att i riktigt små kommuner kan en enskild familj med flera barn med utvecklingsstörning slå igenom i en hög andel för hela kommunen. Vid genomgång av statistiken visar det sig också att kommuner i samma geografiska område i vissa fall tenderar att ligga nära varandra i nivå. Bakom detta kan bl.a. dölja sig olika synsätt hos de landsting som kommunerna samverkar med i samband

⁶ Normalisering och kategorisering, Magnus Tideman (2000).

med utredningarna. Det indikerar också att individuella bedömningar kan få genomslag i statistiken.

Det är ett problem att andelen elever i särskolan ökar om det beror på att grundskolan och gymnasieskolan inte klarar att möta elever med olika behov och förutsättningar. Gymnasieskolan måste ha beredskap att möta elever med behov liknande dem som eleverna i gymnasiesärskolan har, dvs. elever i gränzonen mellan skolformerna. Gränsen är inte absolut, dels för att det finns elever med svag begåvning som inte bedöms tillhöra målgruppen men ändå har stora svårigheter i skolan, dels för att vissa elever väljer att inte gå i gymnasiesärskolan trots att de tillhör målgruppen.

Det är dessutom angeläget att elever inte skrivs in i särskolan till följd av brister i samband med utredningarna. Det är därför oroande när det visar sig att beslutsunderlag är ofullständiga och inte innehåller samtliga de olika bedömningar som bör ligga till grund för att ta emot en elev i särskolan, dvs. en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning (se vidare avsnitt 5.1 om Skolinsektionens granskning).

Av den nya skollagen framgår att det ska finnas elevhälsa som omfattar medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser⁷. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. Det framgår också att det för dessa insatser ska finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Jämfört med dagens bestämmelser om skolhälsovård där endast tillgången till skolläkare och skolsköterska är reglerad ger detta en bredd som ökar skolans kompetens när det gäller bedömningen av elevernas förutsättningar. Att bedöma om en elev tillhör målgruppen för särskolan kräver emellertid särskild erfarenhet. Skolans elevhälsa kan därför behöva kompletteras med kompetens utanför den egna organisationen för att bedömningen ska bli välgrundad och rättssäker.

3.2 Programstrukturen i dagens gymnasiesärskola

I gymnasiesärskolan anordnas nationella, specialutformade och individuella program, vilka alla är fyraåriga. Det finns åtta nationella program. Varje kommun ska i dag erbjuda de elever som bedömts kunna gå på ett nationellt program ett urval av olika program.

⁷ 2 kap. 25 § skollagen (2010:800); jfr. 14 kap 2 § tredje stycket skollagen (1985:1100).

Detta kan ske i den egna gymnasiesärskolan eller i samverkan med andra kommuner.

3.2.1 Bakgrund till dagens programstruktur

Dagens programstruktur är en konsekvens av de beslut som fattades till följd av regeringens proposition 1992/93:250 om ny läroplan och nya betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särsvux. Riksdagen ställde sig bakom regeringens förslag som innebar att den dåvarande yrkesutbildningen för elever med utvecklingsstörning skulle ersättas med yrkesförberedande nationella program i gymnasiesärskolan. Enligt de då gällande läroplanen för särskolan (Lsä 73) bestod den tidigare yrkesutbildningen för elever med utvecklingsstörning av distributions- och kontorslinje, inkl. en gren för lagerutbildning, grafisk linje, konsumtionslinje, lokalvårdsteknisk linje, träteknisk linje, verkstadsteknisk linje. Därutöver inrättades med tiden yrkesträning och verksamhetsträning för elever som på grund av sin utvecklingsstörning inte kunde klara utbildningen på yrkeslinjerna.

Programmen i den nya gymnasiesärskolan borde enligt regeringens proposition 1992/93:250 ansluta till programmen i den nya gymnasieskolan genom en anpassning av gymnasieskolans program eller delar av program som bedömdes vara lämpliga att erbjuda gymnasiesärskolans målgrupp. Genom riksdagens beslut bemyndigades regeringen att föreskriva vilka nationella program som skulle finnas i gymnasiesärskolan. Det blev också regeringens uppgift att fastställa program mål för de nationella program som skulle finnas i gymnasiesärskolan.

En elev som önskade en mer individuellt utformad yrkesutbildning skulle enligt regeringen kunna gå i ett specialutformat program, sammansatt av kurser ur gymnasiesärskolans yrkesförberedande nationella program. Huvudmannen skulle också kunna sätta samman specialutformade program för att erbjuda grupper av elever.

Utbildningen inom nationella och specialutformade program skulle omfatta kurser i kärnämnen och kurser i karaktärsämnen. Dessutom skulle det finnas utrymme för dels elevens individuella val, dels lokal profilering.

Ungdomar som inte kunde eller inte ville delta i nationella eller specialutformade program skulle enligt regeringen erbjudas utbildning på individuella program.

3.2.2 Dagens programstruktur

Dagens gymnasiesärskola består av åtta nationella program⁸:

- Estetiska programmet
- Fordonsprogrammet
- Handels- och administrationsprogrammet
- Hantverksprogrammet
- Hotell- och restaurangprogrammet
- Industriprogrammet
- Medieprogrammet
- Naturbruksprogrammet

Samtliga åtta program har sin motsvarighet i gymnasieskolan, som även erbjuder barn- och fritidsprogrammet, byggprogrammet, elprogrammet, energiprogrammet, livsmedelsprogrammet, naturvetenskapsprogrammet, omvårdnadsprogrammet, samhällsvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet. Skolverket fick 1993 regeringens uppdrag att föreslå vilka program i gymnasieskolan som skulle anpassas till gymnasiesärskolan. Skolverket lämnade under 1994 och 1995 förslag till program mål för dagens åtta program⁹. I den senare rapporten konstaterade Skolverket att man funnit att endast ytterligare två hela program var möjliga att anpassa till gymnasiesärskolan förutom de sex program man tidigare föreslagit. Några överväganden bakom detta ställningstagande redovisades inte. Där emot aviserades att enstaka kurser från ytterligare några program i gymnasieskolan skulle anpassas för gymnasiesärskolan. Regeringen beslutade i enlighet med Skolverkets förslag.

Ett specialutformat program ska i fråga om utbildningens nivå motsvara ett nationellt program och bestå av delar av nationella program¹⁰. De specialutformade programmen skiljer sig från kommun till kommun.

Ett individuellt program kan syfta till att stimulera eleven att senare gå över på ett nationellt eller specialutformat program, ge eleven

⁸ 19 kap. 2 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas bilaga 1 till förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

⁹ Skolverket dnr 94:1445.

¹⁰ 5 kap. 8 § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan. Fr.o.m. 1 juli 2011 tillämpas 19 kap. 4 § skollagen (2010:800).

yrkesträning, ge eleven verksamhetsträning eller möta speciella behov hos eleven¹¹.

Styrelsen för särskolan avgör om en elev ska gå på nationellt eller individuellt program¹². Enligt den nya skollagen avgörs detta av huvudmannen efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare¹³.

Fördelningen av elever på olika program

Läsåret 2009/10 var drygt 9 400 elever mottagna i gymnasiesärskolan (se tabell 3.1). Av dessa gick 40 procent av eleverna på nationella program, 24 procent på specialutformat program och 36 procent på individuella program. Av eleverna på nationella program återfanns 3,5 procent under rubriken övriga program. Den närmare inriktningen av denna utbildning är oklar. Av eleverna på individuella program deltog ca 60 procent i yrkesträning och ca 40 procent i verksamhetsträning. Knappt fyra procent av eleverna i gymnasiesärskolan var integrerade i gymnasieskolan.

Läsåret 2009/10 var 41,5 procent av eleverna i gymnasiesärskolan kvinnor och 58,5 procent män. På de flesta programmen finns både män och kvinnor. På fordonsprogrammet och industriprogrammet är dock könsfördelningen påtaglig, med nästan bara manliga elever. I övrigt är det först vid valen inom programmen som könstillhörigheten gör sig riktigt påmind. Exempelvis är det företrädesvis de unga männen som inriktar sig mot skog och maskiner på naturbruksprogrammet medan de unga kvinnorna i högre grad väljer att inrikta sig mot smådjur.

¹¹ 5 kap. 5 § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan. Fr.o.m. 1 juli 2011 tillämpas 19 kap. 6 § skollagen (2010:800).

¹² 6 kap. 9 § skollagen (1985:1100).

¹³ 18 kap. 9 § skollagen (2010:800).

Tabell 3.1 Antal elever vid nationella, specialutformade och individuella program i gymnasiesärskolan läsåret 2009/10

	Antal kvinnor	Antal män	Samtliga elever	
			antal	%
Nationella program	1 495	2 248	3 743	39,8
<i>Därav:</i>				
Estetiskt (ES)	222	138	360	3,8
Fordon (FP)	24	428	452	4,8
Handels- och administration (HP)	211	242	453	4,8
Hantverk (HV)	41	68	109	1,2
Hotell- och restaurang (HR)	448	276	724	7,7
Industri (IP)	24	325	349	3,7
Medie (MP)	61	96	157	1,7
Naturbruk (NP)	309	501	810	8,6
Övriga program (OV)	155	174	329	3,5
Specialutformade program	1 012	1 266	2 278	24,2
Individuella program	1 399	1 992	3 391	36,0
<i>Därav:</i>				
Yrkesträning	822	1 188	2 010	21,3
Verksamhetsträning	577	804	1 381	14,7
TOTALT	3 906	5 506	9 412	100,0

Källa: Skolverket.

Elevökningen har slagit igenom på alla typer av program

Den kraftiga ökningen av både antalet och andelen elever i gymnasiesärskolan har påverkat fördelningen av elever mellan de olika typerna av program. Knappt hälften av eleverna gick på nationellt och specialutformat program i början av 1990-talet. Läsåret 2009/10 var denna andel uppe i 65 procent, en utveckling som motsvaras av att andelen elever på individuella program under samma period minskat från drygt hälften till drygt 35 procent. Detta är knappast förvånande med tanke på att de elever som tillkommit i de flesta fall tidigare skulle gått i gymnasieskolan och rimligen har fyllt på gymnasiesärskolans nationella och specialutformade program.

Det är dock inte hela sanningen. Analyserar man siffrorna i förhållande till elevkullarnas storlek för de olika åren har som väntat de nationella och specialutformade programmen/motsvarande ökat kraftigt, från 0,4 procent som andel av en årskull läsåret 1992/93 till över 1,1 procent läsåret 2009/10. Även för de individuella pro-

grammen/motsvarande har dock andelen ökat, om än i mindre grad, från drygt 0,4 procent läsåret 1992/03 till drygt 0,6 procent läsåret 2009/10. Om inga drastiska förändringar skett av målgruppen för gymnasiesärskolan innebär detta att elever som tidigare gick på gymnasiesärskolans nationella eller specialutformade program nu får sin utbildning inom individuella program.

En stor andel av de nationella och specialutformade programmens ökning består av en ökning av de senare. Som andel av samtliga elever i gymnasiesärskolan har de specialutformade programmen ökat från 5 procent då de introducerades 1994/95 till 24 procent läsåret 2009/10.

Få program i de flesta kommuner

Lsåret 2009/10 fanns det 269 gymnasiesärskolor i 178 kommuner. Av tabell 3.2 framgår att det fanns gymnasiesärskola med kommunen som huvudman i 170 kommuner, med landstinget som huvudman i åtta kommuner och med fristående huvudman i 21 kommuner. Det fanns samtidigt tio kommunalförbund där 29 kommuner samarbetar om gymnasiesärskolan. Flertalet av skolorna med landsting respektive fristående huvudmän låg i kommuner där även kommunen har gymnasiesärskola, dock inte alla. Den absoluta majoriteten av eleverna gick i gymnasiesärskolor med kommunal huvudman. Endast 5,0 procent gick i fristående gymnasiesärskola, att jämföra med 21,7 procent i gymnasieskolan. 2,4 procent av eleverna i gymnasiesärskolan gick i skolor drivna av ett landsting.

Hela 86 procent av de kommuner som bedrev undervisning i gymnasiesärskolan, anordnade individuella program. Det gör det individuella programmet till det vanligast förekommande programmet inom gymnasiesärskolan. Nationella program, inkl. övriga program, fanns i 68 procent av kommunerna medan 57 procent hade utbildning på specialutformat program. Vanligast bland de nationella program som kommunerna erbjöd var i fallande ordning hotell-och restaurangprogrammet, handels- och administrationsprogrammet, fordonsprogrammet och industriprogrammet. Minst vanligt var hantverksprogrammet och medieprogrammet medan naturbruksprogrammet och estetiska programmet intog en mellanställning.

Tabell 3.2 Antal skolkommuner med gymnasiesärskola med olika huvudmän läsåret 2009/10, fördelat på nationella, specialutformade respektive individuella program i gymnasiesärskolan

	Antal skolkommuner med gymnasiesärskola med följande huvudman:		
	kommun	landsting	fristående skola
Nationella program	115	7	5
<i>Därav:</i>			
Estetiskt (ES)	33	0	3
Fordon (FP)	42	0	0
Handels- och administration (HP)	42	0	0
Hantverk (HV)	13	0	0
Hotell- och restaurang (HR)	57	0	1
Industri (IP)	41	0	0
Medie (MP)	14	0	0
Naturbruk (NP)	28	7	4
Övriga program (OV)	31	0	0
Specialutformade program	97	1	4
Individuella program	146	1	13
<i>Därav:</i>			
Yrkesträning	117	0	8
Verksamhetsträning	125	1	10
Samtliga program	170	8	21

Källa: Skolverket.

Det är tydligt att vissa program i gymnasiesärskolan successivt vinner mark. Bara mellan läsåren 2008/09 och 2009/10 har antalet kommuner som erbjuder utbildning på det estetiska programmet, fordonsprogrammet och naturbruksprogrammet ökat märkbart. Detta har skett parallellt med en viss minskning av antalet kommuner som erbjuder utbildning på industriprogrammet respektive medieprogrammet. Det finns också en tendens till att antalet kommuner som har utbildning inom individuella program ökar.

De flesta kommuner med gymnasiesärskola erbjuder få alternativ att välja mellan. Över 40 procent av de 170 kommunerna med gymnasiesärskola hade läsåret 2009/10 endast ett eller två nationella program, drygt hälften högst tre nationella program. Bland kommuner med få nationella program är det vanligt att även antalet elever på

programmen är begränsat. Det är inte ovanligt att det gäller endast ett par elever per program. Ett rimligt antagande är att det ofta handlar om elever som är individintegrerade i gymnasieskolan.

Endast några få kommuner har ett brett utbud av nationella program i sin gymnasiesärskola. Två kommuner hade läsåret 2009/10 utbildning inom samtliga nationella program, medan två kommuner hade det på samtliga program utom ett eller två. Tjugo kommuner hade utbildning på fyra eller fem nationella program. De kommuner som har utbildning på många eller relativt många nationella program tar generellt emot fler elever än de kommuner som endast har något eller några program. Det handlar om stora eller medelstora kommuner eller, i några fall, om mindre kommuner som tar emot elever från andra kommuner än den egna.

Denna situation, där många kommuner har utbildning på få program i gymnasiesärskolan, innebär en förändring jämfört med tidigare till följd av att antalet kommuner med utbildning i gymnasiesärskolan har ökat över tid. Läsåret 1997/98 fanns gymnasiesärskola i 151 kommuner, att jämföra med de 170 kommunerna läsåret 2009/10. Den verkliga ökningen startade dock ännu tidigare i och med att huvudmannaskapet för särskolan successivt fördes över från landstingen till kommunerna under perioden 1988 till 1996. Läsåret 1992/93 fanns yrkessärskola (motsvarande gymnasiesärskola) i 17 landsting och 33 kommuner.

Av de åtta landsting som fortfarande har utbildning inom gymnasiesärskolan hade läsåret 2009/10 sju utbildning på nationellt naturbruksprogram. Antalet elever vid dessa nationella program varierade från ca 20 till knappt 50 elever. Ytterligare ett landsting hade utbildning på individuella respektive specialutformade program för ett femtontal elever med sammansatta behov, t.ex. till följd av utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning som autism eller autismliknande tillstånd. Endast ett par landsting har utbildning inom mer än ett program.

Även vid de fristående gymnasiesärskolorna anordnas i de flesta fall endast ett eller ett par program. I fem av de 21 kommuner som läsåret 2009/10 hade fristående gymnasiesärskolor anordnades utbildning som motsvarar nationella program vid de fristående skolorna. I tre av dessa anordnades estetiskt program och i fyra naturbruksprogram. Vanligast är annars att fristående gymnasiesärskolor erbjuder utbildning på individuella program. I vissa fall kan dessa ha inriktningar som i mer eller mindre hög grad motsvarar nationella program,

i andra fall handlar det liksom i kommunerna om individanpassad utbildning anpassad till elever med sammansatta behov.

3.2.3 Mer om de nationella programmen

Gymnasiesärskolans nationella program är, som nämnts ovan, det estetiska programmet och sju yrkesinriktade program. För varje program finns av regeringen fastställda program mål (SKOLFS 1994:13) av vilka framgår programmets sammanhållande idé. Program målet ska bl.a. tydliggöra helheten och sammanhanget i utbildningen, ge information om vad man kan förvänta sig av utbildningen, fungera som utgångspunkt för planeringen av undervisningen samt utgöra underlag för kommunikation mellan skola och arbetsliv.

De nationella och specialutformade programmen ska innehålla kärnämnen svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, samhällskunskap, religionskunskap, naturkunskap, idrott och hälsa samt estetisk verksamhet. Dessutom ska modersmål finnas som ämne för de elever som ska erbjudas modersmålsundervisning. På det estetiska programmet ska det finnas estetiska ämnen som ämnesblock och på övriga program yrkesämnen. Det ska också finnas individuellt val och lokalt tillägg.¹⁴

Skolverkets allmänna råd om kurser i gymnasiesärskolans nationella program (SKOLFS 2002:1) anger för vart och ett av de nationella programmen vilka kurser som bör vara gemensamma för alla elever som går på respektive program. Det är möjligt att lokalt besluta att sådana kurser utesluts, byts ut eller läggs till. Vid sidan om de gemensamma kurserna framgår dessutom vilka valbara kurser som hör till programmets karaktär, dvs. är estetiska eller yrkesinriktade. Det framgår också att det är möjligt att komplettera med kurser från andra program. Vilka valbara kurser som eleverna ska erbjudas bestäms lokalt. Det finns även valbara kurser som allmänt förbereder för vuxenlivet och som är ett komplement till kärnämnen.

Sammantaget är möjligheterna att i nuvarande system anpassa de nationella programmen efter lokala och individuella förutsättningar betydande, under förutsättning att utbildningen hålls inom ramen för program målen. Dessutom får en elev som går på ett nationellt eller specialutformat program i gymnasiesärskolan läsa kurser enligt gymnasieskolans kursplaner i karaktärsämnen som har en yrkesin-

¹⁴ 19 kap. 3 § första och andra styckena skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 5 kap. 1–2 §§ förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

riktad eller estetisk profil, under förutsättning att rektorn bedömer att eleven kan klara av det¹⁵. Från och med den 1 juli 2011 gäller detta för samtliga kurser i gymnasieskolan¹⁶. Som individuellt val ska eleverna dessutom erbjudas varje kurs som förekommer på ett nationellt program i kommunen, liksom modersmålsundervisning och svenska som andraspråk. Elevernas individuella val styrs således inte av programmålet.

Betyg ska sättas på varje avslutad kurs på nationellt program. Som betyg ska användas någon av beteckningarna Godkänt (G) eller Väl godkänt (VG)¹⁷. För den elev som inte uppnår G ska intyg utfärdas om att eleven deltagit i kursen. Betygskriterier för kurserna har fastställts av Skolverket (SKOLFS 2001:25). Enligt den nya skollagen (2010:800) ska i framtiden betyg sättas på varje avslutad kurs på de nationella och specialutformade programmen. Betygen ska ha beteckningarna A,B,C,D eller E¹⁸. I gymnasieskolan kommer också finnas ett betyg F för icke godkänt resultat. Detta kommer inte att användas inom gymnasiesärskolan. För en elev i gymnasiesärskolan som inte uppnått betyget E ska ett intyg utfärdas av rektorn om att eleven deltagit i kursen. Den nya betygsskalan ska dock tillämpas i gymnasiesärskolan på utbildning som påbörjas först efter den 1 juli 2013.

För gymnasiesärskolan finns inte nationellt fastställda inriktningar inom programmen på det sätt som gäller för gymnasieskolan. Enligt nya skollagen ska det i gymnasieskolan därutöver finnas möjlighet till särskilda varianter som ska godkännas och prövas av Skolverket.¹⁹

Trots att det saknas en reglering om inriktningar för gymnasiesärskolan utnyttjas ofta den stora friheten att anpassa de nationella programmen till att utforma vad som närmast måste betraktas som lokala inriktningar inom gymnasiesärskolans nationella program. Det framgår av svaren på utredningens enkätundersökning som besvarats av personer i kommuner med gymnasiesärskola (se sammanställning i bilaga 3) och av de kommun- och verksamhetsbesök som genomförts. Enkäten har besvarats av 75 procent av de som fått den. Mer än hälften av de som besvarat denna fråga i enkäten uppger att de nationella programmen är uppdelade eller inriktade

¹⁵ 5 kap. 2a–3 §§ förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

¹⁶ 19 kap. 5 § skollagen (2010:800).

¹⁷ 7 kap. 1–2 §§ förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

¹⁸ 18 kap. 18–19 §§ skollagen (2010:800).

¹⁹ 16 kap. 7–10 §§ skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 5 kap. 5 § skollagen (1985:1100).

mot olika yrkes- eller verksamhetskompetenser. Exempelvis kan hotell- och restaurangprogrammet ha inriktningar som storkök, kafé eller mindre hotell medan naturbruksprogrammet kan ha inriktningar som häst, smådjur, skog, trädgård, park etc. I vissa fall sker detta genom att programmets kursplaner ges ett mer preciserat och profilerat innehåll, i andra fall kan ifrågasättas om de inriktningar som erbjuds svarar mot vad som krävs för ett nationellt program ifråga om nivå i förhållande till programmålet. Detta gäller även för de lokala kursplaner som finns i ungefär en tredjedel av kommunerna. Gränsdragningen mellan de nationella och specialutformade programmen är dessutom långt ifrån tydlig.

Utredningens enkätundersökning visar också att elevernas efterfrågan av program är den viktigaste faktorn bakom vilka nationella program kommunerna erbjuder. Drygt tre fjärdedelar av de svarande skriver under på detta i hög eller mycket hög grad²⁰. Hur de nationella programmen är anpassade efter elevgruppens behov är också en viktig faktor. Med tanke på att en stor andel av kommunerna inte alls har eller bara har något nationellt program kan detta tolkas som att man anser att de nationella programmen inte är tillräckligt anpassade till elevernas behov. Minst betydelse har andra huvudmäns erbjudanden om program. Faktorer som antalet elever, att specialutformade erbjuds i stället för nationella program samt de lokala förutsättningar, som t.ex. den lokala arbetsmarknaden, intar en mellanställning. Samma sak gäller betydelsen av vilken kompetensprofil personalen har respektive personalens intresse och engagemang. Intressant är att personalens intresse och engagemang anses ha större betydelse än inriktningen på deras kompetens.

Det bör observeras att påståendena ställts till samtliga svarande, dvs. även de som inte har nationella program, i syfte också belysa varför vissa kommuner valt att avstå från nationella program. Många som inte har nationella program har dock avstått från att svara. På frågan om det finns andra orsaker till att det ser ut om det gör när det gäller de nationella programmen lyfter flera svarande fram att erbjudandet av nationella program styrs av samverkan med andra kommuner, där man gemensamt kan erbjuda flera nationella program.

²⁰ De svarande har fått ange i vilken grad faktorerna haft betydelse på fyragradig skala: Ingen alls, I liten grad, I hög grad och I mycket hög grad. Det har också varit möjligt att svara Vet inte.

3.2.4 Mer om de specialutformade programmen

Ett specialutformat program ska i fråga om utbildningens nivå motsvara ett nationellt program och bestå av delar av nationella program²¹. Kärnämnen är desamma som för de nationella programmen, likaså timplanen och reglerna om möjligheten för vissa elever att läsa kurser enligt gymnasieskolans kursplaner samt reglerna om betygssättning. Det som skiljer nationella program från specialutformade är att de nationella har programmål fastställda av regeringen och att Skolverket har utgivit allmänna råd om vilka kurser som bör vara gemensamma respektive valbara i vart och ett av de nationella programmen. Specialutformade program innehåller kärnämnen och delar av nationella program, men svarar inte mot något av programmålen för de nationella programmen.

Vilka specialutformade program som anordnas i kommunerna varierar mycket. Det går därför inte att här redovisa alla specialutformade program, inte ens alla typer av specialutformade program. Vanligt förekommande är dock specialutformade omsorgs- eller omvårdnadsprogram med inriktning på barn och fritid eller äldre, program som inte har sin motsvarighet inom gymnasiesärskolans nationella program i dag. Vanligt är också program med inriktning på fastighetsskötsel, ofta i kombination med park och miljö. Ytterligare exempel, långt ifrån lika vanliga, är bygg respektive träteknik.

Det är inte ovanligt att de specialutformade programmen består av en kombination av flera av de nationella program som finns i dagens gymnasiesärskola, t.ex. av estetiska programmet och medieprogrammet eller handels- och administrationsprogrammet och medieprogrammet. Närmare 55 procent av de som besvarat enkäten uppger att en önskan att kombinera nationella program har påverkat att kommunen erbjuder specialutformade program i hög eller mycket hög grad. Det gäller även för påståendet att det saknas relevanta nationella program. Möjligheten att anpassa utbildningen till elevernas behov anges annars av dem som besvarat enkäten som den viktigaste anledningen till att kommunen erbjuder specialutformade program. Nästan 80 procent av de som besvarat frågan instämmer i påståendet i hög eller i mycket hög grad.

Det finns indikationer på att det finns specialutformade program som anpassats på ett sätt som inte är avsikten. Det framgår av enkätsvaren att många specialutformade program visserligen utgår

²¹ 19 kap. 4 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 5 kap. 1 § och 8 § samt bilaga 2 till förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

från ett eller flera nationella program, men har avgränsats i kursomfång jämfört med de nationella programmen på ett sätt som kan innebära att de inte alltid motsvarar nationella program i nivå.

Andra tungt vägande faktorer bakom att kommunerna erbjuder specialutformade program är, enligt de svarande, elevernas efterfrågan av program samt att programutformningen ökar elevernas möjligheter till arbete efter skolan. I båda fallen instämmer närmare 80 procent av de svarande i hög grad eller i mycket hög grad. Lokala förutsättningar som den lokala arbetsmarknaden har också betydelse, men inte i samma utsträckning.

Liksom för de nationella programmen har personalens kompetens mindre betydelse än personalens intresse och engagemang. Närmare 60 procent av de som besvarat frågan skriver under på påståendena att kompetens har haft ingen eller liten betydelse för att det anordnas specialutformade program. Omvänt skriver närmare 60 procent av de svarande under på att personalens intresse och engagemang har haft betydelse i hög grad eller i mycket hög grad.

Bland de öppna svaren återkommer förklaringar som att kommunen har få elever i gymnasiesärskolan, att man vill erbjuda eleverna möjlighet att studera i hemkommunen, att man erbjuder nationella program genom samordning med andra kommuner samt att det finns ekonomiska anledningar till varför specialutformat program erbjuds.

3.2.5 Mer om de individuella programmen

Ungdomar som inte kan delta i nationella program i gymnasiesärskolan ska erbjudas utbildning på individuella program. Ett individuellt program ska ge eleven yrkesträning eller verksamhetsträning eller på annat sätt möta elevens speciella behov. Programmet kan även syfta till att stimulera eleven att senare gå över på ett nationellt eller specialutformat program.²²

Den individuella planeringen av elevens utbildning karaktäriserar utbildningen på det individuella programmet i gymnasiesärskolan. Att förbereda för ett berikat vuxenliv är det yttersta målet för det individuella programmet. Om elevernas behov inte kan tillgodoses med de nationellt fastställda kursplanerna kan man fastställa egna kursplaner lokalt. Den minsta garanterade undervis-

²² 19 kap. 6 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 5 kap. 5 § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

ningstiden för varje elev är 3 600 timmar²³. Eleven har också rätt att fullfölja utbildningen under fyra år²⁴.

För en elev som får *yrkesträning* ska, om rektorn bedömer att eleven kan klara av det, utbildningen omfatta ämnena svenska, matematik, samhällsorientering, idrott och hälsa, estetisk verksamhet samt yrkesträning och praktik²⁵. Skolverket har fastställt kursplaner²⁶ där de första fem ämnena utgör gemensamma ämnen. Till dessa kommer de valbara kurserna estetiskt skapande, mat och boende, natur och miljö, engelska samt datorkunskap. De båda senare syftar till att ge elever med måttlig utvecklingsstörning tillträde till områden som är självklara för andra medborgare i samhället. Mål att uppnå finns inte i kursplanerna, utan bör enligt Skolverkets kommentarer till kursplanerna formuleras för varje elev. Det finns en anknytning mellan yrkesträningens kursplaner och de nationella programmen, så att den elev som vill gå längre inom ett område kan välja bland programkursplanerna. Betyg ska sättas på varje avslutad kurs i yrkesträningen med Godkänt (G) eller Väl godkänt (VG)²⁷. Om eleven inte uppnår G ska ett intyg utfärdas. Skolverket har fastställt generella betygskriterier för yrkesträningens kurser (SKOLFS 2001:25). Även här ska, om yrkesträningen finns kvar i nuvarande form, den nya betygsskalan med betygsstegen A, B, C, D och E tillämpas först från och med den 1 juli 2013.

För elever som får *verksamhetsträning* ska, om rektorn bedömer att eleven kan klara av det, utbildningen omfatta kommunikation och socialt samspel, verklighetsuppfattning och omvärldskunskap, estetisk verksamhet, idrott och hälsa samt vardagsaktiviteter. Vidare bör praktik förekomma om rektorn bedömer att det är till nytta för eleven.²⁸ Några mål att uppnå för den enskilde eleven finns inte i kursplanerna²⁹. Inte heller är någon timplan fastställd. Det är enligt

²³ För yrkesträningen gäller bilaga 3 till gymnasieförordning (2010:2039); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 6 kap. 11 § skollagen (1985:1100).

²⁴ 19 kap. 11 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 6 kap. 7 § andra stycket skollagen (1985:800).

²⁵ 19 kap. 7 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2010 tillämpas 5 kap. 6 § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

²⁶ Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2001:25) om kursplaner och betygskriterier för yrkesträning inom individuella program i gymnasiesärskolan.

²⁷ 13 kap. 21 § gymnasieförordning (2010:2039); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 7 kap. 2 § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

²⁸ 19 kap. 8 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 5 kap. 7 § och 7 kap 1 § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

²⁹ Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2001:26) om kursplaner för verksamhetsträning inom individuella program i gymnasiesärskolan.

Skolverkets kommentarer till kursplanerna viktigt att i undervisningen knyta an till elevernas erfarenheter och att ta hänsyn till att de är tonåringar. Betyg ska inte sättas på kurser inom verksamhetsträningen.

Att *möta speciella behov hos eleven* är enligt Skolverket³⁰ en mycket öppen formulering. Elevernas behov och förutsättningar varierar mycket. Eleven kan exempelvis ha en ojämn begåvningsprofil som gör att den kan klara yrkeskurserna på ett nationellt program, men har behov av att läsa kärnämnen enligt yrkesträningens kursplaner. I andra fall kan yrkesträningens kursutbud ge en elev som tillhör verksamhetsträningen ytterligare möjligheter, utöver dem som ges av verksamhetsträningens kursplaner. Möjligheten finns då att möta elevens speciella behov genom att erbjuda eleven en sådan kombination av yrkesträning och verksamhetsträning. Enligt nya skollagen framgår att detta är möjligt av bestämmelserna om yrkesträning och verksamhetsträning³¹.

För att *förbereda för ett nationellt program* kan enligt Skolverket eleven behöva komplettera kunskaper som ligger på grundsärskolenivå. Om eleven sedan tas in på ett nationellt program har han eller hon rätt att fullfölja sin utbildning där. Det gör att utbildningen för en sådan elev kan bli fem år i gymnasiesärskolan.

Begränsningarna är få när det gäller möjligheterna att individuellt anpassa utbildningen inom gymnasiesärskolans individuella program, vilket i hög grad präglar verksamheten. Det har framgått både vid utredningens besök i kommuner och verksamheter och i svaren på den enkätundersökning som utredningen genomfört. Över 80 procent av de svarande uppger att det förekommer i hög grad eller i mycket hög grad³² att eleven tillhör en grupp men att undervisningen är helt individuellt utformad. Enkätsvaren visar också att det är vanligt att eleven tillhör en grupp där undervisningen delvis följer samma planering, delvis är individuellt utformad samt att det förekommer att undervisningen genomförs individuellt och är helt individuellt utformad³³.

Enligt enkätsvaren kombineras yrkesträning och verksamhetsutbildning i hög grad eller i viss grad i drygt 60 procent av kommunerna, medan det enligt uppgiftslämnarna sker i ringa grad eller inte

³⁰ Kursplaner och kommentarer för gymnasiesärskolans individuella program, GySär 2002:02.

³¹ 19 kap. 7–8 §§ skollagen (2010:800).

³² Svartalernativ: I mycket hög grad, I hög grad, I liten grad, Ingen alls samt Vet inte.

³³ Observera att samma kommun kan ha grupper av olika typ, varför flera olika lösningar kan vara vanliga.

alls i övriga kommuner. Bland de svarande som i en öppen fråga uttryckt en åsikt om indelningen i yrkesträning och verksamhetssträning finns en lätt övervikt för uppfattningen att indelningen inte fyller någon funktion. Nästan lika många anser dock att den gör det. Vårt att notera är att det hos företrädare för båda uppfattningarna finns exempel på att elever kombinerar yrkesträning och verksamhetssträning. Det vanligaste svaret på den öppna frågan om varför det ser ut som det gör och hur man ser på indelningen är annars att det är elevernas individuella behov och förutsättningar som får styra. Några svarande påpekar också att de anser att det inte är relevant med betygsättning inom yrkesträningen. Vidare kommenteras att yrkesträning inte är en relevant benämning, en synpunkt som framkommit återkommande också vid våra kommun- och verksamhetsbesök.

Vid besöken har det också blivit uppenbart att målgruppen och innehållet i verksamheten varierar mycket mellan olika gymnasiesärskolor, något som också påverkar lärarnas och rektorernas syn på yrkesträningen. I vissa skolor har yrkesträningen en karaktär som gränsar till verksamhetssträningen och samverkan är vanlig dem emellan. Huvudfokus ligger i dessa fall på att förbereda eleverna för boende och fritid. I andra skolor ligger yrkesträningen närmare de nationella programmen och svarar något bättre mot benämningen yrkesträning.

Samverkan mellan gymnasiesärskolans individuella program och dess nationella eller specialutformade program förekommer, dock inte i lika hög utsträckning som samverkan mellan yrkesträningen och verksamhetssträningen inom det individuella programmet. Av svaren på de öppna frågorna i enkäten och utifrån våra besök kan vi dock konstatera att frågan om samverkan med de nationella programmen är lika viktig som den om samverkan mellan yrkesträning och verksamhetssträning. Många lyfter fram vikten av att elever på yrkesträningen ges möjlighet att, utifrån sin förutsättningar, följa kurser på de nationella eller specialutformade programmen. Detta som ett sätt att möta individuella behov. Flera svarande konstaterar emellertid att det inte är möjligt, även om det vore önskvärt, eftersom kommunen endast erbjuder undervisning på individuellt program i gymnasiesärskolan.

Högskolan i Halmstad, Göteborgs universitet och Malmö högskola har på utredningens uppdrag belyst gymnasiesärskolans individuella program ur olika aktörers perspektiv (se bilagorna 6-9). Hög-

skolan i Halmstad har dessutom gjort en sammanfattande analys av rapporterna (se bilaga 5). Uppgiften har varit att studera i vilken utsträckning gymnasiesärskolans individuella program svarar mot elevernas förutsättningar och behov. Sociala, pedagogiska och ekonomiska aspekter på det individuella programmet har belysts med utgångspunkt i elevers, vårdnadshavares, lärares och skolledares erfarenheter och bedömningar. Studierna genomfördes under våren 2010. Det empiriska underlaget är inte tillräckligt för att ge statistisk representativitet. Det var emellertid inte heller uppdraget. De olika perspektiv som belyses möjliggör dock, där perspektiven sammanfaller, vissa slutsatser utifrån studiernas resultat.

Av studierna framkommer att gränsdragningen mellan det individuella programmets yrkesträning och verksamhetsträning är svår att göra. Elever och vårdnadshavare anser sig dessutom inte ha tillräckliga möjligheter att välja inriktning på utbildningen. Det är otydligt på vilka grunder som placeringen sker. Vårdnadshavare uppfattar att anpassning till gruppen sker på individens bekostnad. Därför efterfrågas ett större mått av individualisering och flexibilitet för att kunna erbjuda utbildning som svarar mot elevernas behov. Viljan till och strävan efter flexibilitet kräver förändringar i regelverket, konstateras i den sammanfattande analysen.

Samverkan med gymnasieskolan upplevs som bristfällig. Skolledarna framhåller att när det förekommer är det på gymnasiesärskolans initiativ. Lärare ser organisatoriska hinder men uttrycker också tveksamheter inför att blanda elever med olika begåvningsmässiga förutsättningar. Eleverna beskriver en situation som mer handlar om samverkan av tillfällig karaktär, man deltar i olika samarrangemang. De möten som sker spontant uppstår i matsal och caféverksamhet. Betydelsen av den fysiska miljöns utformning och lokalernas placering framhålls för att möjliggöra olika sociala kontakter och elevers gränsöverskridande val. Bland vårdnadshavarna finns dock röster som uttrycker oro för att eleverna ska utsättas för kränkande behandling om elevgrupper förs samman i gemensamma lokaler. Man behöver ställa sig frågor om integreringens syfte och för vilkens skull den görs.

I den sammanfattande rapporten beskrivs en obalans mellan å ena sidan omvårdnad och trygghet och å andra sidan kunskapsmässiga och sociala utmaningar. Vårdnadshavare vill se en tydligare progression i lärandet, och har en förväntning på att eleverna ska få redskap för att leva ett så självständigt liv som möjligt.

Eftergymnasial utbildning efterfrågas för att kunna utveckla kunskaper som kan förbättra möjligheterna till sysselsättning och stärka individens eget bestämmande över sitt liv. Eleverna vill enligt rapporterna se sin framtida tillvaro i ett vidare sammanhang där eget boende är en del. De uttrycker en förhoppning om en framtid där familjebildning och arbetsinriktad karriär intar en central roll.

Skolledare, lärare och vårdnadshavare är överens om att resurserna för de individuella programmen är tillfredsställande. Behovet av kompetensutveckling för pedagoger lyfts emellertid fram liksom att ökade kunskaper om verksamheten behövs inte minst på den politiska nivån.

Skolledarna ger uttryck för en alltför självständig personal och insynsskyddad verksamhet som är svår att leda medan pedagogerna efterfrågar en tydligare ledning samtidigt som de värnar om sin autonomi.

Flera av rapporterna är tveksamma till betygens funktion på det individuella programmets yrkesträning. I stället efterfrågas en tydlig dokumentation med information om vad som ingått i utbildningen och vilka mål som eleven uppnått. För eleverna är betyg en central fråga. Eleverna på yrkesträningen ser fram emot att få ett betyg dels för att få ett bevis på att man har kunskaper som räcker till betyg, dels för att markera ett slut på skoltiden.

Sammanfattningsvis konstateras att de personella och ekonomiska resurserna i gymnasiesärskolans individuella program motsvarar behoven. I andra avseenden återstår dock enligt den sammanfattande rapporten mycket arbete som kräver åtgärder på olika nivåer. Det handlar bland annat om samverkan och om att åstadkomma förändringar som bidrar till elevers optimala lärande och utveckling.

3.3 Allt färre elever från gymnasiesärskolan etableras på arbetsmarknaden

Flertalet ungdomar önskar sig ett arbete efter avslutade studier. Det är svårt att hitta tillförlitliga uppgifter om hur det går för elever som lämnar gymnasiesärskolan. En källa är de uppgifter som under åren har samlats in av Särskolans och specialskolans yrkesvägledares ideella förening (SYVI). Resultaten bör tolkas med försiktighet och får ses som indikatorer på utvecklingen³⁴. Enligt uppgifterna från

³⁴ Mätningarna har skett på hösten efter det att eleverna lämnat gymnasiesärskolan. Data har samlats in sedan 1978, men finns inte konsekvent för alla år och är inte heltäckande. Data för perioden före 1986 bygger på undersökningar som genomfördes i samarbete med Skolöverstyrelsen (SÖ), data från 1997 fram till 2006 har tagits fram i samarbete med Statens institut för handkappfrågor i skolan (SIH) och Specialpedagogiska institutet (SIT). Senare uppgifter saknas. Försök att samla in uppgifter via studie- och yrkesvägledarna pågår dock.

slutet av 1970-talet hade ca 60 procent av de elever som slutat yrkes-särskolan i någon form av anställning. Mellan 15 och 20 procent hade en anställning utan stöd, övriga var anställda med stöd, i Samhall eller i beredskapsarbete. Redan 1984 hade den totala andelen med anställning minskat till drygt 43 procent och den med anställning utan stöd till 10 procent.

Uppgifterna från 1997–2006 uppvisar en avsevärt mörkare bild. Av de elever som lämnat gymnasiesärskolans nationella och special-utformade program, vilka närmast motsvarar den tidigare yrkessärskolan, hade ca 30 procent anställning i början av perioden. 2006 var andelen nere på ca 17 procent. Andelen med anställning utan någon form av stöd har under perioden varierat mellan 1 och 6 procent, 2006 låg den på 3 procent.

Under den studerade perioden har en ganska stor andel av de tidigare gymnasiesärskoleeleverna deltagit i någon form av praktik efter utbildningen. Andelen har sedan 1984 varierat mellan ca 25 och ca 35 procent.

Sammantaget har således andelen anställda bland elever som lämnat gymnasiesärskolans nationella program/motsvarande på trettio år minskat från 60 till 17 procent. Detta är anmärkningsvärt, särskilt med tanke på att andelen elever av en årskull har ökat i gymnasiesärskolan under samma period. Utvecklingen är således ännu mer bekymmersam än vad den i förstone ser ut. Under samma period har möjligheten för eleverna att etablera sig på arbetsmarknaden utan särskilda stödåtgärder också minskat radikalt, från uppåt 20 procent i början av perioden till 3 procent vid perioden slut.

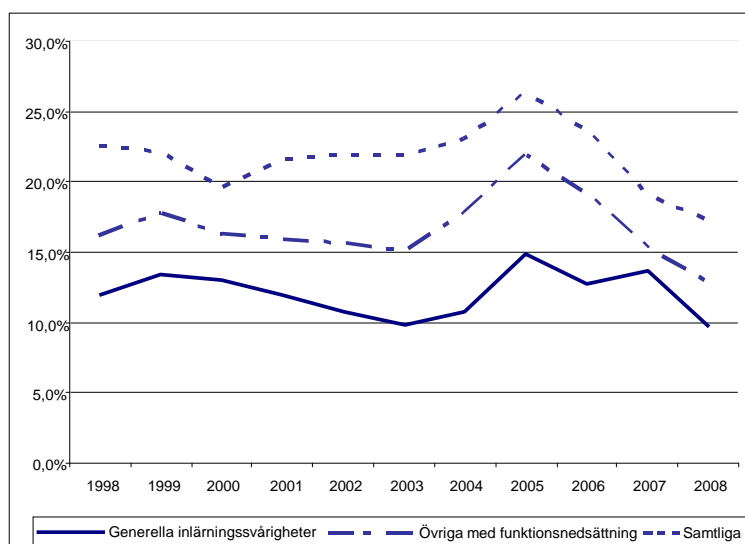
SYVI:s uppföljning av vad elever från gymnasiesärskolans nationella program/motsvarande gör som inte fått anställning visar att allt fler unga har kommit att ägna tiden åt daglig verksamhet. Andelen har fördubblats från slutet 1970-talet till 2006. Det bör dock noteras att daglig verksamhet i vissa fall kan innebära sysselsättning på en arbetsplats under ledning av personal från den dagliga verksamheten. Andelen som ägnar tiden åt studier har också ökat något, även om denna andel är mycket låg. Samtidigt har även gruppen som tidigare var förtidspensionärer och numera har aktivitetsersättning utan särskild anordnad aktivitet ökat.

Även om nedgången startade redan på 1980-talet så kan troligen 90-talskrisen tillskrivas stor betydelse för dagens situation på arbetsmarknaden för unga med utvecklingsstörning. Den vikande arbetsmarknaden som 90-talskrisen innebar drabbade alla unga. Att den

drabbade unga med funktionshinder särskilt hårt bekräftas av exempelvis Arbetsförmedlingen och Samhall. Den ledde till ett långsiktigt skift av vilken kompetens som arbetsmarknaden efterfrågar. Vid varje mer genomgripande kris ökar kraven på effektivitet på arbetsmarknaden. Detta kan i sin tur leda till att den typ av mindre kvalificerade arbeten som passar för personer med utvecklingsstörning inte återetableras.

Av Arbetsförmedlingens statistik från 1998 och framåt framgår dock att utvecklingen inte är unik för dessa ungdomar. Av diagram 3.2 framgår hur stor andel av de som varit anmälda som arbetsökande i december året innan som fått arbete. Utvecklingen är likartad för gruppen ungdomar med generella inlärningssvårigheter³⁵, ungdomar med övriga funktionsnedsättningar och för samtliga ungdomar 30 år och yngre. Dock med skillnaden att andelen som fått arbete året efter de varit arbetsökande är väsentligt lägre för ungdomar med generella inlärningssvårigheter, dvs. för unga som kommer från särskola eller där psykologutredning visar på nedsatt arbetsförmåga till följd av generella inlärningssvårigheter.

Diagram 3.2 Andel av ungdomar 30 år och yngre som fått arbete ett år efter de varit registrerade som arbetsökande

Källa: Arbetsförmedlingen.

³⁵ Arbetsförmedlingens definition av gruppen med generella inlärningssvårigheter omfattar personer som kommer från särskolan och personer som Arbetsförmedlingens arbetspsykologer efter tester konstaterar har generella inlärningssvårigheter.

Vid analys av diagrammet bör vägas in att antalet arbetssökande i åldern 30 år och yngre har ökat sedan mätningarnas start för gruppen med generella inlärningssvårigheter, från drygt 4 400 år 1998 till 5 000 år 2008. För gruppen med övriga funktionshinder har antalet under samma period minskat från 20 000 till drygt 18 400. För samtliga ungdomar i åldern 30 år och yngre har de arbets-sökande minskat från 296 900 till knappt 170 400.

Av diagrammet framgår också att skillnaden mellan grupperna i andel av de arbetssökande som får arbete ökar i goda tider. Det är således svårare för unga med generella inlärningssvårigheter att dra nytta av en konjunkturuppgång på det sätt som andra ungdomar gör. Enligt Arbetsförmedlingen har de i samband med krisen på arbetsmarknaden 2008 varslats om uppsägning i en större utsträckning än vad som skett tidigare. Detta får ses som ytterligare ett uttryck för en omvandling av arbetsmarknaden som får negativa effekter för gymnasiesärskolans elever när dessa ska ut i arbetslivet. Det är i dag många olika grupper som konkurrerar om allt färre arbeten med enklare uppgifter som passar för denna grupp arbets-sökande.

Även av Arbetsförmedlingens statistik över andelen långtids-arbetslösa i gruppen 30 år och yngre framgår att ungdomar med generella inlärningssvårigheter har en sämre situation än gruppen som helhet. År 1998 var andelen långtidsarbetslösa av alla arbets-lösa i åldersgruppen 20 procent för gruppen med generella inlärningssvårigheter, att jämföra med 12 procent för samtliga ungdomar. 2009 var nivån över 37 procent för att 2010 ha sjunkit till 30 procent för gruppen med generella inlärningssvårigheter. För samtliga 30 år och yngre var andelen långtidsarbetslösa 21 procent 2009 och knappt 19 procent 2010. Variationerna mellan olika år är stora. Gruppen med övriga funktionsnedsättningar skiljer sig inte märkbart från gruppen med generella inlärningssvårigheter.

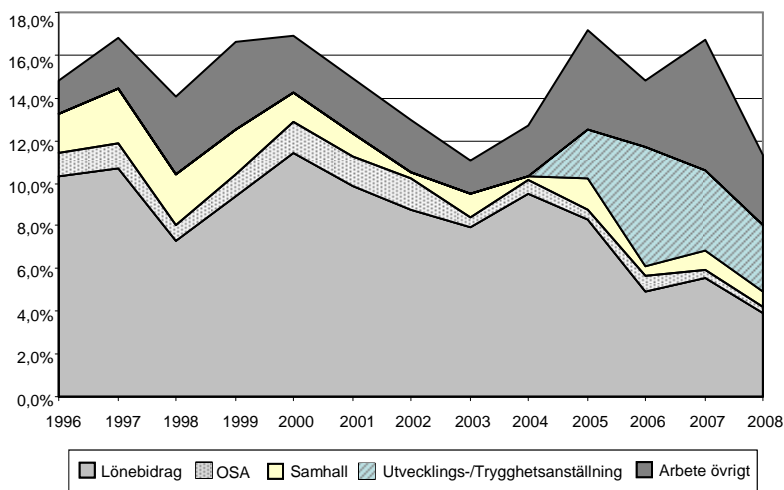
Stödformerna har förändrats

Behovet av samhälleliga insatser för att komma i arbete eller syssel-sättning har ökat över tid för unga med utvecklingsstörning. Sam-tidigt har det samhälleliga stödet förändrats. SYVI:s statistik visar t.ex. att ca 20–25 procent av eleverna som lämnat yrkessärskolan hade anställning med stöd i slutet på 1970-talet hade, 16–18 procent vid

Samhall och 3 procent i beredskapsarbete. Sedan dess har beredskapsarbetena försvunnit helt och Samhalls roll har minskat för elever som lämnar gymnasiesärskolan. 2006 hade enligt SYVI:s statistik 14 procent anställning med stöd och mindre än en halv procent arbete inom Samhall. Även övriga stödformer har enligt SYVI minskat över tid.

Utvecklingen bekräftas i stort av Arbetsförmedlingens statistik över situationen för unga arbetssökande 25 år eller yngre med generella inlärningssvårigheter. Av diagram 3.3 framgår att under senare år har så kallade utvecklings- respektive trygghetsanställningar kommit till samtidigt som lönebidragsanställningarnas roll har minskat. Även här framgår att Samhalls roll har minskat för ungdomsgruppen. Det framgår dock även att den inte heller tidigare var särskilt stor för personer i dessa åldrar.

Diagram 3.3 Andel av ungdomar 25 år och yngre med generella inlärningssvårigheter som fått arbete ett år efter de varit registrerade som arbetssökande, fördelat efter stödformer

Not: OSA står för Skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare. Om stödformer se nedan.

Det bör observeras att den statistik som diagrammen 3.2 och 3.3 grundar sig på endast utgår från de som registrerat sig som arbetssökande. Därtill kommer den stora grupp ungdomar med utvecklingsstörning som inte har något arbete eller aktivt söker arbete. Att en stor andel ungdomar beviljas aktivitetsersättning redan från

19 år skapar incitament som leder till att färre unga i målgruppen registrerar sig som arbetsökande än vad som annars skulle vara fallet (se vidare avsnitt 6. 5). Andelen sysselsatta bland ungdomar i åldern 20-30 år med generella inlärningssvårigheter var 2008 ca 65 procent av andelen sysselsatta bland samtliga ungdomar i samma åldersgrupp.

Dagens stödformer

Det finns i dag en portfölj av olika åtgärder för att stödja personer med nedsatt arbetsförmåga att etablera sig på arbetsmarknaden. Informationen i nedanstående punkter är hämtade ur Arbetsförmedlingens faktablad.

- **Lönebidrag** är den vanligaste formen för stöd till personer med nedsatt arbetsförmåga. Anställning med lönebidrag ska underlätta för den som har en funktionsnedsättning att få eller i vissa fall få behålla en anställning där den enskildes kompetens och färdigheter kan tas tillvara och där funktionshinder och nedsättning i arbetsförmåga beaktas. Lönebidrag får som regel lämnas i längst fyra år. Bidragets storlek påverkas av den enskildes arbetsförmåga och lönekostnad.
- **Trygghetsanställning** riktar sig till den som har en varaktig funktionsnedsättning och en kompetens som en arbetsgivare behöver. Arbetsförmedlingen förmedlar arbete till en arbetsgivare som kan ge en anpassad arbetsmiljö. Ekonomiskt stöd lämnas efter samma kriterier som gäller vid lönebidrag. Ersättning för särskilda kostnader kan utgå i form av anordnarbidrag. Om det vid omprövning av lönebidraget visar sig att reglerna för trygghetsanställning, som ger ett mer långsiktigt stöd, är mer tillämpligt kan byte av stödform föreslås.
- **Utvecklingsanställning** syftar till att ge den som anställs möjligheter att genom anpassat arbete i kombination med utvecklingsinsatser öka sina förutsättningar för framtida arbete eller sysselsättning. Ekonomiskt stöd lämnas i form av lönebidrag och ersättning för särskilda kostnader (s.k. anordnarbidrag). Ekonomiskt stöd för en utvecklingsanställning lämnas under längst ett år. Den som anställs med detta stöd är undantagen från lagen (1982:80) om anställningsskydd (LAS).

- **Skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare (OSA)** syftar till att ge personer som på grund av funktionsnedsättning har en nedsatt arbetsförmåga möjlighet till anställning med utvecklande inslag. På sikt ska anställningen kunna leda till ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Stöd får lämnas till offentliga arbetsgivare som anordnar skyddat arbete. Arbetsförmedlingen anvisar anställning. OSA riktar sig bland annat till arbetslösa som är berättigade till insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till funktionshindrade.
- **Särskilt introduktions- och uppföljningsstöd (SIUS)** är ett individuellt stöd till en arbetssökande med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga inför en anställning. Stödet ges till såväl den enskilde arbetssökande som till arbetsplatsen av en SIUS-konsulent som har särskild kompetens i introduktionsmetodik. SIUS-konsulenten samverkar med arbetsplatsen om uppläggning av introduktionen och svarar för det individuella stödet till den arbetssökande enligt en introduktionsplan. De kan ibland innebära att SIUS-konsulenten under en tid arbetar sida vid sida med den arbetssökande i de aktuella arbetsuppgifterna. Stödet trappas sedan successivt ned och upphör när den arbetssökande kan utföra arbetsuppgifterna självständigt. Stöd genom SIUS förutsätts inte pågå längre än sex månader. Uppföljningsstöd lämnas minst ett år från anställningens början. Under introduktionstiden föreligger inget anställningsförhållande. Under denna period får den arbetssökande ofta aktivitetsstöd.
- **Särskilt stöd vid start av näringsverksamhet** syftar till att ge ekonomiskt stöd för att starta egen verksamhet. Målgruppen är arbetslösa personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga som har en affärsidé för att starta näringsverksamhet som kan bidra till egen försörjning. Stödet lämnas som ett bidrag för att få ett startkapital. Stödet kan också lämnas till flera personer som ska starta egen näringsverksamhet tillsammans. Start av näringshjälp kan kompletteras med aktivitetsstöd som ett försörjningsstöd under etableringsfasen under högst sex månader.
- **Stöd till personligt biträde** syftar till att personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga ska få möjlighet att behålla ett arbete samt kunna delta i arbetsmarknadspolitiska program eller i skolans praktiska arbetslivsorientering.

Stödet avser att ge arbetsgivare, eller annan som har utgifter för personligt biträde i samband med arbete eller praktik, en ekonomisk kompensation för merkostnader till följd av att arbetsplatsen avsätter personalresurser för stöd i arbetet för den som är funktionshindrad.

- **Stöd till hjälpmedel på arbetsplatsen** ska underlätta för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga att få anställning, starta egen verksamhet, delta i arbetsmarknadspolitiska program eller i skolans praktiska arbetslivsorientering. Hjälpmedlet ska kompensera en nedsättning i arbetsförmågan. Det kan ske genom ett hjälpmedel, en anpassning av programvara eller ett befintligt datorsystem eller genom en fysisk anpassning av arbetsplatsen.

Samhall

Samhall är ett statligt bolag som har till uppgift att bereda arbete för personer med funktionsnedsättningar som medför nedsatt arbetsförmåga, vars behov av tillrättalagd arbetssituation inte kan tillgodoses på annat sätt. För att kompensera för arbetstagarnas nedsatta arbetsförmåga erhåller Samhall statsbidrag i form av merkostnadsersättning. Endast Arbetsförmedlingen kan anvisa anställning hos Samhall.

Personer med funktionsnedsättningar vars arbetsförmåga är så nedsatt att vederbörande inte kan få annat arbete på reguljära arbetsmarknaden kan få anställning hos Samhall. Grupper som prioriteras är personer med psykiska funktionsnedsättningar, personer med generella inlärningssvårigheter och personer med mer än en funktionsnedsättning. Lön och andra anställningsförmåner följer Samhalls kollektivavtal.

Samhalls uppdrag är i stort oförändrat sedan starten 1980. En viktig del i uppdraget är att "utveckling genom arbete" ska ske i konkurrensutsatt verksamhet med marknadsmässiga priser. Omvärlden, dvs. näringslivet, arbetsmarknaden och villkoren i arbetslivet har dock förändrats mycket under de senaste trettio åren. Som en följd av detta har Samhall kontinuerligt omstrukturerat verksamheten för att hitta lämpliga arbetsuppgifter för sin målgrupp. Från att ha varit ett helt varuproducerande företag med egna fabriker runt om i landet har Samhall i dag en mindre del egna produktions-

enheter, en omfattande egen tjänsteverksamhet samt en stor del uppdrag av olika slag som utförs ute hos kund.

Alla anställda i Samhalls kärnuppdrag kommer från Arbetsförmedlingen som anvisar anställning i Samhall. Detta blir aktuellt först när man ser att det inte räcker med andra insatser, vilket troligen är skälet till att det inte är så många elever som kommer till Samhall direkt från gymnasiesärskolan.

Sociala företag

Med sociala företag avses företag som arbetar för att skapa möjligheter för personer som av olika skäl står långt ifrån arbetsmarknaden. Än så länge saknas en formell definition på vad som avses med socialt företagande, inte heller finns någon lagreglering eller andra bestämmelser. Icke desto mindre ökar antalet arbetsintegrerande sociala företag i Sverige. Enligt Tillväxtverket fanns 2010 drygt 200 sådana företag i landet med sammantaget 7 000 medarbetare, varav 2 000 hade en anställning.

Medarbetarna i sociala företag kan vara personer med funktionsnedsättningar, tidigare missbruk, långa sjukskrivningar, långvarig arbetslöshet eller personer som har arbetshinder av andra anledningar. Företagen erbjuder oftast både möjlighet till långvarig anställning och rehabilitering med inriktning på utbildning och ökad arbetsförmåga. Ytterst är syftet vidare anställning på övriga arbetsmarknaden. Arbetsintegrerade sociala företag återinvesterar i huvudsak sina vinster i den egna verksamheten samt skapar delaktighet för medlemmarna genom ägande, avtal eller på annat dokumenterat sätt. Företagen är fristående från offentlig verksamhet. Företagen verkar inom en rad olika områden, t.ex. transporter, städning, friskvård, trädgårdsarbete, fastighetskötsel, skogsarbete, m.m.

Tillväxtverket har i en enkät till 202 sociala företag riktat några frågor för utredningens räkning. 23 av de 87 företag som besvarat enkäten (45,5 procent) uppger att de har medarbetare med utvecklingsstörning. De flesta har bara en eller ett fåtal medarbetare med utvecklingsstörning, medan en handfull har ett större antal, i ett fall hela 60 personer. Av 60 svarande uppger 20 företag att de har praktikplatser för elever från gymnasiesärskolan, åtta att de gärna skulle vilja ta emot praktikanter från denna skolföring. I något fall har praktiken resulterat i anställning efter skolan.

Drygt hälften av de svarande företagen uppger att de anser att gymnasiesärskolan borde samarbeta mer med sociala företag. Av övriga hade 45 procent inga synpunkter och endast 3 procent var negativa till detta. I de öppna kommentarerna menar man att sociala företag kan vara en bra övergång mellan skola och arbetsmarknad, att det finns meningsfulla och anpassade uppgifter inom sociala företag samt att ett sådant samarbete kan minska klyftan mellan ungdomar och äldre.

3.4 Utvecklingsområden för en likvärdig och inkluderande utbildning

Den framtida gymnasiesärskolan ska rusta eleverna för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid samt även lägga grunden för ett fortsatt lärande. Kunskaper och färdigheter som förvärfvas i gymnasiesärskolan måste ge eleverna bättre förutsättningar för att kunna få arbete. Utbildningen ska också möta ungdomarna i sitt vuxenblivande och stödja deras personliga utveckling. Kraven måste vara realistiska men också utmanande så att eleven får en uppfattning om sina egna möjligheter och begränsningar.

Att prioritera och utmana elevernas kunskapsutveckling måste vara en självklar utgångspunkt för gymnasiesärskolan. För att detta ska kunna ske behöver lärarna gedigna ämneskunskaper kombinerat med specialpedagogisk kompetens. Lärarnas behörighet bör vara kopplas till en grundutbildning på rätt nivå för skolformen.

Lokalmässig integrering är en nödvändig men långt ifrån tillräcklig förutsättning för att nå en mer inkluderad utbildning för elever med utvecklingsstörning. Dessutom behövs en ledningsorganisation som kan stödja en inkluderande utbildning där verkliga möten mellan elever uppstår i utbildningssituationen. För detta krävs en ökad samverkan mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

För att inte skapa felaktiga förväntningar hos elever och föräldrar måste gymnasiesärskolan vara tydlig med att den erbjuder en utbildning som är ämnad för elever med utvecklingsstörning och vad denna utbildning kan leda till.

Gymnasietiden har en lika stor betydelse för gymnasiesärskolans elever som för andra ungdomar. Ofta innebär det att stå på tröskeln till en ny fas i livet. Ungdomarna drömmer om jobb och att tjäna pengar, om att få flytta hemifrån och få bestämma över sitt eget liv och om att hitta någon att dela det livet med.

Den bild som framträder ovan – där en större andel av en årskull återfinns i gymnasiesärskolan samtidigt som en allt mindre andel av dessa får arbete – innebär en stor utmaning inför framtiden. Utmaningen riktar sig bland annat till arbetsmarknaden som i högre grad än i dag bör se den resurs som eleverna från gymnasiesärskolan representerar. Det gäller inte minst de offentliga arbetsgivarna som tyvärr är alltför frånvarande när det gäller att erbjuda arbetstillfällen för denna målgrupp. I stora organisationer kommer detta dock inte av sig självt. Det krävs strategiska beslut på central nivå, på motsvarande sätt som inom vissa större företag. Det gäller också att ta till vara de möjligheter samhället bidrar med genom olika former av stöd.

Utmaningen riktar sig emellertid även till skolan. Den framtida gymnasiesärskolan ska rusta eleverna för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid samt enligt min uppfattning även lägga grunden för ett fortsatt lärande. Kunskaper och färdigheter som förvärfvas i gymnasiesärskolan måste ge eleverna bättre förutsättningar för att kunna få arbete. Utbildningen ska också klara att möta ungdomarna i sitt vuxenblivande och stödja deras personliga utveckling. Utbildningens krav måste vara realistiska men också utmanande så att eleven får en uppfattning om sina egna möjligheter och begränsningar. Elevens självbestämmande måste stärkas genom utbildningen som ska ge kunskaper så att eleven själv ska kunna tala om vilket stöd som behövs och även kunna vara med och bestämma hur det ska utformas. Sammantaget är detta också en utmaning för utredningen.

Vid utredningens besök i kommuner och skolor har vi mött många exempel på verksamhet som karaktäriseras av stor omsorg om eleverna och höga ambitioner att förbereda eleverna för ett vuxenliv. Vårt urval av kommuner och skolor har medvetet gjorts för att bidra till utredningens tankar om framtiden, inte för att ge en genomsnittlig bild av kvaliteten på utbildningen inom dagens gymnasiesärskola. För att få en sådan måste man komplettera våra iakttagelser med andra källor, t.ex. resultatet av Skolinspektionens tillsyn och granskning.

Den bild som tecknats ovan väcker, tillsammans med de iakttagelser som utredningen gjort vid sina besök, tankar om gymnasiesärskolans uppdrag, hur det fullföljs och förutsättningarna för att genomföra detta.

3.4.1 Kunskapsuppdraget

Enligt läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) har skolan uppdraget att överföra värden, förmedla kunskaper och förbereda eleverna för att arbeta och verka i samhället. Inom gymnasiesärskolan och särvux ska eleverna enligt Lpf 94 tillägna sig ett alltmer undersökande sätt att tänka och arbeta. På många gymnasiesärskolor arbetar man med hög kvalitet för att förbereda eleverna på ett vuxenliv i arbete, boende och fritid, som det också står i Lpf 94. Utredningen har emellertid också uppfattat tendenser till att kunskapsuppdraget ibland får stå tillbaka för andra mål för utbildningen. De forskare som utredningen engagerat för att studera gymnasiesärskolans individuella program noterar att det inom det individuella programmet finns en viss obalans mellan å ena sidan omvårdnad och trygghet och å andra sidan kunskapsmässiga och sociala utmaningar (se bilagorna 5-9). Andra källor, t.ex. flera av Skolverkets rapporter³⁶ menar att särskolan generellt präglas mer av ett omsorgsperspektiv än ett kunskapsperspektiv.

Utredningen kan också konstatera att det i vissa fall finns anledning att vara uppmärksam på kvaliteten i hur kunskapsuppdraget förvaltas. Vi har mött goda exempel där elever utifrån just sina förutsättningar ges möjlighet att utvecklas och nå så långt möjligt i sin kunskapsutveckling, ofta med utgångspunkt i elevens intressen. Att under skoltiden träna ungdomar med utvecklingsstörning att utföra repetitiva uppgifter med motivet att det ändå är det de kommer att få göra när de lämnar skolan är däremot inte ett sätt att utveckla det undersökande sätt att arbeta och tänka som läroplanen utgår från. Vissa skolor har också uppenbara problem att i tillräcklig utsträckning utmana eleverna kunskapsmässigt. Det gäller inte minst vid samundervisning av elever från olika årskurser.

En perspektiv på kunskapsuppdraget är att arbeta med entreprenörskap i skolan. Det handlar om att utveckla elevernas nyfikenhet, kreativitet och initiativförmåga. Detta kan bidra till en utveck-

³⁶ I särskola eller grundskola, Skolverkets rapport nr 216 (2002); Kunskapsbedömning i särskola och särvux, dnr U2008/1230/S (2009).

ling av en entreprenörsattityd som eleverna kommer att få nytta av i sina liv och i alla typer av arbeten, som anställd, som företagare eller som delägare exempelvis i ett socialt företag.

Att prioritera och utmana elevernas kunskapsutveckling måste vara en självklar utgångspunkt för att kunna nå en likvärdig utbildning. I gymnasiesärskolan där elevernas behov och förutsättningar varierar så mycket innebär detta att utgångspunkt måste tas i varje elev, oberoende av vilket program eleven går på. Spännvidden i den utbildning som gymnasiesärskolan svarar för är stor. Att detta ställer stora krav på utbildningens kvalitet är självklart. Det ställer emellertid även krav på styrsystemet. I kapitel 4 lämnas förslag som syftar till att tydliggöra kunskapsuppdraget.

3.4.2 Lärarnas kompetens

Enligt nuvarande skollag (1985:1100) är kommunen skyldig att för undervisningen använda lärare som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak ska bedriva³⁷. Någon precisering av vad som krävs för att få undervisa inom gymnasiesärskolan finns inte. I den nya skollagen (2010:800) skärps kraven för behörighet att anställas i skolan utan tidsbegränsning³⁸. Dock gäller inte de skärpta kraven för de som ska undervisa i yrkesämnena inom bl.a. gymnasiesärskolan.

Enligt Skolverket hade läsåret 2009/10 ca 80 procent av lärarna i den kommunala gymnasiesärskolan en pedagogisk högskoleutbildning, medan endast ca 50 procent hade det inom de fristående gymnasiesärskolorna. Statistiken skiljer inte på olika pedagogiska högskoleutbildningar, vilket innebär att personal med pedagogisk högskoleutbildning lika väl kan avse en fritidspedagog som en ämnesutbildad specialpedagog. Från skolbesök och andra möten med representanter för skolformen har vi erfart att många av de som undervisar i gymnasiesärskolan och har en specialpedagogisk vidareutbildning antingen är fritidspedagoger eller förskollärare i botten.

Till detta bör läggas att det under senare år inte har funnits någon särskild inriktning mot utvecklingstörning inom den specialpedagogiska utbildningen. De som utbildats under denna period har därför endast en övergripande kunskap om undervisning av elever i behov av stöd. I prop. 2009/10:89 *Bäst i klassen – en ny*

³⁷ 2 kap. 3 § skollagen (1985:1100).

³⁸ 2 kap. 20 § skollagen (2010:800).

lärarutbildning gör regeringen bedömningen att speciallärarutbildningen bör utökas med specialiseringar mot bl.a. utvecklingsstörning. Regeringen anger som skäl att behovet av specialpedagogisk kompetens är mycket stort inom särskolan. I betänkandet *Legitimation och skärpta behörighetsregler* (SOU 2008:52) föreslås dessutom att det ska krävas speciallärarutbildning för att vara behörig att undervisa i särskolan. Vidare anges att behörigheten ska vara en speciallärarutbildning där grundläggande lärarutbildning kompletteras med utbildning om funktionsnedsättningen. Betänkandet säger dock inget om vilka krav som bör ställas på den grundläggande lärarkompetensen för att undervisa i särskolan.

Under de senaste åren har Skolverket på regeringens uppdrag inlett en rad nationella utvecklingsinitiativ för att stödja kvalitetsutvecklingen i skolväsendet, t.ex. det statliga rektorsprogrammet, kompetensutveckling och vidareutbildning av lärare och förskolepersonal, stöd till utvecklingen av undervisningen i matematik, naturvetenskap och teknik samt stöd till språk-, läs- och skrivutveckling. Endast ett fåtal kurser har avsett kompetenshöjande insatser för gymnasiesärskolan.

För att nå målet om en likvärdig utbildning av hög kvalitet i gymnasiesärskolan behöver lärarna ha gedigna ämneskunskaper kombinerade med specialpedagogiska kompetenser för att förstå funktionsnedsättningens särart. För att skolformen ska kunna utmana eleverna i deras lärande och inte få en för stor övervikt i omsorgstänkande bör bestämmelserna om lärares behörighet vara kopplad till en grundutbildning på rätt nivå för skolformen.

Att en lärare i gymnasiesärskolan behöver en specialpedagogisk kompetens för att kunna möta elevgruppens behov är en självklarhet, men också att eleverna har rätt till ämneskunniga lärare som kan utmana kunskapsutveckling och skapa motivation för fortsatt lärande. Fritidspedagoger och förskollärare saknar de relevanta ämnesdidaktiska kunskaper och kunskaper i kunskapsbedömning och betygsättning som behövs för att undervisa inom ungdomsskolan. Den framtida gymnasiesärskolan, som den föreslås i det följande, kommer att behöva mer av ämnes- och yrkesämneskunskaper inom de nationella programmen. Avsikten är att kunna möta såväl elever med lindrig utvecklingsstörning som elever som behöver en mer anpassad utbildning.

Inom det träningsprogram som föreslås ersätta dagens individuella program krävs dock en annan kompetens som mer handlar

om att möta elever som befinner sig på en tidig utvecklingsnivå. Att ha en grundläggande utbildning som förskollärare kan vara helt relevant på träningsnivån.

Fritidspedagoger med specialpedagogisk påbyggnad har viktig kompetens bland annat för arbetet med att stötta elever socialt inom gymnasiesärskolan. Detta utifrån deras särskilda kunskaper om gruppprocesser och om hur man genom olika aktiviteter bygger upp relationer mellan grupper. Att detta är en viktig funktion visar en intervjustudie³⁹ som Skolverket genomfört. Av studien framgår att elever i särskolan är särskilt utsatta i skolan. Ibland begränsas till följd av detta särskoleelevernas rörelsefrihet och aktiviteter i skolan mer än övriga elevers.

Lika viktigt som det är att lärare i gymnasiesärskolan har en särskilt anpassad kompetens är det viktigt att lärare i gymnasieskolan har en grundläggande specialpedagogisk kunskap. Detta för att gymnasieskolan ska kunna ta emot elever med varierande förutsättningar, men också för att den ska ha kompetens att samverka med gymnasiesärskolan.

3.4.3 Samverkan mellan skolformerna

En inkluderande utbildning för elever med utvecklingsstörning förutsätter samverkan mellan skolformerna. Vägen mot en sådan samverkan är i de flesta fall lång. Många gymnasiesärskolor är lokalmässigt integrerade med gymnasieskolan. Ofta sträcker sig dock inte integreringen längre än så. Även där utbildning på ett program i gymnasiesärskolan är lokalmässigt förlagt till en skola med motsvarande program i gymnasieskolan är det sällsynt att det förekommer samverkan i undervisningen så att det i verklig mening skapas möten mellan elever i utbildningssituationen. De undantag vi mött har främst gällt undervisning på det estetiska programmet.

Många företrädare för gymnasiesärskolan konstaterar att samverkan alltid måste ske på deras initiativ. Gymnasieskolan har sällan något intresse eller drivkraft att initiera samverkan. Samtidigt har inte heller gymnasiesärskolan en tradition att samverka med gymnasieskolan. Samverkan mellan skolformerna är emellertid en nödvändig förutsättning för att etablera en ömsesidig respekt och förståelse mellan ungdomar med olika förutsättningar. Det går annars inte att bygga ett samhälle som utgår från alla människors lika värde.

³⁹ *Diskriminerad, trakasserad, kränkt*, Skolverket (2009).

För att öka och etablera en verklig samverkan mellan skolformerna krävs centrala initiativ, troligen på politisk nivå, och långsiktiga strategier.

Lokalmässig integrering är en nödvändig men långt ifrån tillräcklig förutsättning för att nå en mer inkluderad utbildning för elever med utvecklingsstörning. Dessutom behövs en ledningsorganisation som kan stödja en inkluderande utbildning. Hur kan exempelvis en ledningsorganisation byggas där inte ledningen för gymnasiesärskolan i onödan särskiljs samtidigt som kompetensen om just gymnasiesärskolans särskilda villkor behålls? Utredningen har erfarit att vissa kommuner för närvarande överväger olika former av matrislösningar där rektorn som ansvarig för att leda arbetet i både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan ges stöd från en central funktion vad gäller utvecklingen av gymnasiesärskolans verksamhet. Oberoende av hur ledningsorganisationen organiseras är det nödvändigt att skolledningen har eller har tillgång till kvalificerad kompetens om gymnasiesärskolans särskilda villkor.

En samlad ledning för gymnasiesärskolan och gymnasieskolan kan skapa förutsättningar för en ökad samverkan mellan personalen i de båda skolformerna, t.ex. genom ett gemensamt personalutnyttjande. Exempelvis kan yrkeslärare från gymnasieskolan bidra med sin kompetens på gymnasiesärskolan om de får stöd av gymnasiesärskolans specialpedagoger. Omvänt kan gymnasieskolan ha stor användning av den specialpedagogiska kompetens som finns inom gymnasiesärskolan, inte minst med tanke på att gymnasieskolan också ska ta emot elever med skilda förutsättningar.

Gemensam kompetensutveckling och gemensamma projekt för personalen är ytterligare en väg att nå ökad kunskap om varandras förutsättningar och att identifiera samverkansområden. Detta ytterst i syfte att identifiera gemensamma aktiviteter för elever i gymnasiesärskolan och gymnasieskolan för att utveckla både sociala relationer mellan eleverna och bidra till elevernas kunskapsutveckling. Ansvar för detta bör vara gemensamt för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

I arbetet med att genomföra en långsiktig strategi för ökad samverkan är det viktigt att identifiera vinsterna med denna för både gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Det är också betydelsefullt att kritiskt granska om samverkan verkligen innebär inkludering. Elever som idrottar tillsammans och t.ex. hjälps åt att mäta och kratta hoppgröpar samverkar. Om gymnasiesärskolans elever krattar åt gymnasieskolans elever är det däremot mer tveksamt. Det är inte

fel att elever i gymnasiesärskolan säljer kaffe och bullar till eleverna i gymnasieskolan i skolans kafé. Man kan dock fråga sig om det inte mer handlar om samexistens än verklig samverkan? Samverkan blir det först när kaféet blir ett gemensamt projekt för eleverna. Exempelen kan göras fler.

3.4.4 Tydlighet om skolformen

Utredningen har mött ett flertal exempel på att elever och föräldrar tror att utbildningen i gymnasiesärskolan leder till samma breda yrkeskunnande som i gymnasieskolan, men att det bara tar litet mer tid. Vi har också mött föräldrar och elever som har uppfattningen att det är möjligt att studera vidare inom den högre utbildningen efter avslutade studier i gymnasiesärskolan.

En orsak till detta kan vara att vissa kommuner och skolor i all välmening undviker att vara tydliga om vad gymnasiesärskolan är och därför inte använder begreppen gymnasiesärskola och utvecklingsstörning i den information som ges om utbildningen. I en ambition att inte stöta bort elever med lindrig utvecklingsstörning som inte alltid vill eller kan ta till sig att de har en utvecklingsstörning presenteras utbildningen ibland som en fyraårig gymnasieutbildning för den som behöver längre tid eller behöver stöd i sitt lärande på grund av inlärningssvårigheter.

När eleven sedan i mötet med arbetslivet inte kan få det förväntade arbetet eller upptäcker att det inte går att läsa vidare på universitet och högskola är risken stor att det uppstår en negativ självbild och identitetsförvirring.

För att inte skapa felaktiga förväntningar är det viktigt att skolan är tydlig med att gymnasiesärskolan erbjuder en utbildning som är ämnad för elever med utvecklingsstörning och vad denna utbildning kan leda till. De är sedan skolans uppgift att bidra till att eleven får kunskaper så att han eller hon kan bli delaktig i sina egna val och vara med och bestämma över sitt eget liv. Undervisningen bör utformas så att elevens självbild stärks och att eleven blir medveten om sin funktionsnedsättning och kan hitta strategier för att motverka de hinder som kan uppstå.

3.5 Lika och ändå anpassat

Alla barn, ungdomar och vuxna har rätt till en likvärdig utbildning av hög kvalitet. Den utbildning som ges inom gymnasiesärskolan ska så långt möjligt motsvara den i gymnasieskolan. Samtidigt måste utbildningen i gymnasiesärskolan anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Vid harmoniseringen med gymnasieskolan är innehållet i utbildningen viktigare än formen.

Ett mål för utredningen är en ökad flexibilitet mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan samt inom gymnasiesärskolan, bl.a. för att enskilda elever ska ges möjlighet att nå så långt som möjligt i sina studier. Utredningens ambition är också att bidra till ökad tydlighet om utbildningsmålen och bättre förutsättningar att följa upp elevernas utveckling mot dessa.

Att elever med utvecklingsstörning har en egen skolform strider i viss mening mot de handikappolitiska målen om en inkluderad utbildning för elever med funktionsnedsättningar. Det har emellertid inte varit utredningens uppdrag att utreda frågan om särskolan som skolform. Utredningen har i stället tagit fasta på att det svenska skolväsendet för unga tar emot alla ungdomar med utvecklingsstörning i utbildning på gymnasial nivå och att detta sker i en skolform som styrs av en läroplan (Lpf 94) som är gemensam för såväl gymnasieskolan och gymnasiesärskolan som komvux och särsvux. I väsentliga delar är således målen för, och de värden som ska prägla, utbildningen gemensamma för de olika skolformerna.

Carlbeckkommittén (dir. 2001:100 och 2003:32) utgick i sina förslag från att bestämmelserna för gymnasiesärskolan ska vara så lika gymnasieskolans som möjligt, med hänsyn tagen till elevgruppens speciella behov och förutsättningar. Man såg detta som en fråga om jämlikhet. Kommittén pekade också på att samverkan och samarbete i hög grad underlättas om skolformerna får en likartad utformning. Förslagen syftade till att gymnasiesärskolan ska utvecklas i takt och i samverkan med gymnasieskolan. Skillnaderna mellan gymnasiesärskolans och gymnasieskolans program handlar enligt kommittén snarare om gradskillnader än om en artskillnad.

I skrivelsen 2005/06:151 underströk den dåvarande regeringen att elever i olika skolformer så långt möjligt ska ha samma rättigheter och valmöjligheter samt att utbildningen i särskolan och särsvux så långt möjligt och lämpligt ska likställas med övriga skolformer.

Samma inställning kommer också till uttryck i den nya skollagen⁴⁰. Som nämnts ovan ska gymnasiesärskolan enligt denna ge elever med utvecklingsstörning en till varje elevs förutsättningar anpassad utbildning som så långt det är möjligt motsvarar den som ges i gymnasieskolan.

Alla barn, ungdomar och vuxna har rätt till en likvärdig utbildning av hög kvalitet. Argumenten för att gymnasiesärskolan ska vara så lik gymnasieskolan som möjligt har fortfarande sin giltighet. Att mot bakgrund av de olika internationella deklARATIONER och överenskommelser som Sverige i många fall varit pådrivande för, och anslutit sig till, söka lösningar för ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning i en skola som är organiserad i en särskild skolform är då i viss mening en utmaning. Det är därför tillfredsställande att en stor enighet råder om att den utbildning som ges inom gymnasiesärskolan så långt möjligt ska motsvara den i gymnasieskolan och att samarbete och samverkan mellan skolformerna är prioriterat. Det handlar fortfarande mer om en gradskillnad än en artskillnad.

Utredningen konstaterar samtidigt att dagens regler med olika skolformer för olika grupper och till och med olika vägar inom gymnasiesärskolan kan leda till inlåsningseffekter för elever vars begåvningsprofil ligger i gränzonen mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan eller mellan gymnasiesärskolans olika delar, eller för elever med en ojämn begåvningsprofil. Min ambition är därför att så långt som möjligt, inom ramen för utredningens direktiv, lämna förslag som kan bidra till att elever ges möjlighet att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling, oberoende av skolform och program.

Det är samtidigt viktigt att en utredning som denna inte bortser från vad det innebär att ge elever med utvecklingsstörning en till varje elev anpassad utbildning. Elevernas förutsättningar och behov varierar mycket. Det måste återspeglas i en gymnasiesärskola som erbjuder stora möjligheter till anpassning och flexibilitet inom gymnasiesärskolans olika program. Det måste också återspeglas i möjligheter till samverkan och samarbete mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan för att enskilda elever ska ges möjlighet att nå så långt som möjligt i sina studier. Ambitionen är att bidra till en sådan flexibilitet, men samtidigt också till ökad tydlighet om målen

⁴⁰ 18 kap. 2 skollagen (2010:800).

för utbildningen och bättre förutsättningar att följa upp elevernas utveckling mot målen.

Enligt uppdraget (dir. 2009:84) ska en utgångspunkt vara att reglerna för gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna så långt möjligt ska harmonisera med bestämmelserna för gymnasieskolan respektive den kommunala vuxenutbildningen. Genom detta ska möjligheterna till samverkan mellan de olika skolformerna underlättas.

Harmoniseringen av gymnasiesärskolan till gymnasieskolan innebär dock inte med nödvändighet att allt kan bli helt lika. Det begränsade antalet elever i gymnasiesärskolan påverkar exempelvis möjligheterna att erbjuda lika många program som i gymnasieskolan. För utredningen blir då en fråga vad som är viktigast – att anpassa så mycket som möjligt av gymnasieskolans utbildning eller att som i dag erbjuda anpassade versioner av endast vissa program i gymnasiesärskolan. Det är inte svårt att komma till slutsatsen att det i detta avseende är viktigare att harmonisera innehållet än formen.

I andra avseenden är det däremot helt möjligt och önskvärt att harmonisera formen. I arbetet med utredningen har därför en ambition varit att det inte ska finnas omotiverade skillnader mellan hur gymnasiesärskolan och gymnasieskolans regleras och styrs eller hur programmen byggs upp. Det förenklar samverkan mellan skolformerna. Framför allt ska dock elever som tillhör särskolans målgrupp så långt möjligt ha samma villkor som elever i gymnasieskolan. De bör exempelvis kunna göra egna val och påverka sin utbildning på samma sätt som elever i gymnasieskolan.

Att detta i vissa fall kan få konsekvensen att elever väljer särskiljande lösningar är en mindre önskvärd konsekvens. Det får dock ses som en utvärdering av hur väl den ordinarie skolan lyckas i sina strävanden att inkludera alla elever, oberoende av skolform och funktionsnedsättning. När elever blir bemötta med kompetens och respekt samt kan känna sig trygga i sin hemskola handlar valfriheten mer om vilket program eller pedagogik skolan erbjuder än om viken grupp elever den vänder sig till, och vilka eventuella funktionsnedsättningar dessa elever har.

4 Den framtida gymnasiesärskolan – syfte och struktur

I detta kapitel lämnas inledningsvis förslag till ett syfte för gymnasiesärskolan. Vidare föreslås program och inriktningar för utbildningen. Den framtida gymnasiesärskolan ska rusta eleverna för såväl ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid som för ett fortsatt lärande. Personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet är viktiga mål. Ambitionen är också att förslagen ska bidra till en ökad tydlighet om målen för utbildningen som ger en god grund för att följa upp elevernas och skolans utveckling mot målen. Utbildningen ska karaktäriseras av flexibilitet och samverkan.

4.1 Gymnasiesärskolans syfte

Förslag: Av gymnasiesärskolans syfte ska framgå att den ska ge elever med utvecklingsstörning en anpassad utbildning som ger en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper samt i huvudsak bygga på de kunskaper som eleverna fått i grundskolan eller motsvarande skolform.

Detta innebär att syftet för gymnasiesärskolan i allt väsentligt får samma lydelse som syftet för gymnasieskolan. Som en konsekvens av detta ska på motsvarande sätt syftet för grundskolan anpassas till syftet för grundskolan.

Varje samhälle har skyldighet att ge alla ungdomar en utbildning som förbereder dem för ett liv som vuxna. Människor växer med kunskap. Utbildning är en mänsklig rättighet som ger individen möjlighet att öppna nya dörrar, se nya perspektiv och ökar individens valmöjligheter. Bildning ger människor makt och möjlighet att forma egna liv.

Ur regeringens proposition *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* (prop. 2008/09:199)

Citatet från regeringens proposition *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* (prop. 2008/09:199) har lika stor bäring på gymnasiesärskolan som på gymnasieskolan. Trots detta formuleras syftet för de båda skolformerna på helt olika sätt i den nya skollagen (2010:800). Enligt denna ska gymnasieskolan ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper. Vidare framgår att utbildningen i gymnasieskolan i huvudsak ska bygga på de kunskaper eleverna fått i grundskolan eller i motsvarande utbildning.¹

Gymnasiesärskolan ska enligt den nya skollagen ge elever med utvecklingsstörning en utbildning som är anpassad till varje elevs förutsättningar och som så långt som möjligt motsvarar den som ges i gymnasieskolan. Det framgår också att utbildningen i gymnasiesärskolan i huvudsak ska bygga på de kunskaper som eleverna fått i grundskolan eller motsvarande skolform.²

Det är svårt att förstå varför gymnasiesärskolans syfte ska vara att *utbildningen* är anpassad och så långt möjligt motsvarar gymnasieskolan när gymnasieskolans syfte i stället handlar om vad eleverna ska få ut av sin utbildning. Det framstår som självklart att det även för gymnasiesärskolan bör definieras ett syfte som inte handlar om hur utbildningen är utformad utan i stället om vad den ska leda till, dvs. vad eleverna ska få ut av utbildningen.

Det närmaste det i dag går att komma en reglering av syftet med gymnasiesärskolan är formuleringen i läroplanen³ (Lpf 94) enligt vilken gymnasiesärskolan utifrån varje elevs förutsättningar ska fördjupa och utveckla elevernas kunskaper som en förberedelse för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid. Denna formu-

¹ 15 kap. 2 § skollagen (2010:800).

² 18 kap. 2 § skollagen (2010:800).

³ Förordning (SKOLFS 1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna.

lering har enligt min uppfattning en allvarligt brist, nämligen att den inte ger något utrymme för någon form av fortsatta studier för elever med utvecklingsstörning. Att elever från gymnasiesärskolan inte har tillgång till högre utbildning innebär inte att de helt ska sakna möjlighet att studera vidare. Personer med utvecklingsstörning har, och bör i än högre grad ha, tillgång till eftergymnasial utbildning, t.ex. inom gymnasial särvtux, folkhögskola och eftergymnasial yrkesutbildning.

Det är mot denna bakgrund svårt att se varför kärnan i syftet med utbildningen ska skilja sig mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan. Jag föreslår därför en lösning där utgångspunkt tas i gymnasieskolans syfte och att detta kompletteras med att utbildningen ska vara anpassad. Med en sådan lösning föreslås att syftet för gymnasiesärskolan formuleras på följande sätt:

Gymnasiesärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en anpassad utbildning som ger en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper.

Utbildningen i gymnasiesärskolan ska i huvudsak bygga på de kunskaper som eleverna fått i grundskolan eller motsvarande skolform.

Att på detta sätt närma syftet för gymnasiesärskolan till det för gymnasieskolan har enligt utredningens kontakter generellt sett starkt stöd. Några frågor har dock diskuterats under utredningens gång. En gäller om det kan stå "fortsatta studier" i ett syfte för gymnasiesärskolan eller om det bör bytas ut mot "fortsatt lärande". Enigheten har dock varit stor om att begreppet "fortsatta studier" är relevant även för gymnasiesärskolan. Det kan likaväl hänvisa till studier i gymnasial särvtux, folkhögskola eller eftergymnasial yrkesutbildning som till studier på universitet och högskola.

En annan fråga är om det behöver stå något om att utbildningen ska vara anpassad till elever med utvecklingsstörning. Man kan hävda att skollagens krav på att utbildningen ska vara likvärdig innebär att en sådan anpassning är självklar. Samtidigt uppfattas formuleringen om anpassning som ett sätt att säkerställa att gymnasiesärskolan verkligen erbjuder en till elevernas utvecklingsstörning anpassad utbildning. Jag föreslår därför att det ska framgå av syftet att det handlar om en anpassad utbildning.

Det bör understrykas att det här handlar om ett syfte för skolformen, inte ett mål som i alla delar uppnås för varje elev. Skolans

uppdrag är att sträva efter att utifrån varje elevs förutsättningar nå så långt som möjligt. Det skiljer inte gymnasiesärskolan från gymnasieskolan. Det är viktigt att inte redan i det övergripande syftet bygga in begränsningar. Sådana leder lätt till att personer oreflekterat utestängs från möjligheter de borde få till fortsatt utveckling och lärande. Att kunskaperna om alternativ kommunikation utvecklas över tid innebär t.ex. att studier i vuxen ålder kan aktualiseras även för personer på tidig utvecklingsnivå.

Jag menar slutligen att det är viktigt att syftet för gymnasiesärskolan framgår i sin helhet i nya skollagens 18:e kapitel, trots att bestämmelsen i stort sammanfaller med syftet för gymnasieskolan. Det bör vara möjligt att utläsa det väsentliga om gymnasiesärskolan i det kapitel där skolformen avhandlas.

Konsekvensändringar för grundsärskolan

Enligt den nya skollagen ska även grundsärskolan ge elever med utvecklingsstörning en utbildning som är anpassad till varje elevs förutsättningar och som så långt som möjligt motsvarar den som ges i grundskolan⁴. Dessutom framgår att utbildningen ska ligga till grund för fortsatt utbildning och i övrigt så långt det är möjligt motsvara vad som anges i den bestämmelse där grundskolans syfte anges. Av den senare⁵ framgår att grundskolan ska ge eleverna kunskaper och värden och utveckla elevernas förmåga att tillägna sig dessa. Utbildningen ska utformas så att den bidrar till personlig utveckling samt förbereder eleverna för aktiva livsval och ligger till grund för fortsatt utbildning.

Även om syftet för grundsärskolan hänvisar till syftet för grundskolan är det logiskt att göra motsvarande förändring för grundsärskolan som föreslås för gymnasiesärskolan. Även här är det svårt att se hur det kan vara ett syfte att utbildningen i grundsärskolan så långt som möjligt ska motsvara en annan utbildning. Dessutom samverkar bestämmelserna inte väl med varandra eftersom fortsatt utbildning nämns i båda fallen. Slutligen är det svårt att förstå varför begränsningen så långt som möjligt ska gälla vid hänvisningen till grundskolans syfte. Det finns inget i grundskolans syfte som inte också kan gälla som syfte för grundsärskolan som skolform. Som en konsekvens av förslaget till syfte för gymnasiesär-

⁴ 11 kap. 2 § skollagen (2010:800).

⁵ 10 kap. 2 § skollagen (2010:800).

skolan föreslår jag därför att syftet för grundsärskolan ges följande lydelse:

Grundsärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en anpassad utbildning som ger kunskaper och värden och utvecklar deras förmåga att tillägna sig dessa.

Utbildningen ska utformas så att den bidrar till personlig utveckling samt förbereder eleverna för aktiva livsval och ligger till grund för fortsatt utbildning.

Utbildningen ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap och ge en god grund för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

4.2 Den framtida gymnasiesärskolans struktur

Alla ungdomar har rätt till en likvärdig utbildning av hög kvalitet. Den framtida gymnasiesärskolan ska därför rusta eleverna för såväl ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid som för ett fortsatt lärande. Det är en utmaning att utforma en skolform för elever med så vitt skilda förutsättningar som gymnasiesärskolans. Varje elev ska trots detta bli mött och utmanad på sin nivå. Det innebär att vissa elever ska ges utmaningar inte på, men nära gymnasieskolans nivå och utbildningen ska ge kunskaper och färdigheter som ger förutsättningar för att kunna få ett arbete. För andra elever kan utmaningen bestå i att med stöd av alternativ kommunikation utveckla strategier för att med sin närmaste omgivning kunna kommunicera sina grundläggande behov och önskemål. Samtliga elever ska på sin nivå stödjas i sitt vuxenblivande och i sin personliga utveckling, och genom realistiska men också utmanande krav få en uppfattning om sina egna möjligheter och begränsningar.

Utbildningen i gymnasiesärskolan ska så långt som möjligt motsvara den som ges i gymnasieskolan. Samtidigt ska den vara anpassad till elevernas förutsättningar och behov. Det är enligt min uppfattning viktigare att harmonisera utbildningens innehåll med gymnasieskolans än den yttre formen för utbildningen, t.ex. i form av indelningen i program. Min ambition är att bidra till en gymnasiesärskola med en stor flexibilitet inom den egna skolformen och i relation till gymnasieskolan samt till en ökad tydlighet om målen för utbildningen och till bättre förutsättningar att följa upp elevernas utveckling mot målen.

4.2.1 Övergripande struktur

Förslag: Gymnasiesärskolan indelas i nationella program och ett träningsprogram för elever som inte kan följa undervisningen på de nationella programmen. De nationella programmen indelas i nationellt fastställda inriktningar.

Det ska vara möjligt att anordna särskilda varianter under förutsättning att de prövats och godkänts av Statens skolverk.

Lokalt initierade kurser ska efter kvalitetssäkring kunna beslutas av Skolverket.

På de nationella programmen ska det finnas gymnasiesärskolegemensamma ämnen, programgemensamma karaktärsämnen samt ämnen gemensamma för varje inriktning på programmet. Därutöver ska det finnas möjlighet till programfördjupning/programbreddning samt individuellt val. Vidare ska ett gymnasiesärskolearbete ingå.

Struktur och innehåll i det författningsförslag som lämnas för gymnasiesärskolan anpassas även i övrigt, där så är lämpligt, till hur gymnasieskolan är reglerad.

Bedömning: De nationella programmen bör erbjuda en sådan flexibilitet att behovet av särskilda varianter och lokalt initierade kurser blir begränsat.

Enligt direktiven ska den nya gymnasiesärskolan så långt som möjligt harmonisera med den nya gymnasieskolan. När det gäller den övergripande strukturen består gymnasiesärskolan i dag av nationella, specialutformade och individuella program. I avvaktan på föreliggande utredning innebär den nya skollagen inga förändringar i detta avseende. Den reformerade gymnasieskolan som införs hösten 2011 ska bestå av nationella program och introduktionsprogram, där de senare ersätter dagens individuella program. Gymnasie-reformen innebär också att de specialutformade programmen försvinner från gymnasieskolan och ersätts med särskilda varianter, vilka måste prövas och godkännas av Statens skolverk. Även lokalt initierade kurser ska godkännas av Skolverket.

Jag föreslår att den övergripande strukturen för gymnasiesärskolan i allt väsentligt ska motsvara den som ska gälla för den reformerade gymnasieskolan. Det innebär att gymnasiesärskolan liksom i dag ska bestå av nationella program och ett program för elever som inte kan följa undervisningen på de nationella program-

men. Det senare föreslås få benämningen träningsprogram (se vidare avsnitt 4.2.3).

Vidare föreslår jag att de nationella programmen liksom i gymnasieskolan ska indelas i nationellt fastställda inriktningar. Det är en nyhet jämfört med dagens bestämmelser för gymnasiesärskolan. Många skolhuvudmän erbjuder redan i dag olika utbildningar inom programmen som i praktiken motsvarar inriktningar. Nationellt fastställda inriktningar bidrar till en ökad tydlighet om gymnasiesärskolans innehåll, en förutsättning för att elever ska kunna göra informerade val av utbildning i gymnasiesärskolan (se vidare kapitel 5). Nationellt fastställda inriktningar gör det också tydligare för presumtiva arbetsgivare vilka kunskaper och vilken kompetens elever som lämnat skolan har. En förutsägbar struktur underlättar även samverkan mellan olika huvudmän i planeringen av utbildningsutbudet och mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Jag föreslår dessutom att det liksom för den nya gymnasieskolan inte ska finnas specialutformade program i den framtida gymnasiesärskolan. Det ska i stället vara möjligt att anordna särskilda varianter, som prövas och godkänns av Skolverket. De nationella program som föreslås i det följande är tänkta att inom ramen för det nationella programmets stadga erbjuda en så hög grad av flexibilitet att behovet av särskilda varianter blir begränsat. I undantagsfall ska det emellertid vara möjligt att utforma en utbildning som inte enkelt kan passas in i den befintliga strukturen. Att en sådan särskild variant i så fall ska prövas och godkännas av Skolverket är enligt min uppfattning en nödvändig garanti för kvaliteten i utbildningen. Det gäller även att Skolverket ska kvalitetssäkra och besluta om lokalt initierade kurser.

Strukturen för de nationella programmen föreslås även i övrigt i stort harmonisera med strukturen för de nationella programmen i den nya gymnasieskolan. Det ska finnas gemensamma ämnen för gymnasiesärskolans samtliga nationella program, gemensamma ämnen för varje program som ger programmet dess karaktär samt ämnen gemensamma för varje inriktning på programmet. Därutöver ska det finnas möjlighet till programfördjupning och programbreddning samt till individuellt val.

Ämnen och kurser inom *programfördjupningen* ska möjliggöra för eleven att inom vald inriktning specialisera sig och få ytterligare kunskaper inom inriktningen.

Inom *programbreddningen* ska det vara möjligt för eleven att få en breddning i sin utbildning som inte helt speglar karaktären inom

programmet. För varje program bör t.ex. finnas möjlighet att erbjuda undervisning inom samhällsorientering och språk där ämnen och kurser hämtas från ett program inriktat mot samhälle och språk. Dessutom bör utrymme finnas för ämnen och kurser som stödjer eleven att utifrån sina egna förutsättningar uppnå en så hög grad av självständighet som möjligt i syfte att klara boende och vardagsliv på egen hand. Dessa kurser kan bland annat handla om praktiskt hushållsarbete, ekonomisk planering, tvätt och hygien, social kompetens och hur man kontaktar olika myndigheter. I dagens gymnasiesärskola ingår delar av denna träning i ämnet hem- och konsumentkunskap.

Förslaget till den nya gymnasiesärskolan erbjuder ett avsevärt större utbud av inriktningar och fördjupningar än tidigare, vilket gör att elever har fler alternativ att välja mellan. Långt ifrån alla kommuner kommer att kunna erbjuda ens en merpart av hela utbudet av program och inriktningar. Detta kommer att ställa krav på samverkan mellan huvudmännen, men också på att eleverna har möjlighet att söka sig till andra kommuner och till fristående skolor. Utredningen återkommer till dessa frågor i kapitel 6.

Ökade möjligheter för eleven att påverka innehållet i sina studier kan öka motivationen och förutsättningarna för studieframgångar. Därför finns i förslaget ett relativt gymnasieskolan stort utrymme för det *individuella valet* där alla nationellt fastställda kurser i hela gymnasiesärskolan ska vara valbara för eleven.

I den framtida gymnasieskolan ingår även ett gymnasiearbete. Jag föreslår att ett liknande arbete, ett gymnasiesärskolearbete, införs även för gymnasiesärskolans nationella program. Ett sådant arbete ska inte ses som ett examensprov. Däremot ger gymnasiesärskolearbetet eleverna en möjlighet att i ett sammanhang genomföra en uppgift som utgår från helheten i utbildningen. Gymnasiesärskolearbetet kan visa att eleven är förberedd för arbetsuppgifter inom den valda inriktningen. Det kan genomföras i samarbete med en handledare och dokumenteras på ett för eleven anpassat sätt.

Struktur och innehåll i de författningsförslag som lämnas för gymnasiesärskolan har även i övrigt, där det är lämpligt, anpassats till hur gymnasieskolan är reglerad.

4.2.2 Nationella program

Förslag: Den framtida gymnasiesärskolan ska bestå av följande nationella program och inriktningar:

– **Administration, handel och varuhantering**

Inriktningar: Service inom handel, Media, information och kommunikation samt Transport och godshantering.

– **Estetiska verksamheter**

Inriktningar: Barns lärande och skapande, Dans och teater, Estetik och media, Konst och formgivning samt Musik.

– **Fastighet, anläggning och bygg**

Inriktningar: Fastighet och byggnationer, Fritids- och idrottsanläggningar, Mark och anläggning samt Måleri.

– **Fordonsvård och transport**

Inriktningar: Fordon och mobila maskiner, Kaross och lack, Transport och godshantering samt Verkstadsteknik.

– **Hantverk och produktion**

Inriktningar: Industriell produktion, Snickeri, Textil design samt Övriga hantverk.

– **Hotell, restaurang och bageri**

Inriktningar: Bageri och konditori, Hotellservice och marknadsföring, Kök och matsal samt Matlagning.

– **Hälsa, vård och omsorg**

Inriktningar: Barn och unga, Fritid och hälsa, Mat i omsorgen, Äldre.

– **Samhälle och språk**

Inriktningar: Media, information och kommunikation, Natur och samhälle, Samhällsorientering samt Språk.

– **Skog, mark och djur**

Inriktningar: Djur, Fiske och vattenvård, Mark och anläggning, Skog och lantbruk samt Trädgård.

För att öka flexibiliteten erbjuds liknande inriktningar inom flera program. Inriktningarna präglas i dessa fall av programmets karaktär.

Gymnasiesärskolegemensamma ämnen ska vara svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, idrott och hälsa, estetisk verksamhet, historia, samhällskunskap, religionskunskap samt naturkunskap.

Dagens struktur med åtta nationella program i gymnasiesärskolan är en konsekvens av propositionen 1992/93:250 om ny läroplan och nytt betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särsvux. Enligt denna borde programmen i gymnasiesärskolan ansluta till programmen i gymnasieskolan genom en anpassning av gymnasieskolans program eller delar av program som bedömdes lämpliga att erbjuda gymnasiesärskolans målgrupp. På förslag av Skolverket⁶ beslutade regeringen om de åtta nationella program som gymnasiesärskolan består av i dag.

Enligt mina direktiv ska även den framtida gymnasiesärskolan så långt möjligt harmonisera med gymnasieskolan. Samverkan mellan skolformerna ska på detta sätt underlättas. Samtidigt ska utbildningen inom gymnasiesärskolan vara flexibel och kunna anpassas individuellt. Enligt den nya skollagen (2010:800) ska dessutom kommunerna sträva efter att erbjuda ett allsidigt urval av program i gymnasiesärskolan⁷.

Som framgår av tabell 4.1 innebär den nya gymnasieskolan att antalet program i gymnasieskolan ökar ytterligare jämfört med i dag samtidigt som skillnad görs mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program. De program som i tabellen är skuggade för den nya gymnasieskolan har inslag som motsvarar delar av de befintliga programmen inom dagens gymnasiesärskola. Det gäller för sju av yrkesprogrammen och två av de högskoleförberedande programmen, det estetiska programmet och det samhällsvetenskapliga programmet. I det senare fallet handlar det om inriktningen mot media som i nuvarande gymnasieskola och gymnasiesärskola utgör egna program.

Den framtida gymnasiesärskolan bör ha inslag från fler av de program som finns i gymnasieskolan än i dag. Att så många av nuvarande specialutformade program har hämtat innehåll från program i dagens gymnasieskola talar för detta. Det är en fråga om likvärdighet att elever som söker till gymnasiesärskolan ska ha möjlighet att välja utbildning utifrån intresse och fallenhet, på motsvarande sätt som elever som söker till gymnasieskolan.

⁶ Skolverket dnr 94:1445.

⁷ 19 kap. 16 § första stycket skollagen (2010:800).

Tabell 4.1 Programstruktur i nuvarande gymnasieskolan, nuvarande gymnasiesärskolan och den nya gymnasieskolan

Program i nuvarande gymnasieskolan	Program i nuvarande gymnasiesärskolan	Program i nya gymnasieskolan	
Barn- och fritidsprogrammet		Barn- och fritidsprogrammet	Y
Byggprogrammet		Bygg- och anläggningsprogrammet	R
Elprogrammet		El- och energiprogrammet	K
Energiprogrammet		Fordons- och transportprogrammet	E
Estetiska programmet	Estetiska programmet	Handels- och administrationsprogrammet	S
Fordonsprogrammet	Fordonsprogrammet	Hantverksprogrammet	P
Handels- och administrationsprogrammet	Handels- och administrationsprogrammet	Hotell- och turismprogrammet	R
Hantverksprogrammet	Hantverksprogrammet	Industri tekniska programmet	O
Hotell- och restaurangprogrammet	Hotell- och restaurangprogrammet	Naturbruksprogrammet	G
Industriprogrammet	Industriprogrammet	Restaurang- och livsmedelsprogrammet	R
Livsmedelsprogrammet		VVS- och fastighetsprogrammet	A
Medieprogrammet	Medieprogrammet	Vård- och omsorgsprogrammet	M
Naturbruksprogrammet	Naturbruksprogrammet	Ekonomiprogrammet	H
Naturvetenskapsprogrammet		Estetiska programmet	P
Omvårdnadsprogrammet		Humanistiska programmet	Ö
Samhällsvetenskapsprogrammet		Naturvetenskapsprogrammet	R
Teknikprogrammet		Samhällsvetenskapsprogrammet	G
		Teknikprogrammet	O
			S
			G
			K
			R
			F
			A
			Ö
			M
			R
			B

Anmärkning: Skuggade program i nya gymnasieskolan har inslag av befintliga program i gymnasiesärskolan.

Förutsättningarna för att få till stånd ett lika brett och varierat erbjudande i gymnasiesärskolan som i gymnasieskolan skiljer sig dock avsevärt. Antalet elever i gymnasiesärskolan är t.ex. litet jämfört med antalet elever i gymnasieskolan – färre än 2 500 elever per årskull i gymnasiesärskolan, att jämföra med 100 000 eller ännu fler

elever per årskull i gymnasieskolan. Redan med dagens åtta program är det svårt att ens med ett samarbete mellan kommunerna erbjuda eleverna i gymnasiesärskolan verkliga valmöjligheter. Endast några få kommuner kan erbjuda samtliga program, många har endast ett eller ett par.

Utredningen har prövat olika modeller för programstruktur. Vid bedömningen av alternativen har vikt lagts vid vad som gynnar eleverna, vad som gynnar samverkan och vad som är praktiskt möjligt.

Ett alternativ är att inrätta ett enda nationellt program som anpassas individuellt. Den totala flexibiliteten och möjligheten till individanpassning är en fördel i detta alternativ, men är samtidigt dess nackdel. Den allvarligaste invändningen är dock att modellen inte möjliggör ett informerat val av utbildning och skola. Gymnasiesärskoleelevernas inflytande över sitt eget liv och sina egna studieval skulle begränsas avsevärt jämfört med gymnasieelevernas. Att det ska vara möjligt att förutse vilken utbildning man ska få handlar ytterst om likvärdighet och om elevernas rättssäkerhet. En så flexibel lösning ställer dessutom större krav på personalens kompetens att planera utbildningen än om det finns nationellt fastställda program och inriktningar. Frånvaron av en tydlig programstruktur skulle vidare försvåra den samverkan mellan kommunerna som är nödvändig för att dessa ska kunna erbjuda eleverna ett allsidigt utbud av utbildningar inom gymnasiesärskolan. Nackdelarna med detta alternativ överväger helt klart fördelarna.

Att i stället som i dag välja att anpassa vissa av programmen från gymnasieskolan och utesluta andra skulle begränsa elevernas tillgång till alternativa valmöjligheter. Argument för en sådan lösning är å andra sidan att den yttre likheten mellan skolformerna gör valmöjligheten för elever som har förutsättningar att läsa delar av utbildningen i gymnasieskolan tydliga. För elever som har förutsättningarna är det önskvärt att stimulera en progression inte endast vertikalt i förhållande till studierna i grundsärskolan utan också horisontellt mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan. Frågan är dock om detta står och faller med att programmen har samma namn och samma yttre ramar i de båda skolformerna. Jag menar att det är viktigare att det finns en samstämmighet när det gäller inriktningar och kurser.

Likheten mellan de båda skolformerna kan också tyckas betydelsefull för eleverna av sociala skäl, och då främst för dem med lindrig utvecklingsstörning. Dessa elever vill inte ”vara sär” som de

uttrycker det. Att inte gå i samma skolform som kamraterna på gymnasieskolan skapar känslor av utanförskap och osäkerhet. Utredningen har mött elever som ljuger om vilken skola de går i när de får frågor av andra ungdomar. Om eleven upplever sin skola med negativa förtecken kan det som konsekvens få negativa effekter för elevens studier och kunskapsutveckling.

Det kan å andra sidan vara förvirrande för vissa elever i gymnasiesärskolan att gå på, som de uppfattar, samma program som kamraterna i gymnasieskolan. Det finns elever och föräldrar som uppfattar att eleven i stort sett får samma utbildning som sina kamrater i gymnasieskolan, fast på fyra år i stället för tre. De kan exempelvis ha uppfattningen att eleven på fordonsprogrammet får en utbildning till fordonsmekaniker, när eleven i själva verket blir specialiserad på rekonditionering av fordon eller på däck och hjulbyten. Utredningen har även mött elever och föräldrar som varit övertygade om att eleven har möjlighet att studera vidare på högskolenivå efter sin studier i gymnasiesärskolan.

Samverkan mellan skolformerna gynnas generellt av om programstrukturen är så lika som möjligt. Utöver att bidra till goda valmöjligheter för eleverna innebär detta också att lärares olika ämneskompetenser kan användas inom båda skolformerna samt att lärare kan samverka kring frågor om exempelvis bedömning och betygssättning. De positiva effekterna av en likartad programstruktur bygger dock på att gymnasiesärskolan och gymnasieskolan är lokalmässigt och verksamhetsmässigt samordnad. Om gymnasiesärskolan är särskild från gymnasieskolan genom geografisk placering eller på grund av att skolledning och lärare inte samverkar får de önskade effekterna inte verkligt genomslag, något som är alltför vanligt i dag. Inte heller samverkan står och faller med att programmen är identiska. För de professionella är det definitivt viktigare att det finns tydliga kopplingar mellan skolformerna på inriktnings- och kursnivå.

Det har således funnits argument både för och emot olika lösningar. Mot bakgrund av det begränsade elevunderlaget föreslår jag ett tredje alternativ, en anpassad programstruktur, som ger eleverna fler valmöjligheter än vad som annars skulle varit möjligt. Förslaget bygger på breda program med ett flertal olika inriktningar som innebär ett bredare utbud av utbildningar för elever med utvecklingsstörning än i dag. Detta genom att programmen ska kunna bygga på inslag från flera olika program i gymnasieskolan. Den programstruktur som föreslås möjliggör också att alla relevanta delar

av gymnasieskolan kan anpassas till gymnasiesärskolan. I förslaget som lämnas finns mer eller mindre omfattande inslag från samtliga program i den reformerade gymnasieskolan. Det är enligt min uppfattning viktigare att innehållet i utbildningen kopplas samman med gymnasieskolans än den yttre formen för programmen.

Det är således möjligt att utforma den framtida gymnasiesärskolans program så att eleverna får olika valmöjligheter samt att programmen blir transparenta i förhållande till gymnasieskolan samtidigt som de ger kommunerna goda förutsättningar för samverkan mellan skolformerna och mellan huvudmän.

Inte endast yrkesinriktade program

Tyngdpunkten i den framtida gymnasiesärskolan bör även framgent ligga på yrkesinriktade program, i huvudsak för att det är viktigt att eleverna får en utbildning som ger dem förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden. Vägen till arbetslivet går i många fall via yrkesutbildning i skolan, arbetsplatsförlagt lärande och praktik. En del elever på de yrkesinriktade programmen tillbringar en stor del av sitt sista år i gymnasiesärskolan på en arbetsplats. I vissa fall leder detta till en anställning med lönebidrag.

Ambitionen bör vara att rusta en så stor andel av eleverna som möjligt för ett arbete med eller utan lönebidrag. Företrädare för arbetsgivare har i kontakt med utredningen understrukit att det är viktigt att det är tydligt vilka kunskaper och kompetenser eleverna har med sig från sin utbildning. Det innebär att även om ingångarna till gymnasiesärskolan kommer att vara breda är det en fördel om utgången för den enskilda eleven har en tydlig riktning som kan länkas mot arbetsmarknaden.

Den programstruktur som föreslås syftar till att ge varje elev möjlighet att utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar, vilket de också har rätt till enligt skollagen⁸. Utredningen lämnar i det följande även andra förslag som syftar till att tydliggöra vilka kunskaper och färdigheter varje elev får med sig från sin utbildning. Gymnasiesärskolan kan dock inte ge varje elev en bred yrkeskompetens på det sätt som gymnasieskolans yrkesprogram ska göra. Det handlar i de flesta fall i stället om kunskaper och färdigheter inom avgränsade delar av ett yrkesområde.

⁸ 1 kap. 4 § andra stycket skollagen (2010:800).

Utredningen har medvetet valt att inte snävt anpassa utbudet av program till en efterfrågan som just nu finns på arbetsmarknaden. Det vore att ta ifrån ungdomar med utvecklingsstörning den möjlighet att välja utbildning utifrån intresse och fallenhet som andra ungdomar har. Dessutom är det inte ovanligt att ungdomar efter gymnasiesärskolan får arbete eller sysselsättning inom helt andra områden än inom det program de gått, vilket inte är unikt för ungdomar från gymnasiesärskolan⁹. Utbildningen kan ändå ha fyllt sitt syfte i en vidare mening, genom att rusta den unge för ett vuxenliv i arbete, fritid och boende. Med ett livslångt lärandeperspektiv måste det dessutom vara möjligt att vid behov komplettera sin utbildning i vuxen ålder, bl.a. för att öka förutsättningarna för arbete eller sysselsättning.

Huvudspåret är således att gymnasiesärskolan ska bestå av yrkesinriktade utbildningar. I nuvarande gymnasiesärskola är det endast det estetiska programmet som avviker från detta och inte betraktas som yrkesinriktat. Från elever och föräldrar samt personal har det framförts önskemål om att även elever som söker till gymnasiesärskolan ska ha möjlighet att välja en utbildning som inte är direkt yrkesinriktad. Detta utan att eleven för den skull ska vara hänvisad till det estetiska programmet som passar utmärkt för vissa, dock inte för alla. Det finns elever i gymnasiesärskolan som har ett starkt intresse för samhällsorienterande ämnen och som upplever att de inte får fördjupa sig tillräckligt i dessa. Det är lika svårt för en elev som ska söka till gymnasiesärskolan att veta vad han eller hon vill göra efter skolan som det är för en elev som ska söka till gymnasieskolan.

Det bör därför finnas vägval i gymnasiesärskolan för elever som har ett samhällsintresse, ett intresse för språk och kommunikation eller som behöver tid på sig för att komma fram till vad de ska arbeta med efter sin utbildning. Unga med utvecklingsstörning ska inte behöva ha större framförhållning än andra ungdomar. Liksom andra bör de i stället vid behov kunna komplettera sin utbildning efter gymnasieåldern (se vidare kapitel 9 om gymnasial särsvux).

Den förändring som sedan början av 1990-talet skett av målgruppen för gymnasiesärskolan innebär också att gymnasiesärskolan i dag tar emot elever med delvis andra förutsättningar, andra intressen och andra förväntningar på skolan än tidigare, dvs. elever

⁹ Efter skolan, En utvärdering av gymnasieutbildning, Skolverkets rapport 223 (2002).

som tidigare skulle gått i gymnasieskolan. Trots de skärpningar den nya skollagen innebär vad gäller målgruppen¹⁰ kommer gymnasiesärskolan troligen även fortsatt ta emot elever till de nationella programmen som för femton–tjugo år sedan skulle gått i gymnasieskolan. Det ställer nya krav på utbildningen.

I förslaget till ny programstruktur föreslås mot denna bakgrund ett program inriktat mot samhälle och språk i gymnasiesärskolan. Det ska bland annat ge kunskaper om samhället och samhällets funktioner och kunna ligga till grund för fortsatt utbildning inom särsvux eller hos andra utbildningsanordnare, t.ex. folkhögskolor. Det ska inte vara ett teoretiskt program liknande den nya gymnasieskolans samhällsvetenskapliga program. I gymnasiesärskolan bör utbildningen i stället utformas nära elevernas vardag och innehålla inslag av lärande i arbetslivet. Genom arbetsplatsintroduktion ska eleven samtidigt få pröva vad olika yrkesinriktningar innebär. Elever på programmet ska ha möjlighet att under studierna välja att gå över till något av de yrkesinriktade programmen om de så önskar.

Ambitionen bör även fortsatt vara att så många elever som möjligt söker sig till en lämplig yrkesutbildning som kan leda till ett arbete efter studierna. Även ett program med inriktning på samhälle och språk kan dock ge eleverna en god grund för att fungera i ett framtida arbetsliv.

Att inom de nationella programmen i gymnasiesärskolan i anpassad form erbjuda innehåll från samtliga nationella program i gymnasieskolan innebär att jag valt att inte värdera om olika inriktningar eller program lättare leder till arbete än andra. Den huvudsakliga utgångspunkt för detta är ideologisk. Jag menar att ungdomarna i gymnasiesärskolan så långt möjligt ska ha samma möjligheter som andra ungdomar. Arbetsmarknaden kan dessutom inte ta emot alla ungdomar från gymnasiesärskolan om dessa inriktas mot vad vi i dag ser som arbetsuppgifter. Det blir i stället viktigt att visa att det finns lämpliga arbetsuppgifter även inom andra områden, t.ex. inom äldreomsorgen.

Förslaget till ny programstruktur innebär också att det inom varje program ska vara möjligt att erbjuda en programbreddning inom samhällsorientering eller språk. Eleverna på de övriga programmen ges på detta sätt möjlighet att delta i de programmen-

¹⁰ Om målgruppen se bl.a. avsnitt 2.3.

samma ämnena, men att i stället för att fördjupa en inriktning inom programmet fördjupa sig inom antingen samhällsorientering eller språk.

Förslag till anpassad programstruktur

Innehållet i de nationella programmen i den reformerade gymnasieskolan är utgångspunkt för de nationella program som föreslås för den framtida gymnasiesärskolan. De föreslagna programmen bygger på relevanta delar från ett, två och i vissa fall flera program i gymnasieskolans program. Detta för att begränsa antalet program och skapa flexibilitet inom programmen. Jag föreslår att gymnasiesärskolan ska bestå av följande nio nationella program:

- Administration, handel och varuhantering
- Estetiska verksamheter
- Fastighet, anläggning och bygg
- Fordonsvård och transport
- Hantverk och produktion
- Hotell, restaurang och bageri
- Hälsa, vård och omsorg
- Samhälle och språk
- Skog, mark och djur

Programmen har i förslaget genomgående andra benämningar än i gymnasieskolan. Det ökar tydligheten om att gymnasiesärskolans program är anpassade. Att låta endast ett par program benämnas på samma sätt som program i gymnasieskolan kan lätt leda till missförstånd om att vissa program ligger närmare gymnasieskolan än andra. Det finns dessutom ett egenvärde i att ge gymnasiesärskolans program unika identiteter. Det visar erfarenheter från vissa av dagens specialutformade program.

Förslaget innebär att ungefär trettio av de sextio inriktningar som fastställts för den nya gymnasieskolan anpassas för gymnasiesärskolan. För att öka flexibiliteten föreslås att vissa inriktningar, t.ex. media, ska vara möjliga att läsa inom flera olika program. Inriktningarna ska då vara anpassade till programkaraktären. Ytter-

ligare flexibilitet skapas genom möjlighet till både fördjupning och breddning inom den valda inriktningen.

I de följande redovisas översiktligt de föreslagna programmens innehåll och inriktningar (mer detaljerad redovisning framgår av bilaga 10). Den närmare utformningen med möjliga programfördjupningar och breddningar bör ges sin slutliga utformning av Skolverket.

- Programmet **Administration, handel och varuhantering** motsvarar delar av handels- och administrationsprogrammet samt fordons- och transportprogrammet i den nya gymnasieskolan samt har inslag från det samhällsvetenskapliga programmet.

Den programgemensamma karaktären ska ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter inom handel, administration och varuhantering, som kan fördjupas eller kompletteras inom de olika inriktningarna på programmet.

De programgemensamma karaktärsämnen är arbetsmiljö och säkerhet, bransch- och produktkunskap samt försäljning och kundservice.

Inriktningen *service inom handel* ska ge kunskaper och färdigheter för serviceuppgifter inom exempelvis försäljning, varuhantering och marknadsföring.

Inriktningen *media, information och kommunikation* ska ge kunskaper och färdigheter inom exempelvis layout, tryckteknik och grafisk kommunikation. Inriktningen ska också ge kunskaper om och färdigheter i att använda digitala verktyg och multimedia samt ljud och bild. I utbildningen ska möjligheter ges att praktiskt pröva bildens, textens och ljudets kommunikativa möjligheter. Tillämpningarna inom inriktningen ska främst hämtas från områden som ger programmet sin karaktär, exempelvis marknadsföring inom handel. Utbildningen ska rusta eleverna att kunna arbeta med enklare administrativa arbetsuppgifter, praktisk marknadsföring och enklare dokumentation.

Inriktningen *transport och godshantering* ska ge kunskaper om olika transporttekniker som är vanliga på lager och i samband med varuhantering, t.ex. att köra truck. Inriktningen ska också ge möjligheter till kunskaper och färdigheter i hantering och enklare reparationer av maskiner som används på lager eller inom varuhantering.

Ett serviceinriktat förhållningssätt ska finnas i utbildningen för att utveckla förmågan att kommunicera och samverka med kunder.

Eleverna ska uppfatta sin utbildning som en helhet. Den grundläggande karaktären för programmet ska därför komma till uttryck i programmets samtliga inriktningar.

- Programmet **Estetiska verksamheter** motsvarar i stort det estetiska programmet i den nya gymnasieskolan samt har inslag från det samhällsvetenskapliga programmet och barn- och fritidsprogrammet.

Den programgemensamma karaktären ska ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter inom olika estetiska uttrycksformer, som kan fördjupas eller kompletteras inom de olika inriktningarna på programmet.

De programgemensamma ämnena är arbetsmiljö och säkerhet, estetisk orientering samt kulturhistoria.

Inriktningarna *konst och formgivning*, *dans och teater* samt *musik* ska ge eleverna kunskaper om och utveckla förmågor och färdigheter inom de olika uttrycksformerna. Tillfällen ska ges att skapa, uppleva och tolka de respektive uttrycksformerna.

Inriktningen *estetik och media* ska ge kunskaper om och färdigheter i att använda digitala verktyg och multimedia samt ljud och bild. I utbildningen ska möjligheter ges att praktiskt pröva bildens, textens och ljudets kommunikativa möjligheter. Tillämpningarna inom inriktningen ska främst hämtas från områden som ger programmet sin karaktär, exempelvis för dokumentation och marknadsföring.

Inriktningen *barns lärande och skapande* ska ge kunskaper om barns lärande genom olika skapande verksamheter. Kunskaperna och färdigheterna ska kunna användas inom förskola och fritidshem samt olika fritidsverksamheter för barn.

Utbildningen inom programmet har generellt ingen utpräglad yrkesinriktning men kan leda till deltagande i olika konstnärliga projekt och till fortsatta studier och arbete inom vald inriktning.

Eleverna ska uppfatta sin utbildning som en helhet. Den grundläggande karaktären för programmet ska därför komma till uttryck i programmets samtliga inriktningar.

- Programmet **Fastighet, anläggning och bygg** motsvarar delar av bygg- och anläggningsprogrammet i den nya gymnasieskolan samt har inslag från el- och energiprogrammet och barn- och fritidsprogrammet.

Den programgemensamma karaktären ska ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter inom området fastighet, anlägg-

ning och bygg, som kan fördjupas eller kompletteras inom de olika inriktningarna på programmet.

De programgemensamma ämnena är arbetsmiljö och säkerhet, byggnader och anläggningar samt service och bemötande.

Inriktningarna *fastighet och byggnationer* samt *måleri* ska ge kunskaper om och färdigheter i att kunna utföra enklare reparationer och underhåll på fastigheter, både inomhus och utomhus. Eleverna ska kunna välja, använda och vårda material, verktyg och maskiner som behövs för att utföra arbetsuppgifterna.

Inriktningen *mark och anläggning* ska ge kunskaper om och färdigheter i att utföra enklare markarbeten och underhåll, bl.a. i parkmiljöer. Utbildningen ska också ge kunskaper i hantering av basmaskiner och enklare reparationer på dessa.

Inriktningen *fritids- och idrottsanläggningar* ska ge kunskaper för underhåll och tillsyn av olika fritids- och idrottsanläggningar. Arbete vid sådana anläggningar medför kontakter med de aktiva, ofta barn och unga. Inriktningen ska därför också ge kunskaper om barn och ungdom, samt om kost och hälsa, för att kunna delta i och arbeta med aktiviteter för barn och unga. Inom inriktningen kan också elevers specialintresse för någon idrott få utökat utrymme, eventuellt i form av specialidrott (se vidare avsnitt 7.1).

Eleverna ska uppfatta sin utbildning som en helhet. Den grundläggande karaktären för programmet ska därför komma till uttryck i programmets samtliga inriktningar.

- Programmet **Fordonsvård och transport** motsvarar delar av fordons- och transportprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet samt industritekniska programmet i den nya gymnasieskolan.

Den programgemensamma karaktären ska ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter inom fordons- och transportområdet som kan fördjupas eller kompletteras inom de olika inriktningarna på programmet.

De programgemensamma ämnena är arbetsmiljö och säkerhet, fordon och transporter i samhället, fordonsteknik, verktygs- och materialhantering samt service och bemötande.

Inriktningen *fordon och mobila maskiner* ska ge kunskaper för fordons- och maskinreparationer, biltvätt och rekonditionering samt hjul- och däckservice.

Inriktningen *kaross och lack* ska ge kunskaper för reparationer av fordons kaross genom arbete i plåt och lack.

Inriktningen *transport och gods hantering* ska ge kunskaper för transportarbete med hjälp av olika basmaskiner, t.ex. med truck. Inriktningen ska också ge kunskaper för hantering av gods på lager och olika terminaler.

Inriktningen *verkstadsteknik* ska ge kunskaper om och färdigheter i olika tekniker för arbete i plåt och metall samt svarvning.

Ett serviceinriktat förhållningssätt ska finnas i utbildningen för att utveckla förmågan att kommunicera och samverka med kunder.

Eleverna ska uppfatta sin utbildning som en helhet. Den grundläggande karaktären för programmet ska därför komma till uttryck i programmets samtliga inriktningar.

- Programmet **Hantverk och produktion** motsvarar delar av hantverksprogrammet, estetiska programmet och industritekniska programmet i den nya gymnasieskolan.

Den programgemensamma karaktären ska ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter inom hantverkshistoria och hantverksteknik och produktion som kan fördjupas eller kompletteras inom de olika inriktningarna på programmet.

De programgemensamma ämnena är arbetsmiljö och säkerhet, hantverkskunskap och skapande samt service och bemötande.

Inriktningen *snickeri* ska ge kunskaper om och färdigheter i tillverkningsmetoder och hantering av verktyg och maskiner samt kunskaper om material som används inom branschen. Kunskaper om design och konstruktion ska ges inom inriktningen.

Inriktningen *textil design* ska ge kunskaper om och färdigheter i design, konstruktion, tillverkningsmetoder och hantering av verktyg och maskiner samt kunskaper om material som används inom textilbranschen.

Inriktningen *övriga hantverk* ska ge kunskaper om och färdigheter i hantering av verktyg och material samt om design och konstruktion som förekommer inom ett valt hantverk.

Inriktningen *industriell produktion* ska ge grundläggande kunskaper om och färdigheter i industriell produktion. Genom specialisering inom valt område t.ex. plåtbearbetning, textil och konfektion eller trä ska eleverna få kompetens att så självständigt som möjligt kunna arbeta inom något av yrkesområdena.

Ett serviceinriktat förhållningssätt ska finnas i utbildningen för att utveckla förmågan att kommunicera och samverka med kunder.

Eleverna ska uppfatta sin utbildning som en helhet. Den grundläggande karaktären för programmet ska därför komma till uttryck i programmets samtliga inriktningar.

- Programmet **Hotell, restaurang och bageri** motsvarar delar av hotell- och turismprogrammet och restaurang- och livsmedelsprogrammet i den nya gymnasieskolan samt har inslag från det samhällsvetenskapliga programmet.

Den programgemensamma karaktären ska ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter inom hotell, restaurang och bageri som kan fördjupas eller kompletteras inom de olika inriktningarna på programmet.

De programgemensamma ämnena är arbetsmiljö och säkerhet, hygienkunskap, livsmedelkunskap samt service och bemötande.

Inriktningen *bageri och konditori* ska ge kunskaper om och färdigheter i framställning av bageri- och konditorivaror samt för service inom området, t.ex. lokalvård, dukning och servering.

Inriktningen *kök och matsal* ska ge kunskaper om och färdigheter i livsmedelshygien, dukning och servering.

Inriktningen *matlagning* ska ge kunskaper om och färdigheter i att laga mat och i uppläggning av mat.

Inriktningen *hotellservice* ska ge kunskaper om och färdigheter i våningsservice och gästservice.

Ett serviceinriktat förhållningssätt ska finnas i utbildningen för att utveckla förmågan att kommunicera och samverka med kunder.

Eleverna ska uppfatta sin utbildning som en helhet. Den grundläggande karaktären för programmet ska därför komma till uttryck i programmets samtliga inriktningar.

- Programmet **Hälsa, vård och omsorg** motsvarar delvis vård- och omsorgsprogrammet samt barn- och fritidsprogrammet i den nya gymnasieskolan samt har inslag från gymnasieskolans restaurang och livsmedelsprogram.

Den programgemensamma karaktären ska ge eleverna kunskaper och färdigheter i service och omsorg inom fritids- och vårdsektorn som kan fördjupas eller kompletteras inom de olika inriktningarna på programmet.

De programgemensamma ämnena är arbetsmiljö och säkerhet, kost och hälsa, människan – behov och villkor i olika åldrar – samt service och bemötande.

Inriktningen *fritid och hälsa* ska ge kunskaper för serviceinriktat arbete inom fritidssektorn. Inriktningen ska ge kunskaper om barn

och ungdom, kost och hälsa. I inriktningen fritid och hälsa kan också elevers specialintresse för någon idrott få utökat utrymme.

Inriktningen *barn och unga* ska ge kunskap för att i ett arbetslag delta i omsorgsarbete med barn och unga. Kunskaper i bild och skapande, musik och sång samt drama ligger till grund för arbete med skapande verksamheter tillsammans med barn.

Inriktningen *äldre* ska utveckla kunskaper om vård, omsorg och omvårdnad av äldre. Utbildningen ska betona mänsklig värdighet, livskvalitet och välbefinnande. Utbildningen ska leda till kunskaper och färdigheter för arbete med äldre, t.ex. inom äldreomsorgen.

Inriktningen *mat i omsorgen* ska ge kunskaper om och färdigheter i hantering av mat, dukning och servering. Inom inriktningen finns möjlighet till fördjupning i matlagning som ska ge kunskaper i att laga mat och i uppläggning av mat. Inriktningen ska präglas av programmets karaktär och ge kunskaper för arbetsuppgifter som syftar till att ge personligt stöd samt hjälp med hushållsuppgifter men också för serviceinriktat praktiskt arbete inom t.ex. äldreboenden.

Ett serviceinriktat förhållningssätt ska finnas i utbildningen för att utveckla förmågan att kommunicera och samverka med olika människor.

Eleverna ska uppfatta sin utbildning som en helhet. Den grundläggande karaktären för programmet ska därför komma till uttryck i programmets samtliga inriktningar.

- Programmet **Samhälle och språk** motsvarar delvis det samhällsvetenskapliga programmet och det humanistiska programmet i den nya gymnasieskolan samt har inslag från det naturvetenskapliga och tekniska programmet.

Den programgemensamma karaktären ska ge eleverna ökad kunskap om och förståelse för samhället och dess betydelse för människans liv. Genom den allmänbildning som programmet ger underlättas att i ett senare skede kunna välja yrkesinriktning. Programmet ger möjlighet till en utbildning inom gymnasiesärskolans ram som inte är direkt yrkesinriktad.

De programgemensamma ämnena är arbetsliv, lagar och bestämmelser samt språk och kultur.

Inriktningen *samhällsorientering* ska ge kunskaper om samhället, i Sverige och världen i övrigt, och förstärka förståelsen för människors olika livsvillkor. Utbildningen ska också behandla frågor om demokrati, kommunikation, etik, genus och miljö. Utbildningen

ska ge kunskaper om människors samspel i olika sammanhang. Genom utbildningen ska eleverna få möjlighet att utveckla sin förståelse av människors agerande som individer men också av människors agerande i grupp.

Inriktningen *språk* ska utveckla elevernas förmåga att skriva, läsa, tolka och förstå olika texter. Inriktningen ska också ge eleverna möjlighet att utveckla enkla kommunikativa kunskaper i moderna språk. Utbildningen ska också ge kunskaper om människors liv och kultur inom valt språkområde.

Inriktningen *media, information och kommunikation* ska ge kunskaper om och färdigheter i att använda digitala verktyg och multimedia samt ljud och bild. Utbildningen ska ge kunskaper om mediernas roll i samhället och hur reklam och information påverkar samhället. I utbildningen ska möjligheter ges att praktiskt pröva bildens, textens och ljudets kommunikativa möjligheter.

Inriktningen *natur och samhälle* ska ge kunskaper om hur samhällsutveckling har påverkat och påverkar vår natur särskilt inom frågor som rör miljö och hållbar utveckling.

Inom programmet ska finnas möjlighet att läsa fördjupade kurser inom de gymnasiesärskolegemensamma ämnena.

Eleverna ska uppfatta sin utbildning som en helhet. Den grundläggande karaktären för programmet ska därför komma till uttryck i programmets samtliga inriktningar.

- Programmet **Skog, mark och djur** motsvarar delvis naturbruksprogrammet samt fordons- och transportprogrammet i den nya gymnasieskolan.

Den programgemensamma karaktären ska ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter inom natur och miljö samt naturbruksteknik som kan fördjupas eller kompletteras inom de olika inriktningarna på programmet.

De programgemensamma ämnena är arbetsmiljö och säkerhet, natur och miljö samt naturbruk.

Inriktningen *djur* ska ge kunskaper om djur och djurs beteende och behov. Kunskaperna ska bidra till en god djurhållning vid arbete på t.ex. hunddagis eller katthem. Kunskaper i hästhållning kan omfatta både rid- och körkunskaper vilket möjliggör arbete på hästgårdar och i ridhus.

Inriktningen *fiske och vattenvård* ska ge kunskaper om miljö och ekosystem. Utbildningen ska ge kunskaper om verksamheter som

inrymmer naturupplevelser och rekreation. Kunskaperna kan leda till arbete med service och naturvård inom t.ex. fisketurism.

Inriktningen *skog och lantbruk* ska ge kunskaper om mark, växter och djur samt deras betydelse för naturbruk, miljö och människor. Inriktningen ska dessutom ge kunskaper i hantering och enklare reparationer av de basmaskiner som används inom skog, lantbruk och landskapsvård. Utbildningen ska ge kunskaper om växtodling och djurhållning inom lantbruk.

Inriktningen *trädgård* ska ge kunskaper om växter och växtmiljöer. Utbildningen ska betona kunskaper om och färdigheter i odling och skötsel av trädgårdsanläggningar och utemiljöer. I dessa kunskaper ingår hantering av de basmaskiner som används inom trädgårdsarbete.

Inriktningen *mark och anläggning* ska ge kunskaper och färdigheter som utvecklar förmågan att sköta grönytor och andra utemiljöer. Utbildningen ska ge kunskaper i hantering och underhåll av de mobila maskiner som används i arbete med skötsel av t.ex. gaturum och parker.

Ett serviceinriktat förhållningssätt ska finnas i utbildningen för att utveckla förmågan att kommunicera och samverka med olika människor.

Eleverna ska uppfatta sin utbildning som en helhet. Den grundläggande karaktären för programmet ska därför komma till uttryck i programmets samtliga inriktningar.

Gymnasiesärskolegemensamma ämnen

I dag har gymnasiesärskolan och gymnasieskolan samma kärnämnen – svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, samhällskunskap, naturkunskap, religionskunskap, idrott och hälsa samt estetisk verksamhet¹¹. I den nya gymnasieskolan kommer estetisk verksamhet utgå och ersättas med historia¹². Historia är ett lika viktigt ämne för elever i gymnasiesärskolan som för elever i gymnasieskolan. Jag föreslår därför att historia införs som gemensamt ämne även i den nya gymnasiesärskolan.

Estetisk verksamhet ger viktiga redskap för kommunikation och uttryck av elevernas tankar och upplevelser. Jag föreslår därför att

¹¹ För gymnasiesärskolan: 19 kap. 3 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni tillämpas 1 kap. 2 § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan. För gymnasieskolan: Bilaga 2 till skollagen (1985:1100) i sin lydelse till 1 mars 2010.

¹² Bilaga 3 till skollagen (2010:800).

detta ämne ska finnas kvar som gemensamt ämne i gymnasiesärskolan, trots att det inte kommer att vara det i den nya gymnasieskolan. Denna anpassning till gymnasiesärskolan kan enligt min uppfattning ske utan att det görs avkall på att utbildningen i gymnasiesärskolan så långt möjligt ska motsvara den som ges i gymnasieskolan.

Utredningen har också fått propåer om att införa geografi som gemensamt ämne i gymnasiesärskolan. Det är ett konkret ämne som därför är bra att knyta an till vid undervisningen i andra samhällsorienterande ämnen. Inrättandet av ett program med en inriktning mot samhällsorientering innebär dock att det i den framtida gymnasiesärskolan kommer att finnas kurser i geografi som ska kunna läsas också inom ramen för programbreddningen eller inom elevens individuella val. Jag anser därför inte att geografi ska vara ett gymnasiesärskolegemensamt ämne.

Som i dag ska utöver gemensamma ämnen i gymnasiesärskolan finnas ämnen som ger programmet sin karaktär samt elevens individuella val. Dessutom ska ingå ett gymnasiesärskolearbete (se avsnitt 4.2.1).

Stora möjligheter till individuella anpassningar inom de nationella programmen

Avsikten är att en större andel av eleverna i gymnasiesärskolan än i dag ska kunna få sin utbildning inom den framtida gymnasiesärskolans nationella program. Genom att skolformen i det fortsatta föreslås bli poäng- och kursindelad (se vidare avsnitt 4.2.4) läggs grunden för att i den individuella studieplanen (se vidare avsnitt 4.3) besluta om anpassad studiegång för den elev som inte har förutsättningar att klara undervisningen inom alla kurser på de nationella programmen, men som kan göra det i en rimlig omfattning. Det ska också vara möjligt att kombinera utbildningen på ett nationellt program med att läsa vissa ämnesområden på träningsprogrammet, eller vice versa.

Möjlighet att läsa kurser i gymnasieskolan

De formella förutsättningarna för samverkan mellan skolformerna är redan goda. I dag gäller att en elev som går på ett nationellt eller specialutformat program i gymnasiesärskolan får läsa kurser enligt

gymnasieskolans kursplaner i karaktärsämnen som har en yrkesinriktad eller estetisk profil, om rektorn bedömer att eleven kan klara av det¹³. Med den nya skollagen (2010:800) utvidgas denna möjlighet till att få läsa kurser enligt gymnasieskolans ämnesplaner, fortfarande under förutsättning att rektorn bedömer att eleven kan klara av detta¹⁴. Detta innebär att det kommer att bli möjligt för elever i gymnasiesärskolan att läsa alla typer av kurser i gymnasieskolan.

Möjligheten att få läsa alla typer av ämnen i gymnasieskolan är värdefull för elever från gymnasiesärskolan, t.ex. för elever med ojämn begåvningsprofil som trots att de tillhör gymnasiesärskolans målgrupp ändå kan klara vissa ämnen i gymnasieskolan. För kärnämnen löses det i dag genom att elever utnyttjar möjligheten att pröva för att få betyg. Om en elev kan nå målen i flera ämnen och kurser i gymnasieskolan finns dock anledning att ifrågasätta om eleven tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan. Att elever med autism och autismsliknande tillstånd som inte har en utvecklingsstörning i framtiden inte längre kommer att tillhöra gymnasiesärskolans målgrupp kommer troligen begränsa antalet elever för vilka det blir aktuellt att läsa gymnasiegemensamma ämnen.

Undervisningen av elever från gymnasiesärskolan som följer gymnasieskolans ämnesplaner ger tillfälle till samverkan mellan skolformerna. Att en elev får läsa kurser enligt gymnasieskolans ämnesplaner innebär emellertid inte med automatik att eleven läser dessa kurser i gymnasieskolan. Det är en möjlighet, en annan är att elever får stöd för att klara kursen inom gymnasiesärskolan. Det ställer i så fall krav på ämneskompetens. Hur undervisningen organiseras är dock en fråga som måste lösas lokalt med hänsyn till både de lokala och den enskilde elevens förutsättningar. Samverkan kan ske på elevnivå, så att eleven läser vissa kurser i gymnasieskolan, eller på skolnivå, kring skolans lärarresurs.

Programstrukturen får inte förhindra inkludering

Det finns i dag enstaka exempel på inkluderande modeller där en grupp elever som är inskrivna i gymnasiesärskolan går i en klass i gymnasieskolan. Det mest uppmärksammade gäller utbildningen på estetiskt program i Helsingborgs kommun. I detta exempel går i

¹³ 5 kap. 2 a § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

¹⁴ 19 kap. 5 § skollagen (2010:800).

varje årskurs 4–5 elever inskrivna i gymnasiesärskolan i samma klass som ett tjugotal elever i gymnasieskolan. I och med att gymnasiesärskoleeleverna har fler timmar undervisning per vecka än gymnasieeleverna kan de få stöd av specialpedagog att förbereda och efterarbeta lektionerna. De kan också få separat undervisning i kärnämnen. Det ingår också att läromedel och skrivningar anpassas.

Det är angeläget att den framtida gymnasiesärskolans programstruktur inte i onödan försvårar denna typ av mer inkluderande modeller för undervisningen av elever som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan. Samstämmigheten på inriktningsnivå, där ett trettiotal av de totalt sextio inriktningar som finns i den nya gymnasieskolan har anpassats till gymnasiesärskolan, ger goda möjligheter att etablera inkluderande modeller. En total överensstämmelse kan dock aldrig uppnås. Då hade vi inte två olika skolformer.

Liksom i dag kommer gymnasiesärskoleelever i sådana inkluderande modeller möta kurser för vilka det inte finns ämnesplaner i gymnasiesärskolan. I sådana fall kan gymnasiesärskoleeleverna antingen undantas från just denna kurs eller kan en lokalt initierad ämnesplan utarbetas samt prövas och eventuellt godkännas av Skolverket. Successivt kommer det på detta sätt visa sig vilka ytterligare kurser i gymnasieskolan som det finns behov att anpassa för elever i gymnasiesärskolan, utöver de som redan ingår i gymnasiesärskolan.

4.2.3 Träningsprogrammet

Förslag: I gymnasiesärskolan ska det finnas ett träningsprogram för elever som inte kan följa undervisningen på ett nationellt program. Programmet ska ersätta dagens individuella program.

Programmet ska även fortsatt kunna stimulera eleven att senare gå över till ett nationellt program. En elev som har gått ett år på träningsprogrammet ska i så fall ha möjlighet att läsa fyra år på ett nationellt program.

Indelningen i yrkesträning och verksamhetsträning ska tas bort, liksom begreppen yrkesträning och verksamhetsträning. Det gäller även formuleringen om att möta elevens speciella utbildningsbehov.

Gymnasiesärskolans träningsprogram ska bestå av ämnesområdena Estetisk verksamhet, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Natur och miljö, Individ och samhälle samt

Språk och kommunikation. Ämnesområdena ska följa upp innehållet i de kursplaner som används i grundsärskolans inriktningsträningsskola.

Ämnesplanerna för ämnesområdena inom träningsprogrammet ska ha två kravnivåer – en nivå för grundläggande kunskaper och en nivå för fördjupade kunskaper.

Utredningens uppdrag har bland annat varit att kartlägga och utifrån såväl pedagogiska, sociala som ekonomiska aspekter göra en bedömning av om yrkesträning och verksamhetsträning inom det individuella programmet i gymnasiesärskolan svarar mot berörda elevgruppers behov och eventuellt lämna förslag till förändringar.

Forskarnas studier och utredningens egna resultat och iakttagelser pekar på att de personella och ekonomiska resurserna i gymnasiesärskolans individuella program motsvarar behoven. Det är tillfredsställande att konstatera att de elever som har de allra största behoven är prioriterade. Forskarna konstaterar dock samtidigt att det i andra avseenden återstår mycket arbete och krävs åtgärder på olika nivåer i systemet. Trots att det finns resurser för denna elevgrupp är lokalerna inte alltid anpassade efter elevernas behov. Många gånger kan detta ha att göra med att det individuella programmet elever inte så sällan tvingas byta lokaler vid omstruktureringar av skolan, då det är lättast att flytta en liten verksamhet. Framför allt verksamhetsträningens elever tenderar dessutom att placeras i lokaler skilt från den skola de tillhör. Detta leder till att ambitioner om samverkan inom gymnasiesärskolan respektive mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan försvåras.

Enligt forskarnas bedömningar finns även en tendens att eleverna på det individuella programmet inte i tillräcklig grad utmanas i sin kunskapsmässiga utveckling. Ett annat utvecklingsområde gäller behovet av kompetensutveckling för såväl elevassistenter, lärare, andra pedagoger och skolledare som för ansvariga tjänstemän och politiker.

Det bör påpekas att de olika studier som genomförts av forskare vid tre universitet och högskolor är intervjustudier genomförda på ett begränsat antal skolor. Det handlar således inte om statistiskt säkerställda data. Där de olika studiernas iakttagelser sammanfaller trots att de besökt olika skolor och intervjuat olika målgrupper bör ändå slutsatser kunna dras med dessa som stöd.

Utvecklingen av andelen elever på det individuella programmet (se avsnitt 3.2) är ytterligare en viktig utgångspunkt vid utformningen av den framtida utbildningen för de elever som inte kan följa utbildningen på gymnasiesärskolans nationella program. Till följd av att andelen elever av en årskull som går i gymnasiesärskolan har ökat så mycket totalt under de senaste femton–tjugo åren har också andelen elever på det individuella programmet minskat drastiskt, från drygt hälften av eleverna i början av 1990-talet till 36 procent läsåret 2009/10. De nytillkomna eleverna har ju i första hand tagits emot på de nationella programmen. Det har emellertid även skett en överströmning av elever till det individuella programmet, som har ökat från 0,4 procent i början av 1990-talet till 0,6 procent av en årskull, vilket innebär en femtioprocentig ökning. Förklaringen är troligen att den redan stora spridningen i elevernas förutsättningar på de nationella programmen över tid blivit ännu större.

Flertalet elever som gått i den obligatoriska särskolans träningskola tas emot på gymnasiesärskolans individuella program. Där tas även emot elever från grundsärskolan. Konsekvensen är att andelen elever av en årskull i träningskolan är lägre än andelen på gymnasiesärskolans individuella program, 0,45 procent jämfört med 0,60 procent.

Med den begränsning av målgruppen för gymnasiesärskolan som den nya skollagen innebär, där autism och autismsliknande tillstånd endast kommer att utgöra grund för placering i gymnasiesärskolan om det också föreligger en utvecklingsstörning, bör den stora spridningen av elevernas förutsättningar på de nationella programmen minska något. Utredningens förslag innebär dessutom att utbildningen på de nationella programmen i gymnasiesärskolan ska kunna anpassas individuellt i högre grad än i dag. Sammantaget innebär detta att förutsättningarna bör öka för elever i gränsytan mellan dagens nationella och individuella program att i framtiden följa utbildningen på nationella program.

Utbildningens inriktning

Gymnasiesärskolans individuella program kan i dag rymma en varierande verksamhet. Enligt den nya skollagen (2010:800) ska ett individuellt program ge eleven yrkesträning eller verksamhetsträning eller på annat sätt möta elevens speciella utbildningsbehov¹⁵. Pro-

¹⁵ 19 kap. 6 § skollagen (2010:800).

grammet kan även stimulera eleven och ge kunskap för att eleven senare ska gå kunna över till ett nationellt program i gymnasiesärskolan. Detta innebär i sak ingen förändring i förhållande till dagens inriktning av det individuella programmet.

Spännvidden i vad som avses framgår av Skolverkets programhäfte med kursplaner och kommentarer¹⁶. Enligt dessa ska en ledstjärna för utbildningen på det individuella programmet vara att lära för livet. Ett berikat vuxenliv, inte skolframgång, är enligt verket det yttersta målet för programmets ämnen. Samtidigt konstateras att det individuella programmet är möjligheternas program och att begränsningarna är få. Det är t.ex. möjligt att läsa yrkeskurserna på nationellt program och kärnämnescurserna inom det individuella programmets ram.

Den absoluta merparten av eleverna på det individuella programmet återfinns i dag antingen på programmets yrkesträning eller dess verksamhetsträning. Det är ovanligt att elever tas emot på det individuella programmet specifikt i syfte att senare gå över till nationellt program i gymnasiesärskolan. Även om det inte är vanligt förekommer det dock att elever går över till ett nationellt program, som en konsekvens av en fortlöpande uppföljning av elevens kunskapsutveckling i förhållande till målen för utbildningen.

Det förekommer också att elever tas emot på det individuella programmet för att möta speciella behov hos eleven. Orsakerna är väldigt varierande. I vissa fall handlar det om elever som behöver kombinera ämnen från ett nationellt program i gymnasiesärskolan med det individuella programmets kursplaner i främst kärnämnen. Det finns också exempel på att elever som är mottagna i gymnasiesärskolan och läser vissa ämnen på gymnasieskolan är mottagna på det individuella programmet med stöd av formuleringen om att möta speciella behov hos eleven. Det är dock inte förenligt med bestämmelserna, då det endast är elever på de nationella programmen i gymnasiesärskolan som har möjlighet att läsa ämnen enligt gymnasieskolans kursplaner¹⁷. I de fall det ändå sker handlar det troligen om elever med autism eller autismliknande tillstånd som i framtiden inte kommer att tas emot i gymnasiesärskolan i samma utsträckning som nu.

Det är önskvärt att öka tydligheten om programmets inriktning. Jag föreslår därför att det framtida träningsprogrammet ska ta emot

¹⁶ GySär 2002:02

¹⁷ 19 kap. 5 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 5 kap. 2 a § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

elever som inte kan följa undervisningen på ett nationellt program. I gruppen elever som på grund av utvecklingsstörning inte kan följa undervisningen på ett nationellt program finns, som på de nationella programmen, elever med ytterligare funktionsnedsättningar. Dessa kan tillsammans med utvecklingsstörningen innebära en sammansatt komplexitet som ställer krav på särskilda pedagogiska anpassningar av undervisningen. Långt ifrån alla elever med flerfunktionsnedsättning ingår emellertid i målgruppen för träningsprogrammet. En elev i gymnasiesärskolan som utöver utvecklingsstörning har exempelvis ett rörelsehinder eller en dyslexi ska precis som en elev i gymnasieskolan få stöd för att gå på ett nationellt program, om eleven i övrigt har förutsättningar att följa undervisningen där.

Den framtida gymnasiesärskolan ska erbjuda en sådan flexibilitet att en elev antingen ska kunna vara mottagen på träningsprogrammet och läsa kurser på nationellt program eller vara mottagen på ett nationellt program och läsa vissa ämnesområden på träningsprogrammet. Detta måste avgöras från fall till fall och utgå från var eleven har merparten av sin utbildning. Denna typ av individuellt formade utbildningar ska framgå i elevens individuella studieplan (se vidare avsnitt 4.3). En elev som mottagits på träningsprogrammet ska ha möjlighet att byta till nationellt program om det visar sig att eleven har förutsättningar för det. Utbildningen bör därför liksom i dag kunna syfta till att stimulera elever som har förutsättningar för detta att gå över till nationellt program. Det ska framgå av bestämmelserna att en elev som har gått ett år på träningsprogrammet måste ha möjlighet att läsa fyra år på ett nationellt program.

Formuleringen om att möta speciella behov hos eleven bör däremot tas bort ur bestämmelserna. Den nya gymnasiesärskolan ska vara så flexibel och ge så stora möjligheter till individuella anpassningar av utbildningen att bestämmelsen inte behövs. Vissa elever som med nuvarande bestämmelser tas emot på gymnasiesärskolans individuella program bör enligt min uppfattning i den framtida gymnasiesärskolan höra hemma på något av de nationella programmen. Den kursindelade gymnasiesärskolan som föreslås ska göra det möjligt att på de nationella programmen möta elever med mycket varierande förutsättningar. Det ska också vara möjligt att inom en individuell studieplan läsa ämnen enligt gymnasieskolans ämnesplaner.

Indelningen i yrkesträning och verksamhetsträning tas bort

För elever med utvecklingsstörning präglas skolsystemet av olika gränser. Den mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan har stor betydelse eftersom mottagandet av en elev i gymnasiesärskolan som inte tillhör målgruppen kan få livslånga konsekvenser. Gränser inom gymnasiesärskolan och till och med inom det individuella programmet inom dagens gymnasiesärskola fyller däremot inte samma funktion, särskilt inte när dessa gränser av många uppfattas som otydliga och otidsenliga. Tvärtom förhindrar de den flexibilitet som eftersträvas. Jag föreslår därför att indelningen i yrkesträning och verksamhetsträning tas bort ur regelverket. Det gäller följaktligen också begreppen yrkesträning och verksamhetsträning.

Skillnaden mellan yrkesträning och verksamhetsträning är i formell mening att utbildningen på yrkesträningen består av ämnen som ska betygsättas medan utbildningen på verksamhetsträningen består av ämnesområden som inte betygsätts. Vissa anser också att gränsen kan dras genom att yrkesträningen riktar sig till elever med måttlig utvecklingsstörning och verksamhetsträningen till dem med grav utvecklingsstörning.

I praktiken har det emellertid visat sig att gränsen mellan yrkesträningen och verksamhetsträning i många fall är svår att dra. Det framgår av forskarnas studier och från utredningens skolbesök. Vi har vid våra besök mött exempel både på skolor där gränsdragningen uppfattas som självklar och sådana där den uppfattas som otydlig och näst intill omöjlig. Det är inte ovanligt att skolorna ser ett behov av att kunna kombinera yrkesträningen och verksamhetssträningen. I den nya skollagen (2010:800) finns också en särskild bestämmelse som innebär att rektorn, med hänsyn till elevens förutsättningar, ska få besluta att en elev ska få läsa en kombination av ämnen och verksamhetsområden inom yrkesträningen och verksamhetsträningen¹⁸. I praktiken sker detta redan i dag, fast då med stöd i bestämmelsen om att möta speciella behov hos eleven.

Utredningen har också konstaterat att yrkesträningen har påtagligt olika karaktär i olika skolor. I vissa skolor svarar den i viss mån mot att i reell mening vara en yrkesträning. Utbildningen har i dessa fall tydliga kopplingar till nationella yrkesprogram. Ibland förekommer också viss praktik. I andra skolor befinner sig yrkesträningen och verksamhetsträningen nära varandra, både vad gäller

¹⁸ 19 kap. 7 § andra stycket skollagen (2010:800).

vilka elever som mottagits och vad gäller den verksamhet som bedrivs.

I stort sett samtliga källor menar att begreppen yrkesträning och verksamhetsträning saknar relevans. Det gäller särskilt för yrkesträningen. I stort sett alla elever på yrkesträningen förbereds i praktiken inte för ett framtida yrkesliv. Begreppet yrkesträning uppfattas därför som en form av falsk marknadsföring. Vilken verksamhet verksamhetsträning syftar på är mycket oklart.

Ämnesområden

Den framtida gymnasiesärskolans träningsprogram föreslås bestå av ämnesområden, på motsvarande sätt som för dagens verksamhetsträning och för grundsärskolans inriktningsträningsskola. Det markerar den föreslagna inriktningen och avgränsningen av träningsprogrammet, dvs. att erbjuda en anpassad utbildning för elever som inte ens med en anpassad studiegång kan följa utbildningen på ett nationellt program. Elever som har förutsättningar för det ska dock kunna läsa ämnen från de nationella programmen. I och med att de nationella programmen föreslås bli kursindelade med en möjlighet till progression bör i dessa fall kurserna på lägsta nivån vara lämpliga.

Variationen mellan olika elevers förutsättningar kommer att vara stor även inom det framtida träningsprogrammet. Skolverket har redovisat¹⁹ att man avser att fastställa två nivåer för kunskapskraven i den framtida grundsärskolans inriktningsträningsskola. Jag föreslår att även ämnesplanerna för ämnesområdena inom träningsprogrammet ska ha två kravnivåer – en nivå för grundläggande kunskaper och en nivå för fördjupade kunskaper. Grundläggande kunskaper ska ange den nivå som alla elever förväntas uppnå medan fördjupade kunskaper ska ange nivån för de elever som kan komma längre i sin kunskapsutveckling. Skälen till detta är att bättre kunna möta varje elevs behov av utmaningar i lärandet och att möta spridningen i elevgruppen.

De ämnesområden som föreslås för gymnasiesärskolans träningsprogram är Estetisk verksamhet, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Natur och miljö, Individ och samhälle samt Språk och kommunikation. Ämnesområdena ska följa upp innehållet i de kursplaner som används i grundsärskolans inriktningsträningsskola.

¹⁹ *Nya kursplaner och kunskapskrav för obligatoriska sarskolan*, Redovisning av regeringsuppdrag, Skolverket, (dnr U2009/312/S), sid.5.

I det följande redogörs för ett tänkt huvudsakligt innehåll för de olika ämnesområdena. För alla ämnesområdena gäller att undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar. Innehållet i ämnesområdena bör fastställas av Skolverket.

Ämnesområdet *Estetisk verksamhet* ska bland annat utveckla förmåga och kunskaper i att använda olika estetiska uttrycksformer som bild, dans, hantverk, musik eller teater.

Ämnesområdet *Hem- och konsumentkunskap* ska bland annat ge kunskaper och färdigheter som eleven behöver för sitt boende. I ämnesområdet ingår kunskaper i matlagning, skötsel av bostaden, tvätt och hygien. I ämnesområdet ska kunskaper i matematik anknyta till elevens framtida vuxenliv.

Ämnesområdet *Idrott och hälsa* ska bland annat ge kunskaper och färdigheter som utvecklar elevernas kroppsuppfattning, motorik, kondition och styrka. I ämnesområdet ingår också att väcka intresse för olika friluft- och motionsaktiviteter som kan bidra till att ta egna initiativ på fritiden.

Ämnesområdet *Natur och miljö* ska bland annat ge kunskaper som baseras på naturvetenskap och teknik. Kunskaper om växter, djur och det ekologiska samspelet i naturen samt miljö- och energifrågor har en central roll inom ämnesområdet.

Ämnesområdet *Individ och samhälle* ska bland annat ge kunskaper som ger förutsättningar att aktivt delta i samhällslivet samt utveckla förmågan att påverka den egna livssituationen. I ämnesområdet ingår kunskaper om historiska händelser och geografiska begrepp. Kunskaper om och färdigheter i att använda samhällets tjänster och service ska också ingå i ämnesområdet.

Ämnesområdet *Språk och kommunikation* ska bland annat ge kunskaper som fördjupar elevens förmåga att kommunicera och samspela med andra i så många sammanhang som möjligt. I undervisningen ska eleven ges möjligheter att uppleva och utveckla förståelse för olika texter och därigenom öka sin förmåga att använda ord, begrepp och symboler. I ämnesområdet ingår att eleven ges kunskaper i den engelska som ungdomar möter i olika sammanhang. För elever med ett annat modersmål ska utbildningen inom ämnesområdet bidra till att ord- och begreppsförståelse utvecklas både på svenska och på modersmålet. Kunskaper och färdigheter i att använda kommunikativa hjälpmedel ska ges inom ämnesområdet.

Varför benämningen träningsprogram?

Programmet föreslås få benämningen träningsprogram. Det tydliggör kopplingen till den framtida grundsärskolans inriktning träningskola. Det innebär inte att det måste finnas en absolut överensstämmelse mellan målgruppen för träningskolan och träningsprogrammet. Benämningen träningsprogram gör det dock tydligare att det finns utbildning på träningsnivå i såväl grundsärskolan, gymnasiesärskolan som inom den särskilda utbildningen för vuxna (om särskilt, se vidare kapitel 9).

Att behålla benämningen individuellt program har övervägts. Det svarar på ett sätt väl mot grundtankarna bakom det tänkta programmet, där utbildningen i genuin mening ska anpassas efter varje elevs förutsättningar och behov. Den starkaste invändningen mot benämningen individuellt program är att även utbildningen på de nationella programmen i hög grad ska vara individuellt anpassade.

I den framtida gymnasieskolan ersätts det individuella programmet med fem introduktionsprogram²⁰. Inriktningen och utformningen av dessa har inte någon direkt motsvarighet i gymnasiesärskolan, varför benämningen inte är ett bra alternativ för utbildningen i gymnasiesärskolan.

4.2.4 Poängplan och kursindelning

Förslag: Den garanterade undervisningstiden i gymnasiesärskolan ska fortsatt vara 3 600 timmar fördelade på fyra år. Det ska gälla för såväl nationella program som träningsprogram.

En poängplan om 3 000 gymnasiesärskolepoäng ska ersätta timplanen för gymnasiesärskolans nationella program. Poängplanen ska ange en omfattning av kursernas kunskapsinnehåll i poäng. Ett ämne ska kunna bestå av flera kurser där betyg sätts efter avslutad kurs.

De ska förtydligas i bestämmelserna att kommunen har möjlighet att erbjuda ytterligare ett år inom gymnasiesärskolan.

Bedömning: En poäng- och kursindelning av de nationella programmen i gymnasiesärskolan ökar möjligheterna att möta varje elev på hans eller hennes nivå och bygga in en tydlig progression i utbildningen.

²⁰ 17 kap. skollagen (2010:800).

I gymnasiesärskolan är i dag den minsta garanterade undervisningstiden 3 600 timmar.²¹ I det regelverk som ska tillämpas från och med 1 juli 2011 saknas bestämmelse om den garanterade undervisningstiden för verksamhetsutövningen, vilket måste vara ett förbiseende. Av den nya skollagen (2010:800) och bilagorna 2 och 3 till den nya gymnasieförordningen (2010:2039) framgår annars timplanen för de fyraåriga nationella och specialutformade programmen samt timplanen för yrkesträning inom gymnasiesärskolans individuella program. Av timplanen framgår den garanterade undervisningstiden samt hur undervisningstiden i timmar om 60 minuter ska fördelas på utbildningens olika ämnen.²²

I gymnasieskolan anges i stället kursernas studieomfattning i gymnasiepoäng²³. En fullständig gymnasieutbildning på ett nationellt program i den nya gymnasieskolan ska, liksom i dag, bestå av 2 500 gymnasiepoäng. Elever på den nya gymnasieskolans estetiska program, naturvetenskapsprogram och samhällsvetenskapsprogram har rätt till minst 2 180 undervisningstimmar och elever på övriga program har rätt till 2 430 undervisningstimmar om 60 minuter (garanterad undervisningstid). Det finns således inte en omedelbar överensstämmelse mellan gymnasiepoäng och undervisningstimmar i gymnasieskolan.

I gymnasieskolans kursplaner anges kursernas omfattning i gymnasiepoäng. I gymnasiesärskolan anges ämnets omfattning i undervisningstimmar om 60 minuter i den fastställda timplanen. Anledningen att man inte övergått till en poängplan i gymnasiesärskolan uppges vara att man inte vill riskera att eleven får för få undervisningstimmar. Carlbeckkommittén föreslog dock att kursomfånget ska anges i poäng även i gymnasiesärskolan. Man menade att den totala garanterade undervisningstiden utgör en tillräcklig garanti för att ingen elev ska få för få undervisningstimmar.

Jag delar Carlbeckkommitténs uppfattning och föreslår därför att en poängplan ska ersätta timplanen för gymnasiesärskolans nationella program. Den garanterade undervisningstiden på 3 600 timmar räcker för att garantera mängden undervisning.

Poängplanen ska ange kursernas omfattning i gymnasiesärskolepoäng. Ett ämne ska kunna bestå av flera kurser där betyg sätts

²¹ 6 kap. 11 § skollagen (1985:1100).

²² 19 kap. 3 § tredjes stycket skollagen (2010:800) bilaga 1 och 2 till gymnasieförordningen (2010:2039).

²³ Bilaga 3 till skollagen (2010:800) och 16 kap. 18 § skollagen (2010:800).

efter avslutad kurs, inte efter avslutat ämne. Dagens system, där varje ämne löper över fyra år, ger inte tillräcklig tydlighet och stadga till utbildningen. Elever på gymnasiesärskolan har, och kommer att ha, mycket olika förutsättningar. Vissa elever behöver väsentligt längre tid på sig för att nå målen i en kurs än andra och ska i så fall få det. Andra elever måste ges möjlighet att komma vidare och utmanas i sitt lärande. En poäng- och kursindelning av de nationella programmen i gymnasiesärskolan förbättrar möjligheterna att möta varje elev på hans eller hennes nivå och bygga in en tydlig progression i utbildningen.

Ett sådant system förbättrar också informationen om varje elevs utbildning när han eller hon lämnar gymnasiesärskolan. Det är viktigt i kontakten med arbetslivet och för att det ska vara möjligt att söka vidare till utbildning inom särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå att det tydligt framgår vad eleven har med sig från sin tid i gymnasiesärskolan. Om eleven har förutsättningar att klara kurser som återstår av utbildningen bör eleven ha möjlighet att läsa vidare inom särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå. De ska förtydligas i bestämmelserna att kommunen har möjlighet att erbjuda ytterligare ett år inom gymnasiesärskolan om det bedöms vara lämpligare för eleven. Det förekommer i dag att elever går ett femte år.

En elev i gymnasiesärskolan med en lindrig utvecklingsstörning eller med en ojämn begåvningsprofil ska ha möjlighet att läsa kurser från gymnasieskolan om eleven kan klara det. Samverkan mellan skolformerna förenklas om också gymnasiesärskolan är kursindeldad i stället för att ett ämne sträcker sig över fyra år och inte avslutas förrän det sista året.

För utbildning på det träningsprogram som föreslås inom gymnasiesärskolan föreslås ingen poängindelning. Enligt avsnitt 4.2.3 är utbildningen i så hög grad individanpassad att en sådan poängindelning skulle sakna relevans. Elevens rätt till en fyraårig utbildning på minst 3 600 timmar föreslås dock gälla för alla.

Utredningen har övervägt flera alternativ för hur många poäng som en gymnasiesärskoleutbildning bör indelas i.

Det första innebär att gymnasiesärskolan indelas i lika många poäng som timmar, dvs. 3 600 poäng. Det är emellertid viktigt att frigöra sig från kopplingen mellan poäng och timmar. Det gäller för gymnasieskolan, men i ännu högre grad för gymnasiesärskolan. Antalet poäng som en elev kommer att få ihop på utbildningens

3 600 timmar ska kunna variera mellan olika individer, på grund av att eleverna har så skilda förutsättningar.

Det andra alternativet är att indela gymnasiesärskolan i lika många poäng som för gymnasieskolan, dvs. 2 500 poäng. Det kan emellertid tolkas som att poängen i de båda skolformerna har samma värde, vilket riskerar att stärka missuppfattningen hos vissa elever och föräldrar att gymnasiesärskolan erbjuder samma utbildning som gymnasieskolan fast på längre tid.

Ett tredje alternativ är att utgå från att gymnasieskolans 2 500 poäng innebär att ett års heltidsstudier svarar mot 833 poäng. Med sina fyra år skulle gymnasiesärskolan i så fall omfatta 3 333, eller avrundat 3 300 poäng.

Det strider emellertid mot gymnasiesärskolans karaktär att ha en tydlig koppling mellan tid och uppfyllelse av målen för utbildningen. Ett slumpmässigt antal poäng skulle därför vara att föredra. Poängen ska endast ge ett mått på olika kursernas kunskapsinnehåll, inte den tid som kursen ska ta. Jag föreslår därför att en fullständig utbildning på gymnasiesärskolans nationella program ska bestå av 3 000 gymnasiesärskolepoäng, fördelade enligt tabell 4.2. Fördelningen per program framgår av bilaga 10.

Tabell 4.2 Struktur för den framtida gymnasiesärskolan

Gymnasiesärskole- gemensamma ämnen	Program- gemensamma karaktärs- ämnen	Inriktningar	Program- fördjupning/ breddning	Individuellt val	Gymnasie- särskole- arbete
800 p	400 p–600 p	400 p–600 p	500 p–700 p	400 p	200 p
Svenska/svenska som andraspråk 200 p	Karaktärsäm- nen som ej är valbara för eleven	Fastställda inriktningar valbara för eleven	Fastställda fördjupnings- kurser inom respektive inriktning	Möjlighet för eleven att välja till kurser utifrån intresse och motivation	Arbetet ska relatera till vald inrikt- ning och visa elevens kunskaper och förmåga att utföra arbetsupp- gifter inom området
Engelska 100 p					
Matematik 100 p					
Idrott och hälsa 100 p					
Estetisk verksamhet 100 p					
Historia 50 p					
Samhällskunskap 50 p					
Religionskunskap 50 p					
Naturkunskap 50 p					

4.3 Individuella studieplaner

Förslag: Bestämmelsen om individuell studieplan ska kompletteras med en bestämmelse om att rektorn i den individuella studieplanen ska få besluta att en elev på ett nationellt program ska få anpassad studiegång. För en elev på nationellt program ska ett sådant beslut kunna innebära att omfattningen av elevens utbildning begränsas i förhållande till en fullständig utbildning med avseende på antal gymnasiesärskolepoäng och kurser.

Formuleringen i den nya skollagen (2010:800) om att det är den individuella studieplanen ska framgå eventuella överenskomelser och om det finns behov av särskilt stöd för att eleven ska nå målen för utbildningen ska utgå.

Enligt den nya skollagen (2010:800) ska det i gymnasiesärskolan finnas en individuell studieplan²⁴. Den ska innehålla uppgifter om det program som eleven går på samt om de val av kurser som eleven gjort. Vidare ska det av planen framgå eventuella överenskommelser och om det finns behov av särskilt stöd för att eleven ska nå målen för utbildningen. Elevens synpunkter ska inhämtas och beaktas vid utformningen av den individuella studieplanen. Tidigare har den individuella studieplanen för gymnasiesärskolan inte reglerats i skollagen (1985:1100) eller i gymnasiesärskoleförordningen (1974:741). Däremot har det av läroplanen Lpf 94²⁵ framgått att rektorn har ett särskilt ansvar för att varje elev i dialog med skolan gör upp en individuell studieplan.

Den individuella studieplanen ska inte förväxlas med åtgärdsprogrammet som ska utarbetas för en elev som är i behov av särskilt stöd²⁶. Studieplanen inom gymnasiesärskolan är en dokumentation över elevens studiegång. Jag föreslår därför att formuleringarna om särskilt stöd i den nya skollagens bestämmelse om individuella studieplaner ska utgå. Frågan om särskilt stöd hör hemma i åtgärdsprogrammet, inte i den individuella studieplanen. Det bör samtidigt uppmärksammas att gymnasiesärskolan som skolform har uppgift att anpassa undervisningen efter elevernas grad av utvecklingsstörning. I gymnasiesärskolan är det således främst tillkommande svårigheter t.ex. till följd av ytterligare funktionsnedsättningar eller svårigheter som utgör grund för särskilt stöd.

Det har dessutom framkommit att det råder osäkerhet om skillnaden mellan gymnasiesärskolans studieplan och utvecklingsplanen i den obligatoriska skolan. Av de råd och riktlinjer som utarbetas inför den framtida gymnasiesärskolan bör därför framgå att studieplanen är en dokumentation över elevens studiegång, dvs. ett dokument för planering som inte ska innehålla utvärderingar av elevens kunskapsutveckling, även om sådana naturligtvis ligger till grund för planeringen.

Elever på gymnasiesärskolans nationella program kommer att ha vitt skilda förutsättningar. Alla elever kommer inte att kunna klara en fullständig gymnasiesärskoleutbildning. Utbildningen ska på ett flexibelt sätt kunna anpassas till varje elevs förutsättningar. Inskränkningar i förhållande till måldokumentet ska dock inte kunna ske utan särskilt beslut. Jag föreslår därför att rektorn i den individuella

²⁴ 18 kap. 15 § skollagen (2010:800).

²⁵ Förordning (SKOLFS 1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna.

²⁶ 3 kap. 9 § skollagen (2010:800).

studieplanen ska få besluta att en elev på ett nationellt program ska få anpassad studiegång. Ett sådant beslut ska kunna innebära att elevens utbildning ska omfatta färre gymnasiesärskolepoäng än de 3 000 poäng och färre kurser än vad en fullständig utbildning ska omfatta. Beslut om anpassad studiegång ska kunna fattas och revideras löpande under hela studietiden.

Den individuella studieplanen ska följas upp och vid behov revideras och kunna ligga till grund för utvecklingssamtalet.

4.4 Examensdokument

Förslag: För varje elev som lämnar gymnasiesärskolans nationella program efter avslutade studier ska lämnas ett examensdokument med en utökad dokumentation om elevens utbildning. Examensdokument ska på förfrågan lämnas även för elever på träningsprogrammet. Skolverket ges i uppdrag att ta fram riktlinjer för vad ett examensdokument ska innehålla och hur det bör utformas.

I examensdokumentet ska noteras om eleven har uppnått målet om minst 2 500 av utbildningens 3 000 gymnasiesärskolepoäng, har genomfört ett godkänt gymnasiesärskolearbete samt har uppnått godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk och matematik på kurser motsvarande minst 100 gymnasiesärskolepoäng i varje ämne.

Betyg från gymnasieskolan ska valideras så att det kan bedömas om eleven uppnått målet om minst 2 500 gymnasiesärskolepoäng.

Enligt direktiven ska utredningen lämna förslag till hur en gymnasiesärskoleexamen ska utformas. Detta får ses mot bakgrund av att reglerna för gymnasiesärskolan så långt möjligt ska harmonisera med bestämmelserna för gymnasieskolan.

Den reformerade gymnasieskolan ska utmyнна i en gymnasieexamen²⁷. En gymnasieutbildning på nationellt program ska syfta till en sådan examen, som ska avläggas antingen som en yrkesexamen eller en högskoleförberedande examen. De argument som lyfts fram av regeringen i propositionen *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* (prop. 2008/09:199) för införandet av en

²⁷ 16 kap. 26 § skollagen (2010:800).

gymnasieexamen är att denna ska befästa och förstärka kvaliteten i svensk gymnasieutbildning. De examina som införs förväntas ge ökade förutsättningar för målstyrning på nationell nivå och tydliga resultatmått. Därigenom ökar enligt regeringen den nationella likvärdigheten, vilket leder till en högre kvalitet på utbildningen. Motiven för att införa examina i gymnasieskolan handlar således i första hand om vad den bidrar med på systemnivå.

Behövs en gymnasiesärskoleexamen?

Argument för en gymnasiesärskoleexamen är bland annat harmoniseringen med gymnasieskolan. Elever i gymnasiesärskolan är dessutom ofta angelägna om att gymnasiesärskolan inte ska skilja sig från gymnasieskolan. Kan man få en examen i gymnasieskolan ska det också vara möjligt i gymnasiesärskolan. Möjligheten till en examen kan också utgöra en stimulans för vissa elever. För de som saknar förutsättningarna att nå examensmålen kan en examen i stället bli en belastning.

Många verksamma inom gymnasiesärskolan är negativa eller tveksamma till nyttan med en gymnasiesärskoleexamen. Det framkommer både av utredningens enkätundersökning och vid studiebesök, konferenser och seminarier. Argumenten mot en examen handlar bland annat om att studierna i gymnasiesärskolan inte leder vidare till studier på universitet och högskola och att en examen inte behövs av det skälet. Man pekar också på att redan betygen har liten betydelse för eleverna i gymnasiesärskolan när det gäller möjligheterna att få ett arbete eller annan sysselsättning. Enligt personalen på skolorna lägger arbetsgivarna större vikt vid hur eventuell praktik har fungerat än vilka betyg eleverna har. Slutligen menar vissa att en examen som endast vissa elever kan få på ett negativt sätt utmärker de elever som på grund av sin funktionsnedsättning inte klarar kraven. Därigenom anses en examen strida mot grundtanken bakom om vad gymnasiesärskolan står för, en skola som tar emot elever med vitt skilda förutsättningar och som möter dem på den nivå de befinner sig. Gymnasiesärskolans huvuduppgift anses vara att utmana och bygga på elevernas styrkor.

Mot detta kan hävdas att en examen skulle göra det tydligt vad eleven fått med sig från gymnasiesärskolan, på ett annat sätt än enbart ett betyg. Bland annat företrädare för arbetslivet pekar på behovet av en tydligare information om elevens utbildning, dock inte nöd-

vändigtvis i form av en examen. Detta då utbildningen i gymnasiesärskolan är starkt individanpassad. En sådan dokumentation är särskild värdefull när det gått några år efter avslutad utbildning och skolan inte längre finns som länk mellan skola och arbetsliv. Den nya betygsskalan²⁸ som ska tillämpas i den framtida gymnasiesärskolan kommer samtidigt leda till tydligare information om elevens kunskaper.

Hur skulle en examen kunna utformas?

Om en gymnasiesärskoleexamen i verklig mening ska harmonisera med gymnasieskolans examen bör den endast komma ifråga för utbildning på gymnasiesärskolans nationella program. En elev som fullföljt utbildningen på något av dessa program samt uppfyllt vissa fastställda krav skulle få ett examensbevis. För elever som inte fullföljt sin utbildning eller uppfyllt kraven skulle, liksom i gymnasieskolan, i stället utfärdas ett studiebevis.

För att kunna bedöma om en elev uppfyllt vad som krävs för en gymnasiesärskoleexamen krävs kriterier. Införandet av en poängplan för gymnasiesärskolan underlättar utformandet av sådana. De krav²⁹ som ställs för att få en yrkesexamen i den nya gymnasieskolan innebär att eleven ska ha betyg från ett nationellt yrkesprogram omfattande minst 2 500 gymnasiepoäng samt ha godkända betyg som omfattar minst 2 250 gymnasiepoäng. I dessa poäng ska det ingå i svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik om sammanlagt 100 gymnasiepoäng i varje ämne. Dessutom ska ett godkänt gymnasiearbete ingå. Därutöver ska de andra kurser som framgår av förordning för respektive yrkesprogram ingå i de godkända betygen.

Dessa kriterier går inte att omedelbart översätta till gymnasiesärskolan eftersom det där inte kommer vara möjligt att få betyget F. Det går således inte att ha som kriterium att eleven ska ha betyg från hela utbildningen, trots att hon eller han inte har nått godkänd nivå på hela utbildningen. En rimlig lösning är att ha som kriterium att eleven ska ha godkända betyg, dvs. lägst betyget E, på motsvarande en viss andel av utbildningens 3 000 gymnasiesärskolepoäng. I gymnasieskolan krävs godkända betyg i 90 procent av gymnasiepoängen. Motsvarande andel skulle innebära att det skulle krävas minst

²⁸ 18 kap. 19 § skollagen (2010:800).

²⁹ 16 kap. 27 § skollagen (2010:800).

godkända betyg omfattande 2 700 poäng i gymnasiesärskolan. Min bedömning är dock att det finns anledning att ha en generösare bedömning i gymnasiesärskolan, förslagsvis 2 500 gymnasiesärskolepoäng. Annars kommer alltför få elever ha möjlighet att nå målen för en examen. Spridningen i förutsättningar är stor mellan eleverna som går på de nationella programmen att det sannolikt kommer vara relativt vanligt med beslut om individuellt anpassad studiegång för eleverna.

För examen bör eleven också ha genomfört ett godkänt gymnasiesärskolearbete och uppnått godkända betyg i vissa kurser i svenska eller svenska som andraspråk och matematik. Kravet på godkända betyg i dessa ämnen bör ställas så att det räcker att ha klarat minst motsvarande 100 gymnasiesärskolepoäng i varje ämne.

Dokumentation viktigare än examen i gymnasiesärskolan

Det är således fullt möjligt att i en kurs- och poängindelad gymnasiesärskola införa en examen som i allt väsentligt motsvarar den som kommer att gälla för gymnasieskolan. Min bedömning är dock att det är viktigare att varje elev som lämnar gymnasiesärskolans nationella program får med sig en väl utformad och utökad dokumentation om elevens utbildning än att vissa elever får ett särskilt examensbevis. En sådan utökad dokumentation kan bland annat underlätta övergången mellan skola och arbetsliv. Dokumentationen är lika viktig för den elev som har fullföljt utbildningen om 3 000 som för den som fullföljt den med exempelvis 2 000 gymnasiesärskolepoäng. Jag föreslår därför att en sådan utökad dokumentation införs i form av ett examensdokument för alla elever på gymnasiesärskolan nationella program.

Ett sådant examensdokument bör, utöver betyg, innehålla uppgifter av vilka innehållet i elevens utbildning tydligt framgår liksom inriktningen på det arbetsplatsförlagda lärandet. Utbildningen inom gymnasiesärskolan är så pass individanpassad även på de nationella programmen att betyget inte ger tillräcklig information. Två elever kan ha läst på samma program och inriktning men ändå ha skilda utbildningar, både i nivå (antal poäng och nivå på kurser) och innehåll. En elev från gymnasiesärskolan har inte en bred yrkeskompetens utan har oftast kunskaper och färdigheter inom en avgränsad del av ett yrkesområde. En elev från gymnasiesärskolan har ofta inte heller samma förutsättningar att själv i efterhand redogöra för

utbildningens innehåll som en elev från gymnasieskolan. En utökad dokumentation fyller därför ett syfte inte minst i elevens framtida kontakter med arbetslivet. Uppgifter om elevens sociala förmågor och egenskaper bör däremot inte ingå i en sådan dokumentation. Sådan information är alltför subjektiv. Dessutom utvecklas människor över tid. Elever på träningsprogrammet ska också kunna få sina studier dokumenterade i ett examensdokument om de så önskar.

Skolverket föreslås få i uppdrag att ta fram föreskrifter om innehållet i och utformningen av ett sådant examensdokument för alla elever på nationellt program i gymnasiesärskolan samt för de elever på träningsprogrammet som så önskar.

Jag lämnar följaktligen inte något förslag med innebörden att vissa elever som i gymnasieskolan ska få ett examensbevis och andra ska få ett studiebevis. Jag föreslår i stället att det i det föreslagna examensdokumentet ska noteras om eleven uppnått examensmålen, dvs. uppnått minst 2 500 av 3 000 gymnasiesärskolepoäng, har genomfört ett godkänt gymnasiesärskolearbete samt har uppnått godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk och matematik på kurser motsvarande minst 100 gymnasiesärskolepoäng i varje ämne.

Att jag ändå föreslår detta har bland annat att göra med att det även för många elever i gymnasiesärskolan har betydelse att det finns definierade mål för utbildningen att arbeta mot samt att en tydlighet om att målen för utbildningen nåtts kan ytterligare stärka de elever som har förutsättningar att nå målen. Dessutom kan det bli ett ingångsvärde för bedömningen av vilka elever som senare ska tas emot inom särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå.

Elever som har läst kurser enligt gymnasieskolans ämnesplaner kan också bedömas i enlighet med de kunskapskrav som formulerats för gymnasieskolan. Eleven kan i sådana fall ha betyg från både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan, vilket också tydligt måste framgå av examensdokumentet från gymnasiesärskolan. Eleven kan dessutom ta ut ett samlat betygsdokument med endast betyg från gymnasieskolan, om eleven så önskar.

För att bedöma om en elev som läst vissa ämnen i gymnasieskolan har uppnått examensmålen i gymnasiesärskolan behöver en validering göras av kurserna från gymnasieskolan i relation till motsvarande kurser i gymnasiesärskolan. Valideringen kan inte utgå från poängen på kurserna, som inte är jämförbara, utan måste utgå från innehåll i och målen för utbildningen. Här krävs ett samarbete mellan de två skolformerna för att eleven ska kunna få tillgodo-

räkna sig de kunskapspoäng som synliggör den faktiska kompetens eleven tillägnat sig under studietiden i gymnasiesärskolan.

4.5 Arbetsplatsförlagt lärande

Förslag: Arbetsplatsförlagd utbildning (APU) ska ersättas med arbetsplatsförlagt lärande (APL) om minst 22 veckor. Det ska vara möjligt för en elev att få sin APL inom ett annat program än det eleven går på.

APL ska omfatta mer än yrkeskunskaper, t.ex. att förstå kulturen på en arbetsplats och bli del av arbetsgemenskapen.

Enligt nuvarande bestämmelser ska arbetsplatsförlagd utbildning (APU) förekomma på alla nationella och specialutformade program i gymnasiesärskolan. Styrelsen för utbildningen ansvarar för att APU uppfyller de krav som finns på utbildningen. Dessa innebär bl.a. att endast kurser i yrkesämnen får arbetsplatsförläggas. Vidare ska APU uppgå till minst 22 veckor. Rektorn beslutar om hela eller delar av kurser ska arbetsplatsförläggas och om hur fördelningen över åren ska göras. Styrelsen för utbildningen ansvarar för anskaffningen av platser. Om styrelsen inte har möjlighet att anskaffa APU-platser i den omfattning som krävs får utbildningen i stället bytas mot motsvarande utbildning förlagd i skolan. I så fall ska åtgärder vidtas.³⁰

Av den nya skollagen (2010:800) framgår att ett yrkesprogram i den nya gymnasieskolan ska innehålla ett arbetsplatsförlagt lärande (APL)³¹. Denna ersätter den arbetsplatsförlagda utbildning (APU) som tidigare funnits i gymnasieskolan. Enligt regeringens proposition *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* (prop. 2008/09:199) är motivet för att ersätta APU med APL på gymnasieskolans yrkesprogram att yrkesutbildning handlar om mer än yrkeskunskaper. APL ska även handla om att förstå yrkeskulturen och att bli en del av yrkesgemenskapen på en arbetsplats för att utveckla en yrkesidentitet. Mellan utbildningsanordnaren och arbetsplatsen ska överenskommelser göras om vilka delar av ämnesplanerna och kurserna som är lämpliga att arbetsplatsförlägga. Samverkan mellan gymnasie-

³⁰ 13 kap. 15–16 §§ gymnasieförordningen (2010:2039); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 5 kap. 9–10 §§ förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

³¹ 16 kap. 16 § andra stycket skollagen (2010:800).

skola och arbetsplats måste ske då det är läraren som sätter betyg på de olika kursmoment som ingår i den arbetsplatsförlagda lärandet.

Enligt utredningens enkät till kommuner med gymnasiesärskola klarar endast drygt hälften av kommunerna att i dag erbjuda minst 22 veckors arbetsplatsförlagd utbildning (APU). Drygt en tredjedel uppger att de erbjuder 10 – 22 veckor. Drygt fem procent uppger att de erbjuder mindre än 10 veckor eller ingen APU alls medan knappt tio procent av de svarande uppger att de inte vet. Intressant är att ingen kommun har anmält till Skolverket att man inte har haft möjlighet att anskaffa APU-platser i den omfattning som krävs trots att detta med nuvarande bestämmelser i så fall ska ske. På fråga om i vilken utsträckning APU är förlagd till arbetsplats utanför skolan är bilden mer positiv. Nästan hälften av de som besvarat frågan uppger att detta gäller helt och nästan 40 procent att det gäller till stor del.

Vad gäller omfattningen av APU är den bild som enkätsvaren ger mer negativ än vad som kunde förväntats utifrån de kommun- och skolbesök som utredningen har gjort, troligen på grund av att vi valt att besöka kommuner och skolor vars gymnasiesärskoleverksamhet har viss omfattning. Vid dessa har funnits en organisation kring kontakten med arbetslivet som troligen inte finns på orter eller i skolor med endast ett fåtal elever i gymnasiesärskolan.

Den APU som eleverna erbjuds svarar i hög grad inte mot vad en APU förväntas vara. Detta framkommer vid samtal med ansvariga och verksamma i gymnasiesärskolan. I många fall ger APU mer ett intryck av praktik i syfte att ge generell arbetslivserfarenhet. Skolorna har uppenbara svårigheter att erbjuda en arbetsplatsförlagd utbildning inom yrkesämnen på det sätt som det är tänkt, även om det naturligtvis förekommer. Eftersom praktik inte förekommer i bestämmelserna för de nationella programmen är det svårt att säga inom vilket utrymme i timplanen denna praktik ges. Här blir avståndet mellan bestämmelsernas ambitioner och verkligheten stort. Det är heller inte ovanligt att elever ges APU inom andra program än det de går på, antingen på grund av att det är inom dessa man kunnat hitta en plats för eleven eller på grund av att eleven önskar detta.

Det individuella programmets yrkesträning ska omfatta praktik om rektorn bedömer att eleven kan klara av det³². Omfattningen av

³² 19 kap. 7 § skollagen (2010:800); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 5 kap. 6 § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

praktiken anges inte. Som nämnts tidigare varierar inriktningen på yrkesträningen mellan olika skolor. I de fall yrkesträningen har en mer utpräglad koppling till yrkeslivet förekommer praktik. Generellt sett verkar dock praktik vara ovanlig och inte särskilt omfattande inom yrkesträningen.

För elever i gymnasiesärskolan är det viktigt med konkreta erfarenheter från arbetslivet. En utvecklingsstörning medför svårigheter till abstrakt tänkande och omvärlden uppfattas och förstås på ett konkret sätt. Kunskaper och färdigheter måste därför tränas och befastas genom konkreta handlingar på arbetsplatser i arbetslivet. Eleven tränas i att överföra kunskaper från ett område till ett annat, får erfarenheter av vad det innebär att vara på en arbetsplats och utvecklas i sin sociala kompetens.

Yrkesvägledare inom gymnasiesärskolan (SYVI) har rangordnat de färdigheter 1 000 arbetsgivare angett som viktiga för elever från gymnasiesärskolan att särskilt träna på en arbetsplats. Bland de högst rangordnade färdigheterna finner man att kunna sköta sin personliga hygien, att följa överenskommelser, att visa uthållighet och motivation, att kunna arbeta självständigt samt att följa hövlighetsregler. Långt ned på listan finns skolfärdigheter som att läsa, skriva och räkna, kunskaper som mer är skolans ansvar, samt snabbhet. Att arbetsgivare rangordnar olika främst sociala förmågor som viktigast att träna under den arbetsplatsförlagda utbildningen innebär dock inte att de inte värderar ämnes- eller yrkeskunskaper. I kontakter med utredningen har representanter för arbetslivet betonat även betydelsen av dessa. Såväl de sociala färdigheterna som ämnes- och yrkeskunskaper är således en tillgång för eleven i kontakten med en presumtiv arbetsgivare.

Liksom för gymnasieskolan föreslår jag att begreppet arbetsplatsförlagd utbildning (APU) ska ersättas med arbetsplatsförlagt lärande (APL). En värde med detta är som för gymnasieskolan att APL är ett vidare begrepp än APU, som utöver yrkeskunskaper handlar om att förstå yrkeskulturen och att bli en del av yrkesgemenskapen på en arbetsplats. För elever i gymnasiesärskolan föreslås att APL även ska ha den än generellare innebörden att förstå kulturen på en arbetsplats och bli del av arbetsgemenskapen. Även om det är önskvärt att APL ska genomföras inom det program som eleven läser ska det också vara möjligt att få sin APL inom ett annat program. Alla elever på gymnasiesärskolans nationella program har nytta av erfarenheter från arbetslivet. Därför bör APL erbjudas på

alla nationella program, även programmet Estetiska verksamheter och programmet Samhälle och språk. För alla elever är det dessutom viktigt att vid sin APL kunna utgå från kurser inom arbetslivskunskap, t.ex. arbetsmiljö och säkerhet.

Omfattningen av APL i gymnasiesärskolan föreslås även fortsatt vara minst 22 veckor. Att utbildningen i gymnasiesärskolan bör utformas med utgångspunkt i varje elevs förutsättningar innebär att det inte får finnas hinder för att en elev ska få mer APL än 22 veckor. I de fall då elevens arbetsplatsförlagda tid utökas väsentligt är det särskilt viktigt att skolan och arbetsplatsen överenskommer om vilka delar av utbildningen som är lämpliga att lägga på arbetsplatsen. De mål och kunskapskrav som fastställts för utbildningen ska gälla på arbetsplatsen och det måste finnas en nära samverkan mellan skola och arbetsplats då det är läraren som sätter betyg³³. Det är också viktigt att lärarna är närvarande vid elevernas arbetsplatsförlagda lärande. Detta har även Skolinspektionen pekat på samband med sin granskning av den arbetsplatsförlagda utbildningen³⁴.

För elever som önskar en mer omfattande arbetsplatsförlagd utbildning föreslås i avsnitt 8.2 en lärlingsutbildning där minst hälften av utbildningen ska vara arbetsplatsförlagd.

Det ska vara möjligt att även fortsatt erbjuda praktik på det träningsprogram som föreslås ersätta det individuella programmet.

³³ 3 kap. 16 § skollagen (2010:800).

³⁴ *Arbetsplatsförlagd utbildning*, Skolinspektionens rapport 2010:10.

5 Val av utbildning och rätten att bli mottagen i gymnasiesärskolan

Den framtida gymnasiesärskolan ska erbjuda eleverna många olika utbildningsvägar. För att kunna dra nytta av detta måste eleverna ha möjlighet att välja utbildning. Här lämnas förslag som innebär att elevernas inflytande över de egna utbildningsvalen ska öka. Inledningsvis lämnas förslag för att säkerställa att gymnasiesärskolan endast ska omfatta elever som tillhör målgruppen.

5.1 Rätten till gymnasiesärskola

Förslag: Det ska förtydligas att rätten att alltid tas emot i gymnasiesärskolan för en elev som har gått ut grundskolan ska gälla endast under förutsättning att eleven tillhör målgruppen för särskolan, dvs. har en utvecklingsstörning eller har fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.

I grundskolan och gymnasiesärskolan ska personalen vara skyldig att anmäla till rektorn om det finns indikationer på att en elev inte tillhör målgruppen för särskolan. Rektorn ska vara skyldig att anmäla detta till elevens hemkommun som ska vara skyldig att, efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare, skyndsamt utreda frågan. Om utredningen visar att eleven inte tillhör målgruppen för särskolan ska eleven omplaceras till grundskolan respektive gymnasieskolan. Hemkommunen ska i dessa fall vara skyldig att vidta de åtgärder som krävs för att underlätta elevens övergång.

Som en konsekvens av detta ska elevens rätt att inom fyra år slutföra en påbörjad utbildning inom gymnasiesärskolan endast gälla elever som tillhör gymnasiesärskolans målgrupp.

Bedömning: De här föreslagna förändringarna är angelägna och bör inte avvakta införandet av en reformerad gymnasiesärskola.

För att tas emot i gymnasiesärskolan krävs att eleven tillhör särskolans målgrupp. Enligt nuvarande skollag (1985:1100) ska ungdomar som på grund av att de har en utvecklingsstörning inte kan gå i gymnasieskolan tas emot i gymnasiesärskolan¹. Det som sägs om utvecklingsstörning gäller även dem som har fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, samt personer med autism eller autismliknande tillstånd².

När den nya skollagen (2010:800) börjar att tillämpas 1 juli 2011 kommer personer med autism eller autismliknande tillstånd att jämföras med personer med utvecklingsstörning endast om de också har en utvecklingsstörning eller har fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom³. Detta innebär en viktig inskränkning av målgruppen jämfört med i dag.

Det är av största vikt att de elever som tas emot i gymnasiesärskolan svarar mot skolformens målgrupp. Konsekvenserna för en elev som på oriktiga grunder tas emot kan bli påtagliga och oönskade då eleven riskerar att inte ges tillräckliga utmaningar och således inte ges möjlighet att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling. Elevens möjligheter till fortsatta studier och tillträde till arbetsmarknaden begränsas också. Inte heller är eleven, som elev och vårdnadshavare ibland tror, garanterad det stöd från samhället som gäller för personer med utvecklingsstörning endast för att han eller hon har gått i gymnasiesärskolan. Efter skolan görs en ny prövning av andra myndigheter. Konsekvenserna av att elever som inte tillhör målgruppen tas emot i gymnasiesärskolan kan även bli påtagliga för skolan och övriga elever eftersom elevens förutsättningar och behov skiljer sig från de som elever som tillhör särskolans målgrupp har.

Ett mottagande i särskolan ska därför alltid föregås av en utredning som omfattar en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. I dag framgår detta av Skolverkets allmänna råd om rutiner och beslut om mottagande i den obligatoriska särskolan (SKOLFS 2001:23). I och med den nya skollagen lyfts detta in i skollagen för

¹ 6 kap. 7 § skollagen (1985:1100).

² 1 kap. 16 § skollagen (1985:1100).

³ 29 kap. 8 § andra stycket skollagen (2010:800).

såväl grundsärskolan som gymnasiesärskolan, vilket måste ses som ett viktigt förtydligande av kravet på utredning⁴. För gymnasiesärskolan kommer dock detta att gälla endast i de fall eleven inte har gått ut grundsärskolan. I de fall eleven har gått ut grundsärskolan har eleven alltid rätt att tas emot i gymnasiesärskolan.

Det är olyckligt att det i den nya skollagen införts en sådan ovillkorad rätt för en elev som gått i grundsärskolan att tas emot i gymnasiesärskolan. För de allra flesta elever utgör detta inte något problem. Det finns dock elever för vilka det är viktigt att göra en ny bedömning innan eleven tas emot i gymnasiesärskolan. Eleven kan ursprungligen tagits emot i grundsärskolan på felaktiga grunder. I vissa fall kan en felaktig bedömning gjorts på grund av att eleven varit nyanländ och haft svårigheter med språket eller helt saknat skolbakgrund. Eleven kan också ha utvecklats över tid så att en särskoleplacering inte längre är relevant. Under utredningens skolbesök har vi mött exempel på elever som är felaktigt placerade i gymnasiesärskolan, och där personalen varit förtrogen med detta förhållande. I ett fall var eleven själv helt klar på att hon inte tillhörde särskolans målgrupp, men ville inte byta nu. Detta belyser hur viktigt det är att ompröva tveksamma beslut under elevernas hela skoltid.

Det gör även den granskning som Skolinspektionen på regeringens uppdrag genomfört hösten 2010. Uppdraget har varit att granska kvaliteten i handläggningen och utredningsunderlaget inför beslut om mottagande i den obligatoriska särskolan. Granskningen visar att handläggningen inför ett mottagande i särskolan i många fall har brister. Det handlar om att kommunen inte följt upp, utvärderat och omprövat elevens kunskapsutveckling eller följt upp eleven i andra avseenden, trots att det funnits osäkerheter i samband med de utredningar som föregått mottagandet i särskolan. Det förekommer också att det saknas formellt beslut om mottagandet. Även där ett sådant beslut finns anges sällan vilka grunderna för mottagandet är. Vårdnadshavarna har i ett antal ärenden inte lämnat sitt medgivande till att barnet tas emot i särskolan. Skolinspektionens granskning visar dessutom att även de utredningar som ska ligga till grund för beslutet att ta emot eleven i särskolan har kvalitetsbrister. Många av i vart fall de sociala och medicinska utredningarna saknas också. Kvaliteten på underlaget till beslutet räcker således i allmänhet inte för de bedömningar som kommunen måste göra innan en elev tas emot i särskolan.

⁴ 7 kap. 5 § andra stycket och 18 kap. 8 § första och andra styckena skollagen (2010:800).

Att elever som gått i grundsärskolan ska ha en ovillkorad rätt att tas emot i gymnasiesärskolan framstår slutligen som ett problem i förhållande till bestämmelserna om att personer med autism eller autismliknande tillstånd inte ska ingå i målgruppen för särskolan om de inte har en utvecklingsstörning. Vid en strikt tillämpning av bestämmelserna kommer det ta över tio år innan den nya målgruppen får fullt genomslag i gymnasiesärskolan.

För att endast elever som verkligen tillhör särskolans målgrupp ska tas emot i gymnasiesärskolan föreslår jag att det ska framgå av bestämmelsen i den nya skollagen att en elev som gått ut grundsärskolan alltid har rätt att tas emot i gymnasiesärskolan endast under förutsättning att eleven tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan, dvs. har en utvecklingsstörning eller har fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom. Med tanke på de livslånga konsekvenser det kan få att bli felaktigt mottagen i gymnasiesärskolan är det en fråga om elevens rättssäkerhet. De mycket stora variationerna mellan olika kommuner i hur stor andel av kommunens ungdomar som tas emot i gymnasiesärskolan, som har redovisats i kapitel 3, understryker behovet av att oklara fall utreds även om eleven tidigare gått i grundsärskolan.

I ett kortare perspektiv behöver också tydliggöras vad detta innebär för elever som tidigare varit mottagna i särskolan, men som nu på grund av de nya bestämmelserna inte längre tillhör målgruppen för särskolan på grund av att de inte har en utvecklingsstörning. Det är viktigt att det inte tar tio år innan förändringen av målgrupp får genomslag i gymnasiesärskolan.

Viktigt med omprövning

I nuvarande skollag finns en bestämmelse med innebörden att om ett barn som har tagits emot i särskolan bedöms kunna gå över till grundskolan ska styrelsen för särskolan besluta att eleven inte längre ska vara elev där⁵. Bestämmelsen finns inte med i den nya skollagen, vilket är svårt att förstå mot bakgrund av att det inte är ovanligt att en omprövning behöver ske. Det saknas motsvarande bestämmelse för gymnasiesärskolan, både i nuvarande skollag och i den nya skollagen. Däremot finns en bestämmelse om att en elev

⁵ 3 kap. 4 § tredje stycket skollagen (1985:1100).

som påbörjat utbildning inom gymnasiesärskolan har rätt att slutföra denna under fyra läsår⁶, en bestämmelse som i praktiken innebär att elev som tagits emot på felaktiga grunder kan bli kvar under hela utbildningen utan att någon har ansvar att göra något åt detta.

Det är angeläget att det sker en omprövning i de fall det finns indikationer på att en elev inte tillhör målgruppen för särskolan. Det gäller både för grundsärskolan och gymnasiesärskolan. Jag föreslår därför att personalen i grundsärskolan och i gymnasiesärskolan ska vara skyldig att anmäla till rektorn om det finns indikationer på att en elev inte tillhör målgruppen för särskolan. Rektorn ska sedan vara skyldig att anmäla detta till elevens hemkommun som i sin tur ska vara skyldig att, efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare, skyndsamt utreda frågan. Om utredningen visar att eleven inte tillhör målgruppen för särskolan ska eleven omplaceras till grundskolan respektive gymnasieskolan. Det är viktigt att det av regelverket på detta sätt tydligt framgår ansvaret för såväl lärare och övrig personal, rektorn som hemkommunen.

Som en konsekvens föreslås också att elevens rätt att inom fyra år slutföra en påbörjad utbildning inom gymnasiesärskolan begränsas till att gälla endast för elever som tillhör målgruppen för särskolan. I annat fall riskerar elever som inte tillhör målgruppen att behöva vänta till de når vuxen ålder innan de får möjlighet att inom den kommunala vuxenutbildningen läsa enligt grundskolans och gymnasieskolans måldokument.

Elever som på grund av en ny utredning tas emot i grundskolan eller i gymnasieskolan är i behov av omfattande stödinsatser, vilket måste prioriteras. Hemkommunen ska i dessa fall vara skyldig att vidta de åtgärder som krävs för att underlätta elevens övergång. En sådan övergång måste planeras utifrån varje elevs individuella förutsättningar. Behovet handlar om specialpedagogiskt stöd och sannolikt även stöd för att etableras socialt i den nya miljön. I vissa fall kan en elev under en övergångsperiod behöva vara kvar i sin gamla miljö, även om eleven följer grundskolans eller gymnasieskolans måldokument.

De här föreslagna förändringarna är angelägna och bör därför inte avvakta införandet av en reformerad gymnasiesärskola.

⁶ 19 kap. 11 § skollagen (2010:800).

5.2 Ansökan och urval

Förslag: Eleven ska ansöka till gymnasiesärskolans nationella program på motsvarande sätt som gäller för elever som söker till gymnasieskolan. Eleven ska också ansöka till gymnasiesärskolans träningsprogram.

Om antalet platser på ett nationellt program är färre än antalet sökande ska företräde ges utifrån en bedömning av elevernas förutsättningar för utbildningen. Regeringen ska få meddela föreskrifter om urval till gymnasiesärskolans nationella program.

En elev som ansökt till träningsprogram ska tas emot på ett sådant om hemkommunen bedömer att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program. I annat fall ska hemkommunen, efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare, ta emot eleven på ett nationellt program efter att eleven getts möjlighet att söka till ett sådant program.

Bestämmelsen om att rektorn efter samråd med eleven eller elevens vårdnadshavare, beslutar om vilket nationellt eller specialutformat program eleven ska gå på ska utgå. Elevens vilja uttryckt i ansökan ska i stället i mån av plats styra placeringen.

Bedömning: Förberedelserna inför att en elev ska ansöka till gymnasiesärskolan bör starta i god tid. Det är av största vikt att eleverna får en anpassad studie- och yrkesvägledning som gör det möjligt för dem att få en uppfattning om de olika utbildningsvägarna i gymnasiesärskolan samt att samråd sker med elevens vårdnadshavare.

Utredningen ska kartlägga hur beslut om urval och antagning fattas i dag och då särskilt belysa hur bedömningen om vem som har störst behov görs. Vid behov ska förslag lämnas till ändringar av bestämmelserna. Utredningen ska utgå från att det ska finnas en ökad valfrihet och möjlighet för eleverna att söka till program på motsvarande sätt som inom gymnasieskolan.

5.2.1 Vad säger bestämmelserna?

Bestämmelserna om ansökan, antagning och urval skiljer sig väsentligt mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

Reglering för gymnasieskolan

För gymnasieskolans utbildning finns en kedja av händelser i de regler om behörighet, ansökan, mottagande och fullföljande av utbildningen som ska gälla från och med 1 juli 2011 då den nya skollagen (2010:800) ska börja tillämpas.

Gymnasieutbildningen ska vara öppen för ungdomar som avslutat sin grundskoleutbildning, eller motsvarande utbildning, och som påbörjar sin gymnasieutbildning under tiden fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år⁷. Behörighetsreglerna kommer att skilja sig mellan de nationella programmens yrkesprogram och högskoleförberedande program. Dessutom kommer det att finnas olika behörighetskrav även till vissa av de introduktionsprogram som ska ersätta dagens individuella program i gymnasieskolan⁸.

För att bli mottagen på ett nationellt program eller en nationell inriktning, särskild variant eller lärlingsutbildning i gymnasieskolan ska eleven ansöka hos hemkommunen. Om ansökan avser mer än en utbildning ska den sökande ange i vilken ordning han eller hon önskar att utbildningarna ska komma i fråga. Om ansökan avser utbildning hos annan huvudman ska hemkommunen omedelbart sända ansökan vidare till denna huvudman. Även för programinriktat individuellt val eller för yrkesintroduktion som har utformats för en grupp elever ska en ansökan lämnas till hemkommunen.⁹

Huvudmannen för den sökta utbildningen prövar sedan om den sökande är behörig och om den sökande ska tas emot¹⁰. För utbildning på nationella program, nationell inriktning, särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning finns också reglering om mottagande i första respektive andra hand (se vidare kapitel 6).

Vilka utbildningar som erbjuds och antal platser på dessa ska så långt det är möjligt anpassas med hänsyn till ungdomarnas önske-

⁷ 15 kap. 5 § första stycket skollagen (2010:800).

⁸ 16 kap. 30–31 §§ och 17 kap. 8–12 §§ skollagen (2010:800).

⁹ 16 kap. 35 § och 17 kap. 13 § skollagen (2010:800).

¹⁰ 16 kap. 36 §, 43–44 §§ och 47 § skollagen (2010:800).

mål¹¹. När antalet platser är färre än antalet sökande som ska tas emot ska ett begränsat antal platser (fri kvot) avsättas för dem som på grund av särskilda omständigheter bör ges företräde framför övriga sökande eller kommer från skolor vilkas betyg inte utan vidare kan jämföras med betygen från grundskolan. Övriga platser ska tilldelas de sökande med betygen som grund. Företräde mellan sökande bestäms efter ett meritvärde.¹²

En elev som påbörjat en utbildning i gymnasieskolan har också rätt att fullfölja den¹³.

Reglering för gymnasiesärskolan

För gymnasiesärskolans utbildning finns inte samma kedja av händelser i samband med att eleven tas emot som för gymnasieskolan. Regleringen är i flera fall motsägelsefull och ger inte samma möjlighet till val och fullföljande av utbildningen.

För närvarande saknas bestämmelser om att eleven ska ansöka om plats i gymnasiesärskolan. I och med den nya skollagen införs en bestämmelse om att den som ansöker om en plats i gymnasiesärskolan ska ge in sin ansökan till hemkommunen¹⁴. Om ansökan avser en utbildning som anordnas av annan huvudman, ska ansökan omedelbart sändas vidare till denna huvudman. En elev som har gått ut grundsärskolan ska som nämnts ovan alltid ha rätt att tas emot i gymnasiesärskolan. Om eleven inte har gått i grundsärskolan ska hemkommunen pröva om eleven tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan. För en elev där en bedömning av om eleven tillhör målgruppen ska göras av hemkommunen kan en ansökan som skyndsamt vidarebefordrats till en annan huvudman senare behöva återtas om eleven bedöms inte tillhöra målgruppen.

Huvudmannen för skolan ska pröva frågor om antagning av en elev som ska tas emot i gymnasiesärskolan. Huvudmannen ska efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare avgöra vilken typ av program en elev i gymnasiesärskolan ska gå på, dvs. om det handlar om nationella eller specialutformade program eller individuellt program. Rektorn ska sedan efter samråd med eleven och elevens vård-

¹¹ 15 kap. 30 § skollagen (2010:800).

¹² 7 kap. 3–4 §§ gymnasieförordningen (2010:2039).

¹³ 16 kap. 37 § skollagen (2010:800).

¹⁴ 18 kap. 7 § skollagen (2010:800).

nadshavare besluta om vilket nationellt eller specialutformat program som en elev ska gå på.¹⁵

Antalet platser på de olika programmen ska anpassas med hänsyn till elevernas önskemål¹⁶. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om urval bland mottagna sökande. Om antalet platser på ett nationellt eller ett specialutformat program är färre än antalet sökande ska företräde ges till dem som har störst behov av utbildningen¹⁷.

Huvudmannen ska avgöra om en elev som tas emot på individuellt program ska ges yrkesträning eller verksamhetsträning. Rektorn ska kunna besluta att en elev ska läsa en kombination av ämnen och verksamhetsområden från yrkesträning respektive verksamhetsträning.¹⁸

En elev ska som huvudregel placeras vid den av kommunens skolenheter där eleven önskar gå eller elevens vårdnadshavare önskar att eleven ska gå¹⁹.

En elev som har påbörjat utbildningen i gymnasiesärskolan senast under det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år får fullfölja utbildningen hos huvudmannen under fyra läsår. Motsvarande begränsning i antal år finns inte för gymnasieskolan²⁰.

5.2.2 Hur fungerar det i praktiken?

För att kunna svara på detta har utredningen genomfört en enkätundersökning riktad till företrädare för kommuner som har gymnasiesärskola, till gymnasiesärskolor med landstinget som huvudman samt till fristående gymnasiesärskolor. Redovisningen i det följande baseras huvudsakligen på resultaten från denna enkät, kompletterat med andra underlag och iakttagelser.

Redan i dag låter flertalet kommuner och andra huvudmän eleverna lämna in en ansökan till gymnasiesärskolan, trots att detta inte ännu är formellt reglerat. Av de som besvarat enkäterna gäller det för 97 procent av kommunerna, samtliga landstingsskolor och 91 procent av de fristående gymnasiesärskolorna. För merparten av kommunernas och landstingens gymnasiesärskolor samt för hälften av de fristående

¹⁵ 18 kap. 9 § skollagen (2010:800).

¹⁶ 19 kap. 16 § andra stycket och 19 kap. 5 § andra stycket skollagen (2010:800).

¹⁷ 13 kap. 18 § gymnasieförordningen (2010:2039).

¹⁸ 19 kap. 6–7 §§ skollagen (2010:800).

¹⁹ 19 kap. 19 § skollagen (2010:800).

²⁰ 19 kap. 11 § skollagen (2010:800).

gymnasiesärskolorna gäller att ansökan även sker till program. Bland de fristående gymnasiesärskolorna finns bl.a. små skolor som tar emot elever med mycket komplexa behov. Kontakten mellan skola och vårdnadshavare förmedlas i dessa fall ofta av LSS-handläggare²¹, läkare eller andra föräldrar. I vissa fall ger förfarandet mer intryck av en placering från hemkommunens sida än en ansökan till en utbildning. Det skolorna erbjuder är också i dessa fall en helhetslösning med skola, fritid och boende.

Enligt uppgiftslämnarna får en stor andel av eleverna utbildning på det program de önskar i gymnasiesärskolan. Det gäller för mer än hälften av kommunerna och de fristående skolorna samt för fyra av fem gymnasiesärskolor med landstinget som huvudman. Svaren indikerar också att de flesta elever får det program de önskar även i övriga skolor. De svarande för kommunerna uppger att det är vanligare att programmet eleven sökt till inte erbjuds alls, eller att eleven vill gå på ett program som han eller hon inte har förutsättningar för, än att det saknas platser på programmet. För landstingsskolorna är däremot den vanligaste orsaken till att elever inte får den utbildning de önskar att det saknas platser på programmet (naturbruksprogram). Det förekommer också enligt landstingsskolorna att elever inte har förutsättningar att klara utbildningen på grund av sin funktionsnedsättning. De fristående gymnasiesärskolorna uppger olika förklaringar.

I hela 94 procent av kommunerna och samtliga landstingsskolor sker en anpassning av antalet platser på programmen med hänsyn till elevernas önskemål. Bland de fristående gymnasiesärskolorna uppger endast 45 procent att det sker en sådan anpassning. Flera av de fristående skolorna uppger emellertid i andra delar av enkäten att de är under uppbyggnad och/eller ännu inte har hamnat i en situation med platsbrist. Helt klart är dock att det i dag finns fristående gymnasiesärskolor som framgent kommer att möta en situation där platserna inte räcker till.

Gymnasiesärskolor med kommun eller landsting som huvudman ska ge företräde till de elever som har störst behov av utbildningen om antalet platser på ett nationellt eller ett specialutformat program är färre än antalet sökande. Enligt de beslut Skolinspektionen hittills fattat i samband med tillståndsprövningen är detta vad som gäller även för de fristående gymnasiesärskolorna. Sjuttio-fem procent av de som besvarat enkäten för kommunerna och

²¹ Handläggare av ärenden enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

56 procent av de som besvarat den för de fristående gymnasiesärskolorna uppger att det inte sker en sådan bedömning av vilken elev som har störst behov av utbildningen, medan samtliga landstingsskolor uppger att det görs.

I de kommuner och skolor där det sker en bedömning av vilken elev som har störst behov av utbildningen handlar denna bl.a. om elevens möjlighet att klara utbildningen. En kommun formulerar det som att ”då elevantalet är stort tas elever med bäst förutsättning in på programmet”, en annan att man utgår från ”lämplighet och intresse för yrket”. Möjlighet att få arbete eller sysselsättning inom området efter genomförd utbildning vägs också in. Även landstingsskolorna hänvisar till intresse och motivation som avgörande faktorer. Elevens kommunala tillhörighet kan också spela in vid bedömningen. Sammantaget ges bestämmelsen²² om ”störst behov” högst varierande innebörd där faktorer som intresse, motivation och förmåga träder fram som särskilt viktiga. Även hur eleven förväntas passa in i gruppen nämns.

Nästan alla kommuner och gymnasiesärskolor erbjuder elever en praktik eller prova-på-perioder under elevens senare år i den obligatoriska särskolan. Detta som en förberedelse för att eleven ska söka till gymnasiesärskolan. Under sådana perioder kan eleven pröva på en eller flera alternativa program och skolor. Samtidigt ges skolan möjlighet att bedöma elevens förutsättningar och behov. Detta blir en grund för dialog mellan elev och vårdnadshavare samt avlämnande och mottagande skola inför valet av utbildning i gymnasiesärskolan. Betydelsen av praktiken lyfts fram av samtliga huvudmän som det viktigaste verktyget inför bedömningen som görs tillsammans med elev och föräldrar och i vissa fall lärare. Studie- och yrkesvägledarna har en central roll vid valet av utbildning på gymnasiesärskolan.

På en öppen fråga om förutsättningarna för att bedöma vilken elev som har störst behov uppger hälften av de svarande för kommunerna att det är eller skulle vara svårt, mycket svårt eller oerhört svårt att göra en sådan bedömning. Tre av landstingsskolorna uppger att det inte är helt enkelt eller mycket svårt. Bland de fristående skolorna verkar det generellt sett inte vara så stort problem, men skolornas olika karaktär slår igenom i svaren. Flera skolor har som nämnts ovan ännu inte hamnat i en situation där det blivit aktuellt att göra en sådan bedömning.

²² 13 kap. 18 § gymnasieförordningen (2010:2039); t.o.m. 30 juni tillämpas 6 kap. 1 b § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

Enligt de svarande i kommunerna har i genomsnitt att 76 procent av eleverna betyg från grundskolan. Svaren varierar dock mellan noll och 100 procent, med en tyngdpunkt i toppen. Hela 66 procent av de svarande uppger att det handlar om 80 procent eller en högre andel. De båda landstingsskolor som har besvarat frågan uppger att 95 respektive 100 procent av eleverna har betyg från grundskolan. För de fristående gymnasiesärskolorna är snittet 50 procent. Skolorna fördelar sig med ett undantag i två grupper, en där 80–100 procent av eleverna uppges ha betyg från grundskolan och en där ingen uppges ha det. Den förra gruppen erbjuder motsvarande nationella och den senare individuella program.

Trots att det således är vanligt med betyg från grundskolan anser flertalet svarande att betyg inte är ett realistiskt alternativ som urvalsinstrument till gymnasiesärskolans nationella program. Argument som anförs mot betyg som urvalsinstrument är att de inte är och inte heller kommer att vara obligatoriska i grundskolan, att likvärdigheten i betygssättningen i grundskolan har brister²³, att betygen inte mäter allt som är viktigt vid bedömningen och att ett betygsurval strider mot gymnasiesärskolans syfte att erbjuda alla en anpassad utbildning. Man pekar också på risken att vissa populära program kommer bestå av elever med lättast utvecklingsstörning, medan motsatsen kommer att gälla för andra mindre populära program. Betygen anses dock kunna utgöra ett komplement vid bedömningen av om eleven har förutsättningar att klara den sökta utbildningen.

Av de som svarat att betyg kan utgöra ett alternativ som bedömningsgrund finns de som hänvisar till att det gäller i gymnasieskolan och att även gymnasiesärskolan är målstyrd. Man menar också att någon form av bedömning måste göras. Någon pekar på likvärdighetsprincipen och en annan att andra bedömningsgrunder blir för komplicerade. Flera pekar även här på att betygen indikerar om eleven har förutsättningar att klara det program den sökt.

En stor majoritet anser att det finns andra möjliga sätt att göra urvalet till gymnasiesärskolans nationella program än utifrån behov eller betyg. De förslag som lämnas handlar främst om den praktik som de flesta kommuner och skolor redan använder sig av och som anses vara ett beprövat och väl fungerande instrument. Dessutom nämns intervjuer, dialog mellan elev, vårdnadshavare, studie- och yrkesvägledare och blivande skola, intressekartläggning och bedöm-

²³ Vilket bör bedömas mot bakgrund av att betygssättningen i grundskolan än så länge sker efter elevens förutsättningar.

ning av elevens förutsättningar samt anlagstester. Överlämnandet från avlämnande skola lyfts också liksom behovet av att förbättra detta. Flera svarande pekar också på att skolan bör ha en så flexibel organisation att de kan ta emot eleverna på det program de önskar efter genomförd praktik. Behovet av att precisera vad som avses med störst behov lyfts också fram.

Urvalsförfarandet till kommunernas gymnasieskola verkar inte påverkas av om det finns fristående gymnasieskolor i kommunens närområde. Däremot påverkar det elevernas möjlighet att göra val, vilket av flera anses som positivt eftersom eleverna får tillgång till fler program.

Under övriga synpunkter återkommer flera kommunföreträdare till betydelsen av att eleverna får välja utbildning utifrån intresse och att kommunerna bör vara flexibla och dimensionera utifrån individens behov samt att eleverna ska ha möjlighet att göra egna val. Många anser också att dagens system fungerar bra och att det sällan uppstår en bristsituation. Samtidigt lyfts behovet av likvärdiga bedömningar fram. Flera svarande menar att svårigheten inte så mycket handlar om att placera eleverna på program utan att avgöra vilka som bör gå på nationellt program och vilka som bör gå på det individuella programmet. En annan uppmärksammar att kommuner gör olika bedömningar av vilka elever som tillhör särskolans målgrupp.

Av de fem gymnasieskolorna med landsting som huvudman understryker en att gymnasieskolan behöver utvecklas och i denna utveckling bör elevens rätt att välja program prioriteras. En annan understryker betydelsen av elevens förmåga att tillgodogöra sig utbildningen. Två pekar på att urval och antagning till gymnasieskolan grundar sig på bedömningar. Man understryker också att många av eleverna som söker till naturbruksprogrammet är oerhört inriktade på vad de vill göra och har vetat det länge.

Flera av de som besvarat enkäten för de fristående gymnasieskolorna har inte riktigt känt sig träffade av frågorna eftersom de endast har motsvarande individuellt program och tar emot elever med mycket särskilda behov. Bland de övriga understryker en att det är viktigt med ett system som är ”standardiserat”, lika för alla, en annan att eleverna bör bedömas utifrån förutsättningar att klara APU och valt yrke och någon att nuvarande ordning fungerar bra.

5.2.3 Förslag till likvärdigare bestämmelser

Genom den nya skollagen introduceras en sekvens av händelser i samband med att en elev ska ansöka och antas till gymnasiesärskolan²⁴. Anpassat till den programstruktur som föreslagits i kapitel 4 innebär den att

- eleven ska lämna en ansökan till sin hemkommun, som svarar för att sända den vidare om ansökan avser annan huvudman,
- hemkommunen prövar om eleven har rätt att bli mottagen i gymnasiesärskolan,
- huvudmannen prövar efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare om eleven ska gå på nationellt program eller individuellt program, samt
- rektorn beslutar, efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare, vilket nationellt program eleven ska gå på.

Det finns också en bestämmelse i den nya skollagen om att huvudmannen avgör om en elev som tas emot på individuellt program ska ges yrkesträning eller verksamhetsträning²⁵. Eftersom förslaget i föregående kapitel innebär att det individuella programmet ska ersättas med ett träningsprogram och att indelningen i yrkesträning och verksamhetsträning tas bort saknar bestämmelsen relevans här.

Den ovanstående sekvensen av händelser ger tydligt uttryck för hur elever med utvecklingsstörning inte har samma eller ens motsvarande möjligheter att göra egna val av utbildning efter den obligatoriska skolan som andra elever. Alla väsentliga beslut fattas av hemkommunen, huvudmannen eller rektorn, visserligen efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare. Det är min mening att eleven så långt möjligt måste ges möjlighet att välja utbildning utifrån sina personliga intressen. Eleven måste äga beslutet på samma sätt som elever i gymnasieskolan, dvs. kunna söka till program, inriktning och skola.

Många kommuner och huvudmän har också gått före lagstiftningen och redan nu infört ett ansökningsförfarande till gymnasiesärskolan som liknar det för gymnasieskolan. Den nya skollagens

²⁴ 18 kap. 7–9 §§ skollagen (2010:800).

²⁵ 19 kap. 6 § andra stycket skollagen (2010:800).

bestämmelse²⁶ om att den som ansöker om en plats i gymnasiesärskolan ska lämna sin ansökan till hemkommunen innebär därför inte någon dramatisk förändring för de flesta kommuner och skolor. Liksom i dag bör denna sökprocess föregås av noggranna förberedelser där eleverna ges möjlighet att bekanta sig med de olika programmen. Jag ser inget skäl att föreslå någon explicit reglering om hur detta ska gå till. Den praktik som de flesta kommuner och skolor erbjuder inför att eleven ska söka till gymnasiesärskolan är en väl etablerad arbetsmetod. Det finns dock även andra möjliga modeller som i sitt sammanhang kan fungera bra. Förberedelserna inför ansökan till gymnasiesärskolan bör i vilket fall präglas av respekt för elevens önskan. Studie- och yrkesvägledningens roll är att bidra till att eleven får möjlighet att skapa sig en god uppfattning om de alternativ han eller hon väljer mellan.

Av bestämmelserna måste det till skillnad från i den nya skollagen tydligt framgå att eleverna ska ges möjlighet att ansöka inte bara till gymnasiesärskolan, utan också till ett nationellt program eller till sådan nationell inriktning, särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning (se vidare avsnitt 8.2) som börjar första läsåret. Jag föreslår därför att det införs en sådan bestämmelse.

Det bör vara hemkommunens skyldighet att informera eleven och elevens vårdnadshavare om de olika valmöjligheter som finns när det gäller program och inriktningar, inte bara i den egna kommunen utan även i andra kommuner och i fristående skolor. Eleven och elevens vårdnadshavare måste också vara väl informerade om de ekonomiska villkor som gäller om eleven väljer att gå i en skola i annan kommun eller i en fristående gymnasiesärskola. Vilka dessa är utreds vidare i avsnitt 6.5.

Att eleven ska kunna söka till och tas emot på ett nationellt program i gymnasiesärskolan utifrån egna val och önskemål innebär att bestämmelsen²⁷ att rektorn, efter samråd med eleven eller elevens vårdnadshavare, beslutar om vilket program eleven ska gå på måste utgå. Bestämmelsen är dessutom svår att tillämpa eftersom den inte tar hänsyn till att olika kommuner organiserar sin skola på olika sätt. I långt ifrån alla kommuner förfogar rektorn över beslutet om program. Han eller hon kanske endast ansvarar för ett program. Om dessutom eleven ska ges möjlighet att söka till ett program utifrån eget önskemål blir detta inte ett beslut som rektorn ska förfoga över.

²⁶ 18 kap. 7 § skollagen (2010:800).

²⁷ 18 kap. 9 § skollagen (2010:800).

Frågan är vad som händer när fler elever söker till ett program än det finns platser. Som det ser ut i dag ser detta inte ut som något stort problem – en stor andel av de som söker till gymnasiesärskolan får den utbildning de efterfrågar. Bestämmelserna säger också att antalet platser på de olika programmen ska anpassas med hänsyn till elevernas önskemål²⁸. Det går dock inte att bortse från att det uppstår och kommer att uppstå situationer där antalet sökande till vissa utbildningar inom gymnasiesärskolan är större än antalet platser. Det gäller för såväl kommunala som fristående skolor. Även om flertalet fristående skolor ännu inte har hamnat i en sådan situation finns nu exempel på skolor som måste fatta denna typ av beslut. Man måste också förutse en situation där populära utbildningar kan komma att utsättas för ett efterfrågetryck som inte går att expandera sig ur.

Av redovisningen ovan framgår att tillämpningen av nuvarande bestämmelse om att företräde ska ges till den som har störst behov av utbildningen om antalet platser är mindre än antalet sökande varierar kraftigt²⁹. Bestämmelsen gäller för kommunernas och landstingens gymnasiesärskolor. Genom de beslut som hittills fattats av Skolinspektionen för fristående gymnasiesärskolor tillämpas den i praktiken även av de fristående gymnasiesärskolorna. Detta då dessa hänvisat till bestämmelsen i de ansökningar inspektionen tagit ställning till.

I frånvaron av vägledning om hur ”störst behov” ska tolkas har intresse, motivation och förmåga blivit viktiga faktorer vid bedömningen. Detta innebär att rättssäkerheten för eleverna är svag. Intresse är inte samma sak som behov, men ska självklart styra elevens eget val. Motivation och förmåga är inte heller samma sak som behov, varför det måste anses som osakligt att med nuvarande regelverk låta den typen av faktorer avgöra valet av vilka elever som ska tas emot på ett program. Om allt fler elever söker utbildning i annan kommun eller i fristående gymnasiesärskola är det dessutom svårt att se hur en bedömning av störst behov ska kunna göras på ett rättssäkert sätt. För detta saknas tillräckliga kunskaper om eleven hos den mottagande huvudmannen.

De nya betygssstegen och tydligare kunskapskrav kommer sannolikt innebära att betygssättningen blir mer likvärdig mellan olika

²⁸ 19 kap. 16 § andra stycket skollagen (2010:800).

²⁹ 13 kap. 18 § gymnasieförordningen (2010:2039); t.o.m. 30 juni 2011 tillämpas 6 kap. 1 b § förordning (1994:741) om gymnasiesärskolan.

grundskolor. Trots detta är betyg inte något bra alternativ som grund för urvalet till gymnasieskolan, även om det är det urvalsinstrument som används för gymnasieskolan. Att betygen inte är obligatoriska i grundskolan är en invändning. Viktigaste är dock att en betygsantagning till gymnasieskolan strider mot grundtanken bakom varför vi har en gymnasieskola, dvs. att elever med utvecklingsstörning ska få en anpassad utbildning som utifrån deras förutsättningar ger dem möjlighet att utvecklas så långt som möjligt. Konsekvensen av en betygsantagning riskerar också att bli en sortering av elever på program och skolor utifrån graden av utvecklingsstörning, vilket knappast kan vara meningen.

Närhetsprincipen används inom den obligatoriska skolan som inte har betygsantagning och skulle kunnat vara ett alternativ vid antagningen till gymnasieskolan. Närheten har ju inte att göra med egenskaper hos eleven och kan inte heller bli föremål för den typ av rättsosäkerhet som ett urval grundat på störst behov. Det finns emellertid en allvarig invändning som innebär en bristande likvärdighet. Elever från det stora antal kommuner som inte har gymnasieskola eller som har en begränsad verksamhet skulle hamna i ett sämre läge än elever som hör hemma i kommuner med en utbyggd gymnasieskola.

Anlagstester eller andra tester är ytterligare alternativ. För att ett sådant alternativ ska vara rättssäkert krävs i så fall auktoriserade tester. Med tanke på att de flesta elever får den utbildning de efterfrågar vore detta knappast rätt använda resurser att utveckla sådana enkom för att göra urval. Det finns dessutom redan kunskap om elevens förutsättningar från grundskolan och från den praktik som de flesta eleverna gör. Det finns också en risk att tester skulle leda till att utbildningen inte kommer att anpassas till elevernas förutsättningar i den utsträckning som bör gälla i gymnasieskolan.

Att låta "först till kvarn" gälla, dvs. att låta den få företräde som varit snabbast att söka, är rättssäkert, men är inte heller det ett bra alternativ. Det handlar ju inte här om förskoleverksamhet där man i stort sett kan ställa sitt barn i kö så fort det fötts. Här ska i stället eleven i lugn och ro kunna pröva sig fram till ett beslut och sedan lämna in sin ansökan innan ett sista datum.

Att slutligen låta slumpen avgöra genom lottning skulle visserligen också vara rättssäkert i meningen att alla ges samma förutsättningar, men alternativet skulle enligt min mening vara ett nederlag. Elevens uttalade önskan respekteras inte vid ett lottningsförfarande, där konsekvensen kan bli att en elev med ett brinnande intresse och

särskilt goda förutsättningar för programmet föregås av en elev med ett svagt intresse och sämre förutsättningar.

Det minst dåliga alternativet ansluter enligt min mening till de klokare delarna av dagens praktik. Jag föreslår att företräde ska ges utifrån en bedömning av elevernas förutsättningar för utbildningen om antalet platser är färre än antalet sökande. Jag är medveten om att detta alternativ kan möta liknande invändningar som att använda betyg som urvalsinstrument och att det finns en risk för godtycke. Förutsättningar är dock en vidare bedömningsgrund än enbart betyg vilket får ses som en fördel, särskilt med tanke på att alla elever inte får betyg från grundsärskolan. I förutsättningar kan betyg vägas in som ett kriterium bland andra. Hänsyn kan dessutom tas till elevens betyg i olika ämnen. I förutsättningar kan också vägas in elevens förutsättningar för just det program eleven sökt, vilket inte framgår av betyget. Utrymme ska däremot inte få ges för kriterier som har att göra med elevens personliga egenskaper, som exempelvis hur eleven passar in i en grupp. Däremot bör kunna vägas in om eleven uppvisar prov på att vara särskilt lämplig för just den valda utbildningen.

För att inte godtycke ska uppstå föreslår jag att regeringen ska få meddela föreskrifter om urval till gymnasiesärskolans nationella program.

En svår fråga är hur ansökan till träningsprogrammet ska gå till. Det är oklart hur detta går till i dag för elever som ska tas emot på det individuella programmet. Det är troligt att de i de flesta fall får söka till gymnasiesärskolan, däremot inte på program. Att huvudmannen enligt skollagen ska pröva om en elev ska tas emot på nationellt, specialutformat eller individuellt program³⁰ är dock ett nästan lika ingripande beslut som beslutet att en elev ska tas emot i sarskolan. Det vore därför önskvärt om eleven får söka till träningsprogrammet på motsvarande sätt som till de nationella programmen och att elevens önskemål även i detta fall får utgöra grund för placeringen.

För en sådan lösning talar att ansökan i de allra flesta fall har föregåtts av noggranna förberedelser och att beslut redan har fattats av eleven eller, i elevens ställe, elevens vårdnadshavare. Mot talar dock att det är av stor betydelse att elever inte tas emot på träningsprogrammet om de har förutsättningar att följa undervisningen på

³⁰ 18 kap. 9 § skollagen (2010:800).

ett nationellt program. Eleven har rätt att ges möjlighet att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling. Hänsyn till elevens bästa, och de konsekvenser det kan få för elevens hemkommun om en annan huvudman tar emot en elev på ett träningsprogram, gör dock att det är rimligt att hemkommunen ges ett inflytande över detta.

Jag anser däremot inte att hemkommunen ska kunna fatta beslut om att ta emot en elev på träningsprogrammet mot elevens önskan. I följande avsnitt föreslås ett utökat inflytande vid val av skolform innebärande att en elev med utvecklingsstörning ska ha rätt att bli mottagen i gymnasieskolan. Det skulle mot denna bakgrund framstå som märkligt att begränsa elevernas möjligheter att välja nationellt program inom gymnasieskolan.

Jag föreslår därför att grundregeln ska vara att eleven, eller vårdnadshavaren i elevens ställe, ska söka till gymnasieskolans träningsprogram på samma sätt som till de nationella programmen. Om hemkommunen bedömer att eleven kan följa undervisningen på ett nationellt program ska kommunen dock, efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare, ha möjlighet att ta emot eleven på ett nationellt program. Eleven ska då ges möjlighet att söka till nationellt program.

Förberedelserna inför att en elev ska ansöka till gymnasieskolan måste starta i god tid. Det är av största vikt att eleverna får en anpassad studie- och yrkesvägledning som gör det möjligt för dem att i förväg skaffa sig en uppfattning om de olika utbildningsvägarna i gymnasieskolan samt att samråd sker med elevens vårdnadshavare. Frågan om studie- och yrkesvägledning behandlas i avsnitt 8. 4.

5.3 Utökat elevinflytande vid val av utbildning

Förslag: En elev som tillhör målgruppen för gymnasieskolan ska ha rätt att bli mottagen i gymnasieskolan om eleven inte önskar gå i gymnasieskolan. Formuleringen ”och om kommunen bedömer att de har förutsättningar att klara utbildningen”³¹ ska därför tas bort från den nya skollagens (2010:800) bestämmelse om att hemkommunen ansvarar för att elever från

³¹ 17 kap. 16 § andra stycket skollagen (2010:800).

grundsärskolan ska erbjudas yrkesintroduktion och individuellt alternativ om de önskar sådan utbildning.

Enligt direktiven till utredningen ska förslag lämnas för gymnasiesärskolan som innebär en harmonisering med bestämmelserna om föräldra- och elevinflytande vid val av skolform inom den obligatoriska särskolan.

5.3.1 Vad säger regelverket?

För den *obligatoriska skolan* kommer den nya skollagen innebära att, om barnets vårdnadshavare inte lämnar sitt medgivande till att barnet tas emot i grundsärskolan ska barnet fullgöra sin skolplikt enligt vad som gäller för övrigt enligt skollagen³², dvs. i de flesta fall i grundskolan. Detta innebär att den tidigare försöksverksamheten med ökat föräldrainflytande över skolgången för barn med utvecklingsstörning permanentas. Ett undantag införs dock som inte funnits under försöksverksamheten. Ett barn kommer att kunna tas emot i grundsärskolan utan sin vårdnadshavares medgivande, om det finns synnerliga skäl med hänsyn till barnets bästa. Ett beslut om barns mottagande i grundsärskolan kan överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd³³.

Att en elev ska kunna tas emot i grundsärskolan utan vårdnadshavarnas medgivande motiveras i propositionen om en ny skollag (prop. 2009/10:165) med att det kan förekomma att vårdnadshavares vilja uppenbart inte överensstämmer med barnets behov och förutsättningar utifrån den utredning som genomförts. I sådana fall anser regeringen att hänsyn till barnets bästa ska vara styrande vid val av skolform och barnet ska kunna placeras i grundsärskolan utan medgivande om det finns synnerliga skäl för detta. Att det ska krävas synnerliga skäl för en sådan placering innebär att undantaget bara ska användas när det är uppenbart att eleven inte har förutsättningar att klara en utbildning i grundskolan. Om placeringen som lagen föreskriver³⁴ föregås av en utredning som omfattar pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning bör enligt regeringen en bred och saklig grund för beslutet om skolform skapas.

³² 7 kap. 5 § tredje stycket skollagen (2010:800).

³³ 28 kap. 12 § första punkten skollagen (2010:800).

³⁴ 7 kap. 5 § andra stycket skollagen (2010:800).

För *gymnasieskolan och gymnasiesärskolan* finns ingen motsvarande bestämmelse. Enligt den nya skollagen (2010:800) ansvarar hemkommunen för att elever från grundskolan erbjuds yrkesintroduktion och individuellt alternativ, om de önskar sådan utbildning och kommunen bedömer att de har förutsättningar att klara utbildningen³⁵. Eleven har således inte möjlighet att själv besluta att han eller hon ska gå i gymnasieskolan. Om kommunen bedömer att eleven har förutsättningar att tas emot är det endast utbildning på yrkesintroduktion och individuellt alternativ som kan komma ifråga.

5.3.2 Förslag till utökad möjlighet att välja skolform

Vid en harmonisering av bestämmelserna om elev- och föräldrainflytande vid val av skolform måste vägas in att både gymnasieskolan och gymnasiesärskolan är frivilliga skolformer. Dessutom måste hänsyn tas till att eleven blir myndig under studierna i gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan samt att det kan finnas elever som söker utbildningen efter det att de har blivit myndiga. Hänsyn måste också tas till bestämmelsen³⁶ i den nya skollagen (2010:800) om att den som fyllt 16 år ska ha rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt skollagen. Någon motsvarande bestämmelse har inte funnits tidigare. När det gäller ansökan till bl.a. gymnasieskolan och gymnasiesärskolan och överklagande av sådant beslut om utbildning ska eleven dessutom ha rätt att föra sin egen talan även i de fall den sökande eller den klagande inte har uppnått ens 16 års ålder. Sammantaget innebär detta att det inte går att direkt överföra den nya skollagens bestämmelser om val av skolform för grundskolan och grundskolan till gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

Bestämmelsen om elevens rätt att föra sin egen talan innebär att inflytandet över val av skolform i första hand blir en fråga om elevens inflytande. Det framgår t.ex. av författningskommentarerna till den nya skollagen att en underårig ska kunna ansöka om utbildning utan vårdnadshavarens underskrift. Det innebär dock inte att vårdnadshavarna helt kommer att sakna inflytande. Många elever som ska söka till gymnasiesärskolan kan knappast fatta beslut om program utan stödet av sina vårdnadshavare. Det framgår också av andra delar av den nya skollagen att placering i gymnasiesärskolan ska ske

³⁵ 17 kap. 16 § andra stycket skollagen (2010:800).

³⁶ 29 kap. 12 § nya skollagen (2010:800).

efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare³⁷. Det framgår också av författningskommentarerna att både eleven och elevens vårdnadshavare kommer att ha en egen rätt att överklaga beslut även om de sinsemellan har motstridiga uppfattningar. Skolväsendets överklagandenämnd kan således komma att få ta ställning till sådana ärenden.

Det är i sammanhanget viktigt att komma ihåg att valet till gymnasiesärskolan ska vara väl förberett. Tillsammans har elev, vårdnadshavare, elevens lärare samt studie- och yrkesvägledare prövat olika alternativ, bl.a. genom att eleven haft möjlighet att praktisera på program i gymnasiesärskolan. De flesta elever har således en uppfattning om vad man väljer till och vad man väljer bort när det gäller gymnasiesärskolan. Kunskapen om vilka möjligheter som ges i gymnasieskolan är dock inte lika stora. När elever ges möjlighet att välja att inte gå i gymnasiesärskolan, trots att de tillhör dess målgrupp, blir det lika viktigt att de ges förutsättningar att skapa sig en uppfattning om den utbildning som gymnasieskolan kan erbjuda som den som gymnasiesärskolan erbjuder. Annars kan de inte göra ett informerat val av skolform.

Det undantag som införts för den obligatoriska skolan, och som innebär att ett barn kommer att kunna tas emot i grundsärskolan utan sin vårdnadshavares medgivande om det finns synnerliga skäl med hänsyn till barnets bästa, syftar till att skydda barnet och gäller studier i en obligatorisk skolform. Här föreslås inte något sådant undantag vid valet till gymnasial utbildning. Med tanke på att det här handlar om en frivillig skolform och att eleven själv fattar beslut om vilken utbildning han eller hon vill söka är det svårt att motivera att elevinflytandet ska begränsas på motsvarande sätt. Kommunen kan dessutom knappast tvångsinskriva en elev i gymnasiesärskolan. Att på grund av detta helt neka utbildning på gymnasienivå strider mot kommunens grundläggande ansvar att erbjuda alla ungdomar utbildning.

Eftersom en elev enligt förslaget i föregående avsnitt ska söka utbildning i gymnasiesärskolan är det inte möjligt att införa en bestämmelse motsvarande den för den obligatoriska skolan, dvs. att eleven skulle ha rätt att neka att bli mottagen. En elev som inte vill gå i gymnasiesärskolan låter helt enkelt bli att söka dit. Det viktiga blir i stället att garantera eleven tillgång till utbildning på gymnasieskolan. För att eleven ska ha rätt att bli mottagen på de båda

³⁷ 18 kap. 8–9 §§ skollagen (2010:800).

introduktionsprogram som enligt nya skollagen ska kunna ta emot elever från grundskolan föreslår jag därför att hemkommunens möjlighet att pröva om eleven har förutsättningar att klara utbildningen³⁸ tas bort ur den nya skollagen. Det skulle innebära att hemkommunen ansvarar för att elever från grundskolan ska erbjudas yrkesintroduktion eller individuellt alternativ om de önskar sådan utbildning.

5.4 Utbildning på gymnasieskolans introduktionsprogram

Förslag: Det ska vara möjligt att ta emot elever som tillhör särskolans målgrupp även på gymnasieskolans språkintroduktion.

Bedömning: Det bör inte finnas några formella hinder för elever från grundskolan som tas emot på yrkesintroduktion eller individuellt alternativ att, om de senare uppfyller de krav som ställs, gå vidare till andra delar av gymnasieskolans introduktionsprogram eller ytterst även till nationellt program i gymnasieskolan.

När den nya skollagen (2010:800) tillämpas från och med 1 juli 2011 ska det finnas fem olika introduktionsprogram i gymnasieskolan, nämligen

- preparandutbildning,
- programinriktat individuellt val,
- yrkesintroduktion,
- individuellt alternativ, och
- språkintroduktion.³⁹

Som nämnts ovan ansvarar hemkommunen för att elever från grundskolan erbjuds yrkesintroduktion och individuellt alternativ, om de önskar sådan utbildning och kommunen bedömer att de har förutsättningar att klara utbildningen⁴⁰. Att preparandutbildning och programinriktat individuellt val inte bedöms bli aktuella för

³⁸ 17 kap. 16 § andra stycket skollagen (2010:800).

³⁹ 17 kap. 2 § skollagen (2010:800).

⁴⁰ 17 kap. 16 § andra stycket skollagen (2010:800).

elever från grundskolan beror på att antagningen till dessa program ställer krav på godkända betyg från grundskolan, om än inte i samma utsträckning som till nationella program⁴¹.

Om det visar sig att en elev från grundskolan som tas emot på yrkesintroduktion och individuellt alternativ har förutsättningar för det måste eleven senare ha möjlighet att gå vidare till andra introduktionsprogram och ytterst kunna tas emot på ett nationellt program.

Gymnasieskolans språkintröduktion riktar sig till nyanlända elever med utländsk bakgrund som saknar kunskap i svenska⁴². Bland nyanlända elever finns också elever med utvecklingsstörning. Deras behov av språkintröduktion måste också mötas, vilket kan ske på olika sätt. Det ska enligt min uppfattning inte finnas några hinder för att ta emot elever som tillhör gymnasieskolans målgrupp på gymnasieskolans språkintröduktion.

En elev kan exempelvis vara inställd på att efter språkintröduktionen gå över till yrkesintroduktion eller individuellt alternativ i gymnasieskolan. I så fall är det naturligt att eleven tas emot redan på gymnasieskolans språkintröduktion. Även för elever som senare väljer gymnasieskolan kan utbildningen på gymnasieskolans språkintröduktion vara en lämplig början. Det beror på hur undervisningsgrupperna är sammansatta. Nyanlända elever i gymnasieskolan kan ju ha vitt skilda förutsättningar. Vissa kan ha en god skolbakgrund med tidigare språkstudier, medan andra helt kan sakna skolbakgrund.

⁴¹ 17 kap. 9–10 §§ skollagen (2010:800).

⁴² 17 kap. 12 § skollagen (2010:800).

6 Studier i annan kommuns eller fristående gymnasiesärskola

I detta kapitel lämnas förslag som syftar till att elever ska tas emot i gymnasiesärskolan på så likvärdiga grunder som möjligt jämfört med elever som tas emot i gymnasieskolan. Elevernas möjlighet att söka utbildning på program och inriktning som föreslagits i föregående kapitel riskerar annars att bli ett slag i luften. Förslagen om mottagande får konsekvenser för ersättningen mellan huvudmän. För att likvärdiga villkor ska kunna uppnås behövs dessutom förändringar av de olika stöd och ersättningssystem som unga med utvecklingsstörning omfattas av.

6.1 Hemkommunens ansvar att anordna utbildning

Förslag: Skyldigheten för hemkommunen att erbjuda utbildning inom gymnasiesärskolan ska fullgöras genom att hemkommunen anordnar utbildningen eller genom utbildning som anordnas av en annan kommun eller ett landsting enligt samverkansavtal. Kommuner som har ingått ett samverkansavtal ska bilda ett samverkansområde.

Behovet av samverkan mellan kommuner är minst lika stort för gymnasiesärskolan som för gymnasieskolan. Genom den nya skollagen (2010:800) framgår att varje kommun ska erbjuda de elever som ska gå på ett nationellt program i gymnasiesärskolan ett urval av olika program samt att kommunen ska sträva efter att urvalet av nationella program ska vara allsidigt¹. Detta innebär en skärpning jämfört med nuvarande bestämmelser. Vidare framgår att antalet platser på de olika programmen ska anpassas med hänsyn till elev-

¹ 19 kap. 16 § första stycket skollagen (2010:800).

ernas önskemål². Med tanke på att gymnasiesärskolan omfattar så få elever jämfört med gymnasieskolan blir det svårt för merparten av kommunerna att i den egna kommunen erbjuda den framtida gymnasiesärskolans samtliga nationella program. Samverkan blir därför en nödvändighet.

Bestämmelserna om samverkan mellan kommuner skiljer sig mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. För *gymnasieskolan* framgår att varje kommun ska ansvara för att ungdomarna i kommunen erbjuds gymnasieutbildning av god kvalitet. Kommunen kan erbjuda utbildning som den själv anordnar eller utbildning som anordnas av en annan kommun eller ett landsting enligt *samverkansavtal* med kommunen eller landstinget. Kommuner som har ingått ett samverkansavtal bildar ett *samverkansområde* för utbildningen.³

För *gymnasiesärskolan* gäller att hemkommunen ska svara för att utbildning kommer till stånd för var och en som har rätt att gå i gymnasiesärskolan. Denna skyldighet ska fullgöras genom att hemkommunen anordnar gymnasiesärskola i den omfattning som krävs för att alla i kommunen som har rätt till det ska få en sådan utbildning. Hemkommunen får även *komma överens* med en annan kommun eller med ett landsting om att någon av dessa ska ta emot elever vars gymnasiesärskoleutbildning hemkommunen ansvarar för.⁴

Det är inte helt klart varför bestämmelserna för gymnasiesärskolan skiljer från gymnasieskolans bestämmelser på detta sätt. Troligen har det att göra med att det historiskt lagts mindre vikt vid att eleverna ska kunna välja nationellt program. Formuleringen om att komma överens är också mer öppen, det kan handla om enstaka lösningar för en enskild elev. Formuleringarna för gymnasieskolan pekar mer mot en organiserad samverkan. När elever som söker till gymnasiesärskolan ska ges motsvarande valmöjligheter som de som söker till gymnasieskolan att välja utbildning ökar behovet av en organiserad samverkan även för gymnasiesärskolan. Kravet på en tydlighet om vilka nationella program kommunen erbjuder inom sin egen gymnasiesärskola eller i samverkan med andra kommuner ökar. Ett brett utbud av program och inriktningar åstadkoms bäst genom samverkan inom samverkansområden.

² 19 kap. 16 § andra stycket skollagen (2010:800).

³ 15 kap. 30 § första och andra styckena skollagen (2010:800).

⁴ 19 kap. 12 § skollagen (2010:800).

Jag föreslår därför att det av bestämmelsen om hemkommunens ansvar för gymnasiesärskolan ska framgå att hemkommunen kan erbjuda utbildning som den själv anordnar eller utbildning som anordnas av en annan kommun eller ett landsting enligt samverkansavtal samt att kommuner som har ingått ett samverkansavtal bildar ett samverkansområde. Organiseringen i samverkansområden är minst lika viktig för att kommunerna ska klara att erbjuda ett allsidigt urval av olika program inom gymnasiesärskolan som för gymnasieskolan.

6.2 Mottagande av elev i gymnasiesärskolan

I föregående kapitel har förslag lämnats om att elever som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan ska kunna göra informerade val av program och inriktning i gymnasiesärskolan, på motsvarande sätt som elever kan välja utbildning i gymnasieskolan. En sådan ordning måste motsvaras av bestämmelser som gör det möjligt för en elev som ska söka till gymnasiesärskolan att bli mottagen i en annan kommuns gymnasiesärskola, om utbildningen inte erbjuds i hemkommunen eller inom samverkansområdet. Om det inte finns vägande skäl för något annat bör detta ske på motsvarande sätt som för gymnasieskolan. Eleven måste också ha möjlighet att söka sig till och bli mottagen i en fristående gymnasiesärskola.

6.2.1 Mottagande i gymnasiesärskola med offentlig huvudman

Förslag: Reglerna om mottagande till en offentlig huvudmans gymnasiesärskola ska motsvara dem för gymnasieskolan.

En offentlig huvudman ska *i första hand* ta emot de sökande som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan, och som är hemmahörande i kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen, till ett nationellt program eller till en sådan nationell inriktning, särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning som börjar första läsåret. Därutöver ska sökande tas emot i första hand om eleven

- med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl för detta⁵,

⁵ Detta gäller redan enligt 19. kap 13 § skollagen (2010:800).

- sökt ett nationellt program eller en nationell inriktning som börjar det första läsåret och är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder den sökta utbildningen,
- sökt gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasieskolan som börjar det första läsåret och är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder någon utbildning på det aktuella programmet,
- sökt ett nationellt program och åberopat att huvudmannen inom det sökta programmet anordnar en nationell inriktning som börjar senare än första läsåret och som hemkommunen inte erbjuder, samt
- sökt en riksrekryterande utbildning.

Andra sökande till ett nationellt program, en nationell inriktning, särskild variant, gymnasial lärlingsutbildning eller riksrekryterande utbildning i gymnasieskolan än de som ska tas emot i första hand ska få tas emot *i andra hand* till platser som återstår sedan alla de som ska tas emot i första hand har antagits.

För gymnasieskolans träningsprogram ska skollagens bestämmelser om mottagande i gymnasieskolan ersättas med bestämmelsen att en huvudman får ta emot en elev från en annan kommun på träningsprogram i sin gymnasieskola, förutsatt att hemkommunen bedömt att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program och att kommunerna är överens om ersättningen för utbildningen.

En kommuns eller landstings beslut om mottagande i gymnasieskolan ska kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd vad gäller mottagande i första hand.

Utredningen ska bland annat analysera konsekvenserna av om en utökad rätt för elever att studera vid en gymnasieskola i en annan kommun än hemkommunen införs.

Dagens regler och den nya skollagens (2010:800) regler om mottagande i gymnasieskolan innebär jämfört med gymnasieskolan begränsningar för elever som vill studera på ett program eller en inriktning som inte erbjuds av elevens hemkommun. För att det i reell mening ska finnas en valfrihet behövs också bestämmelser som stödjer val av skola.

Vad säger regelverket?

För *gymnasieskolan* finns bestämmelser om mottagande i första hand och i andra hand⁶. Av de behöriga till ett nationellt program eller en nationell inriktning ska huvudmannen *i första hand* ta emot de som är hemmahörande i den anordnande kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen. Utöver detta ska även andra behöriga sökande tas emot i första hand. Detta gäller t.ex. om det med hänsyn till en elevs personliga förhållanden finns särskilda skäl, om eleven är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder den sökta utbildningen eller om det är en utbildning där det har fattats beslut om riksrekrytering samt under vissa omständigheter för gymnasial lärlingsutbildning.

Andra behöriga sökande än de som tas emot i första hand får tas emot *i andra hand* till platser som återstår sedan alla de som ska tas emot i första hand har antagits till utbildningen⁷. Det gäller för elever som sökt en utbildning i en annan kommun eller landsting trots att utbildningen erbjuds av hemkommunen och som inte med hänsyn till sina personliga förhållanden kan åberopa särskilda skäl. Av förarbetena⁸ till bestämmelsen framgår att sådana särskilda skäl kan handla om att eleven har blivit utsatt för mobbning i hemkommunens skola. Enligt den praxis som har utvecklats genom beslut i Skolväsendets överklagandenämnd kan även en lång resväg utgöra en grund för rätten att tas emot i en annan kommuns gymnasieskola.

För de introduktionsprogram som genom gymnasiereformen kommer att ersätta gymnasieskolans individuella program finns särskilda regler för mottagande⁹. En kommun eller ett landsting som anordnar programinriktat individuellt val eller yrkesintroduktion som har utformats för en grupp elever ska ta emot alla behöriga sökande till utbildningen som hör hemma i kommunen eller samverkansområdet. Kommunen eller landstinget får ta emot andra behöriga sökande till utbildningen om det finns platser över sedan alla de som ska ha rätt att tas emot har antagits. För övriga utbildningar på introduktionsprogram, dvs. sådana som inte anordnas för en grupp elever, får kommuner och landsting ta emot elever oberoende av vilken kommun de kommer ifrån.

⁶ 16 kap. 43–44 §§ skollagen (2010:800).

⁷ 16 kap. 47 § skollagen (2010:800).

⁸ *Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen* (prop. 1990/91:85).

⁹ 17 kap. 14 och 19 §§ skollagen (2010:800).

Om en elev tas emot i första hand eller i andra hand kan det få ekonomiska konsekvenser för de berörda huvudmännen respektive för eleven (se avsnitt 6.3 respektive 6.5).

Beslut får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd vad gäller behörighet till gymnasieskolan samt vad gäller mottagande i första hand och mottagande till programinriktat individuellt val eller till yrkesintroduktion som utformats för en grupp elever¹⁰.

För *gymnasieskolan* finns inte någon reglering om mottagande i första hand och i andra hand. En kommun har rätt att i sin särskola ta emot en elev från en annan kommun efter önskemål av vårdnadshavaren. En nyhet i den nya skollagen är att en elev dessutom ska ha rätt att bli mottagen i en gymnasieskola med utbildning som anordnas av en annan kommun än hemkommunen om eleven med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl för att gå i den kommunens gymnasieskola¹¹. Bestämmelsen motsvarar den som redan gäller för gymnasieskolan¹².

För gymnasieskolan kan beslut om tillhörighet till målgruppen för gymnasieskolan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd¹³. Beslut om mottagande kan inte överklagas på motsvarande sätt som för gymnasieskolan.

Förslag till mer likvärdiga bestämmelser

En elev med utvecklingsstörning har med bestämmelserna i nya skollagen (2010:800) inte samma möjlighet att välja utbildning i en gymnasieskola i en annan kommun som en elev som ska välja utbildning i gymnasieskolan. Det gäller t.ex. om en elev önskar läsa ett nationellt program som inte erbjuds av den egna kommunen eller av en kommun i samverkan med denna. Jag föreslår därför att reglerna om mottagande till gymnasieskolan ändras så att de kommer att motsvara dem för gymnasieskolan. Förslaget innebär också att landsting jämställs med kommun när det gäller reglerna om mottagande.

Enligt förslaget ska en huvudman i första hand ta emot de sökande som tillhör målgruppen för gymnasieskolan, och som är hemmahörande i kommunen eller inom samverkansområdet för

¹⁰ 28 kap. 12 § punkt 7 skollagen (2010:800).

¹¹ 19 kap. 13–14 § skollagen (2010:800).

¹² 16 kap. 44 punkt 1 skollagen (2010:800).

¹³ 28 kap. 12 § punkt 8 skollagen (2010:800).

utbildningen, till ett nationellt program eller till en sådan nationell inriktning, särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning som börjar första läsåret.

Därutöver ska sökande tas emot i första hand om eleven

- med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl för detta¹⁴,
- sökt ett nationellt program eller en nationell inriktning som börjar det första läsåret och är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder den sökta utbildningen,
- sökt gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan (se avsnitt 8.2) som börjar det första läsåret och är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder någon utbildning på det aktuella programmet,
- sökt ett nationellt program och åberopat att huvudmannen inom det sökta programmet anordnar en nationell inriktning som börjar senare än första läsåret och som hemkommunen inte erbjuder, samt
- sökt en riksrekryterande utbildning (se avsnitt 7.1).

Rätten att bli mottagen i första hand ska i samtliga fall gälla under förutsättning att eleven tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan.

Det måste i sammanhanget understrykas att bestämmelsen om att en elev kan bli mottagen första hand i en annan kommun än hemkommunen om eleven med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl endast gäller förhållanden som inte har att göra med innehållet eller utformningen av utbildningen. Förhållanden som har att göra med utbildningens innehåll, t.ex. att denna är särskilt anpassad till en specifik funktionsnedsättning, kan således inte utgöra ett sådant särskilt skäl. Avsikten med bestämmelsen är inte att stimulera framväxten av segregerade lösningar för olika grupper av elever.

Vidare föreslås också att en bestämmelse om mottagande *i andra hand* införs motsvarande den som gäller för gymnasieskolans nationella program. Den innebär att andra sökande till ett nationellt program, en nationell inriktning, särskild variant, gymnasial lärlingsutbildning eller riksrekryterande utbildning i gymnasiesärskolan än de som ska tas emot i första hand får tas emot i andra hand till

¹⁴ Detta gäller redan enligt 19. kap 13 § skollagen (2010:800).

platser som återstår sedan alla de som ska tas emot i första hand har antagits till utbildningen. Även i detta fall gäller att eleven ska tillhöra målgruppen för gymnasiesärskolan.

Den föreslagna bestämmelsen om mottagande i andra hand ersätter bestämmelsen om att en kommun får ta emot en elev från en annan kommun i sin gymnasiesärskola efter önskemål av elevens vårdnadshavare. I praktiken kan man säga att den senare innebär ett mottagande i andra hand, eftersom kommunen avgör om man tar emot eleven eller inte, eleven inte har någon rätt att bli mottagen och ett mottagande förutsätter att det finns plats. Bestämmelsen behöver dessutom ersättas på grund av att den inte är anpassad till att eleven i den nya skollagen ges en självständigare ställning vid ansökan till gymnasiesärskolan¹⁵. Det är eleven som söker gymnasieutbildning, inte vårdnadshavaren. I praktiken sker detta i de flesta fall med stöd av vårdnadshavaren.

För mottagande till gymnasiesärskolans träningsprogram ska liksom för gymnasieskolans introduktionsprogram särskilda regler gälla. Hemkommunen ska liksom i dag vara skyldig att i den egna kommunen eller genom samverkansavtal erbjuda utbildning på träningsprogram till de elever som sökt ett sådant program och där hemkommunen bedömt att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program. Liksom för gymnasieskolans individuellt utformade introduktionsprogram föreslås att en kommun ska få ta emot en elev från en annan kommun på träningsprogram i sin gymnasiesärskola. En förutsättning ska dock vara att hemkommunen bedömt att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program samt att hemkommunen och mottagande kommun är överens om ersättningen för utbildningen (se vidare avsnitt 6.3 om interkommunal ersättning).

Den föreslagna bestämmelsen svarar mot dagens bestämmelse¹⁶ där en huvudman får ta emot en elev i sin gymnasiesärskola efter önskemål av elevens vårdnadshavare. Då eleven i formell mening ska ha rätt att söka sin gymnasiesärskoleutbildning själv tas dock formuleringen om vårdnadshavaren bort, på motsvarande sätt som för mottagande i andra hand till nationellt program. Mottagande av elever på gymnasiesärskolans träningsprogram måste i praktiken även framgent ske i nära samverkan med elevens vårdnadshavare.

¹⁵ 29 kap. 12 § skollagen (2010:800).

¹⁶ 19 kap. 14 § skollagen (2010:800).

Förslaget innebär också att rätten som introduceras i nya skollagen att bli mottagen av en annan kommun än hemkommunen om eleven med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl för detta inte kommer att gälla för elever på träningsprogram, trots att den i den nya skollagen gäller även för gymnasiesärskolans individuella program. Jag uppfattar emellertid att detta förhållande är en oavsiktlig konsekvens av det omfattande arbetet med den nya skollagen. I gymnasieskolan gäller denna rätt endast för nationella program.

Den tillämpning bestämmelsen om personliga förhållanden har för gymnasieskolan gäller fall då eleven har blivit utsatt för mobbning i hemkommunens skola eller då eleven på grund av lång resväg har anledning att studera i annan kommun. Framför allt den senare tillämpningen har relevans för elever med utvecklingsstörning och ytterligare funktionsnedsättning. För elever med komplexa funktionsnedsättningar kan en lång resväg innebära stora påfrestningar. Det är naturligtvis önskvärt att en elev i ett sådant fall ska ha möjlighet att studera i en gymnasiesärskola nära hemmet även om denna inte ligger i elevens hemkommun eller inom dess samverkansområde. För en elev som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolans träningsprogram måste dock en sådan lösning under alla omständigheter bygga på en överenskommelse mellan hemkommunen och den mottagande kommunen. Till att börja med måste hemkommunen och den mottagande kommunen vara överens om att eleven ska gå på träningsprogrammet. Därutöver måste kommunerna komma överens om ersättningen för utbildningen, där en inte oansenlig del kan utgöras av kostnader kopplade till den enskilde eleven och således måste avgöras elev för elev.

Att reglera en rätt som i så hög grad är beroende av överenskommelser mellan berörda kommuner är knappast meningsfullt. Det är dessutom rimligt att anta att hemkommunen, om eleven kan erbjudas en utbildningsplats som innebär kortare resor, har anledning att pröva detta positivt både med hänsyn till elevens förhållanden och med hänsyn till reskostnaderna, som många gånger är betydande för elever med omfattande funktionsnedsättningar.

En kommuns eller landstings beslut om mottagande i gymnasiesärskolan ska enligt min uppfattning kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd vad gäller mottagande i första hand. Förslaget är jämförbart med vad som gäller för gymnasieskolan.

6.2.2 Mottagande i fristående gymnasiesärskola

Förslag: Varje fristående skola med gymnasiesärskola ska även fortsatt vara öppen för alla elever som har rätt till utbildning i en gymnasiesärskola med offentlig huvudman.

En enskild huvudmans beslut om mottagande i fristående gymnasiesärskola ska kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

För *gymnasieskolan* gäller enligt nya skollagen (2010:800) att varje huvudman med en fristående gymnasieskola ska ta emot alla ungdomar som har rätt till den sökta utbildningen i gymnasieskolan. När det gäller utbildningar som inte anordnats för en grupp elever och yrkesintroduktion som anordnats för en grupp elever finns särskilda regler som innebär att den fristående skolan är skyldig att ta emot eleven endast om huvudmannen och elevens hemkommun kommit överens om ett bidrag för utbildningen. I övrigt är en huvudman för en fristående skola inte skyldig att ta emot ungdomar till sådan utbildning.¹⁷

Den fristående huvudmannen behöver inte heller ta emot eller ge fortsatt utbildning åt en elev om hemkommunen med stöd i lagen beslutat att inte lämna bidrag för eleven enligt bestämmelserna om tilläggsbelopp. Hemkommunen är skyldig att betala tilläggsbelopp för bland annat elever som har ett omfattande behov av särskilt stöd, under förutsättning att inte betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen. Hemkommunens beslut om bidrag till fristående gymnasieskola får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.¹⁸

För *gymnasiesärskolan* gäller att varje fristående skola med gymnasiesärskola ska vara öppen för alla elever som har rätt till utbildning i en gymnasiesärskola med offentlig huvudman. Den fristående huvudmannen behöver dock inte ta emot eller ge fortsatt utbildning åt en elev om hemkommunen har beslutat att inte lämna bidrag för eleven enligt bestämmelserna om tilläggsbelopp. Hemkommunen är inte skyldig att lämna sådant tilläggsbelopp för en elev som är i behov av särskilt stöd om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen. Hemkom-

¹⁷ 15 kap. 33 § och 17 kap. 29 § skollagen (2010:800).

¹⁸ 16 kap. 54 § och 28 kap. 5 § punkt 2 skollagen (2010:800).

munens beslut om bidrag till fristående gymnasiesärskola får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.¹⁹

I stora delar överensstämmer således bestämmelserna om mottagande mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Den skillnad som finns gäller att den fristående gymnasiesärskolan är skyldig att ta emot alla elever oberoende av program medan det för den fristående gymnasieskolan finns undantag för utbildning som inte anordnas för en grupp elever.

Det är viktigt att inte inskränka möjligheterna för elever att bli mottagna till utbildning på en fristående gymnasiesärskola. Det gäller även för elever som tillhör målgruppen för träningsprogrammet. Det förekommer att elever med grav utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning får sin utbildning inom fristående gymnasiesärskolor och att detta är en lösning som vårdnadshavare och hemkommun är ense om. Som nämnts innan handlar det då ofta om att dessa skolor erbjuder en helhetslösning för eleven med skola, boende och fritid.

Den föreslagna bestämmelsen om att en elev som ansökt till ett träningsprogram ska tas emot på ett sådant om hemkommunen bedömer att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program tillförsäkrar hemkommunen ett inflytande över om eleven ska tas emot på ett sådant program. Bestämmelsen att den fristående gymnasiesärskolan inte behöver ta emot eller ge fortsatt utbildning åt en elev om hemkommunen har beslutat att inte lämna bidrag för eleven enligt bestämmelserna om tilläggsbelopp innebär dessutom att kommunen inte ska drabbas av orimliga ekonomiska konsekvenser om en elev som bedömts tillhöra träningsprogrammet väljer ett fristående alternativ.

Jag föreslår följaktligen att bestämmelserna om mottagande till utbildning vid fristående gymnasiesärskolor inte ska ändras.

En enskild huvudmans beslut om mottagande i gymnasiesärskolan ska kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

¹⁹ 19 kap. 23 § och 27 § samt 28 kap. 5 § punkt 2 skollagen (2010:800).

6.3 Interkommunal ersättning

Förslag: En kommun eller ett landsting som tagit emot en elev på ett nationellt program i gymnasiesärskolan som inte är hemmahörande i kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen ska ersättas för sina kostnader för elevens utbildning av elevens hemkommun. Om inte hemkommunen och den anordnande kommunen eller landstinget kommer överens om annat, eller det finns andra bestämmelser, ska den interkommunala ersättningen motsvara anordnarens självkostnad.

Om eleven antagits i andra hand ska ersättningen högst uppgå till den kostnad som hemkommunen själv har för motsvarande utbildning eller, om den anordnande huvudmannens kostnader är lägre än hemkommunens, ska ersättningen utgå med denna lägre kostnad.

När det gäller riksrekryterande utbildning eller särskilda varianter inom de nationella programmen ska hemkommunen betala det belopp som har beslutats i varje särskilt fall av Statens skolverk.

Den interkommunala ersättningen för en elev på gymnasiesärskolans träningsprogram ska överenskommas mellan elevens hemkommun och anordnande kommun eller landsting i de fall en elev tas emot i en annan kommun än hemkommunen eller inom dess samverkansområde eller i ett landsting.

Detta innebär att bestämmelsen om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska besluta vilket belopp som hemkommunen ska betala om kommunerna inte kommer överens om ersättningens storlek ska utgå.

En harmonisering av reglerna för mottagande i gymnasiesärskolan till dem som gäller för gymnasieskolan möjliggör även en harmonisering av bestämmelserna om interkommunal ersättning. Det är önskvärt att bestämmelserna inte i onödan skiljer sig mellan olika skolformer, annat än där det motiveras av skolformens särart. Skilda regler vad gäller den interkommunala ersättningen innebär också skilda villkor för elever i olika skolformer.

Vad säger bestämmelserna?

För *gymnasieskolan* gäller att en kommun eller ett landsting som tagit emot en elev på ett nationellt program som inte är hemma-hörande i kommunen eller i samverkansområdet för utbildningen ska ersättas för sina kostnader för elevens utbildning av dennes hemkommun (interkommunal ersättning). Om inte den anordnande huvudmannen och elevens hemkommun kommer överens om annat ska den interkommunala ersättningen motsvara anordnarens självkostnad. Om eleven antagits *i andra hand* ska dock ersättningen högst uppgå till den kostnad som hemkommunen själv har för motsvarande utbildning. Om den anordnande huvudmannens kostnader är lägre ska hemkommunen i stället ersätta denna lägre kostnad.²⁰

För preparandutbildning och programinriktat individuellt val finns särskilda bestämmelser om den interkommunala ersättningen²¹. När det gäller yrkesintroduktion, individuellt alternativ och språkintröduktion lämnas ersättningsfrågan oreglerad. Det är enligt regeringen²² inte lämpligt att reglera hur ersättningen mellan kommunerna ska bestämmas, eftersom längden på utbildningen kan variera och innehållet i dessa utbildningar förutsätts vara mycket individuellt. Det bör därför stå kommunerna fritt att avtala om ersättning i de fall där kommunerna träffar överenskommelser om att elever ska tas emot i en kommun som inte är elevens hemkommun.

För *gymnasiesärskolan* gäller att hemkommunen ska betala ersättning till den mottagande kommunen både då eleven mottagits efter önskemål av vårdnadshavaren och där detta skett därför att eleven på grund av personliga förhållanden har särskilda skäl. I det fall där eleven mottagits efter önskemål av elevens vårdnadshavare får, om kommunerna inte kommer överens om annat, regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer besluta om vilket belopp hemkommunen ska betala till den kommun som tagit emot eleven. Enligt dagens bestämmelser får enbart regeringen besluta om belopp, vilket har skett endast vid några få tillfällen. Om eleven mottagits därför att eleven på grund av personliga förhållanden har särskilda skäl för detta ska hemkommunen betala ersättning för

²⁰ 16 kap. 50–51 §§ skollagen (2010:800).

²¹ 17 kap. 22–27 §§ skollagen (2010:800).

²² Prop. 2009/10:165 sid. 454.

kostnaderna för utbildningen, dvs. vad utbildningen faktiskt kostar.²³

Förslag till mer likvärdiga bestämmelser

Den nya skollagens bestämmelser om interkommunal ersättning måste anpassas till de förslag som lämnats om mottagande i gymnasiesärskolan och som innebär en anpassning till vad som gäller för gymnasieskolan. Det är rimligt att även bestämmelserna om interkommunal ersättning harmoniseras så långt möjligt, inte minst för att elevernas villkor ska bli så likvärdiga som möjligt.

Jag föreslår därför att en kommun eller ett landsting som tagit emot en elev på ett nationellt program i gymnasiesärskolan som inte är hemmahörande i kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen ska ersättas för sina kostnader för elevens utbildning av hemkommunen (om samverkansområde se vidare avsnitt 6.1). Om inte hemkommunen och den anordnande kommunen eller landstinget kommer överens om annat, eller det finns andra bestämmelser, ska den interkommunala ersättningen motsvara anordnarens självkostnad. Om eleven antagits *i andra hand* ska ersättningen högst uppgå till den kostnad som hemkommunen själv har för motsvarande utbildning eller, om den anordnande huvudmannens kostnader är lägre än hemkommunens, ska ersättningen utgå med denna lägre kostnad. När det gäller riksrekryterande utbildning eller särskilda varianter inom de nationella programmen ska hemkommunen betala det belopp som har beslutats i varje särskilt fall av Skolverket.

Jag ser inte något behov av att behålla bestämmelsen²⁴ i skollagen som innebär att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska besluta vilket belopp som hemkommunen ska betala om kommunerna inte kommer överens om ersättningens storlek och föreslår därför att den utgår. Bestämmelsen gäller endast för det fall eleven mottagits i en annan kommuns gymnasiesärskola efter önskemål av elevens vårdnadshavare, en möjlighet som enligt mitt förslag ovan ersätts med mottagande i andra hand. Någon motsvarande bestämmelse finns inte för gymnasieskolan vid mottagande i andra hand. De föreslagna reglerna om interkom-

²³ 19 kap. 22 § skollagen (2010:800). Observera att möjligheten att tas emot på grund av att eleven på grund av personliga förhållanden har särskilda skäl tillämpas först fr.o.m. 1 juli 2011.

²⁴ 19 kap. 22 § andra stycket skollagen (2010:800).

munal ersättning förväntas ge tillräckligt stöd för att fastställa den interkommunala ersättningen för gymnasieskolan, och måste göra det även för gymnasiesärskolan. I de fall eleven blir antagen i andra hand finns ju en utbildning i hemkommunen eller dess samverkansområde att relatera bedömningen till. Dagens möjlighet att vända sig till regeringen för att få den interkommunala ersättningen fastställd har som nämnts ovan knappt utnyttjats alls.

Studier på träningsprogram i den nya gymnasiesärskolan kommer i hög grad utformas individuellt och kan därför i första hand jämföras med utbildning på introduktionsprogram i gymnasieskolan som inte utformats för en grupp elever. För gymnasieskolan lämnas i dessa fall frågan om den interkommunala ersättningen oreglerad, bl.a. eftersom längden på utbildningen kan variera och innehållet förutsätts vara mycket individuellt. Det står således kommunerna fritt att avtala om ersättningen.

Ovan föreslås för gymnasiesärskolan att en kommun som anordnar träningsprogram får ta emot elever från annan kommun, under förutsättning att eleven ansökt om utbildning på träningsprogram och hemkommunen bedömt att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program. Även om längden på utbildningen på träningsprogram i gymnasiesärskolan kan förutses så gäller även här att utbildningen är i hög grad individuellt utformad. Elevernas förutsättningar och behov varierar stort. Jag förslår därför att det även för gymnasiesärskolans träningsprogram ska vara en fråga för kommunerna att komma överens om den interkommunala ersättningen i de fall en elev tas emot i en annan kommun än hemkommunen eller inom dess samverkansområde. Om kommunerna inte kan komma överens och eleven således inte kan tas emot i den aktuella kommunen eller landstinget kvarstår hemkommunens ansvar att erbjuda utbildningen i den egna kommunen eller genom samverkan med annan kommun eller landsting.

6.4 Ersättning till fristående skolor

Förslag: Ersättningen för en elev som mottagits till en utbildning vid en fristående gymnasiesärskola ska även fortsatt bestå av ett grundbelopp och vid behov ett tilläggsbelopp. Grundbeloppet för ersättning till fristående gymnasiesärskolor ska, om inte kommunen och den fristående huvudmannen kommer över-

ens om annat, bestämmas efter samma grunder som hemkommunen tillämpar vid fördelning av resurser till det aktuella programmet eller ett jämförbart program. Det ska vara Statens skolverks uppgift att fastställa vilka program som är jämförbara. I praktiken sammanfaller kategorierna med den i riksprislistan. Träningsprogrammet utgör en sådan kategori.

Om hemkommunen inte erbjuder utbildning på det aktuella programmet eller ett jämförbart program ska ersättningen fastställas med stöd av den s.k. riksprislistan. Denna ska differentieras med hänsyn till skillnader i programkostnad, för kategorier av program. Skolverket ges i uppdrag att fastställa en riksprislista för gymnasiesärskolan bestående av ett begränsat antal kategorier av program.

Tilläggsbelopp ska fastställas på samma grunder som tidigare.

Bedömning: Med den programstruktur som föreslås för den framtida gymnasiesärskolan bör riksprislistan indelas i tre till fyra kategorier. Slutligt ställningstagande bör fattas av Skolverket efter att myndigheten samlat in ett fullständigt och kvalitetssäkrat underlag från samtliga berörda kommuner och lands-ting.

Förändringarna vad gäller fastställande av grundbelopp för ersättning till fristående gymnasiesärskolor är angelägna. Om möjligt bör därför en differentiering inte avvakta införandet av den framtida gymnasiesärskolan.

Utredningen ska bedöma om det är möjligt att bestämma bidragsbeloppet för utbildning i fristående gymnasiesärskola på samma sätt som för gymnasieskolan, dvs. efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till aktuellt program eller aktuell inriktning, samt om riksprislistan ska ange ersättningsbelopp för varje nationellt program. Om utredningen finner att det är lämpligt ska förslag lämnas till författningsändringar. Utgångspunkten ska vara att det ska råda lika villkor mellan kommunala och fristående skolor.

Vad säger bestämmelserna?

För varje elev som genomgår utbildning på nationellt program i en bidragsberättigad *fristående gymnasieskola* ska bidrag lämnas av hem-

kommunen. Bidraget består av ett grundbelopp och i vissa fall av ett tilläggsbelopp.²⁵

Grundbeloppet ska enligt nya skollagen (2010:800) avse ersättning för undervisning, lärverktyg (f.n. läromedel och utrustning), elevhälsa (f.n. elevvård och skolhälsovård), måltider, administration, mervärdesskatt och lokalkostnader. För utbildning på sådana program och nationella inriktningar som hemkommunen erbjuder ska grundbeloppet bestämmas efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till det programmet eller den inriktningen. För utbildning på särskilda varianter och för riksrekryterande utbildning där Statens skolverk fattat beslut om avvikelser från struktur, innehåll och examensmål ska hemkommunen betala det grundbelopp som har beslutats av Skolverket.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om det grundbelopp som hemkommunen ska betala om eleven antagits till en utbildning som kommunen inte erbjuder i sin gymnasieskola²⁶. När Skolverket meddelar föreskrifter om bidragsbeloppens storlek enligt riksprislistan ska berörda kommuners budgeterade bidragsbelopp för det kommande året ligga till grund för bidragsbeloppen.²⁷

Tilläggsbelopp ska lämnas för elever som har ett omfattande behov av särskilt stöd eller ska erbjudas modersmålsundervisning. Hemkommunen är inte skyldig att betala tilläggsbelopp för en elev som är i behov av särskilt stöd, om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

För introduktionsprogrammen preparandutbildning respektive programinriktat individuellt val finns särskilda regler om ersättning från hemkommunen till de fristående skolan²⁸. För yrkesintroduktion, individuellt alternativ respektive språkin introduktion gäller att huvudmannen för den fristående gymnasieskolan bara är skyldig att ta emot en elev om elevens hemkommun har kommit överens med den fristående skolan om det bidrag som kommunen ska betala till huvudmannen för utbildningen. Hur en sådan överenskommelse ska se ut är en fråga mellan kommunen och huvudmannen.

För en bidragsberättigad *fristående gymnasiesärskola* gäller att hemkommunen ska lämna bidrag för varje elev vid skolenheten. Bidra-

²⁵ 16 kap. 52–55 §§ skollagen (2010:800).

²⁶ 16 kap. 55 § tredje stycket skollagen (2010:800).

²⁷ 14 kap. 9 § tredje stycket gymnasieförordningen (2010:2039).

²⁸ 17 kap. 31–36 §§ skollagen (2010:800).

get består enligt nya skollagen av ett grundbelopp och ett tilläggsbelopp på motsvarande sätt som för gymnasiesärskolan.²⁹

Grundbeloppet ska liksom för gymnasieskolan avse ersättning för undervisning, lärverktyg, elevhälsa, måltider, administration, mervärdesskatt och lokalkostnader. Grundbeloppet ska bestämmas efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till utbildning i gymnasiesärskola som kommunen erbjuder. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om det grundbelopp som elevens hemkommun ska betala, om kommunen inte erbjuder utbildning i gymnasiesärskolan.

Tilläggsbelopp ska liksom för gymnasieskolan lämnas för elever som har ett omfattande behov av särskilt stöd eller ska erbjudas modersmålsundervisning. Hemkommunen är inte skyldig att betala tilläggsbelopp för en elev i behov av särskilt stöd om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

Bakomliggande utredning och författningsarbete

Systemet för ersättning till fristående skolor är en konsekvens av att frågan nyligen utretts. Utredarens förslag och bedömningar redovisades i betänkandet *Bidrag på lika villkor. Delbetänkande om villkoren för fristående skolor* (SOU 2008:8). Regeringen lämnade i prop. 2008/09:171 *Offentliga bidrag på lika villkor* förslag i stort sett i enlighet med utredarens förslag, vilket sedan beslutades av riksdagen och infördes i skollag och förordning.

När det gäller frågan om ersättningen till fristående gymnasiesärskolor ansåg utredaren att även om elevantalet är lågt i dessa så visar statistiken att den kommunala gymnasiesärskolan har en sådan omfattning och spridning att det får antas att det finns underlag för de flesta kommuner att göra jämförelser med kostnaderna för den egna verksamheten när bidraget ska bestämmas. Utredaren bedömde också att det ofta finns en kärna av gemensamt utbildningsinnehåll även i de program som starkt präglas av en individuell utformning och att detta underlättar jämförelser av kostnader. Utredaren ansåg mot denna bakgrund att det finns ett tillräckligt underlag för att kunna tillämpa likabehandlingsprincipen, inte bara

²⁹ 19 kap. 25–27 §§ skollagen (2010:800).

för nationella program i gymnasiesärskolan, utan även för individuella program i gymnasiesärskolan.

Utredaren ansåg också att bidraget alltid ska grunda sig på en jämförelse med kommunens resursfördelning till gymnasiesärskolan om kommunen erbjuder gymnasiesärskola i någon form. Kommunen ska då sträva efter att finna så jämförbara utbildningar som möjligt. Om exempelvis både kommunen och en fristående gymnasiesärskola anordnar ett estetiskt program är det kommunens kostnader för det programmet som ska ligga till grund för bidraget. I annat fall får jämförelsen göras med ett annat program. Motsvarande ansträngningar bör enligt utredaren göras för att hitta så jämförbara förhållanden som möjligt även beträffande specialutformade och individuella program. Efter att grundbidraget har bestämts ska det enligt utredaren åligga kommunen att bedöma kostnaderna för elevens eventuella behov av särskilt stöd.

När det gäller frågan om hur bidraget ska bestämmas om elevens hemkommun inte erbjuder utbildning i gymnasiesärskola som kan användas som jämförelseobjekt ansåg utredaren att Skolverket på regeringens uppdrag årligen ska fastställa ett grundbelopp som baserar sig på den genomsnittliga kostnaden för en utbildningsplats i gymnasiesärskolan i Sverige.

Utredaren analyserade inte hur kostnaderna kan skilja sig mellan olika program i gymnasiesärskolan och vilka konsekvenser det kan få för hemkommunen respektive den fristående skolan att grundbeloppet fastställs utifrån en genomsnittlig programkostnad. Det framgår dock att den enskilde elevens särskilda behov ska tillgodoses genom ett särskilt tillägg.

Budgeterade grundbelopp

För att kunna bedöma konsekvenserna av att bestämmelserna inte särskiljer ersättningen för olika program i gymnasiesärskolan har utredningen samlat in uppgifter om budgeterade grundbelopp för olika program från kommuner som har gymnasiesärskoleutbildning. Flertalet kommuner skiljer inte på gymnasiesärskolans olika program i sin budgetering i dag, varför det varit svårt att få in dessa uppgifter. Att kommunerna inte differentierar mellan de olika programmen innebär dock inte att alla program kostar lika mycket per plats. Fördelningen av resurser på olika program sker i stället ofta på nästa nivå, dvs. av skolan.

För utredningen innebär frånvaron av fördelade budgeterade grundbelopp att underlaget för utredningens bedömningar och förslag blir begränsat. Av 170 kommuner med gymnasiesärskola har vi endast fått svar från 57. Av dessa har 43 fördelat det budgeterade grundbeloppet med hänsyn till att kostnaderna skiljer sig mellan olika program. Enligt det insamlade underlaget varierar 2010 det genomsnittliga grundbeloppet per program från som lägst 86 000 kronor per elev och år på ett specialutformat program till 596 000 kronor per elev och år för verksamhetsutövning inom ett individuellt program, i båda fallen inkl måltider.

Av tabell 6.1 framgår det genomsnittliga budgeterade grundbeloppet per program, dock har det lägsta och det högsta beloppet per program undantagits. Detta då det generellt finns anledning att vara tveksam till både extremt låga och extremt höga budgeterade grundbelopp. När det gäller de extremt höga går det t.ex. inte att utesluta att några kommuner lagt med poster som borde ligga med i tilläggsbeloppet, dvs. det belopp som ska lämnas för elever med omfattande särskilda behov eller som ska erbjudas modersmålsundervisning. När det gäller de lägsta budgeterade grundbeloppen finns anledning att ifrågasätta om det verkligen handlar om gymnasiesärskoleutbildning.

Tabell 6.1 Grundbelopp för 2010, kronor per elev och år inkl måltider

Program	Antal	Grundbelopp		
		– genomsnitt	– min	– max
Estetiskt (ES)	8	203 190	161 000	244 000
Fordon (FP)	11	224 000	164 600	277 700
Handels- och administration (HP)	13	187 600	127 400	257 000
Hantverk (HV)	3	223 200	196 100	257 000
Hotell- och restaurang (HR)	12	210 800	155 400	253 700
Industri (IP)	9	218 800	187 600	258 000
Medie (MP)	5	214 500	181 300	253 000
Naturbruk (NP)	11	233 600	197 200	275 700
Specialutformade program	19	203 300	115 200	312 200
Individuellt program				
– yrkesträning	22	281 000	186 700	485 800
– verksamhetsutövning	27	348 200	228 600	574 000

Not: Uppgifterna har avrundats till jämna hundratal kronor. För varje program har lägsta och högsta värde undantagits vid beräkningarna.

Det finns ändå anledning att vara mycket försiktig vid tolkningen av tabellen. Även om anvisningarna till hur uppgifterna ska lämnas har varit desamma som när Skolverket samlar in motsvarande uppgifter för gymnasieskolan är kvaliteten på uppgifterna troligen inte hög, helt enkelt för att kommunerna inte är vana att lämna uppgifter för gymnasiesärskolan på detta vis. I vissa fall är det ju också få värden som redovisats. Variationen i antalet värden per program beror på att få kommuner erbjuder samtliga eller ens särskilt många program. Många kommuner erbjuder i stället väldigt få program. Dessutom är vissa program vanliga medan andra är mindre vanliga.

Trots de svagheter underlaget uppvisar går det att dra vissa försiktiga slutsatser, t.ex. att de budgeterade grundbeloppen varierar mycket mellan olika kommuner. Därutöver framgår att det finns stora skillnader mellan de olika programmens genomsnittliga grundbelopp. Störst är skillnaden mellan å ena sidan verksamhetssträngingen inom det individuella programmet och å andra sidan de nationella programmen. Skillnaden är även stor mellan yrkesträngingen och de nationella programmen. Även mellan de nationella programmen finns dock skillnader där fordonsprogrammet, hantverksprogrammet, naturbruksprogrammet och i någon mån industriprogrammet har högre budgeterade grundbelopp än övriga program.

Förslag till mer likvärdiga bestämmelser om ersättningen till fristående gymnasiesärskolor

I huvuddrag överensstämmer bestämmelserna för ersättning från elevens hemkommun till fristående gymnasieskolor respektive fristående gymnasiesärskolor. Det finns dock en väsentlig skillnad. För gymnasieskolan tar bestämmelserna hänsyn till att kostnaderna varierar för olika program. Det gäller inte för gymnasiesärskolan.

Ett argument till nuvarande ordning för gymnasiesärskolan kan vara att gymnasiesärskolan är en så begränsad verksamhet jämfört med gymnasieskolan och att det gör det svårt att få fram tillräckligt stabila underlag för att differentiera mellan olika program. Argument för en ökad differentiering är emellertid att ersättningen till de fristående skolorna skulle bli mer relevant. Som det är i dag kan en fristående gymnasiesärskola som tar emot en elev på ett ”dyrt” program få en ersättning som svarar mot ett ”billigt”, och vice versa. Detta då grundbeloppet ska bestämmas efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till utbildning i

gymnasiesärskola som kommunen erbjuder och att denna inte med nödvändighet är jämförbar med det program som ersättningen ska utgå för. Konsekvensen av att inte heller riksprislistan differentierar mellan olika program för gymnasiesärskolan kan slå lika fel.

Det är viktigt både att kommunen får betala en rimlig ersättning för en elev som valt att gå på en fristående gymnasiesärskola och att den fristående gymnasiesärskolan får en rimlig ersättning för eleven. Det senare har Friskolornas riksförbund påpekat i skrivelse till utbildningsministern i januari 2010. Konsekvenserna av nuvarande bestämmelser har också påtalats för utredningen av en fristående skola som har råkat ut för att ersättningen för en elev med omfattande behov på ett individuellt program motsvarar den hemkommunen har för elever på nationella program. Ärendet har liksom flera andra överklagats till förvaltningsdomstol.

Jag menar att det trots de metodmässiga svårigheter som redovisats ovan måste gå att komma längre än i dag när det gäller att differentiera den ersättning som ska betalas för en elev i gymnasiesärskolan med hänsyn till program. Jag föreslår att ersättningen för en elev som mottagits till en utbildning vid en fristående gymnasiesärskola även fortsatt ska bestå av ett grundbelopp och vid behov ett tilläggsbelopp. Grundbeloppet ska i första hand bestämmas på samma grunder som hemkommunen tillämpar vid fördelning av resurser till det aktuella programmet eller ett jämförbart program. Skolverket ska ges i uppdrag att fastställa vilka program som är jämförbara. I praktiken kan indelningen förväntas följa riksprislistan (se nedan). Med en sådan modell kommer inte grundbeloppet längre kunna bestämmas utifrån program som skiljer sig väsentligt kostnadsmässigt från det program som eleven har mottagits på.

Jag föreslår vidare att riksprislistan, som ska användas för att fastställa grundbeloppet i de fall kommunen inte har utbildning på programmet eller ett motsvarande program, ska differentieras med hänsyn till skillnader i programkostnad. Underlaget är dock för begränsat och skillnaderna i grundbelopp i många fall för små för att det ska vara motiverat att fastställa ett belopp för varje program. Jag föreslår i stället att Skolverket ges i uppdrag att fastställa en riksprislista för gymnasiesärskolan bestående av ett begränsat antal kategorier av program.

Med utgångspunkt från den bräckliga statistik som redovisats ovan är det rimligt att tänka sig att den framtida gymnasiesärskolan kan indelas i följande programkategorier:

1. Administration, handel och varuhantering; Skapande verksamhet; Hotell, restaurang och bageri; Hälsa, vård och omsorg samt Samhälle och språk
2. Bygg, fastighet och anläggning; Fordonsvård och transport samt Hantverk och produktion
3. Skog, mark och djur
4. Träningsprogrammet

Eventuellt kan Skog, mark och djur föras till grupp 2.

Till skillnad från vad som gäller för gymnasieskolans introduktionsprogram utgör det föreslagna träningsprogrammet en kategori. Detta då reglerna om mottagande till fristående gymnasiesärskolor inte skiljer mellan olika typer av program på det sätt som gäller för viss utbildning inom gymnasieskolan.

Slutligt ställningstagande till antalet kategorier samt till inordningen av program i de olika kategorierna bör fattas av Skolverket efter att myndigheten samlat in ett fullständigt och kvalitetssäkrat underlag från samtliga berörda kommuner.

De föreslagna förändringarna vad gäller fastställande av grundbelopp för ersättning till fristående gymnasiesärskolor är enligt min bedömning angelägna. Det vore därför önskvärt om de kunde genomföras så snart det är möjligt, helst redan inför 2012. Genomförandet bör inte behöva avvakta introduktionen av den nya gymnasiesärskolan som tidigast kan ske hösten 2013.

Tilläggsbelopp ska fastställas på samma grunder som tidigare. Eftersom det handlar om kostnader knutna till individen måste ersättningen fastställas för varje elev.

6.5 Ekonomiska villkor för eleven

Förslag: Hemkommunen ska lämna ekonomiskt bidrag för en elev som behöver inackordering om eleven tagits emot i första hand till en utbildning i gymnasiesärskola med offentlig huvudman, ett inackorderingsbidrag. En elev som är mottagen vid en fristående gymnasiesärskola ska ha möjlighet att ansöka om inackorderingstillägg från CSN.

Bestämmelsen i den nya skollagen (2010:800) om rätt till skolskjuts på studieorten för en elev som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att gå i en annan kommuns gymnasiesärskola och måste övernatta i den ska gälla även övriga elever som tas emot i första hand i en annan kommun om eleven måste övernatta i denna. Den anordnande kommunens kostnader ska ersättas av hemkommunen.

Ett kompletterande system för bidrag till boende och resor till och från studieorten utreds i syfte att elever i gymnasiesärskolan ska kunna göra val av utbildning på likvärdiga grunder som elever i gymnasieskolan.

Bedömning: Onödiga skillnader i bidragssystemet mellan elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan bör undvikas. Elever i gymnasiesärskolan bör därför på lika villkor omfattas av de generella stöd som gäller för andra elever på gymnasial nivå. Behov av ekonomiskt stöd som beror på elevens funktionshinder bör betraktas skilt från det generella stödet.

Förslagen i betänkandet *Brist på brådska* (SOU 2008:102) bör därför skyndsamt genomföras så att t.ex. den aktivitetsersättning som finns i dag vid förlängd skolgång avvecklas samt att det förlängda barnbidraget till elever i gymnasiesärskolan ersätts med studiehjälp på samma grunder som för ungdomar utan funktionsnedsättning.

Utredningen ska beskriva och analysera regleringen av de ekonomiska förutsättningarna för elevers deltagande i studier i en annan kommuns gymnasiesärskola eller i motsvarande utbildning i fristående gymnasiesärskola och göra en samlad bedömning av om det finns behov av förändringar i regelverket för att elevernas reella valfrihet ska öka. Hänsyn ska tas till de bestämmelser som finns i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS).

Det är angeläget att de ekonomiska förutsättningarna för eleverna blir mer jämförbara mellan skolformerna. Annars blir rätten att välja program och inriktning ett slag i luften. För att detta ska uppnås behövas åtgärder som undanröjer onödiga skillnader mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. I vissa fall kan särskilda ersättningar eller stöd vara en förutsättning för att eleverna ska ha likvärdiga förutsättningar att välja utbildning.

6.5.1 Vad gäller med nuvarande bestämmelser?

Bidragsformerna skiljer sig mellan skolformerna både vad gäller bidraget till eleven i form av studiebidrag eller förlängt barnbidrag m.m. samt det stöd som ges för boende och resor.

Studiebidrag och förlängt barnbidrag

För en elev i *gymnasieskolan* utgår ett studiebidrag som betalas ut av Centrala studiestödsnämnden (CSN)³⁰. För ett läsår utgår för närvarande 1 050 kronor per månad under tio månader. Studiebidraget får lämnas från och med kvartalet närmast efter det kvartal då den studerande fyller 16 år. Studiebidrag lämnas längst till och med det första kalenderhalvåret det år då den studerande fyller 20 år.

Studiebidraget ingår i studiehjälpen som regleras i studiestöds-lagen (1999:1395) och studiestödsförordningen (2000:655). Studiehjälpen består även av ett behovsprövat extra tillägg som kan ges om familjen har en inkomst som är lägre än 125 000 kronor före skatt för perioden 1 juli till 30 juni påföljande år. Eleven ska vara under 20 år för att kunna få det extra tillägget som utgår med 285, 570 eller 855 kronor per månad.

Studiebidrag och extra tillägg får bara lämnas för heltidsstudier. CSN har meddelat föreskrifter om vad som avses med heltidsstudier samt vika undantag som får göras och om att studieoförmåga på grund av sjukdom måste styrkas. Av föreskrifterna framgår att skolan ska lämna uppgifter till CSN om elever som har annan studietakt än heltid och elever som har varit frånvarande mer än 14 kalenderdagar i följd av annat skäl än sjukdom, tillfällig vård av barn eller ledighet för vård av närstående.

CSN omprövar rätten till studiehjälp efter kommunikering med eleven och elevens vårdnadshavare. Det kan vid kommunikeringen komma fram skäl som gör att eleven får behålla studiehjälpen trots att eleven har haft så omfattande frånvaro att han eller hon inte är att betrakta som heltidsstuderande. Om sådana skäl inte framkommer, kan CSN fatta beslut om att stoppa vidare utbetalning av studiehjälp och återkräva redan utbetalt belopp. CSN:s beslut i ärenden om studiehjälp kan överklagas till Överklagandenämnden

³⁰ 2 kap. 3 och 7 §§ studiestödslagen (1999:1395), 2 kap. 6 a § och 9–14 §§ studiehjälpsförordningen (2000:655) samt Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd (CSNFS 2001:6) om studiehjälp.

för studiestöd (ÖKS). Den praxis som har utvecklats av nämnden i ärenden om rätt till studiehjälp innebär att om en elevs frånvaro utan giltig anledning uppgår till minst 20 procent av undervisningstiden, anses eleven inte vara heltidsstuderande.

En elev i *gymnasieskolan* har i stället enligt lagen (1986:378) om förlängt barnbidrag rätt till förlängt barnbidrag från och med kvartalet efter att eleven fyllt 16 år³¹. Bidraget, som betalas ut av Försäkringskassan, lämnas till och med den månad eleven slutför utbildningen eller avbryter studierna. Bidragets storlek är för närvarande 1 050 kronor per månad.

En elev som på grund av funktionshinder ännu inte har avslutat utbildning på grundskolenivå eller gymnasial nivå vid ingången av juli månad det år då han eller hon fyller 19 år har dessutom enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring rätt till hel aktivitetsersättning under den tid skolgången varar³². I allmänhet får eleven vid förlängd skolgång aktivitetsersättning i form av garantiersättning. Storleken på garantiersättningen beror på personens ålder. För närvarande utgår mellan 89 880 och 100 580 kronor om året i hel garantiersättning. Utslaget per månad innebär det mellan 7 490 och cirka 8 380 kronor. Ersättningen utbetalas av Försäkringskassan.

Boende och resor m.m.

För en elev som behöver inackordering på grund av utbildning i *gymnasieskolan* ska hemkommunen lämna ekonomiskt bidrag, om eleven tagits emot i första hand till en utbildning i en gymnasieskola med offentlig huvudman³³. Inackorderingsbidraget ska avse boende, fördyrat uppehälle och resor till och från hemmet och lämnas med lägst 1/30 av prisbasbeloppet för varje hel kalendermånad som eleven bor inackorderad, för närvarande 1 425 kronor per månad. Kommunen är däremot inte skyldig att lämna inackorderingsbidrag till en elev som mottagits i andra hand.

En elev som väljer att gå på ett introduktionsprogram i en annan kommun än hemkommunen kan också få inackorderingsbidrag. Det förutsätter dock att hemkommunen och skolkommunen är överens om att eleven ska få sin utbildning i den aktuella kommu-

³¹ 2–3 §§ och 6 § lagen (1986:378) om förlängt barnbidrag i vissa fall.

³² 7 kap. 7 § och 9 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring.

³³ 15 kap. 32 § skollagen (2010:800).

nen. Det finns ingen rätt för eleven att bli mottagen på ett introduktionsprogram i annan kommun.

Bestämmelserna om kommunalt inackorderingsbidrag gäller inte för en elev som studerar i en fristående gymnasieskola. Denne kan i stället vid behov söka inackorderingstillägg hos Centrala studiestödsnämnden (CSN)³⁴. Inackorderingstillägget är en del av studiehjälpen. För att en elev som går på en fristående gymnasieskola ska kunna få inackorderingstillägg krävs t.ex.

- att eleven har sökt ett program och nationell inriktning som inte finns på hemorten,
- att eleven sökt ett program som saknar nationell inriktning men det är uppenbart att utbildningen ändå leder mot ett helt annat yrke jämfört med motsvarande program på hemorten,
- att eleven sökt men inte blivit antagen till utbildningen på sin hemort eller att eleven på grund av lång restid skulle ha behövt vara inackorderad även om denne studerat på sin hemort, eller
- att det finns särskilda skäl.

Inackorderingstillägget från CSN kan utbetalas för nio månader under ett läsår. För närvarande lämnades 1 190 – 2 350 kronor per månad, beroende på avståndet mellan föräldrahemmet och skolan.³⁵

Enligt lagen (1991:1110) om kommunernas skyldighet att svara för vissa elevresor ska den kommun som är elevens hemkommun ansvara för kostnader för dagliga resor mellan bostaden och skolan för en elev som har rätt till studiehjälp enligt studiestödslagen³⁶. Det gäller således för såväl kommunala som fristående gymnasieskolor. Ansvaret gäller för sådana resor där färdvägen är minst sex kilometer. Kommunen är inte skyldig att ge en högre ersättning än vad som motsvarar 1/30 av basbeloppet, för närvarande 1 425 kronor per månad.

Enligt förordning (1995:667) om bidrag till vissa funktionshindrade elever i gymnasieskolan lämnas bidrag till dels elever i utbildning för döva och hörselskadade, dels elever i utbildning som är speciellt anpassad för svårt rörelsehindrade ungdomar (Rh-anpassad utbildning). Det s.k. Rg-bidraget lämnas till elever som bor till-

³⁴ 2 kap. 2 § studiestödslagen (1999:1395) och 2 kap 2 § studiestödsförordningen (2000:655)

³⁵ 1 kap. 6 § Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd (CSNFS 2001:6) om studiehjälp.

³⁶ 2 § lagen (1991:1110) om kommunernas skyldighet att svara för visa elevresor.

fälligt på utbildningsorten därför att avståndet till deras ordinarie bostad överstiger rimligt pendlingsavstånd eller därför att de har andra särskilda skäl att bo tillfälligt på utbildningsorten under utbildningstiden.

Bidraget lämnas för fyra månader under höstterminen och för fem månader under vårterminen och utbetalas av CSN. Bidraget lämnas för skäligena kostnader för resor. Bidrag lämnas också för elevens kostnad för kost och logi på utbildningsorten samt för kostnader i samband med studierna som är merkostnader på grund av funktionshindret. Vid beslut om bidrag tas hänsyn till om eleven uppbar sjukersättning eller aktivitetsersättning.

Det finns inte något inackorderingsbidrag motsvarande det för gymnasieskolan för elever som studerar i annan kommuns *gymnasiesärskola*. Inte heller omfattas elever i gymnasiesärskolan av det särskilda bidraget till vissa elever med funktionshinder. I stället hänvisas i skollagen³⁷ till lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Där finns föreskrifter om stöd och service i form av boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet. Sådant boende kan komma i fråga både för elever som studerar i sin hemkommun och inte kan bo hemma, och för elever som har valt en utbildning på annan ort. Alla elever som har en utvecklingsstörning är dock inte berättigade till ett LSS-boende. Det sker en individuell bedömning för varje elev. Utöver hänvisningen till LSS finns ingen reglering om stöd till inackordering eller boende med anledning av studier i annan kommun.

Det saknas även bestämmelser om stöd för resor mellan hemorten och studieorten motsvarande inackorderingsbidraget.

Elever i gymnasiesärskola med offentlig huvudman har dock rätt till kostnadsfri skolskjuts om sådan behövs med hänsyn till färdvägens längd, trafikförhållandena, elevens funktionsnedsättning eller någon annan särskild omständighet³⁸. Denna rätt omfattar inte elever som väljer att gå i en annan gymnasiesärskola än den som kommunen annars skulle ha placerat eleven i. Om skolskjutsen kan anordnas utan organisatoriska eller ekonomiska svårigheter ska kommunen anordna skolskjuts även i dessa fall.

När det gäller resor är en nyhet i den nya skollagen (2010:800) att en elev som med stöd i bestämmelsen om hänsyn till sina per-

³⁷ 19 kap. 18 § tredje stycket skollagen (2010:800).

³⁸ 19 kap. 20–21 §§ och 28 § skollagen (2010:800).

sonliga förhållanden har särskilda skäl att gå i en annan kommuns gymnasiesärskola och som på grund av skolgången måste övernatta i den kommunen har rätt till skolskjuts mellan den tillfälliga bostaden och den plats där utbildningen bedrivs under samma förutsättningar som gäller för elever som är hemmahörande i kommunen. Den anordnande kommunens kostnader ska ersättas av hemkommunen. Anledningen att bestämmelsen införts i nya skollagen är att bestämmelsen om särskilda skäl innebär en rätt att studera i annan kommun.

En elev vid fristående gymnasiesärskola kan inte söka inackorderingstillägg hos CSN på det sätt som gäller för en elev som går i gymnasieskolan. Även här hänvisas till LSS. Kommunen ska anordna kostnadsfri skolskjuts för elever som går i fristående gymnasiesärskola inom kommunen i de fall de allmänna förutsättningarna är uppfyllda och det kan ske utan ekonomiska och organisatoriska konsekvenser för kommunen. Bestämmelser om resor för elever som studerar i fristående skola utanför hemkommunen saknas.

6.5.2 Tidigare utredningar och pågående lagstiftningsarbete

Flera utredningar har lämnat förslag till förändringar vad gäller det förlängda barnbidraget och aktivitetsersättningen. Studiehjälpsutredningen föreslog i betänkandet *Ekonomiskt stöd vid ungdomsstudier* (SOU 2003:28) att elever i gymnasial utbildning ska behandlas likvärdigt så långt möjligt. Utredaren föreslog att de förslag som gäller studiehjälpen även ska omfatta elever i gymnasiesärskolan. Utredaren föreslog också att barnbidraget ska gälla till 18 år för alla ungdomar och att studiebidrag ska utbetalas från månaden efter 18-årsdagen t.o.m. det första kalenderhalvåret det år då den studerande fyller 20 år. Utredaren föreslog vidare att det extra tillägget ska gälla för elever i gymnasiesärskolan samt att en rätt till ekonomiskt stöd för inackordering och resor, om den studerande inte har rätt till den enligt andra regler (t.ex. LSS), ska införas. Det förlängda barnbidraget föreslogs upphöra. Förslagen har inte genomförts.

Utredningen om en översyn av aktivitetsersättningen föreslog i betänkandet *Brist på brådska* (SOU 2008:102) bl.a. att aktivitetsersättningen ska avskaffas. Ungdomar mellan 19 och 29 år med omfattande funktionsnedsättningar föreslås i stället få rätt till sjukersättning till unga. Ersättningen ska enligt förslaget kunna beviljas

endast som hel ersättning, vilket innebär att det bara är de som helt eller i det närmaste helt saknar arbetsförmåga som ska kunna få ersättning. Den aktivitetsersättning som finns i dag vid förlängd skolgång ska enligt förslaget inte ersättas med något annat bidrag. Förslaget innebär också att eleverna i stället för förlängt barnbidrag och aktivitetsersättning ska uppbära studiehjälp under skoltiden, på samma villkor som ungdomar utan funktionsnedsättning. Om en person på grund av en funktionsnedsättning inte har avslutat sina studier senast under det första kalenderhalvåret det år personen fyller 20 år ska personen enligt förslaget ha rätt till studiemedel med det högre bidragsbeloppet under den tid som hon eller han avslutar sina grundläggande studier. Utredningens förslag har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

6.5.3 Elevernas ekonomiska villkor måste bli mer likvärdiga

Nuvarande system där elever i gymnasieskolan och elever i gymnasiesärskolan omfattas av skilda bidragssystem har oönskade effekter. Systemet motverkar t.ex. möjligheterna till samverkan och inkluderande lösningar. Det är orimligt att elever som i vissa fall kan gå i samma klass har så vitt skilda villkor. Det gäller inte minst för elever som hunnit bli 19 år och där elever som är inskrivna i gymnasiesärskolan genom aktivitetsersättningen förfogar över väsentligt mer pengar än sina kamrater. Aktivitetsersättningen kan också motverka elevernas ambitioner att hitta ett lämpligt arbete eller en lämplig sysselsättning efter utbildningen.

Även de skilda villkor som gäller för studiebidraget respektive för det förlängda barnbidraget skapar problem. Både lärare, rektorer och vissa föräldrar har i kontakt med utredningen önskat att det förlängda barnbidraget ska ersättas med studiebidrag även för elever i gymnasiesärskolan. Det handlar bland annat om att man inte i onödan vill ha särskiljande lösningar. Minst lika viktigt är dock att det ska vara möjligt att villkora bidraget på det sätt som gäller för studiebidraget. Som det fungerar i dag utgår det förlängda barnbidraget oavsett om eleven kommer till skolan eller inte. Förr var detta inte något stort problem i gymnasiesärskolan. Elevsammansättningen har dock förändrats. Med de nya grupper som tillkommit i gymnasiesärskolan under senare år har emellertid också tillkommit problem med hög frånvaro på grund av skolk och elever som hoppar av skolan.

Att eleverna i gymnasieskolan inte kan få inackorderingsbidrag från hemkommunen för boende, fördyrat uppehälle och resor vid studier i en annan kommun, och inte heller kan ansöka om inackorderingsbidrag från CSN vid studier i fristående gymnasieskola skapar också problem. Stöd enligt LSS utgår inte till alla. Konsekvensen är att det finns en grupp elever i gymnasieskolan som helt saknar rätt till bidrag för boende, resor och fördyrat uppehälle, även om de tagits emot i en annan kommun eller fristående gymnasieskola.

För eleven kan detta omöjliggöra studier i annan kommun eller fristående gymnasieskola. Kostnaderna för boendet varierar mycket och kan vara betydande för elever i gymnasieskolan. Vissa elever med lättare utvecklingsstörning bor i dag i elevboenden tillsammans med elever som går på gymnasieskolan. För dessa elever kan ett boende kosta ett par tusen kronor i månaden. Då ingår någon form av punktvis tillsyn över eleverna, däremot inte måltider och fritidsaktiviteter. För andra elever kan boendet kosta flera hundra tusen kronor per år. I dessa fall handlar det om en helhetslösning med mer bemanning, måltider och fritidsaktiviteter. Även kostnaderna för resor till och från studieorten varierar mycket mellan elever i gymnasieskolan och påverkas bland annat av om eleven har behov av ledsagare.

Enligt vad utredningen erfarit förekommer det att hemkommunerna svarar för boendekostnaderna för elever som med stöd i dagens bestämmelser valt att studera i annan kommun än hemkommunen, även för dem som inte omfattas av rätt till LSS-boende. Detta sker då med stöd av socialtjänstlagen (2001:453). Hemkommunen gör då sannolikt bedömningen att den valda utbildningen bättre svarar mot elevens behov än den utbildning som kommunen kan erbjuda eller att det finns andra skäl till varför den valda studieorten är att föredra. Även om det är vanligt att hemkommunen också bidrar till kostnaderna för resor till och från studieorten förekommer det också att hemkommunen nekar att stå för denna kostnad. Detta är enligt de kontakter utredningen haft vanligare än att kommunen nekar att stå för boendekostnaden.

Det förekommer således att elevens hemkommun inte svarar för kostnader för boende och framför allt inte för resor till och från studieorten och att eleven därför inte har möjlighet att välja studieort. Om hemkommunen erbjuder utbildning på det program som eleven önskar blir kommunens ställningstagande jämförbart med vad som gäller för elever i gymnasieskolan. Om det däremot gäller

elever som önskar studera på program som hemkommunen inte erbjuder i sin gymnasiesärskola, eller inom dess samverkansområde, innebär det att elever i gymnasiesärskolan inte ges samma möjligheter att välja program som elever i gymnasieskolan, dvs. att det uppstår en bristande likvärdighet i tillgången på utbildning.

Det är lätt att hålla med om tidigare utredningars slutsatser att eleverna i gymnasiesärskolan och gymnasieskolan så långt möjligt bör omfattas av samma bidragssystem. Det är viktigt med en enhetlig behandling av ungdomar oavsett skolform. De skillnader som finns mellan dagens bidragssystem till elever i gymnasiesärskolan och gymnasieskolan framstår som omotiverade. Det finns dessutom brister i det kompletterande stöd som behövs för att vissa elever med utvecklingsstörning ska kunna välja att studera i annan kommun eller fristående gymnasiesärskola. Om detta förhållande inte åtgärdas blir utredningens förslag om att eleverna ska få söka program och inriktningar samt bli mottagna till en utbildning på motsvarande villkor som elever i gymnasieskolan en ofullständig reform.

Onödiga skillnader i bidragssystemen bör således undvikas mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan. Jag utgår därför från att beredningen av förslagen i bestänkandet *Brist på brådska* (SOU 2008:102) leder till att den aktivitetsersättning som finns i dag vid förlängd skolgång avvecklas, att det förlängda barnbidraget till elever i gymnasiesärskolan ersätts med studiehjälp enligt samma förutsättningar som för ungdomar utan funktionsnedsättning samt att elev med funktionsnedsättning som inte har avslutat sina studier senast under det första kalenderhalvåret det år personen fyller 20 år ska ha rätt till studiemedel med det högre bidragsbeloppet under den tid som eleven avslutar sina grundläggande studier på gymnasienivå.

Villkoren för elever som studerar på annan ort än hemkommunen bör även de vara så likvärdiga som möjligt vad gäller boende och resor till och från studieorten. Det är en fråga om likvärdighet att ingen elev ska stå helt utan stöd för boende och resor om han eller hon tagits emot i annan kommun eller fristående gymnasiesärskola. Jag föreslår därför att en elev i gymnasiesärskolan ska ha rätt till inackorderingsbidrag på samma villkor som en elev i gymnasieskolan. Det innebär att en elev som är mottagen i första hand till en utbildning i en annan kommun än hemkommunen eller inom samverkansområdet ska ha rätt till inackorderingsbidrag från hem-

kommunen samt att en elev som är mottagen i andra hand i en annan kommun däremot inte ska ha denna rätt.

Frågan är emellertid lika angelägen för de elever som mottagits vid en fristående gymnasieskola. Jag föreslår därför att en elev som är mottagen vid en fristående gymnasieskola ska ha möjlighet att ansöka om inackorderingstillägg från CSN. Det kan tyckas märkligt att lämna förslag om detta eftersom det omfattas av det förslag som lämnats i betänkandet *Brist på brådska*. Jag menar dock att just denna fråga måste beredas parallellt med frågan om inackorderingsbidrag och därför aktualiseras även här.

Jag har övervägt om det finns anledning att föreslå undantag från bestämmelserna om inackorderingsbidrag och inackorderingstillägg för elever som är berättigade till motsvarande stöd enligt LSS. Jag har emellertid funnit att det skulle strida mot den grundläggande principen om att de generella systemen ska gälla lika för alla. Dessutom finns elever inom gymnasieskolan som också tillhör LSS målgrupp. Detta har inte påverkat regleringen av inackorderingsbidrag och inackorderingstillägg för gymnasieskolan. Utgångspunkten måste i stället vara att det är de kompletterande bidragen som en eventuell samordning ska ske.

Bestämmelsen i den nya skollagen (2010:800) om rätt till skolskjuts på studieorten för en elev som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att gå i en annan kommuns gymnasieskola och måste övernatta i den kommunen måste med de förslag som lämnats i avsnitt 6.2 om mottagande gälla även övriga elever som tas emot i första hand i en annan kommun och om eleven måste övernatta i den mottagande kommunen. Den anordnande kommunens kostnader ska ersättas av hemkommunen.

Behov av kompletterande ekonomiskt stöd som beror på elevens funktionsnedsättning bör som framgått ovan enligt min uppfattning betraktas skilt från det generella stödet. Elever i gymnasieskolan som studerar på annan ort än hemkommunen har normalt högre kostnader för boende och resor till och från studieorten än den ersättningen i form av inackorderingsbidrag eller inackorderingstillägg. Det är en rimlig konsekvens av det val eleven gjort. Det gäller även för elever i gymnasieskolan. För många elever i gymnasieskolan som studerar på annan ort är dock till följd av elevens funktionsnedsättning kostnaderna för boende och resor till och från studieorten vida högre än det stöd som lämnas i form av inackorderingsbidrag eller inackorderingstillägg. Elevens funktions-

nedsättning kan också innebära andra merkostnader i samband med studierna.

Att vissa elever i gymnasiesärskolan har rätt till stöd enligt LSS eller får stöd enligt socialtjänstlagen räcker inte för att täppa till de hål som finns i systemet i dag. Alla elever i gymnasiesärskolan får inte detta stöd. Det behövs därför ett annat system för detta. Det är dock inte mitt uppdrag att lämna förslag till ett kompletterande bidragssystem. Jag föreslår därför att det ska utredas hur ett sådant bidragssystem för ungdomar inom gymnasiesärskolan bör utformas för att elever i gymnasiesärskolan ska kunna göra val av utbildning på likvärdiga grunder som elever i gymnasieskolan. Ett sådant system bör dock utformas generellt för elever med funktionsnedsättning, inte enbart för elever i gymnasiesärskolan. En möjlighet är att se över dagens system med det s.k. Rg-bidraget. En annan är att lägga ansvaret på elevens hemkommun.

Det är enligt min uppfattning viktigt att de bidrag som ges utifrån att en elev har en funktionsnedsättning utgör ett komplement till de generella system som ska gälla för alla. En samordning mellan de olika bidragssystemen krävs då för att eleven inte ska bli ersatt för samma sak flera gånger. Till att börja med måste vid en sådan samordning hänsyn tas till de generella bidragen. Dessutom måste hänsyn tas till om en elev är berättigad till ett stöd enligt LSS. Då kan inte rätt till annat kompletterande bidrag föreligga. Vid beslut om Rg-bidrag tas i dag dessutom hänsyn till om eleven uppbär sjukersättning eller aktivitetsersättning. Ett kompletterande bidrag på grund av elevens funktionsnedsättning kan utgå först efter en individuell prövning.

7 Riksrekryterande utbildning

I detta kapitel lämnas förslag i syfte att göra det möjligt att erbjuda elever i gymnasiesärskolan riksrekryterande utbildning på motsvarande grunder som i gymnasieskolan. Dessutom lämnas förslag till en riksrekryterande utbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning.

7.1 Riksrekryterande utbildning i gymnasiesärskolan

Förslag: Bestämmelser om riksrekryterande utbildning införs för gymnasiesärskolan motsvarande dem för gymnasieskolan, för yrkesinriktad utbildning, estetiskt inriktad utbildning och idrottsutbildning. Beslut om riksrekrytering i gymnasiesärskolan ska få förenas med beslut om att den riksrekryterande utbildningen ifråga om struktur, innehåll och mål för utbildningen får avvika från vad som annars gäller för nationella program i gymnasiesärskolan. Även fristående gymnasiesärskolor ska kunna komma ifråga som riksrekryterande utbildningar.

Skolverket ska besluta om den interkommunala ersättningens storlek för varje särskilt fall av riksrekryterande utbildning som blir aktuell inom gymnasiesärskolan.

Beslut om riksrekrytering ska för *riksrekryterande yrkesutbildning* och *riksrekryterande estetisk utbildning* kunna fattas av Statens skolverk för nationella program, nationella inriktningar, särskilda varianter och gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan om

1. utbildningen endast är möjlig att inrätta på få orter i landet, eller
2. enskilda elevers behov av kunskaper och färdigheter inte annars kan tillgodoses.

För beslut om sådan riksrekrytering ska krävas att utbildningen är av god kvalitet, att kostnaden för utbildningen är rimlig i förhållande till utbildningens syfte och kostnaderna för annan utbildning inom gymnasiesärskolan samt att urvalsgrunder uppfylls. Bestämmelserna ska även i huvudsak motsvara dem för gymnasieskolan.

Riksrekryterande idrottsutbildning ska kunna förekomma på nationella program och på träningsprogrammet i gymnasiesärskolan. Gymnasiesärskolans bestämmelser om riksrekryterande idrottsutbildning ska för övrigt i huvudsak motsvara dem för gymnasieskolan.

Det ska även vara möjligt att bedriva nationellt godkänd utbildning inom gymnasiesärskolan med inriktning på specialidrott.

Av ämnesplanen för specialidrott i gymnasiesärskolan ska bl.a. framgå att ämnet endast får tillämpas vid riksrekryterande riks-idrottsutbildning och vid nationellt godkänd idrottsutbildning.

Enligt direktiven ska utredningen kartlägga och bedöma hur riksrekryterande utbildning, t.ex. riksrekryterande idrottsutbildning, kan bedrivas inom gymnasiesärskolan, och utifrån analysen av behovet av riksrekryterande utbildning inom gymnasiesärskolan föreslå en reglering, som bl.a. ska innehålla regler för den interkommunala ersättningen för riksrekryterande utbildningar. En förutsättning för införandet av riksrekryterande utbildningar är, enligt direktiven, att utbildningen kvalitetssäkras och att systemet inte blir kostnadsdrivande.

7.1.1 Bakgrund

Enligt dagens reglering saknas, till skillnad från vad som gäller för gymnasieskolan, möjlighet att bedriva riksrekryterande utbildningar för elever i gymnasiesärskolan. Enligt direktiven anser regeringen

en att det är angeläget att eleverna i gymnasiesärskolan så långt möjligt ges samma möjligheter som eleverna i gymnasieskolan och att det därför finns skäl att överväga hur riksrekryterande utbildning kan bedrivas i gymnasiesärskolan.

Vad gäller för gymnasieskolan?

Statens skolverk får för nationella program besluta att det till en viss utbildning i första hand ska tas emot sökande från hela landet (riksrekrytering). Skolverkets beslut om riksrekrytering ska ange under vilken tid beslutet ska gälla och hur många platser utbildningen får omfatta.¹ Skolverket får för sådan utbildning på nationellt program besluta om avvikelser från struktur, innehåll och examensmål².

En offentlig huvudman får ansöka om att en *yrkesutbildning* eller en *estetisk spetsutbildning* ska vara riksrekryterande. Enskilda huvudmän får ansöka om motsvarande prövning för att få en avvikelse i form av s.k. riksrekryterande utbildning. Ansökan görs hos Skolverket.³

Skolverket får besluta om riksrekrytering för nationella program, nationella inriktningar, särskilda varianter och gymnasiala lärlingsutbildningar om det finns

1. en nationell efterfrågan på de kunskaper och färdigheter som utbildningen ger,
2. ett nationellt intresse av att elever ska kunna rekryteras från hela landet, eller
3. ett nationellt intresse av att enskilda elevers behov av kunskaper och färdigheter kan tillgodoses.

Utbildningen ska dessutom vara av god kvalitet, kostnaden för utbildningen ska vara rimlig i förhållande till utbildningens syfte och kostnaden för annan gymnasial utbildning.⁴

Krav kan ställas på att den sökande till den riksrekryterande utbildningen har kunskaper i ett sådant ämne eller ämnesområde

¹ 16 kap. 45-46 §§ skollagen (2010:800).

² 16 kap. 13 § skollagen (2010:800).

³ 5 kap. 14 § gymnasieförordningen (2010:2039).

⁴ 5 kap. 12 § andra stycket gymnasieförordningen (2010:2039).

som är utmärkande för utbildningen. Vid urval bland behöriga sökande, förutom till betygen, ska hänsyn tas till ett prov för bedömning av den sökandes färdigheter eller kunskaper inom det ämne eller ämnesområde som den riksrekryterande utbildningen är inriktad mot⁵.

För den *riksrekryterande idrottsutbildningen* finns särskilda bestämmelser⁶. En utbildning där ämnet specialidrott ingår kan vara riksrekryterande, om det finns ett nationellt intresse av att tillgodose elitidrottens krav och det ställs särskilda krav på gemensam träning.

En kommun eller en enskild huvudman får ansöka om att anordna idrottsutbildning vid ett riksidrottsgymnasium. Skolverket får efter förslag från Sveriges Riksidrottsförbund, besluta om var riksidrottsgymnasium får anordnas och om hur många platser dessa utbildningar får omfatta. Beslutet ska gälla i tre år och innehålla uppgift om det belopp hemkommunen ska betala i interkommunal ersättning. Den sökande som anses ha bäst förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen ska ges företräde vid urval till utbildningen.

Enligt Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2010:32) om riksrekryterande idrottsutbildning ska en kommuns ansökan om att anordna sådan utbildning lämnas in till Riksidrottsförbundet som lämnar förslag till Skolverket om var sådan utbildning ska få anordnas och om antal platser.

För utbildning på riksidrottsgymnasium har avsatts särskilda medel på statsbudgeten. Riksidrottsförbundet disponerar denna ram och fördelar medel till de kommuner som anordnar sådan utbildning. För åren 2008/09–2010/11 har riksidrottsstyrelsen beslutat om ett bidrag på 30 000 kronor för individuella idrotter samt 20 000 kronor för lagidrotter per elev och läsår för tränarresurser och likställda yrkeskompetenser, dvs. för kostnader som går utöver ordinarie utbildningskostnader vid skolorna. För att stärka tränarfunktionen vid riksrekryterande idrottsutbildningar med endast tolv elevplatser har beslutats att tränarbidraget ska vara 34 000 kr per elev och läsår. I den vanliga programkostnaden ingår det timutrymme som finns för individuellt val och lokalt tillägg, vilket innebär att hemkommunerna betalar för de timmar som

⁵ 5 kap. 15–16 §§ gymnasieförordningen (2010:2039).

⁶ 5 kap. 23–26 §§ gymnasieförordningen (2010:2039).

används för specialidrott under schemabunden tid och Riksidrottsförbundet för kostnader därutöver.

För närvarande finns knappt 1 300 platser vid riksidrottsgymnasierna. Dessa är fördelade på 36 idrotter, i flera fall med utbildningar på flera orter. I två fall är inriktningen mot funktionshinder. I Örebro finns tolv platser rubricerade dövidrott och i Bollnäs finns tolv platser rubricerade handikappidrott.

Utöver utbildningen på riksidrottsgymnasium får en utbildning där ämnet specialidrott ingår godkännas som en *nationell idrottsutbildning* om den har en tydlig elitidrottskaraktär och ett etablerat samarbete med ett specialidrottsförbund som är relevant för utbildningen. Utbildningen ska i så fall tillstyrkas av specialidrottsförbundet. En kommun eller en enskild huvudman får ansöka om nationellt godkänd idrottsutbildning. Skolverket beslutar om var sådana idrottsutbildningar får anordnas och om antalet platser dessa får omfatta. Av beslutet ska det framgå vid vilken skola utbildningen ska anordnas. Beslutet ska gälla i sex år. Den sökande som anses ha bäst förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen ska ges företräde vid urval till utbildningen.⁷

Ämnesplanen för *specialidrott* får enligt bestämmelserna bara tillämpas inom idrottsutbildningar inom riksidrottsgymnasium eller nationella godkända idrottsutbildningar. Specialidrott får ingå med 200 gymnasiepoäng i programfördjupningen och med 200 gymnasiepoäng i det individuella valet. Dessutom får ämnet läsas som utökat program med högst 300 gymnasiepoäng.⁸

Vad gäller för gymnasiesärskolan?

För gymnasiesärskolan saknas den typ av bestämmelser om riksrekryterande utbildning som finns för gymnasieskolan. Det finns dock exempel på verksamheter som har en riksrekryterande karaktär. Det gäller främst den verksamhet som bedrivs i Bollnäs där kommunens gymnasiesärskola tar emot elever från hela landet. Av skolans ca 350 elever kommer endast ca 50 från den egna kommunen. I flertalet fall handlar dock detta inte om en verksamhet som kan jämföras med gymnasieskolans riksrekryterande utbildningar utan om individuella lösningar. Förutsättningarna för elever att på

⁷ 5 kap. 27-30 §§ gymnasieförordningen (2010:2039).

⁸ 5 kap. 31 § gymnasieförordningen (2010:2039).

detta sätt studera i annan kommuns gymnasiesärskola har avhandlats i kapitel 6.

I anslutning till gymnasiesärskolan i Bollnäs kommun finns emellertid Idrottsgymnasiet för elever med funktionsnedsättning. Idrottsgymnasiet fungerar som ett komplement till den vanliga gymnasie- eller gymnasiesärskoleutbildningen. Drygt 100 elever är inskrivna vid Idrottsgymnasiet för elever med funktionsnedsättning, nästan alla från gymnasiesärskolan i Bollnäs. För många elever är Idrottsgymnasiet en anledning till varför de sökt sig till Bollnäs gymnasiesärskola. Av eleverna vid Idrottsgymnasiet kommer sex från Bollnäs kommun, 25 från regionen och resten från övriga delar av landet. Idrottsgymnasiet bedriver verksamhet inom friidrott, fotboll, innebandy, bowling och motion.

Av de dryga hundra platserna vid Idrottsgymnasiet avser endast tolv riksidrottsutbildning. Övrig verksamhet har inte den karaktär som krävs för att utbildningen ska kunna godkännas som riksrekryterande. De tolv platser som avser riksrekryterande idrottsutbildning gäller friidrott. Trots att det inte har formellt stöd i bestämmelserna upptas tio av dessa platser av elever som tillhör gymnasiesärskolan i Bollnäs. Riksidrottsförbundet har i kontakt med utredningen klagat att de mot denna bakgrund inte kan fortsätta att bevilja bidrag för dessa elever om inte bestämmelserna ändras. För elever med funktionsnedsättning som tillhör gymnasieskolan är detta däremot inte något problem.

7.1.2 Riksgymnasiesärskola på motsvarande villkor som för gymnasieskolan

Bestämmelserna om riksrekryterande utbildning i gymnasieskolan saknar i dag sina motsvarigheter för gymnasiesärskolan. Det är svårt att se några rimliga skäl för detta, det måste snarast vara ett förbiseende. Även om det för många elever med utvecklingsstörning är att föredra att eleven går i en skola nära hemmet måste detta vara upp till eleven att bedöma. En elev i gymnasiesärskolan som har förutsättningar och intresse ska enligt min uppfattning ha motsvarande möjligheter som elever i gymnasieskolan att studera vid en riksrekryterande utbildning. Det följer av att elever i gymnasiesärskolan så långt möjligt ges motsvarande valmöjligheter som elever i gymnasieskolan.

Jag föreslår därför att det införs bestämmelser om riksrekryterande gymnasiesärskoloutbildning i skollagen motsvarande den för gymnasieskolan. För utbildning på nationellt program i gymnasiesärskolan innebär detta att

- Skolverket ska få besluta att det till en viss utbildning i första hand ska tas emot sökande från hela landet (riksrekrytering),
- regeringen ska få meddela föreskrifter med villkor för att en viss utbildning ska kunna bli riksrekryterande, samt
- beslut om riksrekrytering ska ange under vilken tid beslutet ska gälla och hur många platser utbildningen får omfatta.

Även gymnasiesärskolans träningsprogram ska omfattas av möjlighet till riksrekryterande idrottsutbildning (se nedan).

Ambitionen bör vara att den framtida gymnasiesärskolans struktur ska erbjuda så många möjligheter och vara så flexibel att behovet av riksrekryterande utbildning i gymnasiesärskolan blir begränsat. Samma grundtanke gäller för den reformerade gymnasieskolan. I likhet med denna kan det dock finnas utbildningar som ryms inom de nationella programmen, men som inte kan komma till stånd utan riksrekrytering därför att elevunderlaget är alltför begränsat, eller att de till sitt innehåll och sin struktur inte ryms inom något nationellt program.

De ändamål som gäller för den riksrekryterande utbildningen i gymnasieskolan är delvis relevanta för gymnasiesärskolan. Flera av de kommunföreträdare som besvarat utredningens enkät föreslår t.ex. inrättandet av riksrekryterande idrottsutbildning inom gymnasiesärskolan. Hantverk och olika estetiska inriktningar nämns också. Flera svarande understryker att det inte bör vara någon skillnad jämfört med gymnasieskolan.

Det finns också förslag om att möta elevernas behov utifrån deras funktionsnedsättning, exempelvis utbildning med inriktning mot elever med specifika inlärningsbehov till följd av autism eller synnedsättning etc. Redan idag bedrivs enligt särskilda bestämmelser riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning i Örebro för döva, hörselskadade och dövblinda elever. Dessutom har utredningen i uppdrag att utreda om denna riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning även ska omfatta elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning (se vidare avsnitt 7.2).

Min grundinställning är att gymnasiesärskolan är en skolform som ska kunna ta emot och möta behoven hos alla elever med utvecklingsstörning, och att särlösningar på grund av funktionsnedsättning ska vara så få som möjligt. Det är kommunens ansvar att möta elevernas behov i sin egen gymnasiesärskola eller i samverkan med andra huvudmän. Graden av utvecklingsstörning eller kompletterande funktionsnedsättningar ska därför generellt inte utgöra grund för riksrekrytering. Annars undergrävs det kommunala ansvaret och den kompetens som bör byggas upp inom kommunerna. En lösning där funktionshinder läggs till grund för riksrekrytering skulle enligt min uppfattning leda till en sortering av elever utifrån funktionshinder på ett sätt som strider mot de grundläggande värden som ska genomsyra det svenska skolsystemet.

Villkoren för att inrätta en riksrekryterande utbildning i gymnasiesärskolan ska därför i stället så långt möjligt motsvara dem för gymnasieskolan, men anpassas med hänsyn till gymnasiesärskolans karaktär. Enligt min uppfattning ska det på motsvarande sätt som för gymnasieskolan vara möjligt att inrätta riksrekryterande utbildning i gymnasiesärskolan med såväl yrkesinriktad utbildning, estetiskt inriktad utbildning som idrottsutbildning.

Riksrekryterande yrkesutbildning och riksrekryterande estetisk utbildning inom gymnasiesärskolan

Jag förslår att riksrekryterande yrkesinriktning respektive riksrekryterande estetisk utbildning ska kunna beslutas för nationella program, nationella inriktningar, särskilda varianter och gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan om

1. utbildningen endast är möjlig att inrätta på få orter i landet, eller
2. enskilda elevers behov av kunskaper och färdigheter inte annars kan tillgodoses.

För riksrekrytering ska dessutom krävas att utbildningen är av god kvalitet, att kostnaden för utbildningen är rimlig i förhållande till utbildningens syfte och kostnaderna för annan utbildning inom gymnasiesärskolan samt att urvalsgrunder uppfylls.

Liksom för den nya gymnasieskolan föreslås att beslut om riksrekrytering i gymnasiesärskolan ska få förenas med beslut om att

den riksrekryterande utbildningen ifråga om struktur, innehåll och mål för utbildningen får avvika från vad som annars gäller för nationella program samt att även fristående gymnasiesärskolor ska kunna komma ifråga för riksrekryterande utbildningar.

Inrättandet av en riksrekryterande utbildning kan handla om att utbildningen är knuten till en verksamhet som endast finns på en eller ett par orter. Eller, vilket kanske är ännu viktigare, att det endast på ett fåtal orter är möjligt att etablera den samverkan som krävs kring utbildningen mellan skolan och andra intressenter. Att elevantalet i gymnasiesärskolan generellt sett är litet ska inte kunna tas som utgångspunkt för att inrätta riksrekryterande utbildningar. Det är ett problem som måste mötas med flexibilitet inom programmen samt lokal och regional samverkan.

För riksrekryterande yrkesinriktad utbildning är möjligheterna till samverkan med en arbetsgivare kring en särskild yrkesutbildning en viktigare utgångspunkt än arbetsmarknadens behov av utbildning. Det är emellertid också viktigt att utbildningsinnehållet svarar mot behov som arbetsmarkanden har, i syfte att eleverna ska ha goda möjligheter att etablera sig i arbetslivet när utbildningen är genomförd. Det måste också finnas förutsättningar för ett arbetsplatsförlagt lärande (APL) av god kvalitet.

Det är svårt att förutsäga hur stor efterfrågan på utbildningar inom det estetiska området är inom gymnasiesärskolan. Möjligheten att etablera sådana riksrekryterande utbildningar bör dock finnas inom gymnasiesärskolan likaväl som i gymnasieskolan. Estetiskt inriktad verksamhet är viktig i all gymnasiesärskoleverksamhet, varför jag föreslår både ett nationellt program för estetiska verksamheter och att estetisk verksamhet även fortsatt ska vara gemensamt ämne i den framtida gymnasiesärskolan. Utbildningen bör kunna bygga på ett samarbete med en etablerad verksamhet inom det estetiska området, t.ex. en teater, som ger tillgång till både lokaler, material och kompetens utöver vad som normalt kan erbjudas i gymnasiesärskolan.

Riksidrottsutbildning inom gymnasiesärskolan

En riksrekryterande utbildning inom gymnasiesärskolan där ämnet specialidrott ingår ska liksom för gymnasieskolan kunna komma ifråga om det från nationell synpunkt krävs för att tillgodose elitidrottens behov och idrotten ställer särskilda krav på gemensam träning. Handikappidrotten är numera väl etablerad, vilket inte minst Paralympics är ett uttryck för. Vid Paralympics sommaren 2012 är idrottare med utvecklingsstörning återigen företrädare inom vissa grenar, efter att ha varit utestängda från spelen sedan 2000. För att idrottare med utvecklingsstörning ska tävla på likvärdiga grunder tävlar de i olika klasser. Sverige deltar i arbetet med klassificeringen genom Svenskt utvecklingscentrum för handikappidrott (SUH).

Liksom för gymnasieskolan föreslås att Skolverket efter samråd med Riksidrottsförbundet och på ansökan av en kommun ska besluta om var riksidrottsutbildning får anordnas inom gymnasiesärskolan och hur många platser dessa utbildningar ska få omfatta. Det är naturligt att Riksidrottsförbundet i sin tur samverkar med specialidrottsförbunden och Svenska handikappidrottsförbundet.

Riksidrottsutbildningen ska kunna förekomma på både nationella program och träningsprogram i gymnasiesärskolan. Detta då antagningen till utbildningen ska ske på idrottsliga grunder.

Jag föreslår vidare att det även ska vara möjligt att bedriva nationellt godkänd utbildning inom gymnasiesärskolan med inriktning på specialidrott, utan att denna ska vara riksrekryterande. Utbildningar med inriktning på idrott finns i dag inom gymnasiesärskolan på flera orter i landet. Vissa av dem kan eventuellt motsvara de krav som ställs på specialidrott och komma ifråga för sådant godkännande.

Förslagen om riksidrottsutbildning och nationellt godkänd idrottsutbildning i gymnasiesärskolan innebär också att det behövs bestämmelser om ämnet specialidrott motsvarande dem för gymnasieskolan. Där ska framgå att ämnesplanen för specialidrott i gymnasiesärskolan endast får tillämpas vid riksrekryterande riksidrottsutbildning och vid nationellt godkänd idrottsutbildning. Av bestämmelsen ska också framgå att specialidrott får ingå med 300 gymnasiesärskolepoäng i programfördjupningen och med 300 gymnasiesärskolepoäng i det individuella valet. Dessutom att ämnen får läsas som utökad program med högst 400 gymnasiesärskolepoäng.

Lokalisering

Det är angeläget att den riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildningen etableras med olika inriktningar och vid olika orter i landet. I vissa fall kan det vara en bra lösning att göra detta i anslutning till motsvarande utbildning för gymnasieskolan. På det sättet kan t.ex. den yrkesinriktade gymnasiesärskoleutbildningen dra nytta av den riksrekryterande gymnasieutbildningens redan etablerade kontakter med arbetslivet, befintliga lokaler och eventuell utrustning etc.

När det gäller riksidsrottsutbildning handlar det bl.a. om tillgången till kompetens inom idrotten och att det möjliggör ett bredare utbud av idrotter. Mycket talar därför för att för elitidrotten etablera riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning i anslutning till redan etablerade riksidsrottsgymnasier. Det kräver dock specialpedagogisk kompetens och sannolikt även samverkan med någon näraliggande gymnasiesärskola. Den ideala lösningen är således i många fall en kombination där möjligheterna till samverkan mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan bör utnyttjas där det är möjligt.

När det gäller den riksidsrottsutbildning som redan finns i anslutning till gymnasiesärskolan i Bollnäs kommun innebär förslaget att de tolv platser som redan är godkända för riksidsrottsutbildning kommer att kunna ta emot elever även från gymnasiesärskolan och få ersättning från Riksidsrottsförbundet för dessa.

7.1.3 Ekonomiska villkor

Frågan om de ekonomiska villkoren för rikrekryterande utbildning inom gymnasiesärskolan har både ett huvudmannaperspektiv och ett elevperspektiv. För riksidsrottsutbildningen utgår dessutom det särskilda bidrag som Riksidsrottsförbundet beslutar om. Detta har redogjorts för i ovanstående avsnitt.

När det gäller interkommunal ersättning gäller enligt nya skollagen (2010:800) för gymnasieskolan att när en kommun eller ett landsting har antagit en elev som inte är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet, på ett nationellt program ska kommunen eller landstinget ersättas för sina kostnader för elevens utbildning av dennes hemkommun. När det är fråga om riksrekryterande utbildning eller särskilda varianter inom de nationella programmen ska hemkommunen betala det belopp som har beslu-

tats i varje särskilt fall av Skolverket.⁹ Jag föreslår att Skolverket på motsvarande sätt ska besluta om den interkommunala ersättningens storlek i varje särskilt fall även för den riksrekryterande utbildning som blir aktuell inom gymnasiesärskolan samt att detta ska gälla för nationella program samt ifråga om riksidsrottsutbildning även för träningsprogrammet.

För elever som behöver inackordering till följd av att de blivit mottagna till en riksrekryterande gymnasieutbildning med offentlig huvudman ska hemkommunen lämna ekonomiskt stöd i form av inackorderingsbidrag¹⁰. En elev som behöver inackordering på grund av att hon eller han tagits emot på en fristående gymnasieskola kan istället söka inackorderingstillägg hos Centrala studiestödsnämnden (CSN).

Elever som enligt det förslag som lämnats ovan tas emot på en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning har inte med nuvarande bestämmelser möjlighet att få inackorderingsbidrag eller ansöka om inackorderingstillägg. I avsnitt 6.5 lämnas förslag till att elever i gymnasiesärskolan ska kunna få inackorderingsbidrag eller ansöka om inackorderingstillägg på samma villkor som elever i gymnasieskolan samt till fortsatt utredning av de kompletterande behov av stöd som vissa elever med funktionsnedsättning kan ha på grund av sitt funktionshinder.

7.2 Riksrekryterande gymnasiesärskola för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning

Förslag: Genom avtal mellan staten och Örebro kommun ska inrättas en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning i Örebro kommuns gymnasiesärskola för elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättningar (Rg-sär Syn).

Möjligheten att förlänga studietiden vid den statliga specialskolan Ekeskolan ska samtidigt begränsas till högst två år, dvs. motsvarande vad som gäller i övrigt för den obligatoriska skolan. Detta i syfte att det ska vara möjligt för samtliga elever att efter

⁹ 16 kap. 50-51 §§ skollagen (2010:800).

¹⁰ 15 kap. 32 § skollagen (2010:800).

avslutad utbildning vid Ekeskolan kunna söka en utbildning i gymnasiesärskolan.

Staten ska få sluta avtal med en kommun om

- att elever från hela landet med utvecklingsstörning kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättningar får tas emot i kommunens gymnasiesärskola (RG-sär Syn),
- att elever från hela landet med utvecklingsstörning i kombination med dövhet eller hörselskada får tas emot i kommunens gymnasiesärskola (Rg-sär D/H), samt
- att elever från hela landet som är döva eller hörselskadade eller dövblinda eller har en språkstörning får tas emot i kommunens gymnasieskola (RGD/RGH).

I avtalet för Rg-sär D/H ska det framgå att erbjudandet om riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med dövhet eller hörselskada avser utbildning på såväl nationella program som på träningsprogrammet.

Enligt direktiven ska utredaren analysera konsekvenserna, inklusive de ekonomiska konsekvenserna, av en utvidgning av målgruppen för den s.k. riksgymnasiesärskolan för döva och hörselskadade elever i Örebro till att även omfatta elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionshinder, och föreslå hur detta ska regleras.

Detta ska ske med utgångspunkt i de förslag som lämnades av en tidigare utredare i betänkandet *Ökad likvärdighet för elever med funktionshinder* (SOU 2007:87) om att avtalet mellan staten och Örebro kommun om utbildning inom Örebro gymnasiesärskola även skulle omfatta elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionshinder. Enligt direktiven finns anledning att se över konsekvenserna av ett ökat statligt ansvar för denna elevgrupp.

7.2.1 Tidigare och pågående utredningar

Sedan länge har det funnits en ordning där staten tecknat avtal med Örebro kommun om svara för utbildning inom kommunens gymnasiesärskola för döva och hörselskadade elever med utvecklings-

störning från hela landet som, enligt avtalet, på grund av sina funktionshinder inte kan få sin undervisning tillsammans med andra elever i gymnasiesärskolan (Rg-sär D/H). Utöver Rg-sär D/H gäller detta även riksgymnasieutbildningen i Örebro kommun för elever med dövhet eller hörselskada (RGD/RGH) och den s.k. Rh-anpassade gymnasieutbildningen för elever med svåra rörelsehinder som drivs av Göteborgs, Kristiansstads, Stockholms och Umeå kommuner.

Utredningen om statliga specialskolor

Uppdraget till utredaren med uppdrag att utreda de statliga specialskolorna var bland annat att utreda återetableringen av Ekeskolan och Hällsboskolan som statliga specialskolor. Utredaren skulle i det sammanhanget kartlägga och analysera hur stort behovet av utbildningsplaster kunde förväntas vara vid ett återinrättande av en statlig specialskola för elever i gymnasieåldern med synskada och ytterligare funktionshinder samt lämna förslag till en lämplig organisationsform för en sådan utbildning. Före 1 juli 2000 då Ekeskolan och Hällsboskolan avvecklades som specialskolor fanns en sådan möjlighet. Ungdomar som efter skolpliktens upphörande inte bedömdes kunna gå i gymnasieskolan därför att de hade en utvecklingsstörning fick, i mån av plats, genomgå annan utbildning i specialskolan intill utgången av vårterminen det år de fyller 21 år.

I betänkandet (SOU 2007:87) utgick utredaren från eleverna vid Ekeskolan och föreslog att dessa efter skolpliktens upphörande ska kunna erbjudas följande tre olika utbildningsalternativ:

1. Fortsatt skolgång i hemkommunens gymnasieskola eller gymnasiesärskola om eleven bedöms kunna uppnå utbildningens mål.
2. Möjlighet att få sin utbildning inom Örebro gymnasiesärskola genom att avtalet mellan staten och Örebro kommun om utbildning inom Örebro kommuns gymnasiesärskola omförhandlas till att även omfatta elever med synskada och ytterligare funktionshinder.
3. Möjligheten till förlängd skolgång återinförs genom en ändring i skollagen.

Bakom förslagen i punkterna 2 och 3 låg utredarens bedömning att det finns elever vars behov inte kan tillgodoses genom utbildning i gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan.

Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag (prop. 2008/09:112) att en elev som på grund av synskada och ytterligare funktionshinder har tagits emot i specialskolan och som på grund av sina funktionshinder inte kan få tillfredsställande förhållanden i gymnasiesärskolan eller gymnasieskolan, efter det att skolplikten har upphört och i mån av plats, ska få genomgå ytterligare utbildning i specialskolan till och med vårterminen det kalenderår då eleven fyller 21 år. Detta gäller om eleven har en utvecklingsstörning eller om eleven bedöms inte ha förmåga att fullfölja sista årskursen i specialskolan under två år efter det att skolplikten upphört. Beslut om ytterligare utbildning kan inte överklagas.¹¹

Synskadades Riksförbund (SRF) och Riksorganisationen Unga Synskadade framhöll i remissvar på betänkandet SOU 2007:87 att man var emot att Ekeskolan återinfördes som specialskola för elever med synskada och ytterligare funktionsnedsättningar. Däremot menade man att lösningen med fortsatt skolgång för de nu aktuella eleverna var godtagbar med tanke på dessa elevers komplexa funktionsnedsättningar. Huvudprincipen bör enligt Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (FUB) vara att eleven kan bo kvar i sin familj men att ett samarbete mellan hemkommunen och Resurscenter Syn skulle finnas kring utbildningen. Riksförbundet Ekeskolans Vänkrets stödde förslaget, men ansåg att formuleringen ”i mån av plats” borde strykas. Socialstyrelsen, Specialskolemyndigheten, Handikappombudsmannen m.fl. var samtliga negativa eller tveksamma till förslaget.

Utvidgning av målgruppen för Rg-sär

Förslaget enligt punkt 2, att utvidga målgruppen för Rg-sär i Örebro till att även omfatta elever från Ekeskolan, fick i den fortsatta beredningen avvakta och är nu en fråga för föreliggande utredning.

Den tidigare utredaren konstaterade att det kan finnas elever vars funktionshinder är så komplexa att man inte kan förutsätta att hemkommunens gymnasieskola eller gymnasiesärskola har den kompetens eller de hjälpmedel som krävs för att kunna erbjuda utbildning av hög kvalitet. Utifrån elevens behov kan det dess-

¹¹ 7 kap. 6 § skollagen (1985:1100).

utom, menade utredaren, finnas önskemål om en viss ämneskompetens eller tillgång till en viss aktivitet som finns på Rg-sär D/H, och som inte kan erbjudas genom Resurscenter syn. Utredaren konstaterade vidare att den befintliga verksamheten vid Rg-sär D/H omfattar elever med mycket komplexa funktionshinder, t.ex. dövblinda elever. Mot denna bakgrund och mot bakgrund av att Rg-sär D/H enligt kommunen skulle kunna ta emot även elever med synskada och ytterligare funktionshinder lämnades ett sådant förslag.

Ingen analys gjordes dock av alternativa placeringar för en sådan verksamhet eller av hur många elever utanför Ekeskolan som skulle kunna tillhöra målgruppen för en sådan riksrekryterande gymnasie-särskoleverksamhet.

Förlängd skolgång vid Ekeskolan

De motiv till förslagen om förlängd skolgång som gavs i den tidigare utredningen och i regeringens proposition är bland annat att många elever kommer till Ekeskolan under senare skolår och att det därför ofta krävs längre tid än vad skolpliktsåldern medger för att förbereda eleven för vuxenlivet eller för fortsatt utbildning. Elevens hemkommun kan också behöva längre tid för att förbereda utskolningen av eleven.

I SOU 2007:87 sammanfattas de äldre elevernas behov på följande sätt:

De flesta eleverna i Ekeskolan är i behov av ADL (aktiviteter i dagligt liv) och mobilityträning.

Därutöver utmärks elevernas behov av att

- undervisningen måste vara helt individuell,
- undervisningen är en integrerad del av den totala verksamheten inom Ekeskolan,
- verksamheten bör inriktas på att utveckla elevernas identitet och att medvetandegöra elevens egna förutsättningar,
- den individuella utvecklingsplanen har en långsiktig målsättning som innefattar utskolning mot ett vuxenliv,
- utskolning sker i nära samarbete med elevens vårdnadshavare, och

- framtida livskvalitet ofta behöver prioriteras före faktiska skolkunskaper.

Det framgår inte av betänkandet på vilket sätt dessa behov skiljer sig från de behov som t.ex. elever vid gymnasiesärskolans individuella program har. Inte heller analyserades konsekvenserna av att lägga åldersgränsen så att elever som fullföljer den förlängda utbildningen blir för gamla för att kunna söka till gymnasiesärskolan.

Uppdrag att se över ansvarsfördelning för och finansiering av gymnasieutbildning för vissa elever med funktionsnedsättning

Regeringen fattade i december 2010 beslut om tilläggsdirektiv till utredningen om flexibel utbildning för elever som tillhör specialskolans målgrupp (U 2010:04). Trots namnet ska utredningen även utreda vissa frågor avseende den riksrekryterande gymnasieutbildningen. Utredaren ska bl.a. utreda om utbildningen är ändamålsenlig utifrån elevgruppernas behov, beskriva det framtida behovet av riksrekryterande utbildning samt föreslå hur ansvaret för utbildning, boende, habilitering och resor i anslutning till utbildningen ska fördelas mellan staten och skolhuvudmännen samt hur verksamheten ska finansieras. Utredaren ska vidare göra en översyn av regelverket för den riksrekryterande gymnasieutbildningen och lämna förslag till hur antagningen av elever i de aktuella elevgrupperna ska regleras. Slutligen ska utredaren bedöma om fristående huvudmän ska kunna vara huvudmän för riksgymnasieverksamhet samt ta fram underlag för att staten ska kunna revidera och upprätta avtal med anordnande kommuner om verksamheten.

Bakgrunden till uppdraget är att dagens styrning av den riksrekryterande gymnasieutbildningen är föråldrad och behöver ses över i flera avseenden. Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) fick därför under 2009 i uppdrag¹² av regeringen att bl.a. kartlägga och analysera de anordnande kommunernas förutsättningar för att kunna bedriva verksamheten vid riksgymnasierna på ett ändamålsenligt sätt samt att bedöma rimligheten de anordnande kommunernas generella ekonomiska krav. Myndigheten redovi-

¹² U2009/2701/G.

sade¹³ vid utgången av 2009 en bild av en verksamhet som inte i alla delar uppfyller kraven. SPSM menade dock att det krävs en mer omfattande studie för att kunna bedöma om verksamheterna ger eleverna kunskaper och utvecklar deras färdigheter i enlighet med skollagens krav.

En annan bakgrund till utredningens tilläggsdirektiv återfinns i Statskontorets redovisning av ett regeringsuppdrag¹⁴ att utreda och lämna förslag till hur statens, kommunernas och i förekommande fall landstingens ekonomiska ansvar bör fördelas för elever som deltar i riksrekryterande gymnasieutbildning för elever med funktionsnedsättning. Statskontorets redovisning pekar bl.a. på att den ersättning hemkommunen lämnar för utbildning inom riksgymnasieverksamheten är låg jämfört med kostnaden i de kommunala alternativ som finns.

Att det pågår en mer genomgripande översyn av villkoren för den riksrekryterande gymnasieverksamheten för elever med funktionsnedsättningar har relevans för denna utrednings arbete. Många av de frågor som nedan inställer sig för ett Rg-sär Syn är gemensamma med övriga riksrekryterande utbildningar och måste därför ges sina slutliga svar i samband med den generella översynen. Mina överväganden och förslag lämnas därför i ett kort och ett långt perspektiv – hur kan detta lösas nu med befintligt regelverk, samt hur borde det se ut sen och vad bör man tänka på långsiktigt.

7.2.2 Förslag till framtida utbildning för elever med utvecklingsstörning kombinerad med synskada och ytterligare funktionsnedsättning

Det är lätt att instämma i den tidigare utredarens slutsats att all undervisning ska utgå från elevens behov och förutsättningar. Huvudalternativet för elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning bör vara en skolgång i hemkommunens gymnasiesärskola eller i en gymnasiesärskola som kan erbjudas i samverkan med en huvudman i närheten till elevens hemkommun.

Det är däremot svårt att skriva under på att avsteg från detta huvudalternativ kan motiveras av att en elev inte bedöms kunna

¹³ Redovisning av regeringsuppdrag angående gymnasieutbildning för elever med funktionshinder (SPSM:s dnr: ALL 2009/403).

¹⁴ U2010/1231/G.

uppnå utbildningens mål. Det är svårt att se att det kan finnas någon elev som inte kan nå målen för utbildningen i gymnasiesärskolan. Gymnasiesärskolans uppgift är enligt läroplanen för de frivilliga skolformerna Lpf 94¹⁵ att utifrån varje elevs förutsättningar fördjupa och utveckla elevernas kunskaper som en förberedelse för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid. Det gäller oberoende av på vilken utvecklingsnivå eleven befinner sig och av om eleven har ytterligare och komplexa funktionsnedsättningar eller inte. Inom det individuella programmets verksamhetsträning tas elever emot som har mycket komplexa individuella behov. Möjligheterna till en individanpassad undervisning är omfattande. De punkter som redovisas i betänkandet SOU 2007:87 som de äldre elevernas behov är således inte unika för just Ekeskolans elever. De beskriver behov gemensamma för många elever i gymnasiesärskolan.

Det går således enligt min uppfattning inte att säga att det generellt finns elever med utvecklingsstörning vars behov inte kan tillgodoses genom utbildning i den kommunala gymnasiesärskolan. Däremot är det uppenbart att det finns kommuner som har stora svårigheter att erbjuda elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning en anpassad utbildning av god kvalitet. Det gäller främst kommuner som saknar egen gymnasiesärskola och där det inte inom rimligt avstånd finns en gymnasiesärskola som kan erbjuda en sådan utbildning.

Det finns samtidigt uppenbara risker med att etablera exkluderande alternativ till det som är huvudspåret i det svenska skolsystemet, dvs. att kommunen har ansvar att erbjuda alla elever en till elevens förutsättningar och behov anpassad utbildning. Frågan om en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med utvecklingsstörning och synskada i kombination med ytterligare funktionsnedsättning är det kanske tydligaste exemplet på när enskilda individers intressen riskerar att ställas mot det övergripande och långsiktiga samhällsintresset att utveckla den svenska skolan mot en inkluderande verksamhet, där kompetens och resurser ska finnas nära eleven.

Samtidigt måste elever med utvecklingsstörning och synskada i kombination med ytterligare funktionsnedsättning kunna göra val, liksom andra elever. Det kan handla om att söka sig till en utbild-

¹⁵ Förordning (SKOLF 1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna.

ning i en annan kommun eller till en fristående gymnasiesärskola. Förutsättningarna för detta utreds vidare i kapitel 6. För ett fåtal elever kan det också handla om möjligheten att välja en riksrekryterande utbildning. Valet av skola bör ske utifrån var eleven kan få en utbildning av god kvalitet, som möter de behov eleven har.

Att denna möjlighet styrs av ekonomiska incitament är däremot inte tillfredsställande. Det är enligt min uppfattning ett problem att det i dag finns incitament som kan påverka både kommunernas och vårdnadshavarnas agerande. Med nuvarande bestämmelser kan det t.ex. vara en mer ekonomiskt gynnsam lösning för både elevens hemkommun och elevens vårdnadshavare om eleven stannar kvar på Ekeskolan i stället för att gå över till gymnasiesärskolan i den egna kommunen. Jämfört med en riksgymnasielösning är det definitivt en mer gynnsam lösning. Jag välkomnar därför regeringens initiativ att se över hur det ekonomiska ansvaret för elever som deltar i riksgymnasieutbildning för elever med funktionsnedsättningar och utgår från att översynen även kommer att omfatta den riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildningen för elever med funktionsnedsättningar.

Rg-sär Syn

Min bedömning är att det finns behov av en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för ett begränsat antal elever med utvecklingsstörning och synskada i kombination med ytterligare funktionsnedsättning (Rg-sär Syn). Det handlar om att ge elever möjlighet att välja en anpassad utbildning av god kvalitet. Det handlar också om att ge de elever som i dag går på den förlängda utbildningen vid Ekeskolan möjlighet att få studera i en skolform som är anpassad efter den egna åldersgruppen. Jag föreslår därför att ett Rg-sär Syn inrättas, dock med förbehållet att möjligheten att förlänga studietiden vid Ekeskolan begränsas till högst två år, dvs. motsvarande vad som gäller i övrigt för den obligatoriska skolan.

Behovet av utbildningsplaster vid Rg-sär Syn

Det är svårt att uttala sig mer exakt om hur stort behovet är av en sådan riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning. Statistik över vilka funktionshinder elever har förs av förklarliga skäl inte. Dessutom styrs behovet av en riksrekryterande utbildning inte i första hand av elevens funktionsnedsättning utan av kommunens förutsättningar att möta elevens behov.

Vid Ekeskolan fanns läsåret 2009/10 totalt 26 elever, varav 14 är äldre elever, dvs. elever som gått ut tionde årskursen i den obligatoriska specialskolan. Tre av de övriga eleverna tillhörde årskurs 10 och en årskurs 9. Övriga åtta elever var spridda på specialskolans årskurs 1, 2, 4, 5 och 7. Med enstaka undantag tillhör eleverna vid Ekeskolan särskolans målgrupp. Ekeskolans yngre elever, t.o.m. årskurs 5, kommer nästan uteslutande från Örebro län medan de äldre eleverna kommer från olika delar av landet.

Enligt de underlag utredningen fått ta del av skulle rekryteringen från Ekeskolan till en framtida riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning (Rg-sär Syn) kunna röra sig om högst en eller ett par elever per år. För flera av eleverna i de senare åren i den obligatoriska specialskolan förbereds för gymnasiesärskoleutbildning i hemkommunen.

Rg-sär Syn skulle dock knappast ha endast elever från Ekeskolan som målgrupp. Elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning som tidigare har fått sin utbildning i kommunal eller fristående särskola måste också ha möjlighet att söka till Rg-sär Syn. En uppskattning som gjorts inom Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) pekar på att inför läsåret 2010/11 skulle ca tio elever, inräknat eleverna från Ekeskolan, kunnat vara aktuella för att söka Rg-sär Syn. Hur många av dessa som faktiskt skulle sökt sig till utbildningen, om den hade funnits, är dock osäkert.

Eftersom huvudalternativet för elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning bör vara en väl fungerande lösning i en gymnasiesärskola nära hemmet är det viktigt att inrättandet av ett Rg-sär Syn sker med stor återhållsamhet. Utbildningen bör vända sig endast till elever där alla andra alternativ har uttömts och där det visat sig att det saknas möjligheter att ens med kraftfulla insatser från Resurscenter Syn erbjuda eleven en utbildning av god kvalitet. Om den riksrekry-

terande utbildningen tillåts växa sig stor kan det annars undergräva den långsiktiga ambitionen att den kommunala gymnasiesärskolan ska ha förutsättningar att ta emot alla elever med utvecklingsstörning. Det handlar både om lärarnas kompetens och skolans förutsättningarna i övrigt.

Mot denna bakgrund förordar jag att en försiktig och successiv utbyggnad av ett Rg-sär Syn. Fullt utbyggd bör verksamheten inte vara större än maximalt 20 elever, dvs. i snitt högst fem elever per år. Utvecklingen bör följas nära och vid behov bör avtalet med kommunen revideras.

Ansvar för utbildningen

Direktiven utgår från att Rg-sär Syn ska knytas till Rg-sär D/H i Örebro. Möjligheten att knyta utbildningen till någon annan kommuns gymnasiesärskola diskuteras inte i dessa och inte heller i betänkandet SOU 2007:87. Det hade dock varit möjligt att också pröva andra alternativ för placeringen av Rg-sär Syn. Det är inte självklart att det är en bra idé att etablera utbildning för så många elever med funktionsnedsättning i en och samma kommun. I Örebro finns redan den riksrekryterande gymnasieutbildningen för elever med dövhet eller hörselskada (RGD/RGH), Rg-sär D/H samt de båda statliga specialskolorna Birgittaskolan och Ekeskolan. Det finns också gymnasiesärskolor på andra håll i landet som har goda förutsättningar att ta emot och utveckla en verksamhet för elever med denna typ av komplexa flerfunktionshinder, särskilt med tanke på att det är ganska vanligt att elever med utvecklingsstörning också har synskada.

Delvis samma faktorer talar dock för att förlägga Rg-sär Syn i Örebro kommun. Kommunen har redan en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med dövhet eller hörselskada samt dövblinda elever. För talar även att elever från Ekeskolan skulle tillhöra målgruppen. Möjligheten att upprätta ett gott samarbete med både Resurscenter Syn i Örebro och Ekeskolan bör tas tillvara. I några fall har det förekommit samverkan kring elevers utbildning. Örebro kommun har dessutom vid utredningens hearing om berörda parter förklarat sig villig att svara för en riksrekryterande utbildning för den aktuella elevgruppen.

Argumenten för Örebro kommun överväger varför jag föreslår att inrättandet av ett eventuellt Rg-sär Syn bör ske genom att avtal sluts mellan staten och Örebro kommun, som ges i uppdrag att ta emot eleverna inom kommunens gymnasiesärskola. Hur detta mer konkret bör utformas, i direkt anslutning till Rg-sär D/H eller i anslutning till någon annan del av kommunen gymnasiesärskola, bör vara en fråga för kommunen. Av avtalet bör dock tydligt framgå ramarna för verksamheten och vilka kvalitetskrav som ställs på densamma.

För att det ska vara möjligt att sluta ett avtal med Örebro kommun om utbildningen föreslår jag att det ska framgå av skollagen att staten får sluta avtal med en kommun om att en elev med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning får tas emot i kommunens gymnasiesärskola.

Avtalet mellan staten och kommunen

Ett framtida avtal mellan staten och Örebro kommun för det föreslagna Rg-sär Syn bör utformas i ett sammanhang i samband med att övriga avtal för de riksrekryterande gymnasieskolorna för elever med funktionsnedsättning ses över. Det är mot denna bakgrund inte meningsfullt att nu utforma ett helt nytt förslag till avtal mellan staten och Örebro kommun för det föreslagna Rg-sär Syn. Utgångspunkt får tas i avtalet för Rg-sär D/H¹⁶.

Av detta framgår dimensioneringen av Örebro kommuns åtagande, att åtagandet omfattar även boende för eleverna samt att de bestämmelser som gäller för gymnasiesärskolan ska tillämpas vid utbildningen. Vidare fastställs att finansiering av utbildningen sker dels genom statligt verksamhetsbidrag, dels interkommunal ersättning, omfattningen av det statliga verksamhetsstödet samt hur det ska uppräknas. I avtalet preciseras också Örebro kommuns uppgiftsskyldighet för verksamheten samt vissa övriga villkor. I stora drag är detta vad som till vidare bör ingå i ett avtal även för Rg-sär Syn. Några justeringar behöver dock göras redan nu.

Inledningsvis är det viktigt att *syftet med utbildningen* framgår klart av avtalet. I dagens avtal för Rg-sär D/H beskrivs syftet i första paragrafen som att kommunen ska anordna särskild utbildning för ”elever från hela landet som på grund av sitt funktionshinder inte kan undervisas tillsammans med andra elever i gym-

¹⁶ U1998/4354/G.

nasiesärskolan”. Det är inte rimligt att på detta sätt utgå från att eleven inte kan undervisas med andra elever. Formuleringen bör därför för Rg-sär Syn ersättas med en som tar utgångspunkt i att kommunen, trots stödinsatser från Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM), har stora svårigheter att erbjuda en till elevens funktionshinder anpassad utbildning av god kvalitet. Ändringen bör övervägas även för befintligt avtal för Rg-sär D/H.

Vid den mer genomgripande översynen av den riksrekryterande utbildningen för elever med funktionsnedsättning som regeringen fattade beslut om i december 2010 blir frågan om syftet mer grannlaga. Hur syftet kan formuleras påverkas av om kommunen får erbjuda en utbildning på det sätt som gäller för Örebro kommun eller om eleven ska ha rätt till utbildningen, vilket gäller för den Rh-anpassade utbildningen. Översynen kan komma att pröva om det går att reglera de olika utbildningarna på ett mer likartat sätt.

I avtalet om Rg-sär D/H fastslås i tredje paragrafen att utbildningarna ska förläggas till så få skolenheter som möjligt, att antalet lärare som undervisar elever ska hållas så lågt som möjligt och att undervisningen ska ske på teckenspråk. Paragrafen, som får förstås som ett sätt att definiera *kvalitetskrav på verksamheten*, bör utgå i avvaktan på resultatet av den samlade översynen. Utöver att teckenspråk inte är relevant för Rg-sär Syn är paragrafen oklar. Långsiktigt bör framgå av avtalen om det ställs särskilda kvalitetskrav på de riksrekryterande utbildningarna för elever med funktionsnedsättning, utöver vad som gäller generellt.

Det finns också anledning att överväga *konstruktionen av det statliga verksamhetsstödet* till Rg-sär Syn. Enligt avtalet om Rg-sär D/H lämnas statligt verksamhetsstöd till utbildningsverksamheten med ett totalbelopp per år för upp till 30 elever. Denna konstruktion tar inte hänsyn till att elevantalet kan variera över åren. Bidragskonstruktionen skiljer sig dessutom mellan den Rh-anpassade utbildningen och för RDG/RGH i Örebro. SPSM förordar¹⁷ en mer enhetlig och schabloniserad modell för samtliga dessa utbildningar där statligt verksamhetsstöd lämnas med en grundläggning för fasta kostnader och en ersättning som påverkas av antalet elever. Jag delar denna uppfattning och föreslår att avtalet för Rg-sär Syn konstrueras på detta sätt redan från början. Det är särskilt lämpligt med tanke på att det handlar om en verksamhet som kommer att vara under uppbyggnad.

¹⁷ ALL 2009/403.

Antagning av elever till utbildningen

Styrelsen för utbildningen i Örebro kommun avgör frågor om antagning till RGD/RGH. I avvaktan på en mer genomgripande översyn av den riksrekryterande utbildningen för elever med funktionshinder är det naturligt att utgå från att denna ordning ska gälla även för Rg-sär Syn.

SPSM konstaterar i sin rapport¹⁸ att det inte finns något som tyder på att Örebro kommun har missbrukat ansvaret. Trots det menar man att det möjligen skulle kunna övervägas om antagningen bör ske av en mer neutral nämnd på samma sätt som för den Rh-anpassade utbildningen. Detta särskilt eftersom varje antagen elev innebär en kostnad för staten.

Motivet för att låta en nämnd besluta om antagningen till även de riksrekryterande utbildningarna i Örebro är enligt min uppfattning självklart – en nämnd har inga incitament att ta emot eller inte ta emot en elev. Nämnden ska endast bedöma ansökan utifrån de kriterier som fastställts.

I dagsläget finns emellertid väsentliga skillnader mellan regleringen av den utbildning som bedrivs i Örebro kommun och den Rh-anpassade gymnasieutbildningen som motiverar att nuvarande ordning behålls. Det handlar främst om att den Rh-anpassade utbildningen innebär en rätt för en elev som tillhör personkretsen att bli mottagen, medan detta inte gäller för RGD/RGH eller Rg-sär D/H.

Ekonomiska villkor

Finansieringen av utbildningen vid Rg-sär Syn måste tills vidare ske enligt samma modell som gäller för Rg-sär D/H, dvs. genom statligt verksamhetsbidrag och interkommunal ersättning. Den totala kostnaden för en elev i Rg-sär D/H är ca 800 000 kronor per år, för utbildning, boende och hemresor. Statsbidragen finansierar 67 procent av kostnaden. Hemkommunen står för 135 000 kronor för utbildning och 174 000 kronor för boende per elev och år. Hemkommunens kostnad för hemresor är i snitt 22 000 kronor per elev per år, beroende på avstånd till hemorten. Kostnaden för en elev i Rg-sär Syn är sannolikt högre än för en elev i Rg-sär D/H. Vid beräkningarna av de ekonomiska effekterna i avsnitt 11.3 har jag utgått

¹⁸ ALL 2009/403.

från detta samt att hemkommunens kostnader ska vara desamma som för en elev i Rg-sär Syn som i Rg-sär D/H.

En elev i Rg-sär D/H som bor i skolans elevboende betalar i dag en hyreskostnad på 2 400 kronor per månad i 10 månader samt 400 kronor per vecka för mat. Kommunen fakturerar hemkommunen för detta, och hemkommunen får i sin tur debitera eleven eller eleven vårdnadshavare. Det ger kommunen möjlighet att avgöra om de ska stå för även dessa kostnader, vilket händer ibland. De ekonomiska villkoren för elever i gymnasiesärskolan i övrigt har jag redogjort för i avsnitt 6.5. Där har jag också lämnat förslag till att elever i gymnasiesärskolan ska kunna få inackorderingsbidrag på samma villkor som elever i gymnasieskolan samt till fortsatt utredning av de kompletterande behov av stöd som vissa elever med funktionsnedsättning kan ha på grund av sitt funktionshinder. En sådan utredning måste väga in dagens villkor för elever vid Rg-sär D/H.

Förkortad förlängd skolgång vid Ekeskolan

Utbildningen i specialskolan är tioårig. Det gäller för Ekeskolan och kommer att gälla även med den nya skollagen. Skolplikten upphör vid utgången av vårterminen det tionde året efter att eleven börjat fullgöra skolplikten, dvs. i normalfallet det år eleven fyller 17 år. För specialskolan gäller generellt att en elev har rätt att efter skolpliktens upphörande slutföra utbildningen under ytterligare två år, om eleven inte har nått upp till de kunskapskrav som minst ska uppnås för respektive skolform. För Ekeskolan gäller den möjlighet till förlängd utbildning som återinförts och som innebär att eleven kan gå kvar på Ekeskolan t.o.m. vårterminen det kalenderår då eleven fyller 21 år.

Ekeskolan uppger till utredningen att trots att man arbetar aktivt för att skolans elever ska fortsätta sin skolgång i hemkommunen har ett fåtal elever behov av förlängd skolgång vid Ekeskolan. Förberedelserna för att elevernas ska kunna fortsätta sin skolgång hemma påbörjas redan två år innan den obligatoriska skolgången ska avslutas vid Ekeskolan. Ibland saknas dock kompetensen i hemkommunen. Behovet av den förlängda utbildningen bottnar ofta i att eleven kommit till Ekeskolan under de senare årskurserna i den obligatoriska skolan. Eleven hinner därför inte tillgodogöra sig utbildningen fram till utgången av årskurs 10.

Elevgruppen på Ekeskolan har enligt skolan förändrats de senaste tio åren och behoven har blivit mer komplexa. Numera kommer eleverna till Ekeskolan huvudsakligen från träningskolan medan det tidigare var vanligt att de kom från grundsärskolan.

När beslutet om möjligheten till förlängd utbildning vid Ekeskolan fattades, beslutades inte samtidigt om att inrätta en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning, vilket den tidigare utredaren föreslog i sitt betänkande¹⁹. Ett mellanled i den hierarki av alternativa utbildningsmöjligheter som utredaren föreslog kom därmed inte till stånd. Därav direktiven till föreliggande utredning. Enligt min uppfattning räcker det emellertid inte med att fylla denna lucka. Inrättandet av ett Rg-sär Syn innebär också att bestämmelserna om förlängning av utbildningen vid Ekeskolan måste ses över igen.

Detta främst mot bakgrund av att elever som fullföljer den förlängda utbildningen vid Ekeskolan t.o.m. vårterminen det kalenderår då eleven fyller 21 år inte har möjlighet att efter specialskolan fullfölja sin utbildning i den fyraåriga gymnasiesärskolan. Generellt har ungdomar med utvecklingsstörning rätt att efter skolpliktens upphörande tas emot i gymnasiesärskolan i utbildning som är avsedd att påbörjas fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år²⁰.

Om Rg-sär Syn etableras som alternativ till utbildning i hemkommunen eller näraliggande kommun föreslår jag att möjligheten till förlängd utbildning vid Ekeskolan begränsas till högst två år efter att eleven gått ut tionde årskursen, på motsvarande sätt som gäller annan utbildning i den obligatoriska skolan. Möjligheten till förlängd utbildning vid Ekeskolan ska då enligt min uppfattning inte ses som ett alternativ till gymnasiesärskolan, utan som en möjlighet för elever som behöver det, att få ytterligare ett eller två år att förebereda sig för övergången till gymnasiesärskolan hemma eller vid Rg-sär Syn.

Enligt prop. 2008/08:112 som låg till grund för riksdagens beslut om förlängd utbildning vid Ekeskolan i mån av plats, ska utbildningens innehåll utformas enligt de styrdokument som gäller för de skolpliktiga eleverna i specialskolan. Det innebär att eleverna inte undervisas utifrån styrdokument anpassade till deras ålder, på det sätt som sker i gymnasiesärskolan. Detta trots att gymnasiesärskolans uppgift är att ta emot elever på alla utvecklingsnivåer och

¹⁹ SOU 2007:87

²⁰ 18 kap. 8 § tredje stycket skollagen (2010:800).

med komplexa funktionsnedsättningar och därför arbetar med styrdokument som är anpassade för elever med komplexa behov.

Den elev och vårdnadshavare som med nuvarande ordning väljer att eleven ska stanna kvar i Ekeskolan fram till det kalenderår eleven fyller 21 år kan komma att ångra ett sådant beslut. Det är enligt uppgift från Ekeskolan inte ovanligt att eleverna mot slutet av sin skoltid får en skjuts i sin utveckling. Att då behöva sluta skolan och inte få tillgång till gymnasiesärskoleutbildning är inte rimligt. En elev som istället går över till en gymnasiesärskoleutbildningen efter Ekeskolan kommer lämna ungdomsskolan vid mellan 21 och 24 års ålder, beroende på när under året eleven är född och när utbildningen påbörjats.

7.2.3 Riksrekryterande utbildning för elever med dövhet eller hörselskada

Örebro kommun tar i dag emot elever med dövhet eller hörselskada som tidigare fått sin utbildning i specialskolan i sin gymnasieskola och gymnasiesärskola. Elever från de fem regionala specialskolorna tas i första hand emot på den riksrekryterande gymnasieutbildningen RGD/RGH. Elever från Åsbackaskolan tas sedan länge i första hand emot i Rg-sär D/H.

Sedan de regionala specialskolorna 2000 fick möjlighet att låta elever med utvecklingsstörning följa särskolans kursplaner har allt fler elever med lätt till måttlig utvecklingsstörning valt att få sin särskoleutbildning vid någon av dessa. Tidigare gick dessa elever antingen vid Åsbackaskolan eller vid någon av de regionala specialskolorna, i det senare fallet utan möjlighet att följa särskolans kursplaner.

Den förändring det innebär att elever kan följa särskolans kursplaner vid de regionala specialskolorna har emellertid inte följts upp på gymnasial nivå. Elever som följt särskolans kursplaner vid de regionala specialskolorna kan välja mellan att antingen gå på Rg-sär D/H eller på individuellt program på RGD/RGH. Vid Rg-sär D/H finns endast gymnasiesärskolans individuella program. Viss samverkan med de nationella programmen vid gymnasiesärskolan för hörande finns, men inte i sådan utsträckning att skolan kan erbjuda eleverna från de regionala specialskolorna möjlighet att följa ett nationellt program inom gymnasiesärskolan. Konsekvensen blir att en elev med lätt utvecklingsstörning i kombination med dövhet

eller hörselskada inte har möjlighet att söka sig till ett nationellt program i den riksrekryterande gymnasiesärskolan.

Detta förhållande är enligt min uppfattning inte tillfredsställande. Jag föreslår därför att det i avtalet mellan staten och Örebro kommun görs tydligt att erbjudandet om riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med dövhet eller hörselskada ska avse utbildning på såväl nationella program som träningsprogram. Det är inte enkelt att åstadkomma ett sådant erbjudande, med tanke på att den utbildning som erbjuds ska vara på teckenspråk. Genom samverkan mellan Rg-sär D/H och RGD/RGH samt kommunens övriga gymnasiesärskola bör det dock vara möjligt att hitta lösningar för de elever det berör, antingen inom gymnasiesärskolan eller integrerat inom RGD/RGH. Elever med utvecklingsstörning i kombination med dövhet och hörselskada ska ges möjlighet att följa gymnasiesärskolans måldokument även om de inte tillhör målgruppen för träningsprogrammet.

Jag föreslår slutligen att det ska framgå av skollagen att staten får sluta avtal med en kommun om att elever från hela landet med utvecklingsstörning i kombination med dövhet eller hörselskada får tas emot i kommunens gymnasiesärskola. Befintligt avtal saknar detta stöd i lagen.

I konsekvens med detta föreslår jag även att det ska framgå av skollagen att staten får sluta avtal med en kommun om att elever från hela landet som är döva eller hörselskadade eller dövblinda eller har en språkstörning får tas emot i kommunen gymnasieskola. Detta eftersom det i dag saknas stöd i lagen också för avtalet om den riksrekryterande gymnasieutbildningen för döva och hörselskadade (RGD/RGH) som Örebro kommun ändå driver enligt avtal med staten.

8 Samverkan med arbetslivet

Samverkan mellan skola och arbetsliv syftar ytterst till att förbättra elevernas förutsättningar till arbete eller sysselsättning efter avslutade studier. Samverkan kan i det perspektivet handla om att identifiera arbetslivets förväntningar på utbildningen och på de elever som tas emot i arbetsplatsförlagt lärande eller lärlingsutbildning och i anställning efter avslutade studier. Det kan också handla om elevernas och skolans förväntningar på arbetslivet, t.ex. på relevant verksamhetsförlagt lärande. För att få dessa perspektiv att mötas krävs både formella och mer informella former för samarbete. Här diskuteras både vad samverkan ska avse och hur samverkan kan utformas.

Utredningen ska analysera möjligheten till en ökad samverkan med arbetslivet, exempelvis i form av en lärlingsliknande utbildning i gymnasiesärskolan samt föreslå hur eventuella samverkansformer kan regleras. Föreslagna förändringar ska underlätta elevernas inträde och etablering på arbetsmarknaden. Lärlingsliknande utbildning har en central roll i direktiven när det gäller samverkan mellan skola och arbetsliv och har därför en framlyft plats i den fortsatta framställningen.

8.1 Behov av samverkan mellan skola och arbetsliv

Ungdomar från gymnasiesärskolan har betydligt större svårigheter än andra ungdomar att etablera sig på arbetsmarknaden. Av avsnitt 3.3 framgår dessutom att situationen har försämrats under de senaste trettio åren. Förklaringar till detta kan bland annat vara att arbetsmarknaden har förändrats så att utbudet av arbeten som lämpar sig för ungdomar från gymnasiesärskolan generellt sett har minskat. Kravet på effektivitet har samtidigt ökat inom alla branscher.

Enligt vad utredningen erfarit är ett stort problem att många arbetsgivare, inte minst inom offentlig sektor, är obenägna att anställa ungdomar från gymnasiesärskolan, trots möjligheter till olika former av stöd. I mindre och medelstora kommuner går det ofta att etablera kontakt mellan skola och arbetsliv som resulterar i att elever kan få relevant arbetsplatsförlagd utbildning (APU) eller praktik och i bästa fall anställning med lönebidrag efter genomgången utbildning. Ofta bygger detta på att enskilda lärare eller studie- och yrkesvägledare har goda personkontakter, inte sällan med företagare med få anställda. Positivt är också att vissa stora företag har som policy att anställa personer med funktionsnedsättning.

En utökad samverkan kan bidra till att en större andel ungdomar i framtiden lämnar gymnasiesärskolan med en relevant arbetslivserfarenhet som gör dem bättre rustade för arbetslivet. Och att de gör det till en adekvat anställning, med eller utan lönebidrag eller andra stöd. För att det ska ske några större framsteg på detta område krävs dock kraftfullare och mer genomgripande förändringar på det arbetsmarknadspolitiska området, frågor som faller utanför denna utrednings uppdrag.

8.2 Lärlingsliknande utbildning

Förslag: En gymnasial lärlingsutbildning inrättas inom gymnasiesärskolan. Denna ska från och med 2013 ingå som en del av den gymnasiala lärlingsutbildning som redan beslutats för gymnasieskolan samt finansieras inom ramen för de medel som avsatts för denna. Gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan ska få finnas inom programmen Administration, handel och varuhantering, Fastighet, anläggning och bygg, Fordonsvård och transport, Hantverk och produktion, Hotell, restaurang och bageri, Hälsa, vård och omsorg samt Skog, mark och djur.

En gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan ska kunna börja första, andra, tredje eller fjärde läsåret.

Den gymnasiala lärlingsutbildningen ska omfatta minst 1 500 gymnasiesärskolepoäng arbetsplatsförlagd utbildning. I de fall lärlingsutbildningen påbörjas något av de senare åren kan undantag behöva göras som ett beslut om anpassad studiegång.

Det arbetsplatsförlagda lärandet under de tidigare läsåren bör därvid kunna ingå.

Utredningens uppdrag är att analysera om en lärlingsliknande utbildning i gymnasiesärskolan och kommunal utbildning för vuxna på gymnasial nivå kan bidra till en ökad samverkan med arbetslivet. Utredningen ska därvid överväga om innehållet i en eventuell lärlingsliknande utbildning ska regleras i en särskild kursplan¹ och vilka mål som i så fall ska gälla, överväga behovet av ekonomisk kompensation till arbetsgivarna samt föreslå hur ett sådant system ska utformas. Av utredningens förslag ska framgå vilka program som bedöms lämpliga för samverkan med arbetslivet.

Begreppen lärling och lärlingsutbildning är enligt den nationella lärlingskommitténs delbetänkande *Gymnasial lärlingsutbildning – Hur blev det?* (SOU 2009:85) inte entydiga och kan stå för olika företeelser. Begreppet lärling är enligt kommittén positivt värde-laddat och har blivit ett samlingsnamn för olika utbildningsformer där man lär sig ett yrke på en arbetsplats genom att arbeta tillsammans med någon yrkeskunnig person. Den vanligast förekommande lärlingsutbildningen är enligt betänkandet den avtalsbundna färdigutbildning som normalt sker efter genomgången tre-årig grundutbildning på yrkesförberedande gymnasieprogram, inom t.ex. bygg-, el- och fordonsbranscherna. Den försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning som samordnas av den nationella lärlingskommittén och som nu ska permanentas är en annan form av lärlingsutbildning.

Övervägandena för gymnasiesärskolan görs i det fortsatta i första hand mot bakgrund av den senare.

8.2.1 Vad gäller i dag och vart är vi på väg?

Regeringen har tagit olika initiativ för att göra lärlingsutbildning till en del av den framtida *gymnasieskolan*. Sedan hösten 2008 pågår en försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning. I och med införandet av den nya gymnasieskolan permanentas försöket med gymnasial lärlingsutbildning som en alternativ väg till yrkesexamen inom gymnasieskolans yrkesprogram. Gymnasial lärlingsutbildning ska kunna börja första, andra eller tredje läsåret i gymnasieskolan.

¹ Ämnesplan i de nya bestämmelserna.

Den ska i huvudsak vara förlagd till en eller flera arbetsplatser. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om gymnasial lärlingsutbildning.²

Inom dagens gymnasieskola kan dessutom ett individuellt program utformas så att det gör det möjligt att genom lärlingsutbildning förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa ämnen i gymnasieskolan. Studierna ska då omfatta kärnämnen svenska eller svenska som andraspråk, engelska, samhällskunskap, religionskunskap och matematik. Om eleven önskar det ska utbildningen omfatta samtliga kärnämnen. Utbildningen ska omfatta tre årskurser.³ Någon motsvarighet till denna lärlingsutbildning finns inte inom den nya gymnasieskolans introduktionsprogram. Framför allt det introduktionsprogram som benämns yrkesintroduktion kan dock förväntas ha omfattande inslag av arbetsplatsförlagt lärande för vissa elever.

Det finns i dag inga bestämmelser om vare sig lärlingsutbildning eller lärlingsliknande utbildning inom *gymnasiesärskolan*. Vissa gymnasiesärskolor lägger dock ned ett omfattande arbete på att skapa relationer till arbetsgivare så att elever som är mogna för det och för vilka det passar kan få en stor del av sin utbildning förlagd på en arbetsplats. Detta utöver de lägst 22 veckors arbetsplatsförlagd utbildning (APU) som gäller för alla elever⁴. Ofta handlar det om att en elev har hela eller delar av sin tid förlagd till en arbetsplats under framför allt sista året av utbildningen. I praktiken har ofta denna förlängda APU mer formen av en praktik, dvs. det är svårt att hänföra tiden på arbetsplatsen till mål i kursplanerna. Detta är dock ett generellt problem med APU:n som har tagits upp i avsnitt 4.5.

Över 60 procent av de som besvarat frågan i utredningens enkät till företrädare för de kommunala gymnasiesärskolorna anser att det behövs en lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan. Flera av de svarande menar att det behövs inom alla yrkesutbildningarna, andra lyfter fram specifika inriktningar som fordon, industri, hantverk, omvårdnad, handel, fastighetsskötsel, trädgård och restaurang.

² 16 kap. 11 § skollagen (2010:800).

³ 5 kap. 4 b § skollagen (1985:1100).

⁴ 13 kap. 15 § gymnasieförordningen (2010:2039).

Försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning

Försöksverksamheten med gymnasial lärlingsutbildning som permanentas i och med den nya gymnasieskolan samordnas i dag av en nationell lärlingskommitté med representanter för arbetsmarknadens organisationer inom branscher som tar emot lärlingar. Kommittén ska ge råd och stöd till huvudmän, lärlingsråd och företag i anslutning till försöksverksamheten. Uppdraget⁵ delredovisas årligen och ska slutredovisas senast den 1 november 2011.

Villkoren för försöket regleras i förordningen (2007:1349) om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning. Där framgår att försöksverksamheten syftar till att ge eleverna en grundläggande yrkesutbildning, ökad arbetslivserfarenhet och en möjlighet att under en handledares ledning på en arbetsplats få fördjupade kunskaper inom yrkesområdet. För varje elev som deltar i försöket utbetalas ett statsbidrag på 25 000 kronor per läsår till skolhuvudmannen. Arbetsplaster som erbjuder sig att ta emot, handleda och utbilda lärlingar bör kunna få ersättning från skolhuvudmannen.

För varje program där försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning erbjuds ska det finnas ett lärlingsråd för samråd mellan skolan och arbetsmarknadens organisationer. I lärlingsrådet ska det ingå företrädare för berörda arbetstagare och arbetsgivare samt för skolans lärare och elever. Även annan skolpersonal och andra berörda intressenter från arbetslivet ska kunna ingå. Lärlingsråden ska medverka till att utveckla den lokala samverkan mellan skola och arbetsliv, bidra till ett lärande i arbetslivet med hög kvalitet samt medverka vid uppföljning och utvärdering av den arbetsplatsförlagda delen av lärlingsutbildningen.

Förordningen gör det också möjligt för ungdomar att inom lärlingsutbildningen förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa ämnen i gymnasieskolan. Den möjliggör också att viss omfattning av utbildningen genomförs på en arbetsplats utan att något anställningsförhållande finns.

Den nationella lärlingskommittén har hunnit lämna två delrapporter om försöksverksamheten. Av det senaste delbetänkandet *Gymnasial lärlingsutbildning – utbildning för jobb* (SOU 2010:75) framgår att nästan 7 000 elever deltog i försöksverksamheten läsåret 2009/10, varav drygt hälften i fristående skolor. Ungefär två tredjedelar av deltagarna var män.

⁵ Dir. 2008:106.

Sedan försöksverksamheten startade hösten 2008 har Skolverket enligt betänkandet fördelat totalt 267 miljoner kronor i extra statsbidrag. Samtliga huvudmän har i första hand använt statsbidraget till personalkostnader och elevkostnader. Dessa kostnadsslag står för drygt 70 procent av användningen. Därutöver har de kommunala huvudmännen använt 15 procent av bidraget för att ersätta företagen medan de fristående huvudmännen i stället har använt bidraget till administrationskostnader och endast avsatt en procent för att ersätta de företag som har tagit emot elever. Huvudmännen menar att bidraget varit viktigt för skolornas möjlighet att inleda och genomföra försöksverksamheten.

Lärlingskommittén konstaterar att lärlingsutbildning med en stor del av utbildningen förlagd till en arbetsplats kan vara ett bra utbildningsalternativ för många elever. För att lärlingsutbildningen ska vara framgångsrik behövs en tydlig struktur i lärlingsutbildningen, där målen för utbildningen blir tydliga och där de teoretiska inslagen i utbildningen ska ha en tydlig koppling till den valda yrkesinriktningen. Skolans lärare och handledaren på arbetsplatsen ska samarbeta mot samma mål.

Kommittén konstaterar också att möjligheten till framgång bland annat beror på om det finns företag som vill utbilda samt om yrkeslärarna ges möjlighet att besöka företagen. Nio av tio arbetsplatser som tagit emot gymnasiala lärlingar är positiva till verksamheten. I huvudsak tre saker styr företag och organisationer att ta emot lärlingar – rekrytering, lokalt samhällsengagemang samt vilja att tillgodose arbetslivets kompetensbehov. Frågor om ersättning, formell samverkan och handledarutbildning spelar generellt sett en liten roll för företagens beslut. Den dagliga kontakten mellan handledare, lärare och lärling är dock enligt lärlingskommittén avgörande för hur arbetsplatsen upplever lärlingsutbildningen.

Kommittén pekar på betydelsen av att etablera hållbara strukturer och kommunicera gemensamma riktlinjer och kvalitetsprinciper i det fortsatta arbetet med lärlingsutbildning, bland annat för att garantera överensstämmelse med nationella styrdokument och en högre kvalitet i utbildningen. Lärlingsutbildning är en kvalificerad och krävande utbildningsform som ställer krav på alla inblandade. Lärlingsutbildning ska enligt kommittén inte uppfattas som en ”billigare” utbildningsform.

Inför övergången till en mer permanent verksamhet föreslår den nationella lärlingskommittén bland annat

- att lärlingsutbildningen ges en tydligare struktur och att skolans övergripande ansvar förtydligas,
- att Skolverket ges i uppdrag att ta fram riktlinjer för hur styrdokumentens mål inom lärlingsutbildningen kan brytas ned till utbildningsavsnitt som kan omsättas på arbetsplatsen,
- en handledarutbildning för alla företag som tar emot lärlingar,
- etablering av ett nationellt lärlingsråd,
- ett nationellt kvalitetssäkringssystem för yrkesutbildningen,
- att arbetsmarknads- och branschorganisationer bör ta initiativ och få mer inflytande,
- ersättning till företagen,
- utveckling av effektiva samrådsorgan (lärlingsråd/programråd), samt
- utveckling av regional samverkan.

I budgetpropositionen för 2011 (prop. 2010/11:1) fastslår regeringen att det är dags att uppvärdera det praktiska yrkeskunnandet och konstaterar att lärlingsutbildningar knyter skola och arbetsliv närmare varandra. För näringslivet innebär det ett större branschinflytande, men också ett större ansvarstagande för yrkesutbildningen och därmed större möjligheter att trygga arbetskraftsförserjningen.

Regeringen föreslår i propositionen en permanentning av det pågående försöket med gymnasial lärlingsutbildning. Under 2011–2014 vill regeringen satsa 794 miljoner kronor på att skapa 30 000 lärlingsplatser inom gymnasieskolan. Skolorna som anordnar lärlingsutbildning ska enligt regeringen få ett stimulansbidrag som till övervägande del ska fördelas till arbetsplatsen där lärlingen genomgår sin utbildning. Riksdagen har genom beslut om budgetpropositionen för 2011 ställt sig bakom regeringens förslag.

Läringsutredningen – en utredning om att inom gymnasial lärlingsutbildning förena anställning och studier

Sommaren 2009 tillkallade regeringen en särskild utredare för att utreda förutsättningarna för att inom gymnasial lärlingsutbildning kombinera anställning och studier. Regeringen konstaterade att det finns oklarheter när det gäller anställning av lärlingar som genomgår gymnasial utbildning, t.ex. i fråga om elevers rättsliga ställning, frågor om lönesättning och kollektivavtal samt ansvarsfrågor. Utredaren skulle särskilt beakta de rättsliga förutsättningarna, t.ex. när det gäller anställningsform. Utredaren skulle också klargöra rättsläget för gymnasiala lärlingar som inte är anställda samt elever som deltar i arbetsförlagt lärande och lämna förslag till de ändringar som kan behövas. Försöksverksamheten med gymnasial lärlingsutbildning utgjorde en bakgrund till uppdraget.

Våren 2010 lämnade Läringsutredningen sitt betänkande *Lärling – en bro mellan skola och arbetsliv* (SOU 2010:19) med förslag till en ny tidsbegränsad anställningsform för elever i gymnasial lärlingsutbildning. Enligt förslaget ska arbetsgivaren bestämma om den enskilde lärlingen ska erbjudas den föreslagna anställningen. Utredaren föreslår en ny lag för att reglera anställningsformen. Anställningen förslås bygga på att eleven och företaget lever upp till det utbildningskontrakt som tecknats mellan skola, arbetsplats och elev. Anställningen ska upphöra när utbildningen är färdig eller om någon bryter utbildningskontraktet. Utredaren konstaterar att kollektivavtalen inte är anpassade till den föreslagna anställningsformen i dag, men att det pågår förhandlingar om detta inom vissa sektorer.

Utredaren menar vidare att elever och anställda under gymnasial lärlingsutbildning ska ha samma skydd vid arbetsskador och föreslår att den förordning som ger ett kompletterande skydd vid arbetsskada ska omfatta samtliga elever i gymnasial lärlingsutbildning eller under arbetsplatsförlagd utbildning oavsett anställning.

För att undvika oklarheter om vem som bär ansvaret för skada vållad av elev under arbetsplatsförlagd utbildning föreslår utredningen att detta måste regleras mellan skola och arbetsplats innan eleven inleder den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Inkomster från en lärlingsutbildning ska behandlas som andra inkomster. Rätten till studiehjälp påverkas inte eftersom utbildningen är en heltidsutbildning.

Betänkandet remitterades i oktober 2010 tillsammans med en promemoria (U2010/5775/G) från Utbildningsdepartementet. Pro-

memorian har utarbetats för att komplettera och ur ett skoljuridiskt perspektiv ytterligare belysa frågor i anslutning till förslagen i SOU 2010:19. Promemorian innehåller förslag till ändring av bestämmelserna i den nya skollagen (2010:800). Enligt budgetpropositionen för 2011 avser regeringen att återkomma med förslag om en särskild arbetsrättslig reglering så att lärlingar ska kunna kombinera utbildning inom den nya gymnasieskolan med anställning på ett företag.

8.2.2 Förslag till gymnasial lärlingsutbildning i gymnasiesärskolan

Den nya gymnasiesärskolan ska på ett flexibelt sätt kunna anpassas till elevers olika behov. Liksom för elever i gymnasieskolan har erfarenheter från arbetslivet stor betydelse för många elever i gymnasiesärskolan. Generellt handlar det om att förstå kulturen på en arbetsplats och bli del av arbetsgemenskapen. För att eleverna ska ges denna möjlighet föreslås i avsnitt 4.5 att ett arbetsplatsförlagt lärande (APL) om minst 22 veckor ska ingå i samtliga gymnasiesärskolans nationella program.

I gymnasiesärskolan finns elever för vilka det är ett bra alternativ att få en väsentligt större del av sin utbildning på en arbetsplats än vad APL normalt svarar för. Vid utredningens besök i kommuner och skolor har vi mött exempel på elever som haft merparten av sin tid på en arbetsplats under de senare åren i gymnasiesärskolan, främst under fjärde året. Att detta kan vara en framgångsrik strategi visar de fåtal exempel på elever från gymnasiesärskolan som fått arbete på den öppna arbetsmarknaden utan någon form av stöd. Den handfulla exempel utredningen har informerats om har alla haft en omfattande del av sin utbildningstid på en arbetsplats. Ur elevernas perspektiv är därför olika former av arbetsplatsförlagt lärande eller arbetsplatsförlagd utbildning minst lika betydelsefulla inom gymnasiesärskolan som inom gymnasieskolan.

Problemet med dagens situation är att den arbetsplatsförlagda utbildning (APU) som i dag erbjuds eleverna i gymnasiesärskolan i alltför begränsad utsträckning svarar mot att vara en utbildning där kursplanestyrd utbildningsavsnitt förläggs till arbetsplatsen. Skolans närvaro på arbetsplatsen är i många fall ytterst begränsad. Det är t.ex. ovanligt att elevens yrkeslärare gör besök på arbetsplatsen. Oftast är det studie- och yrkesvägledaren som gör något eller några

besök under en APU-period. Lärare och rektorer använder ibland benämningen praktik i stället för APU, och menar då att eleverna får en mer allmän arbetslivserfarenhet. För elever som ska tillbringa en stor del av sin utbildning på en arbetsplats krävs en avsevärt tydligare koppling till målen för utbildningen och närvaro från skolans sida på arbetsplatsen.

För att vara säker på att en sådan arbetsplatsförlagd utbildning håller en hög kvalitet anser jag att bland annat följande punkter måste vara uppfyllda:

- Minst en viss andel av utbildningen ska vara förlagd till arbetsplatsen.
- Det ska föreligga en stabil relation mellan eleven, skolan och arbetsgivaren.
- Eleven ska lära och utvecklas i arbetet.
- Elevens lärande ska utgå från målen i styrdokumentet.
- Elevens utveckling mot målen ska dokumenteras tydligt.
- Eleven ska ha en handledare på arbetsplatsen.
- Skolan ska vara närvarande på arbetsplatsen genom besök av lärare i relevanta yrkesämnen.
- Handledning till handledaren.

Dessa krav stämmer väl överens med de som ställs inom den försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning som pågår i gymnasieskolan och det beslut som nyligen tagits inför permanentningen av denna. Jag föreslår därför att den gymnasiala lärlingsutbildningen utvidgas till att omfatta även gymnasiesärskolan.

På detta sätt skulle den APL som riktar sig till samtliga elever för vissa kompletteras eller ersättas med en lärlingsutbildning. De bestämmelser och det ramverk som finns kring den gymnasiala lärlingsutbildningen skulle, efter vissa justeringar, bidra till att eleverna i gymnasiesärskolan får en utbildning av god kvalitet inom ramen för utbildningen mål.

Utredningens uppdrag innebär att utreda om en *lärlingsliknande utbildning* i gymnasiesärskolan bör införas i gymnasiesärskolan. Det går att debattera vad som är en lärlingsutbildning och inte. Det får dock ske i andra sammanhang. Som jag ser det är likheten mellan den arbetsplatsförlagda utbildning som här föreslås för gym-

nasiesärskolan och den gymnasiala lärlingsutbildningen inom gymnasieskolan så stor att det inte finns anledning att använda något annat begrepp än *gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan*. Att sedan innehållet och målen för utbildningen kommer vara anpassade till målgruppen är en annan sak.

Lärlingsutbildning i gymnasiesärskolan – en vinst för alla parter

Den nationella lärlingskommittén redovisar i sitt senaste delbetänkande *Gymnasial lärlingsutbildning – Utbildning för jobb* (SOU 2010:75) hur den gymnasiala lärlingsutbildningen kan vara en vinst för såväl skola, individ som företag.

Vi har redan konstaterat hur ett arbetsplatsförlagt lärande lämpar sig bättre än ett skolförlagt lärande för vissa elever. Den teoretiska grunden för detta redogör lärlingskommittén för i sitt första delbetänkande *Gymnasial lärlingsutbildning – Hur blev det?* (SOU 2009:85). I en forskningsbakgrund sammanfattas där vinsterna med den kunskapsprocess som utvecklas mellan lärling och handledare genom praktiskt deltagande i en realistisk produktionsprocess. Teori behöver en praktisk tillämpning för att lärande och kunskap ska uppstå. Detta gäller generellt och enligt min mening i hög grad för elever i gymnasiesärskolan. För eleverna kan dessutom en genomgången gymnasial lärlingsutbildning innebära en starkare ställning på arbetsmarknaden.

Lärlingskommitténs slutsats att det är främst rekrytering, lokalt samhällsengagemang samt vilja att tillgodose arbetslivets kompetensbehov som styr företags och organisationers vilja att ta emot lärlingar talar också för att inrätta en gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan. Vinsterna med lärlingsutbildning handlar enligt kommittén bland annat om företags behov av yrkeskunniga medarbetare, behov av förnyring och av att täcka upp för pensionsavgångar. Jag menar att detta bör få konsekvenser även för elever i gymnasiesärskolan. Många elever i gymnasiesärskolan har förutsättningar att fylla ett behov av arbetskraft hos arbetsgivare, om de hamnar rätt i arbetslivet samt ges rätt introduktion och får rätt stöd. Att ta emot en elev från gymnasiesärskolan som lärling kan vara ett sätt att ömsesidigt pröva om det finns förutsättningar för en mer varaktig anställning, eventuellt i form av en lönebidragsanställning.

I de fall en lärlingsutbildning kommer till stånd leder den till en ökad samverkan mellan skola och arbetsliv. De krav som ställs på lärlingsutbildningen innebär ett ökat närmande jämfört med hur det i de flesta fall ser ut i dag för elever som får mycket av sin utbildning på en arbetsplats. Det handlar om en mer närvarande skola, handledning till handledarna och dokumentation. Lärlingsutbildning ställer samtidigt stora krav på alla inblandade parter. Jag menar just därför att införandet av en gymnasial lärlingsutbildning i gymnasiesärskolan kan bidra till ökad kvalitet i den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Vilka program ska omfattas inom gymnasiesärskolan?

För gymnasieskolan regleras i den nya skollagen att det får finnas gymnasial lärlingsutbildning inom yrkesprogrammen⁶. Av SOU 2010:75 framgår att det förekommer gymnasial lärlingsutbildning inom samtliga program på gymnasieskolan utom fyra teoretiskt inriktade program. Vanligast är lärlingsutbildning inom byggprogrammet, minst vanlig inom medieprogrammet.

I den framtida gymnasiesärskolan är det knappast meningsfullt att formellt skilja på yrkesprogram och andra program. Inga program är ju högskoleförberedande. APL föreslås ingå även för elever som går på programmet Samhälle och språk, trots att detta inte är direkt yrkesinriktat. Möjligheten att etablera en gymnasial lärlingsutbildning ska dock enligt min mening gälla för nationella program i gymnasieskolan som förbereder eleverna för arbete och sysselsättning inom olika yrkesområden. Det innebär att gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan föreslås för programmen Administration, handel och varuhantering, Fastighet, anläggning och bygg, Fordonsvård och transport, Hantverk och produktion, Hotell, restaurang och bageri, Hälsa, vård och omsorg samt Skog, mark och djur.

Omfattningen av den arbetsplatsförlagda utbildningen

Inom gymnasieskolan omfattar den gymnasiala lärlingsutbildningen lika många poäng som en utbildning på ett nationellt program, dvs. 2 500 poäng. Enligt förordningen (2007:1349) om försöks-

⁶ 16 kap. 11 § skollagen (2010:800).

verksamhet med gymnasial lärlingsutbildning ska den del av den gymnasiala lärlingsutbildningen som är arbetsplatsförlagd omfatta minst 1 250 poäng, dvs. minst hälften av utbildningen⁷. Samtidigt framgår av den nya skollagen att den gymnasiala lärlingsutbildningen när den permanentas ska kunna börja det första, andra eller tredje läsåret i gymnasieskolan⁸.

Det är rimligt att en gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan på motsvarande sätt ska omfatta lika många poäng som ett vanligt nationellt program i gymnasieskolan, dvs. 3 000 gymnasiesärskolepoäng. Jag föreslår att en sådan utbildning i gymnasiesärskolan bör kunna börja det första, andra, tredje eller fjärde året. Jag bedömer dock att den arbetsplatsförlagda delen av lärlingsutbildningen troligen blir aktuell tidigast från andra läsåret. Även om en elev från början vet att han eller hon är intresserad av en lärlingsutbildning och ges möjlighet att hänvisa till detta vid sin ansökan till utbildningen är det min bedömning att det första året i gymnasiesärskolan behövs för att förbereda den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Under detta år bör elev och arbetsgivare ges möjlighet att pröva om det finns förutsättningar för en framgångsrik lärlingsrelation. Det kan ske under arbetsplatsförlagt lärande.

Att lärlingsutbildningen ska kunna börja vid olika tidpunkter under utbildningen innebär att det är svårt att fastställa en gräns för hur stor andel av de 3 000 gymnasiesärskolepoängen som måste utgöras av arbetsplatsförlagd utbildning. Jag föreslår ändå att den gymnasiala lärlingsutbildningen ska omfatta minst 1 500 gymnasiesärskolepoäng arbetsplatsförlagd utbildning. I de fall lärlingsutbildningen påbörjas något av de senare åren kan undantag behöva göras genom ett beslut om anpassad studiegång. Det arbetsplatsförlagda lärandet under de tidigare läsåren bör samtidigt kunna ingå.

Behövs särskilda styrdokument?

För lärlingsutbildningen inom gymnasiesärskolan behövs bestämmelser som tydliggör utbildningens syfte, innehåll och mål. På samma sätt som för gymnasieskolans lärlingsutbildning behövs också avtal och andra överenskommelser mellan skola och arbetsplats.

Den del av utbildningen i gymnasiesärskolans samtliga program som omfattar 800 poäng gymnasiesärskolegemensamma ämnen i

⁷ 9 § förordningen (2007:1349) om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning.

⁸ 16 kap. 11 § skollagen (2010:800).

utredningens förslag bör ligga som en kärna i all gymnasiesärskoleutbildning. Jag menar därför att det inte behövs särskilda kurser i dessa ämnen inom den gymnasiala lärlingsutbildningen inom gymnasiesärskolan.

För den arbetsplatsförlagda utbildningen bör ämnesplaner tas fram som beskriver grundläggande kunskaper inom valt yrkesområde när det gäller redskap, metoder, teknik och vad som krävs för att arbetet ska utföras på ett säkert och miljömässigt sätt. Ämnesplaner som leder till ökad social kompetens på arbetsplatsen och kunskaper i vad det innebär att vara på en arbetsplats stärker elevens möjligheter att bli anställningsbar efter avslutad utbildning.

Kunskapskrav och bedömningsunderlag ska fokusera på elevens förmåga att genomföra arbete inom valt yrkesområde, vilken skicklighetsgrad som eleven visar i det praktiska arbetet samt elevens förmåga att kommunicera på ett funktionellt och för arbetet serviceinriktat sätt.

Vad kan en gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan leda till?

En lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan kan inte leda till en fullständig yrkesutbildning utan måste riktas mot en avgränsad del av ett yrkesområde. Inom detta område kan utbildningen ge eleven kompetenser som blir attraktiva och användbara för en kommande arbetsgivare.

Arbetslivets snabba förändringar ställer stora krav på individens förmåga till omställning och utveckling. Utbildning på en arbetsplats bidrar därför till förmågan att se sig själv i relation till andra och tillsammans med andra ta ansvar för arbetsuppgifternas genomförande. Genom att utbildningen ger färdigheter som tränats i verkliga sammanhang ökar möjligheten för arbete utanför den mer skyddade miljö som finns inom t.ex. daglig verksamhet.

I den dokumentation som ska följa på utbildningen måste klart framgå vad som ingått i elevens lärlingsutbildning inom yrkesområdet. I examensdokumentet bör elevens yrkeskunnande beskrivas och vilka arbetsuppgifter som utbildningen gett kunskap för.

Handledning till handledarna

I all lärlingsutbildning är relationen mellan handledare och lärling central. Det gäller inte minst när det en lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan. Det ställs många krav på handledaren. Han eller hon ska ha besitta relevanta yrkeskunskaper, vara införstådd med målen för utbildningen och förstå de särskilda behov av stöd och vägledning som en elev från gymnasiesärskolan kan ha.

Den nationella lärlingskommittén föreslår i SOU 2010:75 att det på varje arbetsplats som tas i anspråk för gymnasial lärlingsutbildning ska finnas någon person som har genomgått en orienterande handledarutbildning, som anordnas via skolans försorg. Utbildningen bör enligt kommittén omfatta de fem punkter som redan ingår i gällande förordning (2008:756) om statsbidrag för handledarutbildning, nämligen handledarrollen, handledarmetodik, bedömning och betygssättning, gymnasieskolans styrdokument och annan relevant författningsreglering samt lärlingsrådet och dess uppgifter⁹. Undantag från detta bör enligt kommittén inte medges.

Detta måste vara ett minimikrav även för en gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan. Behoven av utbildning eller annat stöd till handledarna inom en sådan arbetsplatsförlagd utbildning inom gymnasiesärskolan är minst lika stora som för gymnasieskolan. Det är t.ex. önskvärt att varje handledare får denna grund för att kunna fullfölja sitt uppdrag på ett bra sätt. Enligt Lärlingskommittén är det dock svårt att få deltagare till handledarutbildningar. Trots att arbetsgivarna ofta efterfrågar mer stöd när de tar emot elever är det svårt att avstå tid från arbetet för utbildningsinsatser och alla är inte benägna att avstå sin egen fritid. Det senare är inte heller meningen.

Utöver den minimiribba som Lärlingskommittén föreslår, att det på varje arbetsplats ska finnas någon som genomgått en orienterande handledarutbildning, är det enligt min uppfattning viktigt att för en lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan utveckla former för att ge handledning till handledarna. Det kan ske i mer informella former där handledaren på arbetsplatsen har någon att vända sig till med sina frågor och om det uppstår situationer på arbetsplatsen som är svåra att lösa. Ett av de största hindren för att etablera samverkan mellan skola och arbetsliv kring en elev med utvecklingsstörning är ofta en osäkerhet hos arbetsgivaren eller den tilltänkta handledaren inför uppgiften.

⁹ 4 § förordningen (2008:756) om statsbidrag för handledarutbildning.

Lärlingsutredningens förslag

De förändringar som genomförs till följd av Lärlingsutredningens förslag (SOU 2010:19) om möjlighet att förena anställning med studier samt reglering av bland annat skydd vid arbetsskador m.m. bör enligt min uppfattning gälla även för gymnasiesärskolan. Det är viktigt att ansvarsförhållandena kring den arbetsplatsförlagda utbildningen eller det arbetsplatsförlagda lärandet är tydligt reglerade även för elever från gymnasiesärskolan.

Jag bedömer samtidigt att det kommer vara mindre vanligt att elever kommer att förena anställning med studier inom gymnasiesärskolans gymnasiala lärlingsutbildning. Det bör dock inte finnas hinder för en sådan lösning där den kan bli aktuell.

Frågan om hur detta ska regleras för gymnasiesärskolan måste dock avvakta beredningen av Lärlingsutredningens betänkande (SOU 2010:19) som remitterats tillsammans med en promemoria (U2010/5775/G) från Utbildningsdepartementet.

Statsbidrag

I försöksverksamheten med gymnasial lärlingsutbildning i gymnasieskolan utgår 25 000 kr per plats och läsår¹⁰. I försöksverksamheten har enligt Nationella lärlingskommitténs senaste delbetänkande¹¹ merparten av beloppet stannat hos skolhuvudmännen. De offentliga skolorna har avsatt endast 15 procent av bidragen till företaget eller handledaren, de fristående endast en procent. För att öka denna andel har regeringen genom ändringar i förordningen om försöksverksamheten föreskrivit att högst 10 000 kronor får användas för utvecklingskostnader kopplade till skolan, varför 15 000 kronor ska komma företaget till del.

Lärlingskommittén har konstaterat att ersättningen ofta spelar en liten roll för företagets beslut att delta i försöket och endast i liten utsträckning påverkar den dagliga utbildningen på arbetsplatserna. Kommittén bedömer därför att företagen kan välja att lägga hela eller delar av sitt resurstillskott i en gemensam kassa för att utveckla och förbättra lärlingsutbildningen.

¹⁰ 21 § förordningen (2007:1349) om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning.

¹¹ *Gymnasial lärlingsutbildning – utbildning för jobb* (SOU 2010:75).

Varje handledare inom gymnasieskolans lärlingsutbildning berättigar dessutom huvudmannen till ett statsbidrag för handledarutbildning med högst 3 500 kronor per läsår¹².

Jag föreslår att statsbidrag ska lämnas även för lärlingar i den gymnasiala lärlingsutbildningen inom gymnasiesärskola samt för varje handledare, med samma belopp som kommer att gälla för gymnasieskolan när försöket permanentas och på motsvarande villkor som för gymnasieskolan. Behovet av att utveckla formerna för utbildningen är stort. Kontakterna mellan lärling, handledare och skola kommer att behöva utvecklas. Handledarna behöver både utbildning och kontinuerlig handledning. Uppföljning av elevernas utveckling mot målen behöver hitta sina former, liksom uppföljningen av lärlingsutbildningen som helhet.

Jag föreslår att den gymnasiala lärlingsutbildningen inom gymnasiesärskolan från och med hösten 2013 ska ingå i den permanentade gymnasiala lärlingsutbildning som redan beslutats för gymnasieskolan samt finansieras inom ramen på 794 miljoner kronor för att skapa 30 000 lärlingsplatser inom gymnasieskolan under 2011–2014¹³. Det är svårt att nu bedöma hur många elever som kan bli aktuella för en gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan. Liksom för gymnasieskolan skulle utbyggnaden med säkerhet ske långsamt och fullt utbyggd kunna handla om något hundratal elever. Kostnaderna är i sammanhanget begränsade.

Organisering

Även organiseringen av en gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan bör enligt min uppfattning ansluta till organiseringen av den gymnasiala lärlingsutbildningen inom gymnasieskolan. Det är viktigt att det finns ett nationellt organ för samordning och uppföljning av den gymnasiala lärlingsutbildningen och detta organ består av företrädare för de olika parterna. Jag delar därför Lärlingskommitténs uppfattning att det bör inrättas ett nationellt lärlingsråd med företrädare för berörda myndigheter, skolhuvudmän, arbetsmarknadens parter, branscher och företag som är aktiva inom lärlingsverksamheten. Det handlar dock inte bara om företag. Jag menar att det bör vara möjligt att få sin gymnasiala lärlingsutbildning hos en offentlig arbetsgivare, t.ex. inom vård och omsorg.

¹² 5 § förordningen (2008:756) om statsbidrag för handledarutbildning.

¹³ Prop. 2010/11:1.

Att på den lokala nivån ansluta till den befintliga organiseringen av gymnasieskolans lärlingsutbildning betyder olika saker på olika orter. Lärlingsrådets organisation varierar mycket, från separata råd till råd som ingår i programråden. Oberoende av hur de är organiserade har de lokala lärlingsråden en viktig roll, konstaterar Lärlingskommittén i sitt senaste delbetänkande¹⁴. Kommittén pekar också på vikten av att ge råden större ansvar och befogenheter samt att rådets verksamhet bör vara en del av skolans kvalitetsarbete. Det är enligt min uppfattning en fördel om de lokala lärlingsråden så långt som möjligt sammanfaller med de lokala programråden.

8.3 Övergång mellan skola och arbetsliv

Övergången från skola till arbetsliv är en kritisk tidpunkt för unga med funktionsnedsättning. Det är av vikt att unga med utvecklingsstörning ges möjlighet att pröva sina förutsättningar för arbete och egen försörjning. Det är därför angeläget med en sammanhållen process i den arbetslivsinriktade rehabiliteringen för elever med en utvecklingsstörning, som sträcker sig både under och efter skoltiden. Många elever har under skoltiden varit ute i någon form av arbetsplatsförlagt lärande eller praktik som ibland har fungerat bra och lett till en anställning. I många fall krävs dock fortsatta utrednings- och arbetsprövningsinsatser för att den unge ska kunna nå en egen försörjning.

Antalet unga med aktivitetsersättning har ökat på senare år och det finns ett ökat inflöde i kommunens dagliga verksamhet. Målgruppen unga med funktionsnedsättning är, mer än andra arbetslösa grupper, beroende av lämpliga ingångsmöjligheter till arbetsmarknaden, t.ex. i form av lämpliga arbetsprövningsplatser. Detta dels för att testa av och träna upp den egna arbetsförmågan i en reell arbetssituation, dels som en möjlighet att marknadsföra sig själva för att nå en anställning.

Det finns anledning att här ge några exempel på insatser i gränslandet mellan gymnasiesärskolan och arbetslivet. Redogörelsen gör inget anspråk på att vara fullständig.

Supported Employment är ett begrepp som sammanfattar en viss typ av arbetsrehabiliteringsinsatser för personer med funktionsnedsättning. Arbetssättet växte fram i USA under 1980-talet. I Sverige

¹⁴ *Gymnasial lärlingsutbildning – utbildning för jobb* (SOU 2010:75).

används metoden inom flera olika verksamheter. Utgångspunkten är att personen ska få det stöd och den vägledning som behövs för att kunna få och behålla ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Insatsen, som bygger på att personen får en särskild stödperson, används inom olika verksamheter.

Arbetsförmedlingens särskilda introduktions- och uppföljningsstöd (SIUS) är ett exempel på supported employment som redan redovisats i avsnitt 3.3. SIUS är ett individuellt stöd till en arbetsökande med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga inför en anställning. Stödet ges både till den arbetsökande och till arbetsplatsen av en SIUS-konsulent som har särskilt kompetens i introduktionsmetodik. Stödet ges om den arbetsökande har stort behov av individuellt stöd för att träna sig i arbetsuppgifter och annat som krävs i arbetssituationen. Introduktionen kan ibland innebära att SIUS-konsulenten under en tid arbetar sida vid sida med den arbetsökande i de aktuella arbetsuppgifterna. Stödet trappas av successivt och förutsätts inte pågå längre tid än sex månader. Uppföljningsstöd lämnas under ett år från anställningens början.

Intressant i detta sammanhang är ett pågående samarbete mellan Arbetsförmedlingen och några av skolmyndigheterna i syfte att etablera ett SIUS-koncept för elever i gymnasiesärskolan. En projektidé har utformats som bygger på tidig samverkan mellan skola, arbetsliv och Arbetsförmedling, där individuella handlingsplaner och individuell matchning enligt Supported Employment-metodiken ska implementeras i arbetet kring enskilda elever. Supported Employment kan ges till eleven med målsättning att få till stånd en anställning på befintlig praktikplats eller vid behov på en ny plats hos annan arbetsgivare. Kontakten med Arbetsförmedlingen och SIUS måste etableras i god tid innan eleven slutar skolan så att en eventuell ny plats kan erbjudas eleven direkt efter skolans slut. Om en elev får stöd utifrån SIUS-metodik under gymnasiesärskolans fjärde år kan förutsättningarna förbättras för att eleven ska få ett varaktigt arbete, med eller utan stöd.

Om eleven behöver stöd för att kunna delta i APL eller annan praktik finns också möjlighet för arbetsgivaren att genom Arbetsförmedlingen få ekonomisk stöd för att eleven ska kunna ha ett personligt biträde¹⁵. Ersättningen för stöd till personligt biträde kan lämnas till arbetsgivare som tar emot en ungdom från gymnasiesärskolan för praktisk arbetslivsorientering. Om någon annan

¹⁵ Se redovisning avsnitt 3.3.

än arbetsgivaren har utgifter för personligt biträde i samband med praktisk arbetslivsorientering kan stödet lämnas till den som har utgiften.

I samband med utredningens olika kommunbesök har vi mött flera exempel på samverkansprojekt mellan skola, kommun, Arbetsförmedling, Försäkringskassa och andra berörda myndigheter som syftar till att ge unga som nyligen lämnat gymnasiesärskolan stöd att etablera sig på arbetsmarknaden. Man menar att många elever som lämnar gymnasiesärskolan ännu inte är klara att möta arbetsmarknaden.

Ungdomarna har för det första behov av att klara ut vilken typ av arbete eller sysselsättning de har förutsättningar att klara av. Är det t.ex. realistiskt att tänka sig en lönebidragsanställning eller är sysselsättning genom daglig verksamhet en rimligare lösning? Det är lätt att tycka att detta borde ha klarats av redan under gymnasiesärskolan. Det är dock inte självklart att det är skolans uppgift att utreda elevens arbetsförmåga. Skolans huvuduppgift ska vara att ge en bred grundläggande utbildning som kan användas inom olika områden i livet och ge eleven kunskaper och färdigheter som behövs för elevens allsidiga utveckling. Elevens arbetsförmåga bör också utredas av Arbetsförmedlingens personal. Elevens utbildning och förutsättningar måste få möjlighet att prövas mot hela arbetsmarknaden innan beslut tas om aktivitetsersättning och sysselsättning inom daglig verksamhet. Detta är särskilt viktigt för ungdomar med lindrig utvecklingsstörning som har gått i gymnasiesärskolan och som ofta har svårt att se sig tillhöra målgruppen. Ett arbete på den öppna arbetsmarknaden ger ökade möjligheter till egen försörjning och bidrar till en större delaktighet i samhällslivet.

8.4 Samverkansformer

Förslag: Samverkan med arbetslivet på den nationella nivån ska för gymnasiesärskolan integreras i de nationella programråd som redan etablerats för gymnasieskolan.

Samverkan på den lokala nivån ska för gymnasiesärskolan ingå i de lokala programråd som ska finnas för gymnasieskolan.

Bedömning: De lokala programråden kan dock endast ge ramarna och förutsättningarna för de frågor som på den lokala

nivån måste lösas för varje elev i gymnasiesärskolan. Inför APL och inför att eleven ska lämna gymnasiesärskolan behövs dessutom ett väl utbyggt och väl organiserat ytterligare samarbete mellan skola, arbetsgivare, Arbetsförmedling och i många fall ytterligare aktörer kring den enskilda eleven. Skolans studie- och yrkesvägledare är i detta sammanhang en nyckelperson, vars nätverk har stor betydelse. För att minska sårbarheten måste skolan även bygga upp strukturer och rutiner för samverkan.

Samverkan mellan skola och arbetsliv bör ytterst syfta till att eleven ska få en ändamålsenlig utbildning som kan leda till arbete eller annan sysselsättning. Samverkan sker både på den nationella och lokala nivån.

8.4.1 Vad gäller?

I september 2009 fick Skolverket i uppdrag (U2009/5399/G) att inrätta nationella råd för *gymnasieskolans* tolv yrkesprogram. Uppdraget är en del av arbetet med att reformera gymnasieskolan och bygger på förslag i prop. 2008/09:199 *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* som riksdagen har beslutat om. De nationella programrådets uppgift var inledningsvis att bistå Skolverket i arbetet med examensmål och ämnesplaner för gymnasieskolan. De ska även utgöra permanenta forum för dialog mellan Skolverket och avnämarna kring yrkesutbildningen. Efter ett nomineringsförfarande har Skolverket nu inrättat de tolv programråden. De har en bred representation av intressenter, t.ex. branschföreträdare, fackliga organisationer och eventuella statliga normgivande myndigheter. Formerna för att inhämta elevernas synpunkter är för närvarande under utveckling.

Enligt Skolverkets instruktion för de nationella programråden¹⁶ ska arbetet i dessa syfta till att förbättra överensstämmelsen mellan yrkesutbildningens innehåll och efterfrågan på arbetsmarknaden. Detta genom att göra utbildningssystemet mer flexibelt och lyhört för avnämarnas behov liksom för initiativ från skolans huvudmän. En viktig målsättning är också att minska den starka könsuppdelningen som karaktäriserar dagens gymnasieskola. Programråden förväntas dessutom genom informationsinsatser kunna påverka de

¹⁶ Instruktion för de nationella programråden, Skolverket (dnr. 2009:807).

olika branscherna att i högre grad anställa elever från det under-representerade könet.

Programråden ska inledningsvis bistå Skolverket i arbetet med gymnasiereformen, att ta fram exempel på uppgifter och bedömning av gymnasiearbeten, att bedöma ansökningar om särskilda varianter och riksrekryterande utbildningar samt informationsmaterial till elever. Råden ska även bistå verket i arbetet med att analysera tillgång till och kvalitet i arbetsplatsförlagt lärande (APL), analysera elevers etablering på arbetsmarknaden, följa utvecklingen inom respektive yrkesområde och analysera behovet av nya utbildningar samt anpassa, utveckla och förnya utbildningsutbudet och innehållet i yrkesutbildningen.

För yrkesprogrammen ska det enligt gymnasieförordningen (2010:2039) dessutom finnas ett lokalt programråd för samverkan mellan skola och arbetsliv¹⁷. I prop. 2008/09:199 om den framtida gymnasiereformen menade regeringen att det lokala programrådets uppgifter t.ex. bör vara att bistå huvudmannen när det gäller det arbetsplatsförlagda lärandet samt att medverka vid utformning och bedömning av gymnasiearbeten i samband med yrkesexamen. Vidare menade man att formerna för samrådet inte bör regleras utan organiseras efter vad som är mest ändamålsenligt i kommunen samt att det även här är viktigt att även elevernas synpunkter inhämtas.

Det finns i dag ingen reglering som styr på vilket sätt samverkan med arbetslivet ska ske för *gymnasiesärskolan*, varken för den nationella eller den lokala nivån. Framför allt i mer etablerade gymnasiesärskolekommuner finns dock i många fall en samverkan på det lokala planet – mellan skola, arbetsgivare, arbetsförmedling, försäkringskassa och handläggare av ärenden enligt LSS¹⁸. I vissa kommuner ingår denna samverkan i de samrådsorgan som etablerats för gymnasieskolan. Enligt svaren i den enkät utredningen har genomfört handlar samverkan med arbetslivet, på en fallande skala, om arbetsplatsförlagd utbildning (APU), annan praktik, arbete efter skolan samt utbildningens innehåll.

¹⁷ 1 kap. 8 § gymnasieförordningen (2010:2039).

¹⁸ Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

8.4.2 Olika former för samverkan med arbetslivet behövs

Den samverkan mellan skola och arbetsliv som behövs för gymnasiesärskolan har olika karaktär. I stora delar sammanfaller den med behovet för gymnasieskolan, i andra måste den utgå från de särskilda förhållanden som gäller för gymnasiesärskolan.

När det gäller den *nationella nivån* föreslår jag att samverkan med arbetslivet för gymnasiesärskolan ska ske inom de nationella programråd som redan etablerats för gymnasieskolan. Det har ett värde i sig att frågor som rör de båda skolformernas samverkan med arbetslivet tas upp i ett sammanhang. Det gäller både för frågor som är gemensamma och för dem som särskiljer skolformerna åt. I det senare fallet kan det öka förståelsen mellan skolformerna. Dessutom finns anledning att vara restriktiv med att etablera nya organ på nationell nivå för samverkan inom likartade områden. Ofta är det samma personer som representerar sina organisationer inom olika organ.

Uppgiften för de nationella programråden bör i huvudsak vara desamma för gymnasiesärskolan som för gymnasieskolan. Det handlar bland annat om att bistå Skolverket i arbetet med att ge det aktuella programmet ett innehåll som kan bidra till att eleverna efter avslutad utbildning ska ha förutsättningar att få arbete eller sysselsättning. Att analysera tillgången till och kvaliteten i APL bör vara ett viktigt arbetsområde, liksom att analysera elevernas etablering på arbetsmarknaden. Programråden bör dessutom genom informationsinsatser kunna verka för att arbetsgivare inom de olika branscherna i högre grad ska anställa elever från gymnasiesärskolan.

Att de program som föreslås för gymnasiesärskolan inte är identiska med dem som kommer att finnas i den nya gymnasieskolan kan framstå som ett problem. Jag bedömer dock att det går att utgå från var tyngdpunkten ligger i varje program och att de allra flesta programmen med fördel kan integreras i ett eller i några fall två av gymnasieskolans nationella programråd.

Även på den *lokala nivån* finns ett värde i en integrerad lösning. Jag föreslår därför att gymnasiesärskolan ska ingå i de lokala programråd som ska finnas för gymnasieskolan. Argumenten för det skiljer sig inte från dem för den nationella nivån. Betydelsen av att ingå i samma organ kan dock vara ännu större än för den nationella nivån, bland annat genom att på ett konkret sätt öka förståelsen mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan och genom att i ett sam-

manhang kunna ta upp frågor som annars kan skapa konkurrens mellan skolorna, t.ex. när det gäller möjligheterna att få fram platser för APL.

De lokala programråden räcker dock inte för den samverkan med arbetslivet som behövs för gymnasiesärskolan på den lokala nivån. Programråden kan bara skapa ramarna kring och bygga förutsättningar för det som sedan måste lösas för varje elev. Att hitta en lämplig plats för APL eller att förbereda för att en elev ska lämna gymnasiesärskolan och förhoppningsvis få ett arbete eller sysselsättning kräver samverkan mellan skola, arbetsgivare, Arbetsförmedlingen och i många fall ytterligare aktörer. I många fall är det en sökprocess där eleven behöver prova flera olika platser för att hitta en APL eller ett arbete som fungerar. Samma sak gäller inför att eleven ska lämna skolan. För att kunna erbjuda detta måste skolan ha ett väl utbyggt och väl organiserat samarbete inte minst med olika lokala arbetsgivare. Skolans studie- och yrkesvägledare är i detta sammanhang en nyckelperson, vars nätverk har stor betydelse. Hur lyckosamma ansträngningarna är får dock inte vara beroende av enskilda personers engagemang. Det krävs att skolan bygger upp strukturer och rutiner för samverkan. Detta för att minska organisationens sårbarhet när nyckelpersoner slutar och ny personal tar vid.

8.5 Studie- och yrkesvägledning

Förslag: Skolverket ges i uppdrag att omarbeta de allmänna råden med kommentarer och därvid belysa de särskilda krav som ställs på studie- och yrkesvägledningen i grundsärskolan och gymnasiesärskolan.

Studie- och yrkesvägledningen har en central roll för eleverna inför att de ska söka till gymnasiesärskolan, under studierna i gymnasiesärskolan och inför att de ska lämna gymnasiesärskolan för arbete eller annan sysselsättning. Studie- och yrkesvägledning är ett ansvar för hela skolan. Av Skolverkets allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering från 2009 framgår att denna sker inom

såväl undervisningen, vägledning och genom information¹⁹. Inom undervisningen utvecklar elever kunskaper om samhälle och arbetsliv samt får erfarenheter av yrkeslivet. Vägledningen handlar om att stödja eleven att utforska, identifiera och formulera sina intressen och möjligheter och därigenom komma fram till individuella och välgrundade val beträffande studie- och yrkesvägar. Utifrån sina behov behöver eleven information om studie- och yrkesvägar för att göra dessa väl underbyggda val. Studie- och yrkesvägledaren har enligt kommentarerna till de allmänna råden en central roll i detta arbete och är en person som har utbildning och specialistkunskaper inom området. Det framgår emellertid också att all personal i skolan på olika sätt kan bidra till att ge eleverna kunskaper, stöd och erfarenheter för kommande studie- och yrkesliv.

I den nya skollagen (2010:800) regleras studie- och yrkesvägledningen i bestämmelser²⁰ gemensamma för alla skolformer för vilka det ska finnas en studie- och yrkesvägledning. Av bestämmelserna framgår att elever ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses samt att även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning. Bestämmelsen motsvarar en bestämmelse som infördes i nuvarande skollag (1985:1100) våren 2009, med den skillnaden att den där inte omfattar särskolan²¹.

I läroplanen för de frivilliga skolformerna Lpf 94 finns sedan tidigare riktlinjer om studie- och yrkesvägledning. Av dessa framgår att lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare har ett gemensamt ansvar för information och vägledning till eleverna om framtida studie- och yrkesval.²²

Av den nya skollagen framgår också att för att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet. I annat fall får anställning ske för högst ett år i sänder.²³ Bestämmelsen motsvarar i huvudsak nuvarande bestämmelse, dock med skillnaden att den nu är tillämplig även på enskilda huvudmän²⁴.

¹⁹ Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2009:20) om studie- och yrkesorientering. De allmänna råden gavs ut innan begreppet studie- och yrkesorientering ändrats till studie- och yrkesvägledning.

²⁰ 2 kap. 29–30 §§ skollagen (2010:800).

²¹ 1 kap. 23 § skollagen (1985:1100).

²² Förordning (SKOLFS 1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna.

²³ 2 kap. 30 § skollagen (2010:800).

²⁴ 2 kap. 6 § skollagen (1985:1100).

Särskolans studie- och yrkesvägledning är ett omfattande åtagande för huvudmän och skolor. Mottagandet i gymnasiesärskolan föregås av noggranna förberedelser redan i grundskolan. Med utgångspunkt i varje elevs förutsättningar bör studie- och yrkesvägledningen ge ett anpassat stöd. Det kan handla om att knyta ihop personal från avlämnande skola och tänkt mottagande skola med elev och elevens vårdnadshavare. Studie- och yrkesvägledaren är viktig i detta sammanhang, men även lärare och rektorer kan vara berörda. Förberedelserna omfattar ofta olika former av praktik på tänkbara skolor och program.

Anställning på arbetsmarknaden är ett centralt mål för studie- och yrkesvägledningens insatser under elevernas tid i gymnasiesärskolan. Det är emellertid inte relevant för alla elever. Studie- och yrkesvägledningen ger därför stöd även för de elever vars realistiska framtidsmål kan handla om sysselsättning inom daglig verksamhet eller att klara ett anpassat boende. Under tiden i gymnasiesärskolan bör eleven ges möjlighet att förstå sin egen funktionsnedsättning samt sina egna möjligheter och begränsningar och utifrån detta forma sin framtid.

Förberedelserna för arbetslivet bör vara en fortlöpande process genom hela gymnasiesärskolan, som omfattar bland annat såväl skolförlagd utbildning som arbetsplatsförlagt lärande. Arbetet med att hitta lämpligt arbetsplatsförlagt lärande för eleverna engagerar såväl yrkeslärare som studie- och yrkesvägledare. Det handlar inte bara om att få fram det antal platser som behövs, de måste dessutom matchas mot elevernas förutsättningar och behov.

När det gäller unga med funktionshinder ska Arbetsförmedlingen särskilt samverka med skolan för att underlätta övergången från skola till arbetsliv och med Försäkringskassan för att öka möjligheterna till egen försörjning genom arbete²⁵. Detta innebär att Arbetsförmedlingen har en roll i förhållande till elever i gymnasiesärskolan redan innan de lämnar denna att tillsammans med skolans studie- och yrkesvägledning förbereda för övergången till arbetslivet. Ansvaret för såväl Arbetsförmedlingen som studie- och yrkesvägledningen sträcker sig således längre för elever med funktionshinder än för övriga elever på gymnasial nivå. När en elev lämnar gymnasiesärskolan bör ett överlämnande ske till Arbetsförmedlingen.

²⁵ 15 § förordning (2007:1030) med instruktion för Arbetsförmedlingen.

Sammantaget är åtagandet för gymnasiesärskolans studie- och yrkesvägledning mer långtgående än i exempelvis gymnasieskolan. De bestämmelser och de riktlinjer som finns om studie- och yrkesvägledning är emellertid generellt formulerade. Jag anser dock inte att det finns anledning att ytterligare precisera bestämmelserna i skollagen. Jag föreslår däremot att Skolverket ges i uppdrag att omarbeta de allmänna råden med kommentarer om studie- och yrkesorientering och att därvid belysa de särskilda krav som ställs på studie- och yrkesvägledning i grundsärskolan och gymnasiesärskolan.

Att på detta sätt förtydliga studie- och yrkesvägledningens uppgifter inom gymnasiesärskolan är betydelsefullt särskilt med tanke på alla de kommuner där gymnasiesärskolan har liten omfattning och där studie- och yrkesvägledningen ofta organiserats i en gemensam funktion i kommunen. I dessa fall saknas ofta kunskap om de särskilda krav som ställs på studie- och yrkesvägledningen i just gymnasiesärskolan.

9 Särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå

Den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå bör ge vuxna med utvecklingsstörning en möjlighet att fortsätta sitt lärande och sin utveckling i vuxenlivet, på motsvarande sätt som den kommunala vuxenutbildningen. I detta kapitel görs överväganden och lämnas förslag som syftar till att inom ramen för det livslånga lärandet utveckla rollen för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Vissa överväganden och förslag knyter an till förslag som lämnats för gymnasiesärskolan.

Utredningen ska förutom att föreslå en framtida utformning av gymnasiesärskolan också utreda förslagets konsekvenser för den särskilda utbildningen för vuxna och föreslå nödvändiga förändringar. Den ska också undersöka behovet av och eventuellt föreslå ett mer breddat utbildningsinnehåll för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Förslag ska lämnas till hur en examen ska utformas för utbildningen. Reglerna för den särskilda utbildningen för vuxna ska så långt möjligt harmonisera med bestämmelserna för den kommunala vuxenutbildningen.

9.1 Kort historik

En försöksverksamhet med inriktning mot vuxenutbildning för personer med utvecklingsstörning startade läsåret 1970/71. Utbildningen var kopplad till omsorgsverksamheten vilket innebar att relationen mellan daglig verksamhet och särvox var stark. Försöksverksamheten permanentades 1981.

Efter att Skolöverstyrelsen utrett formerna för utbildning för vuxna med utvecklingsstörning föreslog regeringen i propositionen *Om kompetensinriktad vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda, särvox* (prop. 1987/88:113) att utbildningen på särvox skulle

fylla samma funktion för de studerande som utbildningen i grundvux och komvux. Utbildningen inom särsvux kom att motsvara den som gavs inom grundsärskolan.

Till följd av regeringens förslag i propositionen *Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen* (prop. 1990/91:85) vidgades utbildningen ytterligare till att också omfatta träningskolnivå. Ytterligare en utvidgning av särsvux skedde till följd av propositionen *Om ändrat huvudmannaskap för särskolan och särsvux m.m.* (prop. 1991/92:94) genom att även yrkesutbildning kom att ingå i utbildningen. Särsvux kom därmed att omfatta utbildning för vuxna med en utvecklingsstörning på både grundläggande och gymnasial nivå.

Dagens läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) omfattar både komvux och särsvux¹. Gymnasiesärskolans kursplaner från 1995 ligger till grund för utbildning inom gymnasial särsvux².

Liksom övriga särskolan kommunaliserades även särsvux 1996, genom att ansvaret övergick från landstinget till kommunerna.

Riksdagens beslut 2001 om propositionen *Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen* (prop. 2000/01:72) innebar att alla vuxna ska ges möjlighet att vidga sina kunskaper och utveckla sin kompetens i syfte att främja personlig utveckling, demokrati, jämställdhet, ekonomisk tillväxt och sysselsättning samt en rättvis fördelning.

Enligt propositionen ska pedagogik och arbetsformer utvecklas för att motsvara individernas föränderliga och ökande behov av lärande i ett kunskapsbaserat samhälle. Individens lärande och kunskapsökande ska stödjas genom rådgivning och vägledning, baserad på erkännande av faktiska, redan förvärvade kunskaper. Ändamålsenliga lärmiljöer samt undervisning, handledning och nätbaserad utbildning ska tillhandahållas i en omfattning som så långt som möjligt svarar mot alla vuxnas varierande behov av och förutsättningar för lärande. Trots att mål och strategier för utvecklingen av vuxnas lärande är lika relevanta för vuxna med utvecklingsstörning gjordes inga förordningsändringar för särsvux, vilket skedde för komvux genom att en helt ny förordning om kommunal vuxenutbildning trädde i kraft den 1 januari 2003³.

¹ Förordning (SKOLFS 2994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna.

² Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 1995:3) om nationella kurser i gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda.

³ Förordning (2002:1012) om kommunal vuxenutbildning.

Till följd av regeringens *Vissa frågor om vuxnas lärande, m.m.* (prop. 2005/06:148) infördes från och med 1 januari 2007 i skollagen (1985:1100) en rätt till grundläggande särsvux för den som saknar kunskaper motsvarande obligatoriska särskolan. Kommunen ska också aktivt verka för och motivera till deltagande i grundläggande särsvux. Någon rätt till gymnasial särsvux finns inte, dock ska kommunen sträva efter att erbjuda utbildning som motsvarar behov och efterfrågan.⁴

9.2 Vad säger bestämmelserna?

Dagens vuxenutbildning för personer med utvecklingsstörning består av grundläggande särsvux och gymnasial särsvux. Enligt den nya skollagen (2010:800) som ska tillämpas för vuxenutbildningen från och med 1 juli 2012 kommer utbildningen benämnas särskild utbildning för vuxna. I regeringens prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet* konstateras att förkortningen särsvux är väl inarbetad och därför även fortsatt kan användas i andra sammanhang än i lagen, vilket för enkelhets skull tagits fasta på i detta betänkande.

De förändringar som föreslås för särsvux i denna utredning kommer att kunna träda i kraft tidigast i och med att den nya skollagen börjar tillämpas för vuxenutbildningen, dvs. 1 juli 2012. Därför tas här utgångspunkt i den nya skollagens bestämmelser för vuxenutbildning. Den nya skollagens bestämmelser om särsvux överensstämmer i huvudsak med den tidigare. Enligt regeringen ska huvudprinciperna med utgångspunkt i de av riksdagen i maj 2001 beslutade målen och strategierna avseende den samlade vuxenutbildningen ligga fast. Vissa förändringar och förtydliganden görs dock för vuxenutbildningen och den särskilda utbildningen för vuxna.

Av den nya skollagen framgår att det övergripande målet för den särskilda utbildningen för vuxna är att vuxna med utvecklingsstörning ska stödjas och stimuleras i sitt lärande. De ska ges möjlighet att utveckla sina kunskaper och sin kompetens i syfte att stärka sin ställning i arbetslivet och samhällslivet samt att främja sin personliga utveckling. Utgångspunkten för utbildningen ska vara den enskildes behov och förutsättningar.⁵

⁴ 12 kap. 2 b §, 2 c § och 3 § skollagen (1985:1100).

⁵ 21 kap. 2 § första och andra stycket (2010:800).

Utbildningen ska vara förbehållen personer med utvecklingsstörning samt de med betydande och bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom. Personer med autism eller autismliknande tillstånd ska liksom för grundsärskolan och gymnasiesärskolan endast tillhöra målgruppen för särskild utbildning för vuxna om de också har en utvecklingsstörning eller om de har en betydande och bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning till följd av hjärnskada föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.⁶

Den särskilda utbildningen för vuxna ska liksom i dag finnas på två nivåer – grundläggande nivå och gymnasial nivå. Den grundläggande nivån syftar till att ge vuxna med utvecklingsstörning kunskaper och färdigheter motsvarande dem som elever ska få i grundsärskolan. Den gymnasiala nivån syftar till att ge vuxna med utvecklingsstörning kunskaper och färdigheter motsvarande dem som elever kan få på nationella och specialutformade program i gymnasiesärskolan.⁷ För gymnasial särsvux gäller i dag programmålen för gymnasiesärskolans nationella program. Från dessa mål får de avvikelser göras som motiveras av vuxenutbildningens karaktär.⁸ Den särskilda utbildningen för vuxna ska bedrivas enligt kursplaner⁹.

Kommunerna är enligt bestämmelserna skyldiga att tillhandahålla särskild utbildning för vuxna på såväl grundläggande nivå som gymnasial nivå. När resurserna inom den särskilda utbildningen för vuxna inte räcker till ska de som erhållit minst utbildning prioriteras.¹⁰ Av prop. 2009/10:165 om den nya skollagen framgår för den kommunala vuxenutbildningen att denna bestämmelse avser kommunens prioritering av de resurser som avsätts för utbildningsformen. Bestämmelser om urval av sökande till gymnasial särsvux regleras i annan ordning¹¹.

Varje kommun ska sträva efter att erbjuda särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå som svarar mot efterfrågan och behov. Varje kommun ska också informera om möjligheterna till utbild-

⁶ 21 kap. 2 § och 29 kap. 8 § skollagen (2010:800).

⁷ 21 kap. 3-4 §§ skollagen (2010:800).

⁸ 1 kap. 3 § tredje stycket förordningen (1992:736) om vuxenutbildning för utvecklingsstörda.

⁹ 21 kap. 5 § skollagen (2010:800).

¹⁰ 21 kap. 10 §, 13 § och 23 § tredje stycket skollagen (2010:800).

¹¹ 3 kap. 6 § förordningen (1992:736) om vuxenutbildning för utvecklingsstörda.

ning på gymnasial nivå och aktivt verka för att de vuxna i kommunen som är behöriga deltar i sådan utbildning.¹²

En vuxen med utvecklingsstörning är enligt skollagen behörig till särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå från och med andra kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 20 år, och han eller hon är bosatt i landet, saknar sådana kunskaper som utbildningen syftar att ge, har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen, och i övrigt uppfyller föreskrivna villkor. Behörig är också den som är yngre än som anges ovan men har slutfört sin utbildning i gymnasiesärskolan eller likvärdig utbildning samt uppfyller övriga behörighetsvillkor.¹³

Behörighetskraven innebär att villkoren för behörighet begränsas i förhållande till dagens regler. Detta i analogi med vad som också kommer att gälla för den kommunala vuxenutbildningen. Enligt nuvarande bestämmelser räcker det t.ex. om den sökande saknar eller har brister i sina kunskaper, enligt nya skollagen ska hon eller han sakna kunskaper. Regeringen konstaterar i propositionen att formuleringen ”har brister” har tolkats mycket olika av olika kommuner. I texten om vuxenutbildning betonar regeringen att en sökande som saknar godkänt betyg i en specifik kurs är behörig att ansöka. Om de sökande har betyg i kursen ska denne normalt sett inte antas. I avsnittet om särskild utbildning för vuxna understryks att en sökande som nyligen förvärvat kunskaper i den aktuella kursen i t.ex. gymnasiesärskolan, dvs. fått betyget E eller Godkänt, inte ska kunna gå om en kurs flera gånger med hänvisning till att han eller hon saknar kunskaperna. Utbildningen ska enligt regeringen ge människor möjlighet att tillgodogöra sig ny kunskap, inte att vidmakthålla kunskaper de en gång förvärvat genom utbildning.

Enligt propositionens avsnitt om vuxenutbildning, som texten om särskild utbildning för vuxna hänvisar till, kan i specifika fall göras undantag från kravet på att den sökande ska sakna godkänt betyg. Det gäller t.ex. om huvudmannen bedömer att det finns så stora skillnader mellan den aktuella ämnesplanen i ämnet och den kursplan eller ämnesplan som gällde när den sökande följde kursen, om den sökande är äldre och inte har använt kunskapen från gymnasiestudierna under lång tid eller om den sökande på grund av sjukdom eller en skada har förlorat tidigare erhållen kunskap.

¹² 21 kap. 13-14 §§ skollagen (2010:800).

¹³ 21 kap. 16 § skollagen (2010:800).

Den nya skollagen innehåller även bestämmelser om individuella studieplaner, betygssättning och validering. Inom särskild utbildning för vuxna ska det vara möjligt att, utöver vad som gäller i dag, få kunskaper dokumenterade i ett intyg om den person som slutfört en kurs vill ha sina kunskaper dokumenterade på annat sätt än genom betyg. Det ska också vara möjligt att få sina kunskaper och sin kompetens validerade.¹⁴

9.3 Dagens gymnasiala särsvux

Omfattningen av gymnasial särsvux är begränsad. Av Skolverkets statistik framgår att det fanns knappt 4 900 elever i hela särsvux hösten 2009, vilket är en minskning med en procent jämfört med året innan. Under den senaste tioårsperioden har dock antalet elever ökat med 12 procent. Knappt 1 400 elever läste hösten 2009 på gymnasial nivå i särsvux. Det är inte ovanligt att elever läser kurser på flera olika nivåer inom särsvux.

Jämför man med antalet studerande inom komvux är inte antalet studerande inom särsvux lågt, snarare ligger det på samma nivå. Detta gäller om man tar hänsyn till att det är en begränsad andel av befolkningen som har en utvecklingsstörning. Frågan är dock om inte behovet av vuxenutbildning är avsevärt större bland vuxna med utvecklingsstörning än för övriga i befolkningen. Detta då en stor andel av de vuxna med utvecklingsstörning saknar arbete eller annan sysselsättning och att möjligheterna att hitta andra utbildningsvägar är begränsade.

Enligt Skolverkets statistik anordnades utbildning inom särsvux i 215 av landets kommuner hösten 2009. Av dessa erbjöd 135 kommuner utbildning på gymnasial nivå. Att omfattningen av gymnasial särsvux är begränsad framgår av att 35 procent av dessa 135 kommuner hösten 2009 hade fyra elever eller färre på gymnasial nivå. Hela 67 procent hade färre än tio elever, 87 procent färre än 20 elever och 98 procent färre än 40 elever. De återstående tre kommunerna hade verksamheter med 64, 70 respektive 134 elever.

Dessutom är undervisningsgrupperna i särsvux små, i genomsnitt tre elever per grupp. Även undervisningstiden är begränsad, i genomsnitt tre timmar per vecka. Antalet elevtimmar per vecka varierar dock mycket mellan kommunerna, från knappt en timme ända

¹⁴ 21 kap. 8 § 17-24 §§ skollagen (2010:800).

upp till 20 timmar. Elever på gymnasial särsvux läser något fler timmar per vecka än snittet.

I syfte att vidga kunskapen om särsvux har utredningen tillfrågat alla kommuner med särsvux om deras utbildning (se vidare bilaga 4). Enkäten som besvarades av 76 procent av kommunerna visade på att de flesta anordnar kurser i svenska, matematik och engelska. Ämnen som samhällskunskap och datorkunskap är också vanliga. En del av de kurser som angetts i enkätsvaren har dock visat sig vara kurser på grundläggande nivå och inte på gymnasial nivå.

Ett flertal kommuner anger att de inte har några lokalt beslutade kurser. Behovet av att kunna anordna delkurser inom gymnasial särsvux anses stort och förekommer, trots att det formellt inte är möjligt enligt bestämmelserna för den gymnasiala nivån.

De studerandes efterfrågan har enligt de svarande i mycket hög grad styrt vilka kurser kommunen anordnar. De utbildningsbehov som tillgodosetts hos de studerande är främst personlig utveckling och upprätthållande av kunskaper.

Många av de som svarat ser ett behov av en mer yrkesinriktad utbildning, något som är möjligt att erbjuda redan med nuvarande bestämmelser. Arbetsplatsförlagd utbildning förekommer i ringa omfattning. Inte heller sker samverkan mellan arbetsliv och särsvux i någon större omfattning. Det förekommer däremot samverkan med gymnasiesärskolan främst genom information till avgångselever från gymnasiesärskolan.

Efter att eleverna lämnat gymnasial särsvux är enligt de svarande daglig verksamhet elevernas vanligaste sysselsättning. Vissa elever får dock en lönebidragsanställning eller deltar i arbetspraktik. Det är enligt uppgiftslämnarna också vanligt att man efter särsvux saknar sysselsättning eller är arbetslös. Ett fåtal har arbete på den öppna arbetsmarknaden.

Skolinspektionens bild av utbildningen inom särsvux grundar sig på ett begränsat antal inspektionsrapporter. Enligt Skolinspektionen pekar dock dessa på att kommunerna i högre grad behöver kartlägga utbildningsbehoven hos vuxna med utvecklingsstörning, fokusera på kunskaper och erbjuda ett större utbud av utbildningar. Genom utbildningen behöver nya kunskaper utmanas hos de studerande, snarare än att gamla kunskaper vidmakthålls. Den systematiska uppföljningen och utvärderingen brister i många kommuner. Det gäller bland annat utvärderingen av elevernas kun-

skapsutveckling utifrån kursplanernas krav. I vissa kommuner sätts inga betyg och inte heller skrivs intyg om den utbildning eleven deltagit i.

En annan bild av sÄrvux ges av de sju kommuner som ingÅtt i utredningens referensgrupp och som År inte valda f6r att ge en genomsnittlig bild av hur det ser ut, utan f6r att ge utredningen olika infallsvinklar pÅ verksamheten.

Även bland dessa varierar vad som ligger till grund f6r kommunens beslut om vilka utbildningar som erbjuds inom gymnasial sÄrvux. I en kommun fÅr sÄrvux sitt uppdrag av Arbetsmarknads- och vuxenutbildningsnÄmnden. Uppdraget preciseras utifrån en tidigare utvärdering och handlar om att verka f6r ökad mångfald, nå fler studerande med lindrig utvecklingsstörning och genomf6ra yrkesinriktad utbildning pÅ motsvarande gymnasiesÄrskolenivå. I andra kommuner f6rs en dialog med utbildningsanordnarna som i sin tur har en dialog med bl.a. daglig verksamhet om vilka behov arbetstagare och arbetshandledare har. I ytterligare en annan kommun År det den verksamhetsansvarige som sjÄlv f6rs6ker fÅnga olika intresseområden i samband med att man informerar om sÄrvux.

Enligt gruppen har kommunerna olika sÄtt att verka f6r att vuxna med utvecklingsstörning ska delta i utbildning inom sÄrvux. Det kan ske genom att information sprids pÅ hemsidor, genom informationsfoldrar, pÅ nätverkstrÄffar och genom personliga besök. F6r tre av kommunerna redovisas att det finns ett nÄra samarbete med Arbetsf6rmedlingen och F6rsÄkringskassan.

Det görs i praktiken ingen skillnad i kommunernas uppsökande arbete mellan grundläggande sÄrvux och gymnasial sÄrvux, trots att kraven pÅ kommunerna i dag År h6gre f6r den grundläggande nivån genom att man dÄr ska *aktivt verka* f6r att vuxna med utvecklingsstörning ska delta i utbildningen. Grundinställningen År att de som beh6ver utbildning ska beredas plats i utbildningen oberoende av nivå. Flera kommuner uppger dock att de har ett st6rre utbud av kurser pÅ grundläggande nivå.

I och med den nya skollagen ska kommunerna *aktivt verka* Även inom gymnasial sÄrvux. Detta innebÄr enligt representanterna i referensgruppen att kursutbudet i framtiden beh6ver ut6kas pÅ gymnasial nivå, och dÅ främst inom nÅgot yrkesområde.

Utbildningen inom sÄrvux ska svara mot efterfrÅgan och behov. Hur bed6mningen av denna efterfrÅgan och behov görs varierar. Den sökandes nätverk har stor betydelse nÄr den enskildes

utbildningsbehov ska kartläggas. Även om behoven ofta uttrycks av den vuxne själv har personal på arbetsplatser och i boenden stor betydelse. I någon kommun finns ett samarbete med arbetslivskonsulenter som samverkar och stödjer individen.

Kommunens insatser med information och uppsökande arbete dokumenteras i kommunens kvalitetsredovisning eller genom de intresseanmälningar och besöksanteckningar som gjorts. Någon kommun rapporterar endast antalet studerande och genomförda kurser till förvaltningsnivån i kommunen.

9.4 Särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå i framtiden

De överväganden som i det följande görs och de förslag som lämnas för särskild utbildning för vuxna handlar både om konsekvenser av de förslagna ändringarna för gymnasiesärskolan och om mer säravspecifika frågor. En central utgångspunkt för mina bedömningar och förslag är att personer med utvecklingsstörning liksom andra ska ha möjlighet till fortsatt lärande och utveckling även efter gymnasiesärskolan. Här har gymnasial säravux en roll vid sidan om exempelvis folkhögskolan och kursverksamheten.

Behovet av att bygga ut den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå är stort. Många vuxna med utvecklingsstörning har inte tillgång till fortsatt lärande och utveckling motsvarande den som finns för övriga i befolkningen. Kunskaper som det var för tidigt att tillägna sig under tiden i gymnasiesärskolan kan vara möjliga att tillgängliggöra sig under studier i vuxen ålder. Elevernas motivation för att studera kan också förändras över tid. Som vuxen kan det bli tydligt att en viss yrkeskurs kan vara avgörande för möjligheten att få ett arbete.

Att säravux i de flesta fall har ett alltför begränsat utbildningsutbud beror inte på att bestämmelserna i skollagen på något sätt förhindrar kommunerna att erbjuda en mer varierad utbildning med större bredd. Övervägandena och förslagen i det följande syftar därför främst till att tydliggöra möjligheterna och stimulera förutsättningarna att möta de olika utbildningsbehov som finns hos vuxna med utvecklingsstörning.

9.4.1 Ökad flexibilitet och breddat utbildningsinnehåll

Förslag: Det ska framgå av en bestämmelse att det inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå ska få förekomma alla ämnen som finns i gymnasiesärskolan med undantag för idrott och hälsa samt specialidrott. Vidare ska det framgå att det får förekomma ett gymnasiesärskolearbete.

Bestämmelsen om att programmålen för gymnasiesärskolans nationella program gäller för gymnasial sÄrvux ska utgÅ på motsvarande sÄtt som skett inom komvux.

För att öka flexibiliteten i utbildningen ska utöver de ämnen och kurser som finns inom gymnasiesärskolan också få förekomma kurser med syfte att ge vuxna kunskaper och fÄrdigheter pÅ en nivå som motsvarar den utbildning som ges i gymnasiesärskolan, t.ex. i form av orienteringskurser.

I likhet med det som gäller för kommunal vuxenutbildning ska det finnas ämnesplaner och kunskapskrav pÅ gymnasial nivå.

Gymnasial sÄrvux ska inte breddas till att också omfatta utbildning pÅ träningsnivå, dvs. motsvarande yrkestrÄning och verksamhetstrÄning i dagens gymnasiesÄrskola. Det ska i stället göras tydligt att utbildningen inom grundläggande sÄrvux pÅ träningsnivå under vissa omständigheter ska kunna vara tillgänglig Även för elever som har tidigare skolbakgrund. I vissa fall gäller detta som en rättighet, i andra handlar det om att kommunen ska ha möjlighet att erbjuda utbildningen.

Bedömning: Det ska vara möjligt för en elev att fullfölja sina studier från gymnasiesÄrskolan i den särskilda utbildningen för vuxna pÅ gymnasial nivå. Detta krÄver dock ingen Ändring av bestämmelserna i den nya skollagen (2010:800).

Det är angeläget att gymnasial sÄrvux i högre grad Än i dag erbjuder yrkesinriktad utbildning.

Det som karaktÄriserar utbildningen för vuxna är utbildningsformens stora flexibilitet. Det är exempelvis fullt möjligt för en elev att läsa vissa kurser i komvux och andra i sÄrvux. Det är också möjligt att kombinera kurser inom olika delar av sÄrvux. Individens behov och förutsättningar är avgörande. Ändå finns det hinder eller trögheter i systemet som behöver överbryggas.

Utbildningen pÅ gymnasial nivå inom den särskilda utbildningen för vuxna ska enligt den nya skollagen (2010:800) syfta till att ge

vuxna kunskaper på en nivå som motsvarar den som utbildningen på nationella eller specialutformade program i gymnasiesärskolan ska ge¹⁵. Detta är en öppnare formulering än den som gäller i dag där den utbildning som ska anordnas ska motsvara den på nationellt eller specialutformat program¹⁶. Enligt min uppfattning är det viktigt att utbildningen inom den särskilda utbildningen för vuxna (särsvux) har den flexibilitet som krävs för att svara mot de olika behov som vuxna med utvecklingsstörning kan ha.

De ämnen, kurser och ämnesplaner som kommer att gälla för de nationella programmen inom gymnasiesärskolan blir centrala som utgångspunkt även för den framtida utbildningen på gymnasial nivå inom särsvux. De nationella programmen inom gymnasiesärskolan kommer att ha en stor bredd och i många ämnen innehålla kurser på olika nivåer. Att kurserna görs tillgängliga för utbildningen på gymnasial nivå inom särsvux är angeläget med tanke på de elever som önskar fullfölja en påbörjad gymnasiesärskoleutbildning, och har förutsättningar för detta. För utbildningen på gymnasial nivå ska det finnas ämnesplaner med kunskapskrav.

Med den nya gymnasiesärskola som föreslås ökar tydligheten om vad en elev har klarat av under sina studier i ungdomsskolan och vad som kan återstå för att eleven ska ha nått målen för utbildningen. Den ökade tydligheten följer av att gymnasiesärskolan föreslås bli poäng- och kursindelad, att det förslås ett examensdokument av vilket det ska framgå om eleven har nått examensmålen samt av de kunskapskrav som kommer att utvecklas i förhållande till den nya betygsskalan. Det krävs ingen ändring av bestämmelserna i den nya skollagen för att det ska vara möjligt för en elev att fullfölja sina studier från gymnasiesärskolan inom gymnasial särsvux. Det täcks av bestämmelserna om att en vuxen med utvecklingsstörning som saknar sådana kunskaper som utbildningen syftar till att ge, och i övrigt uppfyller behörighetsvillkoren, är behörig¹⁷. Detta under förutsättning att utbildningen inom gymnasial särsvux har möjlighet att erbjuda de ämnen och kurser som finns i gymnasiesärskolan.

Jag föreslår att det i förordningen om särskild utbildning för vuxna förs in en bestämmelse om att det inom särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå ska få förekomma alla ämnen som finns i gymnasiesärskolan med undantag för idrott och hälsa samt

¹⁵ 21 kap. 4 § skollagen (2010).

¹⁶ 12 kap. 1 a § andra stycket skollagen (1985:1100).

¹⁷ 21 kap. 16 § skollagen (2010:800).

specialidrott. Det ska vidare framgå att det ska få förekomma ett gymnasiesärskolearbete. Motsvarande bestämmelse finns redan i förordningen med bestämmelser om den kommunala vuxenutbildningen. I dagens förordning (1992:736) om vuxenutbildning för utvecklingsstörda framgår däremot endast att det ska finnas kursplaner samt att dessa ska fastställas av Skolverket eller, om de är lokala, av styrelsen för utbildningen¹⁸.

I dagens förordning finns samtidigt en bestämmelse om att programmålen för gymnasiesärskolans nationella program gäller för gymnasial särsvux. Jag föreslår att denna bestämmelse ska utgå på motsvarande sätt som skett för komvux. Även om det under vissa omständigheter ska vara möjligt för elever från gymnasiesärskolan att fullfölja en redan påbörjad utbildning inom särsvux är det inte rimligt att den gymnasiala utbildningen inom särsvux ska utgå ifrån och styras av gymnasiesärskolans program mål. Utbildning inom gymnasial särsvux ska vara likvärdig men ska inte behöva vara identisk med den utbildning ungdomar får i gymnasiesärskolan. Vuxna efterfrågar sällan hela program eftersom yrkeslivets krav och den enskildes behov varierar. Utbildningen för varje elev ska i stället framgå av elevens individuella studieplan¹⁹.

Jag föreslår vidare att det i förordningen om särskild utbildning för vuxna förs in en bestämmelse av vilken det ska framgå att det utöver de ämnen och kurser som finns inom gymnasiesärskolan också ska få förekomma kurser med syfte att ge vuxna kunskaper och färdigheter på en nivå som motsvarar den utbildning som ges i gymnasiesärskolan. Motsvarande bestämmelse finns redan för den gymnasiala vuxenutbildningen. Ett exempel på ett sådant breddat utbildningsinnehåll är de orienteringskurser som finns inom komvux²⁰ och som jag föreslår ska kunna finnas även inom särsvux. Vuxna som inte studerat på flera år kan ha behov av att inom särsvux ram få stöd att identifiera sina utbildningsbehov och få en uppfattning om vad det innebär att studera.

En annan breddning av utbildningen kan vara att erbjuda yrkeskurser inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Det är möjligt men inte vanligt i dag. Det finns dock en strävan i vissa kommuner att introducera yrkeskurser. Det sker dock än så länge i mycket begränsad omfattning, vilket kan bero på

¹⁸ 1 kap. 4 § förordningen (1992:736) om vuxenutbildning för utvecklingsstörda.

¹⁹ 21 kap. 8 § skollagen (2010:800).

²⁰ 2 kap. 6 § förordningen (2202:1012) om kommunal vuxenutbildning.

att omfattningen av gymnasial sÄrvux Över huvud taget är begrÄnsad i de flesta fall. Har man bara en eller ett par anstÄllda är hindren för att erbjuda ett breddat utbildningsutbud pÅtagliga och utbildningen handlar om främst svenska, engelska och matematik.

För att öka möjligheterna för vuxna med utvecklingsstörning att kunna etablera sig i arbetslivet är det emellertid angeläget att den särskilda vuxenutbildningen pÅ gymnasial nivå i högre grad än i dag erbjuder just yrkesinriktad utbildning. Eleven ska kunna slutföra studier som pÅbörjats inom gymnasiesÄrskolan. Det ska också vara möjligt att läsa enstaka yrkeskurser. Det kan t.ex. handla om att det visat sig att det för ett visst arbete krävs ett truckkort.

Vikten av att stimulera fÄrdigheter och förmågor som lägger grunden för entreprenörskap bör vidare lyftas fram inom särskild utbildning för vuxna. Här handlar entreprenörskap om ett entreprenöriellt förhållningssätt, som innebär att undervisningen ska stimulera elevens nyfikenhet, självförtroende, förmåga att fatta beslut och omsätta sina idéer i handling. Detta kan i sin tur leda till kunskaper i att starta eget företag och få en direkt anknytning till ekonomi och yrkesliv. Praktisk erfarenhet av entreprenörskap kan erbjudas i nära samverkan med arbetslivet inom olika yrkeskurser.

En fråga är om gymnasial sÄrvux ska kunna erbjuda andra yrkeskurser än de som ges pÅ gymnasiesÄrskolans nationella program. Utredningen har inte mött någon uttalad efterfrågan när det gäller yrkeskurser utöver dem som finns inom gymnasiesÄrskolan. Samtidigt har vi fått exempel pÅ att personer med utvecklingsstörning har fått en högst individuellt anpassad utbildning för att klara sina uppgifter pÅ en arbetsplats eller inom en daglig verksamhet. Jag menar att det är viktigt att det inte finns några hinder för att inom gymnasial sÄrvux utforma yrkeskurser särskilt anpassade till enskildas eller grupperns behov. I vissa yrkesinriktade ämnen kan det också finnas behov av anpassade ämnesplaner som svarar mot den vuxne elevens behov och erfarenheter.

Det finns också exempel pÅ att kurser sÄtts samman till utbildningspaket som skiljer sig från de nationella programmen i gymnasiesÄrskolan. Detta för att koncentrera utbildningsinsatsen pÅ att förbereda eleverna för arbete i en viss miljö, t.ex. butik eller hundedagis, ytterligare ett exempel pÅ hur det är möjligt att skapa flexibla och lokalt eller individuellt anpassade lösningar inom sÄrvux.

Frågan som direktiven väcker om att bredda gymnasial sÄrvux till att också omfatta yrkestrÄning och verksamhetstrÄning handlar

som jag ser det mer om tillgång till utbildningen än om att utbildningen ska ges en ny inriktning. Den särskilda utbildningen för vuxna består av utbildning på grundläggande nivå som enligt nya skollagen ska ge kunskaper som motsvarar den som utbildningen i grundsärskolan ska ge och utbildning på gymnasial nivå som syftar till att ge utbildning på en nivå som motsvarar den som utbildningen på ett nationellt eller specialutformat program i gymnasiesärskolan ska ge. Inom utbildningen på grundläggande nivå erbjuds utbildning som motsvarar grundsärskolans utbildning på träningsnivå.

Jag kan inte se att det finns någon anledning att bredda utbildningen på gymnasial nivå till att också omfatta motsvarande yrkesträning och verksamhetsträning. Detta då utbildning på träningsnivå redan finns inom grundläggande särsvux. En utbildning motsvarande träningsskolan inom gymnasial särsvux skulle inte tillföra något annat utbildningsinnehåll. Det handlar om en mycket individuellt anpassad utbildning inom ämnesområden som kommunikation och verklighetsuppfattning.

Frågan om breddning handlar här i stället om tillgång till utbildningen. Det behöver göras tydligt att utbildningen inom särsvux på träningsnivå under vissa omständigheter kan vara tillgänglig även för elever som har tidigare skolbakgrund, i vissa fall som en rättighet, i andra handlar det om att kommunen ska ha möjlighet att erbjuda utbildningen.

Enligt den nya skollagen har en vuxen med utvecklingsstörning rätt att delta i utbildning på grundläggande nivå om han eller hon saknar sådana kunskaper som utbildningen i grundsärskolan syftar till att ge och har förutsättningarna att tillgodogöra sig utbildningen. De vuxna som med stöd av detta har rätt till utbildning motsvarande träningsskolan är i första hand de som saknar utbildningsbakgrund på grund av att de är nyanlända i Sverige, som på grund av sjukdom inte har kunnat delta i den utbildning som erbjudits eller som har en förvärvad hjärnskada.

Jag menar dock att det finns situationer när en vuxen som har genomgått både träningsskola i den obligatoriska skolan och gymnasiesärskolans framtida träningsprogram har rätt till utbildning på träningsnivå inom särsvux. Det gäller exempelvis om det finns nya kommunikativa strategier och nya hjälpmedel för kommunikation. Att kunna kommunicera är av central betydelse för alla människor. Inom detta område har den tekniska utvecklingen och metodutvecklingen gått starkt framåt under de senaste 10–15 åren. Det

kan innebära att studierna kan handla om att tillgodogöra sig helt ny kunskap i alternativ kommunikation och metoder för kognitivt stöd, trots att man har tidigare skolbakgrund.

Jag menar att det dessutom ska vara möjligt att ta emot vuxna som inte har rätt till utbildningen inom grundläggande särsvux utbildning på träningsnivå. En person på tidig utvecklingsnivå kan exempelvis ha behov av undervisning i kommunikation i syfte att öka sin självständighet och delaktighet. Det kan handla om att utveckla språket eller att med hjälp av någon form av alternativ kommunikation hitta ett sätt att kommunicera med omvärlden. Eleven kan också behöva träna sin förmåga att göra val och att göra vardagen begriplig och hanterbar. Det är viktigt att det inte finns några formella hinder för kommunerna att ta emot denna grupp elever inom särsvux.

Samtidigt är det viktigt att tydliggöra gränsdragningen mellan vuxenutbildningens ansvar och kommunens omvårdnadsansvar och inte minst behovet av samverkan dem emellan, så att de kunskaper och färdigheter eleven fått genom särsvux upprätthålls och används inom både daglig verksamhet och boende. Ett syfte med utbildningen är ju i detta fall att öka möjligheterna för den enskilde att kommunicera och göra sig förstådd. Det kräver samtidigt att det inom den dagliga verksamheten och boendet finns kompetens i att använda alternativ och kompletterande kommunikation.

9.4.2 Kurser, delkurser och poäng

Förslag: Den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå indelas i kurser och poäng. En kurs inom gymnasial särsvux ska ha samma antal gymnasiesärskolepoäng som motsvarande kurs i gymnasiesärskolan. Kurser ska kunna omfatta motsvarande 50 eller 100 gymnasiesärskolepoäng.

Det ska vara möjligt att inrätta delkurser inom gymnasial särsvux på motsvarande sätt som det redan i dag är möjligt på grundläggande nivå. En delkurs inom gymnasial särsvux ska motsvara minst 25 gymnasiesärskolepoäng.

Argumenten bakom att gymnasiesärskolan föreslås bli både poäng- och kursindelad gäller även för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Genom indelningen ökar tydligheten om

utbildningens innehåll och nivå. Det blir lättare att möta eleverna på deras nivå och bygga in en progression i utbildningen. Jag föreslår därför att även utbildningen inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå indelas i kurser och poäng motsvarande dem för gymnasiesärskolan. En kurs inom gymnasial särsvux ska ha samma antal gymnasiesärskolepoäng som motsvarande kurs i gymnasiesärskolan. Kurser ska kunna omfatta motsvarande 50 eller 100 gymnasiesärskolepoäng.

Inom den kommunala vuxenutbildningen används verksamhetspoäng som mått på studieomfattningen, för den gymnasiala utbildningen parallellt med gymnasiepoäng²¹. Enligt regeringen innebär användandet av verksamhetspoäng en anpassning till det nationella uppdrag som vuxenutbildningen har och är en av förutsättningarna för att de synsätt som är förknippade med vuxnas kunskaper, lärande och validering ska kunna omsättas i praktiken. För grundläggande komvux och svenskundervisning för invandrare (sfi) används dock i dag andra mått på omfattningen av kurser. Regeringen anser dock att ett enhetligt mått på studieomfattning för alla skolformer inom vuxenutbildningen bl.a. skulle underlätta beräkningen av studiestöd, validering och planeringen av studier för elever som deltar i flera skolformer samtidigt. Regeringen har därför gjort bedömningen att verksamhetspoäng bör användas som ett gemensamt mått på studieomfattningen i samtliga skolformer inom vuxenutbildningen. Mot denna bakgrund har Skolverket i ett uppdrag²² om att göra en översyn av kursplanerna för viss vuxenutbildning också fått i uppdrag att beräkna verksamhetspoäng för kurser inom grundläggande komvux och utreda möjligheterna att använda verksamhetspoäng som mått på studieomfattningen även inom sfi. Uppdraget ska redovisas senast den 1 september 2011.

Liksom för de föreslagna gymnasiesärskolepoängen gäller således för vuxenutbildningens verksamhetspoäng att de möjliggör uppföljning och beskriver lärandets omfattning, men inte säger något om den tid eller de resurser detta lärande tar i anspråk. För studerande inom särsvux fyller de dock inte någon roll i förhållande till beräkningen av studiestöd, eftersom elever inom särskild utbildning för vuxna inte får något studiestöd. I vissa fall kan de i stället

²¹ 1 kap. 7 § förordningen (2002:1012) om kommunal vuxenutbildning.

²² U 2010/5853/SV

få en timersättning för studierna genom statsbidrag administrerat av Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM)²³.

Jag har svårt att se värdet i att införa verksamhetspoäng inom särsvux eftersom jag menar att det liksom i relationen mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan inte är möjligt att jämföra poäng mellan särsvux och komvux. Om regeringen ändå finner att det finns skäl för det bör det vara möjligt att införa verksamhetspoäng i särsvux med utgångspunkt i gymnasiesärskolepoängen, i syfte att beskriva lärandets omfattning och för att skapa bättre förutsättningar för uppföljning. Det skulle i så fall innebära en harmonisering av regelverket för hela vuxenutbildningen. Se vidare avsnitt 9.4.6.

Möjligheten att inrätta delkurser har efterfrågats av de verksamma inom särsvux. Behovet av delkurser bottnar i att många av gymnasiesärskolans kurser är omfattande och därför kan vara svåra att erbjuda inom ramen för gymnasial särsvux, där eleverna ofta studerar få timmar per vecka. En annan anledning kan vara att en elev har ett mycket specifikt behov och därför behöver lära sig något inom en begränsad del av en kursplan, t.ex. för att klara ett visst moment i sitt arbete. Ytterligare en anledning är att vissa elever behöver längre tid för att genomföra en kurs än andra och därför kanske klarar en delkurs på samma tid som andra klarar en hel kurs. Möjligheten att använda delkurser inom gymnasial särsvux ökar således flexibiliteten i utbildningen och möjligheten att anpassa den till olika individers behov. Jag föreslår därför att det ska vara möjligt att inrätta delkurser inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå på motsvarande sätt som det redan i dag är möjligt på grundläggande nivå. En delkurs inom gymnasial särsvux ska motsvara minst 25 gymnasiesärskolepoäng.

9.4.3 Examen och gymnasiesärskolearbete

Förslag: Det ska vara möjligt för en elev som genomför eller fullföljer en gymnasiesärskoleutbildning inom särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå att få ett examensdokument motsvarande det för gymnasiesärskolan, av vilket det ska framgå

²³ 14 § förordningen (2007:1345) om statsbidrag vid vissa studier för personer med funktionshinder och (SKOLFS 2009:26) Specialpedagogiska skolmyndighetens föreskrifter om statsbidrag vid vissa studier för personer med funktionshinder.

om eleven har nått examensmålen. För att nå examensmålen ska eleven uppnå minst betyget E på kurser motsvarande 2 000 gymnasiesärskolepoäng samt ha genomfört ett godkänt gymnasiesärskolearbete.

Någon annan examen föreslås inte för gymnasial särsvux.

Enligt direktiven ska utredningen lämna förslag till hur en gymnasiesärskoleexamen samt hur en motsvarande examen i gymnasial särsvux ska utformas. Jag har i avsnitt 4.4 för gymnasiesärskolan föreslagit att alla elever som lämnar gymnasiesärskolans nationella program ska få ett examensdokument med en jämfört med betyget utökad information om elevens studier samt att det av dokumentet ska framgå om eleven har nått examensmålen. Skolverket föreslås få i uppdrag att ta fram riktlinjer för vad ett sådant examensdokument ska innehålla.

Bakgrunden till förslaget är att elever från gymnasiesärskolan ofta har en mycket individuellt anpassad utbildning vars innehåll behöver kunna tydliggöras och kunna kommuniceras med framtida arbetsgivare. Det gäller för alla elever på gymnasiesärskolans nationella program, inte endast för dem som nått examensmålen. För de elever som gjort detta är det emellertid viktigt att det framgår av dokumentet, då detta ytterligare kan stärka deras ställning på arbetsmarknaden.

Förutsättningarna för utbildningen inom särsvux är mycket flexibel och anpassas till den enskildes behov och förutsättningar. Det handlar mycket sällan om att en elev på gymnasial särsvux genomför en hel utbildning på ett nationellt program från gymnasiesärskolan. Jag anser därför att det inte finns behov av en särskild examen för gymnasial särsvux. Jag föreslår däremot att det ska vara möjligt för en elev som genomför eller fullföljer sin gymnasiesärskoleutbildning inom gymnasial särsvux att få ett examensdokument motsvarande det för gymnasiesärskolan av vilket det också ska framgå om eleven har nått examensmålen.

Examensmålen ska med nödvändiga justeringar överensstämja med dem för gymnasiesärskolan. För att nå examensmålen ska eleven uppnå minst betyget E på kurser motsvarande 2000 gymnasiesärskolepoäng samt ha genomfört ett godkänt gymnasiesärskolearbete, dvs. 500 poäng lägre än för gymnasiesärskolan. Skillnaden representeras av 400 poäng för individuellt val samt 100 poäng för idrott och hälsa.

9.4.4 Urval

Förslag: Störst behov tas bort som urvalsgrund inom den särskilda utbildningen för vuxna med utvecklingsstörning på gymnasial nivå. Av bestämmelsen ska i stället framgå att vid urval till utbildning inom gymnasial särsvux företräde ska ges, i den ordning som anges nedan, till en sökande som

1. inte tidigare deltagit i motsvarande utbildning,
2. önskar fullfölja studier som den sökande har påbörjat enligt en upprättad individuell studieplan,
3. önskar fullfölja studier som påbörjats inom gymnasieskolan,
4. behöver utbildningen för pågående yrkesverksamhet, eller
5. behöver utbildningen för planerat eller kommande yrkesval.

Av förordningen (1992:736) om vuxenutbildning för utvecklingsstörda framgår att företräde ska ges den som har störst behov om antalet platser är mindre än antalet behöriga sökande. Vid urvalet ska särskilt beaktas om den sökande inte tidigare deltagit i motsvarande utbildning samt om den sökande har behov av utbildningen för pågående eller planerad yrkesverksamhet eller står inför ett yrkesval.

Inom gymnasial komvux har störst behov redan tidigare ersatts med en bestämmelse av vilken framgår att vid urval ska företräde ges, i den ordning som anges nedan, till den som har kort tidigare utbildning och som

1. önskar fullfölja studier som den sökande påbörjat enligt upprättad individuell studieplan,
2. behöver utbildningen för att komplettera ett reducerat program eller för annan behörighetskomplettering,
3. behöver utbildningen för pågående yrkesverksamhet, eller
4. behöver utbildningen för planerat eller kommande yrkesval.²⁴

Den nya skollagen (2010:800) ska för vuxenutbildningen tillämpas från 1 juli 2012. I samband med arbetet med att revidera förord-

²⁴ 3 kap. 8 § förordningen (2002:1012) om kommunal vuxenutbildning.

ningar och anpassa dem till den nya skollagen är det angeläget att se över bestämmelserna om urval för särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå.

För gymnasiesärskolan har konstaterats att störst behov är en grund för urval som är svårt, för att inte säga omöjligt, att definiera objektivt. Det gäller även för gymnasial särsvux. Formuleringen om störst behov bör därför utgå. Dessutom behöver tydliggöras att oavslutade studier från gymnasiesärskolan kan utgöra grund för urval.

Jag föreslår mot denna bakgrund att det av bestämmelsen ska framgå att vid urval till utbildning inom särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå företräde ska ges, i den ordning som anges nedan, till en sökande som

1. inte tidigare deltagit i motsvarande utbildning,
2. önskar fullfölja studier som den sökande har påbörjat enligt en upprättad individuell studieplan,
3. önskar fullfölja studier som påbörjats inom gymnasiesärskolan,
4. behöver utbildningen för pågående yrkesverksamhet, eller
5. behöver utbildningen för planerat eller kommande yrkesval.

9.4.5 Åtgärder för att öka tillgången till gymnasial särsvux

Förslag: Ett tidsbegränsat stimulansbidrag om totalt 30 miljoner kronor avsätts för perioden 2012–2014. Det bör utgå till kommuner som satsar på att utveckla utbildningen inom gymnasial särsvux, t.ex. genom att erbjuda möjlighet för elever att slutföra gymnasiesärskolestudier eller genom att utveckla och erbjuda yrkeskurser eller orienteringskurser.

Bedömning: För att utveckla den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå bör Statens skolverk få i uppdrag att ta fram allmänna råd och lärande exempel som riktas såväl till förvaltnings- och ledningsnivå som till den pedagogiska verksamheten inom gymnasial särsvux.

Villkoren för utbildningen på gymnasial nivå inom den särskilda utbildningen för vuxna skiljer sig från den på grundläggande nivå i ett väsentligt avseende – målgruppen för grundläggande särsvux har rätt

till utbildning medan målgruppen för gymnasial sÄrvux har möjlig-
het till utbildning²⁵. Denna skillnad har sin motsvarighet inom den
kommunala vuxenutbildningen dÄr rÄtt till utbildning gÄller för
vuxenutbildning pÄ grundlÄggande nivÄ och fr vuxenutbildning pÄ
gymnasial nivÄ i det fall den vuxne har examen frÄn gymnasiesko-
lans yrkesprogram men saknar högskolebehörighet och studierna
syftar till att uppnÄ sÄdan behörighet. I vrigt gÄller endast att
kommunen ska erbjuda utbildning pÄ gymnasial nivÄ.²⁶

Det Är rimligt att pÄ detta sÄtt göra skillnad mellan utbildning pÄ
grundlÄggande nivÄ och pÄ gymnasial nivÄ. PÄ detta sÄtt prioriteras
de som helt saknar utbildning eller som har mycket bristfÄllig ut-
bildningsbakgrund. Detta fÄr dock inte innebÄra att tillgÄngen till
sÄrskild utbildning för vuxna pÄ gymnasial nivÄ blir för begrÄnsad.
Behoven av gymnasial sÄrvux Är lÄngt ifrÄn tillgodosedda.

De finns dÄrför anledning att understryka kommunernas ansvar
för att möta behoven av utbildning pÄ gymnasial nivÄ inom sÄrvux.
Detta sÄrskilt med tanke pÄ den nya skollagens formulering att de
som fÄtt minst utbildning ska prioriteras²⁷. Formuleringen, som
enligt regeringen avser hur resurserna inom sÄrvux ska prioriteras,
fÄr inte tas till intÄkt för att i stort sett avstÄ frÄn att erbjuda och
genomföra utbildning pÄ gymnasial nivÄ inom sÄrvux. Enligt be-
stÄmmelserna i den nya skollagen ska ÄndÄ varje kommun erbjuda
utbildning pÄ gymnasial nivÄ inom sÄrvux och dÄrvid strÄva efter att
erbjuda utbildning som svarar mot efterfrÄgan och behov samt
informera om möjligheterna till sÄdan utbildning och aktivt verka
för att de vuxna i kommunen som Är behöriga deltar i sÄdan utbild-
ning²⁸. Formuleringen att kommunerna aktivt ska verka för detta Är
en skÄrpning i frhÄllande till nuvarande regelverk.

Enligt min uppfattning Är bestÄmmelserna om sÄrskild utbild-
ning för vuxna pÄ gymnasial nivÄ tillrÄckligt tydliga vad gÄller kom-
munernas ansvar. Det handlar sÄledes inte om att formulera ett nytt
uppdrag för kommunerna. ÅtgÄrder behövs dÄremot för att det
uppdrag som redan finns ska genomföras.

ÅtgÄrder för att frÄmja utvecklingen av sÄrskild utbildning för
vuxna pÄ gymnasial nivÄ bör riktas till ansvariga pÄ förvaltnings-
nivÄn och till skolledare. I kommuner dÄr uppdraget Är tydligt
definierat och dÄr det finns en efterfrÄgan pÄ uppföljning av verk-

²⁵ 21 kap 11 § och 13 § skollagen (2010:800)

²⁶ 20 kap. 11 § och 19-20 §§ skollagen (2010:800).

²⁷ 21 kap. 2 § tredje stycket skollagen (2010:800).

²⁸ 21 kap. 13-14 §§ skollagen (2010:800).

samhetens resultat skapas fler utbildningsmöjligheter för vuxna med utvecklingsstörning än annars. Systematisk uppföljning och utvärdering av varje elevs utbildning leder till att studierna fullföljs i högre grad och att eleven i högre grad når målen i sin individuella studieplan.

Skolverket bör få i uppdrag att ta fram allmänna råd och lärande exempel som riktas såväl till förvaltnings- och ledningsnivå som till den pedagogiska verksamheten inom särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå. Materialet bör sätta fokus på möjligheterna att utveckla gymnasial särvox.

För att åstadkomma ett lyft för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå behövs enligt min uppfattning en tidsbegränsad satsning i form av ett stimulansbidrag. Bidrag bör kunna utgå till kommuner som satsar på att utveckla utbildningen inom gymnasial särvox, t.ex. genom att erbjuda möjlighet för elever att slutföra gymnasiesärskolestudier eller genom att utveckla och erbjuda yrkeskurser eller orienteringskurser. Jag föreslår därför att 30 miljoner kronor avsätts för detta ändamål under perioden 2012–2014.

9.4.6 Samverkan mellan särvox, komvux och gymnasiesärskolan

Bedömningar: Det är viktigt att ta tillvara möjligheterna till samverkan mellan den särskilda utbildningen för vuxna och den kommunala vuxenutbildningen. Genom samverkan kan flexibiliteten för de studerande på särvox öka. Det går att utforma utbildningen för en elev som innehåller kurser från båda skolformerna. För personer med lindrig utvecklingsstörning som befinner sig i gränslandet mellan skolformerna kan sådana lösningar innebära att kunskapsutvecklingen utmanas och att deras självkänsla och vilja till fortsatt lärande stärks.

Utredningen ska bland annat analysera samverkan mellan särvox och komvux. För utbildningen för vuxna med utvecklingsstörning på gymnasial nivå gäller som för all utbildning att samverkan mellan olika skolformer i första hand måste utgå från en vilja till samverkan och att den för att bli framgångsrik måste vara en ömsesidig process mellan samverkansparterna. Det är således svårt

att tvinga fram samverkan. Samtidigt är det viktigt att regelverket inte i onödan lägger hinder i vägen för en önskvärd samverkan.

Genom att lära om varandras verksamheter kan förutsättningar för fler och bättre ömsesidiga lösningar komma till stånd. Ibland kan själva processen att lära sig om varandra bli en del av lösningen. Genom öppenhet och engagemang ökar respekten, tilliten och förståelsen för andra. I förmågan till nytänkande kan möjligheten att tillgodose olika verksamheters intressen uppstå även när det inte är uppenbart från början.

De finns få formella hinder för *samverkan mellan särvox och komvux*. Det gäller såväl samverkan mellan olika personalgrupper som samverkan som gäller elevernas utbildning. Det har redan konstaterats att det är en utgångspunkt för vuxenutbildningen att elever utan hinder ska kunna studera inom olika delar av vuxenutbildningen om de har förutsättningar för det.

Av utredningens enkät framgår att särvox samverkar med komvux i nästan 80 procent av de kommuner som besvarat enkäten. Avgörande är om man delar lokaler. Det möjliggör kunskapsutbyte mellan personalgrupperna och att elever som befinner sig i gränslandet mellan de två skolformerna lättare kan passa in. Hinder för samverkan uppges vara resursbrist, olika regelsystem, elevers behov av långsam inlärningstakt samt gruppstorlekar.

I vissa kommuner har etablerats en särvoxverksamhet under andra benämningar. I t.ex. Stockholm kallas den Lärvox. Syftet är då att öppna verksamheten även för andra grupper i gränslandet mellan komvux och särvox. Det blir inte så viktigt vilken diagnos man har utan hur de pedagogiska behoven ser ut. Fördelen är också att exempelvis grupper med förvärvade hjärnskador känner sig mer hemma än annars.

Jag menar att det är viktigt att ta tillvara möjligheterna till samverkan mellan komvux och särvox och inte förstora de delvis upplevda problem det kan innebära att komvux och särvox är olika skolformer. Genom samverkan kan flexibiliteten för eleverna på särvox öka. Det går att utforma utbildningen för en elev som innehåller kurser från båda skolformerna. För personer med lindrig utvecklingsstörning som befinner sig i gränslandet mellan skolformerna kan sådana lösningar innebära att kunskapsutvecklingen utmanas och att deras självkänsla och vilja till fortsatt lärande stärks.

Att den specialpedagogiska kompetensen som finns inom sär-
vux kan delas med komvux bör främja kunskapsutvecklingen inom
båda skolformerna. Omvänt kan kompetens från komvux bidra
med ämnesfördjupning eller kompetens inom olika yrkesområden.
Ett gemensamt synsätt kan stärkas om gemensamma förutsätt-
ningar ges för att beskriva och uttrycka verksamheten inom kom-
vux och särvux.

Samverkan mellan särvux och gymnasiesärskolan är inte nämnt i
direktiven till utredningen. Inte desto mindre finns enligt utred-
ningens enkätresultat en sådan samverkan i drygt 60 procent av
kommunerna (se bilaga 4). Samverkan handlar här främst om att
information ges till avgångselever om särvux. Det finns dock även
exempel på erfarenhetsutbyte mellan pedagogerna i de båda skol-
formerna. Att verksamheterna finns i olika organisationer anges
som ett hinder för samverkan. Samtidigt menar flertalet verksamma
som utredningen mött vid sina kommun- och skolbesök att det är
viktigt att särvux organisatoriskt hör hemma med den övriga
vuxenutbildningen. För de vuxna eleverna är identiteten med andra
vuxna betydelsefull. Man vill inte förknippas med en ungdoms-
skola.

Förslagen och bedömningarna i avsnitt 9.4.1 om ett breddat
utbildningsinnehåll och elevers möjligheter att komplettera sin
gymnasiesärskoleutbildning inom särskild utbildning för vuxna på
gymnasial nivå ställer nya krav på verksamheten. Det är därför
rimligt att tänka sig en utökad samverkan mellan skolformerna
kring viss lärarkompetens och lokalförsörjning.

Många hinder för samverkan skulle kunna undanröjas om verk-
samheterna organiserar för samverkan. De olika skolformerna kan
utvecklas om samverkan mellan särvux och komvux respektive
gymnasiesärskolan struktureras och följs upp. Synen på personer
med utvecklingsstörning kan förändras när personer med olika
bakgrund och förutsättningar utbildas i ett sammanhang. Förståel-
sen av människors lika och olika behov ökar när olika grupper inte
finns i särskiljande verksamheter. Utbildningen för de olika grup-
perna ska vara likvärdig, inte lika. Vinsterna av samverkan kan
således vara stora. Därutöver kan finnas vinster när t.ex. lokaler,
material och kompetenser kan samutnyttjas.

9.4.7 Samverkan mellan sÄrvux och utbildning i svenska f6r invandrare (sfi)

Bed6mningar: Det beh6vs inga regelÄndringar f6r att det ska vara m6jligt att m6ta behoven av sprÅkundervisning hos vuxna med utvecklingsst6rning. Kursplanerna f6r sfi fÅr anpassas till mÅlgruppen nÅr sÅ beh6vs. Det finns inte heller nÅgra formella hinder f6r att samverkan mellan sÄrvux och sfi ska kunna ske.

Statens skolverk b6r ges i uppdrag att st6dja samverkan mellan skolformerna sÄrvux och sfi. Det kan handla om att kommunicera exempel pÅ strategier f6r samverkan, pÅ hur en gemensam specialpedagogisk kompetens kan utvecklas f6r att m6ta den enskildes behov och f6rutsÄttningar samt andra lÄrande exempel.

Utredningen ska analysera samverkan mellan sÄrvux och svenskundervisning f6r invandrare (sfi). Bakgrunden Är att det f6rekommer att nyanlÄnda som tas emot inom sfi kan ha en utvecklingsst6rning. I vissa fall kan denna vara konstaterad sedan tidigare, i mÅnga fall saknas tidigare bed6mning. Samverkan mellan sfi och sÄrvux handlar bÅde om m6jligheterna att utnyttja varandras kompetens i m6tet med eleven och om att identifiera var och nÄr eleven ska tas emot inom den ena eller andra utbildningsformen.

Enligt f6rordningen (1994:895) om svenskundervisning f6r invandrare fÅr sfi kombineras med annan utbildning inom det offentliga skolvÄsendet. Kursplanerna f6r sfi fÅr ocksÅ anpassas nÄr sÅ beh6vs f6r studerande med utvecklingsst6rning.²⁹ PÅ det sÄtt som kursplanerna utformats f6r undervisningen inom sfi Är det fullt m6jligt f6r nyanlÄnda med begÄvningsnedsÄttning att med anpassningar anvÄnda de kurser som tagits fram pÅ grundlÄggande nivÅ i utbildningen. Den individuella studieplanen³⁰ ska innehÅlla uppgifter om studiemÅl och planerad omfattning och utg6r dÄrmed dokumentationen hur utbildningen lÄggs upp f6r den enskilde eleven. Den yrkesinriktade utbildningen inom gymnasial sÄrvux i kombination med sfi kan ge en utbildning som leder till arbete eller sysselsÄttning inom ett passande yrkesomrÅde. DÄrigenom kan den enskilde individen fÅ en snabbare ingÅng till det svenska samhÄllet och genom det bidra till sin egen f6rs6rjning.

²⁹ 4 § och 11 § f6rordningen (1994:895) om svenskundervisning f6r invandrare.

³⁰ 22 kap. 10 § skollagen (2010:800).

Av svaren på utredningens enkät till företrädare för särvox är samverkan mellan särvox och sfi inte särskilt vanligt (se bilaga 4). Hela 60 procent av de svarande kommunerna uppger att det inte förekommer någon samverkan alls. Där samverkan förekommer finns verksamheterna ofta inom samma enhet och personalen undervisar på både särvox och sfi. Det framgår inte av enkäten om verksamheterna tillhör samma eller olika förvaltningar. Det är dock rimligt att anta att även detta har betydelse för möjligheterna till samverkan.

De personer som kommer till utbildning i svenska för invandrare har olika livs- och yrkeserfarenheter, ålder och utbildningsbakgrund. Detta ställer stora krav på flexibilitet och anpassning till olika individers behov och förutsättningar.

Det kan många gånger vara problematiskt att bedöma orsakerna till att elever inom sfi har svårigheter i sin utbildning. Många kommer från svåra förhållanden och har med sig traumatiska upplevelser som påverkar möjligheten att lära. Andra har en utvecklingsstörning, men vet inte om det. Att det inte tidigare gjorts någon utredning kan bero på att utvecklingsstörningen inte innebar något problem i hemlandet eller att man inte har velat kännas vid den. Att göra en kartläggning och bedömning av elevens studieförutsättningar ställer därför stora krav på personalen inom utbildningen.

Det saknas ofta rätt kompetens för att kunna fastställa om en vuxen person har en utvecklingsstörning eller inte. När man genomför en utredning som ska bedöma om en person har en utvecklingsstörning är det flera kriterier som vägs samman. Man bedömer dels den intellektuella förmågan, det vi vanligtvis benämner som intelligens, dels en adaptiva förmågan, dvs. förmågan att anpassa sig till omgivningen och klara sin vardag, och dels om personen är i behov av särskilt stöd. Det uppstår inte sällan hinder för en sådan utredning på grund av olika kulturella mönster och den vuxnes ovilja att delta i en utredning som kan visa på utvecklingsstörning.

En person med utländsk bakgrund ska därför ges det stöd som behövs för att så långt som möjligt kunna utveckla sina kunskaper i svenska språket, utan att formalistiska krav på utredning lägger hinder i vägen. Språket spelar en stor roll för individen och individens möjligheter att ta del av det omgivande samhället. Via kommunikation skapar vi vår identitet och förutsättningar att kunna

delta i vardags- och arbetsliv. Det är genom språket som vi uttrycker vår personlighet och interagerar med andra människor i olika situationer.

Det behövs enligt mina bedömningar inga förändringar av bestämmelserna för att det ska vara möjligt att möta behoven av språkundervisning hos vuxna med utvecklingsstörning. Kursplanerna för sfi får anpassas till målgruppen när så behövs. Det finns inte heller några formella hinder för att samverkan mellan särsvux och sfi ska kunna ske. Hindren är således mer organisatoriska eller beror på att de som är verksamma många gånger inte ens övervägt möjligheten till samverkan. Som i andra sammanhang kan det krävas initiativ till samverkan från lednings- eller förvaltningsnivå i kommunen.

Den specialpedagogiska kompetens som finns inom särsvux kan användas inom sfi för att på rätt sätt möta behoven hos elever med utvecklingsstörning eller andra inlärningssvårigheter. Genom en sådan samverkan blir det också lättare att förutse vilken skolform som är långsiktigt lämpligast för den vuxne. Under tiden som kartläggning och utredning pågår kan språkundervisning fortgå och senare kan en eventuell övergång till särsvux ske.

Kommunens strategi att utforma utbildning för vuxna är avgörande för hur samverkan utvecklas. Många hinder för samverkan ligger på det organisatoriska planet och skulle kunna undanröjas om verksamheterna organiserar för samverkan. Vinster utgörs inte bara av att resurser samnyttjas. Samverkan ökar dessutom flexibiliteten för eleverna på särsvux och inom sfi, genom att den individuella studieplanen kan innehålla kurser från båda skolformerna.

För att främja ytterligare utveckling av samverkan skulle lärande exempel behöva tas fram. Hur arbetar de verksamheter som lyckas med samverkan? Vilka är framgångsfaktorerna? På vilket sätt samnyttjas de specialpedagogiska kompetenserna? Vilka kunskaper behövs för att kunna göra en pedagogisk kartläggning och utredning som ska komplettera de psykologiska och medicinska bedömningarna huruvida den studerande ska tillhöra särsvux eller inte.

Statens skolverk bör ges i uppdrag att stödja samverkan mellan skolformerna särsvux och sfi. Det kan handla om att kommunicera exempel på strategier för samverkan, på hur en gemensam specialpedagogisk kompetens kan utvecklas för att möta den enskildes behov och förutsättningar samt andra lärande exempel.

9.4.8 Samverkan med arbetslivet

Bedömning: De yrkesinriktade utbildningarna inom gymnasial särvox bör ske i nära samverkan med arbetsplatser, med stöd av yrkesvägledare och ha inslag av en breddad utbildning som innehåller arbetslivskunskap. Det arbetsplatsförlagda lärandet bör ges ett större utrymme inom gymnasial särvox.

Inom ramen för bestämmelserna om arbetsplatsförlagt lärande bör det också vara möjligt att lokalt utveckla utbildningar av lärlingsliknande karaktär, där en tyngdpunkt läggs på arbetsplatsförlagt lärande. En sådan utbildning bör utgå från den enskildes förutsättningar och ingå i den individuella studieplanen.

Utredningen ska utreda hur utbildningen i gymnasial särvox kan utformas för att underlätta inträdet och etableringen på arbetsmarknaden för eleverna. Möjligheterna till en ökad samverkan, t.ex. i form av en lärlingsliknande utbildning, ska analyseras.

Enligt dagens förordning (1992:736) om vuxenutbildning för utvecklingsstörda beslutar rektorn om vilka delar av en kurs i ett yrkesämne som ska förläggas till en arbetsplats utanför skolan. Styrelsen för utbildningen ansvarar för att den arbetsförlagda utbildningen uppfyller de krav som finns på utbildningen. Det finns inga bestämmelser som i övrigt reglerar formerna för samverkan mellan särvox och arbetslivet.³¹

Nästan hälften av de som besvarat utredningens enkät uppger att det sker någon form av samverkan mellan arbetslivet och särvox i den egna kommunen (se bilaga 4). Som exempel nämns samverkansmöten, nätverk och andra upparbetade kontakter. I den mån samverkan förekommer sker det kring arbetsplatsförlagd utbildning eller praktik samt kring innehållet i utbildningen. Arbetsplatsförlagd utbildning är dock mycket ovanligt. Enligt enkäten har hela 70 procent av kommunerna ingen arbetsplatsförlagd utbildning alls inom gymnasial särvox. Samverkan som ska leda till arbete efter utbildningen förekommer således i ringa grad, med undantag för de fåtal kommuner som satsat på yrkesutbildningar inom särvox.

³¹ 2 kap. 16 § förordningen (1992) om vuxenutbildning för utvecklingsstörda.

Samverkan mellan särsvux och arbetslivet kan vara avgörande för att undanröja hinder för att vuxna med utvecklingsstörning ska kunna få ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Genom att ha ett arbete blir en person med utvecklingsstörning bättre involverad i samhället. Arbete ger också en känsla av oberoende och egenvärde och stärker den personliga identiteten.

Genom samverkan mellan särsvux, studie- och yrkesvägledning och det lokala arbetslivet kan inslag av arbetsplatsförlagt lärande bidra till att eleven rustas för ett arbete efter avslutade studier. En yrkesvägledare har kunskaper om olika anställningsförhållanden för personer med funktionsnedsättningar och har en etablerad kontakt med Arbetsförmedlingen och lokala arbetsgivare. Arbetslivet för fram betydelsen av den sociala kompetensen och kunskapen om hur man beter sig på en arbetsplats. Det är därför viktigt att de yrkesinriktade utbildningarna inom särsvux sker i nära samverkan med arbetsplatser, med stöd av yrkesvägledare och har inslag av en breddad utbildning som innehåller arbetslivskunskap. Det arbetsplatsförlagda lärandet bör ges ett större utrymme inom gymnasial särsvux.

I samband med ett framtida reformarbete är det naturligt att i förordningen om särskild utbildning för vuxna ändra begreppet arbetsplatsförlagd utbildning till samma begrepp som kommer att användas för gymnasieskolan och som föreslås för gymnasiesärskolan, dvs. arbetsplatsförlagt lärande. Detta vidgar betydelsen till att i en vidare mening förstå kulturen och bli en del av yrkesgemenskapen på en arbetsplats.

Utredningens direktiv lyfter också frågan om lärlingsliknande utbildning inom gymnasial särsvux. En gymnasial lärlingsutbildning av det slag som föreslås för gymnasiesärskolan är inte en självklar lösning för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Detta främst på grund av att omfattningen av studierna på gymnasial särsvux oftast är så begränsad för den enskilde. Även om det vore önskvärt att omfattningen av elevernas studier ökar, är steget långt till en utbildning motsvarande den som föreslås för gymnasiesärskolan.

Däremot bör det vara möjligt att inom ramen för bestämmelser om arbetsplatsförlagt lärande lokalt utveckla utbildningar av lärlingsliknande karaktär, där en tyngdpunkt läggs på arbetsplatsförlagt lärande. Detta kan då ske i form av längre eller mer tidsbegränsade utbildningar för delar av en yrkeskompetens. En sådan

utbildning bör utgå från den enskildes förutsättningar och ingå i den individuella studieplanen.

Det är slutligen viktigt att eventuella satsningar på lärlingsliknande utbildning inom den kommunala vuxenutbildningen även kommer att omfatta gymnasial särsvux. Införs en lärlingsliknande utbildning för den kommunala vuxenutbildningen bör även gymnasial särsvux omfattas. Även om det kan verka avlägset med dagens gymnasiala särsvux får det inte finnas hinder för en önskvärd utveckling av verksamheten som i verklig mening skulle gynna eleverna.

10 Implementering samt uppföljning och utvärdering

Här lämnas förslag till implementering samt uppföljning och utvärdering av de föreslagna reformerna för gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå

10.1 Implementering av reformerna

Förslag: Inför reformeringen av gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå ska Statens skolverk ges i uppdrag att genomföra implementeringsinsatser som ska nå huvudmän, rektorer, lärare och annan personal i verksamheterna. Implementeringen av reformerna ska också följas löpande för att de justeringar som eventuellt behövs av insatserna ska kunna göras på det lokala planet.

Inom hela utbildningsområdet pågår ett förändringsarbete med ny skollag, ny betygsskala och reformering av de olika skolformerna. Statens skolverk genomför på regeringens uppdrag¹ breda satsningar för att de beslutade reformerna ska få genomslag inom alla nivåer, från beslutande huvudmän till det vardagsnära pedagogiska arbetet samt i såväl kommunala som fristående skolor.

Det åligger skolhuvudmannen att ge sin personal möjlighet att sätta sig in i de förändringar som kommer att påverka arbetet i skolan.

Skolverket har från tidigare reformarbete utskiljt några viktiga faktorer för ett lyckat förändringsarbete²:

- Rektorerna har en avgörande roll som beslutsfattare och för att driva förändringsarbetet.

¹ U 2010/259/S.

² Skolverkets hemsida.

- Lärarnas kunskap om förändringarna och deras engagemang är viktiga förutsättningar för att reformerna ska få genomslagskraft.
- Det måste finnas en person som är ansvarig för att stödja förändringsprocessen i varje kommun eller skola.
- Det behövs en kontinuerlig uppföljning för att kunna göra de Anpassningar som behövs om insatserna på det lokala planet behöver ändra inriktning.

Alla implementeringsinsatser måste utgå från en tydlig ansvarsfördelning mellan staten och skolans huvudman. Uppdraget ska vara tydligt med klart formulerade förväntningar på resultatet.

Regionala och lokala informationskonferenser, seminarier, filmer och olika stödmaterial ingår i det stöd staten ger de olika aktörerna inom utbildningsområdet. Eftersom reformeringen av gymnasiesärskolan inte sker samtidigt som för de övriga skolformerna omfattas den dock i princip inte av de massiva stödinsatser som genomförs under 2010/11 för att implementera reformerna på skolans område.

Nya skollagen (2010:800) och utredningens förslag om nya bestämmelser och strukturer för skolformen innebär stora framtida förändringar för verksamheten inom både gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna. Den nya gymnasiesärskolan kommer tidigast kunna träda i kraft inför läsåret 2013/14. Nya styrdokument för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå kan tidigast finnas vid samma tidpunkt. Det är självklart en fördel om reformarbetet kan genomföras parallellt för gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå.

Reformarbetet kommer för gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå att innebära att ämnesplaner och kurser utformas med tydligare kunskapskrav och med en mer preciserad kunskapsbedömning än i nuvarande styrdokument. Elevernas ökade valmöjligheter kommer att utmana skolorna till kvalitetshöjande insatser. Samverkan kommer att krävas mellan kommuner och mellan olika skolformer för att intentionerna med den nya utbildningen ska få genomslag.

Behovet av kompetensutveckling är redan i dag stort inom gymnasiesärskolan och inom den särskilda utbildningen för vuxna. Kunskaperna om utvecklingsstörning och dess konsekvenser behöver öka på alla nivåer i systemet. De pedagogiska kunskaperna behöver förbättras så att eleverna får de kognitiva utmaningar som de har rätt

till för att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling och rustas för ett eget liv i arbete och som samhällsmedborgare. Det handlar om både specialpedagogiska kunskaper och om relevanta ämneskunskaper. Inte minst behöver kunskaperna om de styrdokument som ska styra utbildningen förbättras, hos lärare, hos rektorer och på förvaltningsnivå.

Implementeringen av en reformerad gymnasiesärskola och en reformerad särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå innebär ett bra tillfälle att bidra till utveckling och förändring i verksamheter som under lång tid levt sitt eget liv. Jag föreslår därför att Skolverket inför reformerna ges i uppdrag att genomföra lika kraftfulla implementeringsinsatser som för närvarande genomförs för övriga skolformer som ska nå huvudmän, rektorer, lärare och annan personal i verksamheterna. Informationen om de reformerade skolformerna blir då samtidigt en fortbildning som kan leda till skolutveckling och ökad kvalitet i verksamheterna.

Det är också viktigt att löpande följa implementeringen av dessa reformer för att kunna göra de justeringar som eventuellt behövs av insatserna på det lokala planet.

10.2 Uppföljning och utvärdering

Förslag: Reformerna ska följas upp och utvärderas med avseende på om de leder till avsedd utveckling inom gymnasiesärskolan respektive den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå.

Dessutom är det nödvändigt att reformerna följs upp och utvärderas, med avseende på om de leder till avsedd utveckling inom gymnasiesärskolan respektive den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Det kan handla om att följa hur elevutvecklingen utvecklas inom den nya gymnasiesärskolan respektive den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Det kan handla om hur fördelningen kommer att se ut mellan olika program i gymnasiesärskolan samt mellan de nationella programmen och träningsprogrammet. Det kan handla om mer kvalitativa utvärderingar av på vilket sätt gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå utvecklas med avseende på kunskapsuppdraget respektive elevernas inflytande över sina egna studieval. Etc. Listan på frågeställningar kan göras lång. Uppföljningen och utvärderingen

av reformerna bör därför förberedas i tid inför att reformerna ska implementeras.

Det är viktigt att uppföljningen och utvärderingen av reformerna görs i förhållande till uppdraget för gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Uppföljningen av utbildningen inom dessa skolformer kan t.ex. inte utgå från utvecklingen av betygsresultat på det sätt som kan vara möjligt inom andra skolformer. Att en skola har ökat de genomsnittliga betygsresultaten på sina nationella program inom gymnasiesärskolan kan ju t.ex. vara en konsekvens av att man tagit emot en större andel av elever på träningsprogrammet än andra skolor. Uppföljning och utvärdering av en gymnasiesärskolas nationella program måste i stället fokusera t.ex. på hur väl skolan har lyckats att i utbildningen ta emot och möta elever med mycket olika förutsättningar.

Det är således angeläget att uppföljningen och utvärderingen anlägger ett perspektiv som utgår från särskolans specifika uppdrag. Det gäller inte bara när reformerna ska följas upp och utvärderas utan också när staten och huvudmännen löpande följer upp och utvärderar gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna samt i samband med tillsyn och granskning.

För kommunerna gäller också att även i styrningen av verksamheten anlägga ett perspektiv som tar hänsyn till skolformens särskilda uppdrag. Annars finns en risk att budgetstyrningen kommer konservera gamla strukturer i gymnasiesärskolan, när ambitionen i stället är en ökad flexibilitet vad gäller elevernas möjlighet att välja mellan eller kombinera olika typer av program. Även hur kommunerna lyckas att utveckla sin styrning så att den stödjer utvecklingen av gymnasiesärskolan behöver således följas upp.